Π. Β. Χρίστενσεν

Adamantios [illegible] [illegible]

Coraï.

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ ΚΟΡΑΗ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΣΜΥΡΝΗΣ ΠΡΩΤΟΨΑΛΤΗΝ,

ΝΥΝ ΠΡΩΤΟΝ ΕΚΔΟΘΕΙΣΑΙ ΕΚ ΤΩΝ ΑΡΧΕΤΥΠΩΝ

ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ,

ΦΙΛΟΤΙΜΩ ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΤΩΝ ΟΜΟΓΕΝΩΝ.

ΕΝ ΠΑΡΙΣΙΟΙΣ.

....

1839.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΩΤΗ.

Ἐκ Παρισίων, Σεπτεμβρίου 15, 1788.

Φίλτατέ μου Πρωτοψάλτα,

Εἰς τὰς 24 τοῦ παρελθόντος ἀπεκρίθην εἰς τὰς ἐπιστολάς σου 31 Ἰανουαρίου, 29 Μαρτίου καὶ 30 Μαΐου, ἀλλὰ κατεσπευσμένως, ἐπειδὴ δὲν εἶχα εὐκαιρίαν νὰ ἐκτείνω περισσότερον τὴν ἐπιστολήν μου. Καὶ μολονότι οὐδὲ τώρα εὐκαιρῶ, μὲ ὅλον τοῦτο ἀναγκαζόμενος καὶ ἀπὸ τὸ χρέος τὸ πρὸς τὴν λογιότητά σου, καὶ ἀπὸ τὴν ἡδονήν, τὴν ὁποίαν δοκιμάζω ὁσάκις γράφω πρὸς τὸν πρωτοψάλτην, ἀπεφάσισα σήμερον ἡμέρᾳ Κυριακῇ, νὰ σὲ εἴπω κἂν ὀλίγα περὶ τῆς ἐλεύσεώς μου ἐνταῦθα.

Ἀπὸ τὰς 24 Μαΐου εὑρίσκομαι λοιπὸν εἰς τὴν ἐπιφανεστάτην πόλιν τῶν Παρισίων, εἰς τὴν κατοικίαν πασῶν τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, εἰς τὰς νέας Ἀθήνας. Παράστησε εἰς τὸν νοῦν σου μίαν πόλιν μεγαλητέραν ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν, περιέχουσαν 800,000 ἀνθρώπων, πλῆθος ἀκαδημιῶν διαφόρων, πλῆθος δημοσίων βιβλιοθηκῶν, πᾶσαν ἐπιστήμην καὶ πᾶσαν τέχνην εἰς τελειότητα, πλῆθος σοφωτάτων ἀνδρῶν διεσπαρμένων εἰς ὅλην τὴν πόλιν, εἰς τὰς πλατείας, εἰς τοὺς φόρους, εἰς τοὺς καφενέδες, ὅπου εὑρίσκεις πάσας εἰδήσεις πολιτικὰς καὶ φιλολογικάς, ἐφημερίδας εἰς Γερμανικήν, Ἀγγλικήν, Γαλλικήν, εἰς πᾶσαν ἐν ἑνὶ λόγῳ διάλεκτον· στοχάσου, λέγω, τὰς περισσοτέρας πλατείας καὶ ῥύμας τῆς πόλεως οὕτω πολυπληθεῖς, καθὼς εἶναι τὸ τρίστρατον αὐτοῦ τὴν Κυριακὴν τὸ πρωΐ, ὅταν ἀπολύωσι συνάμα αἱ δύω ἐκκλησίαι· πρόσθες εἰς αὐτὸ τὸ πλῆθος τῶν πεζῶν, ἄλλο πλῆθος ὀχουμένων εἰς τὰς ἁμάξας, καὶ

τρέχοντας ἔνθεν κἀκεῖθεν μὲ τοσαύτην ὁρμὴν, ὥστε μόλις φθάνεις νὰ φύγῃς τὸν κίνδυνον τῆς καταπατήσεως· τοιοῦτον εἶναι, φίλε μου, τὸ Παρίσιον. Αὐτὰ, φίλε μου, προξενοῦσι μεγάλην ἔκπληξιν εἰς καθένα· ἀλλὰ δι' ἕνα Ἕλληνα, ὅστις ἐξεύρει ὅτι πρὸ δύο χιλιάδων ἐτῶν οἱ πρόγονοί του εἰς τὰς Ἀθήνας εἶχαν φθάσειν εἰς τὸν αὐτὸν (καὶ ἴσως ἀνώτερον βαθμὸν τῆς σοφίας) μὲ τὴν ἔκπληξιν σμίγεται καὶ μελαγχολία· ὅταν ὅμως προσεπισυλλογισθῇ, ὅτι τὰ τοσαῦτα καλὰ ὄχι μόνον ἀπέπτησαν τὴν σήμερον ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ἀλλ' ἀντεισήχθησαν ἀντ' αὐτῶν μυρία κακὰ, ὅτι ἐκεῖ ὅπου ἐβασίλευαν οἱ σοφώτατοι νόμοι τοῦ Σόλωνος (τοῦ ὁποίου, φίλε μου, τὸ ὄνομα ἤκουσα πολλάκις τοὺς ἐνταῦθα σοφοὺς νὰ τὸ προφέρωσι μὲ ἕνα εἶδος λατρείας) δυναστεύει τὴν σήμερον ἡ ἀμάθεια, ἡ κακία, ἡ βία, τὸ ζορμπαλίκι, ἡ αὐθάδεια, καὶ ἡ ἀναισχυντία· ὅταν, λέγω, ὁ δυστυχὴς Ἕλλην, βλέπων ταῦτα, συλλογισθῇ ἐκεῖνα, τότε, φίλε μου, ἡ μελαγχολία μεταβάλλεται εἰς ἀγανάκτησιν καὶ εἰς ἀπόγνωσιν.

Εἶχα καὶ πρὶν ἔλθω, ἀπέκτησα καὶ μετὰ τὸν ἐρχομόν μου πολλοὺς σοφοὺς φίλους, μάλιστα ἐκ τῆς φιλολογικῆς ἀκαδημίας, ἀνθρώπους ὄχι μόνον ἐπιστήμονας, ἀλλὰ καὶ χρηστοήθεις, καὶ φρονίμους τῶν πραγμάτων κριτὰς, οἱ ὁποῖοι οἰκτείρουσι τὴν σημερινὴν τοῦ γένους κατάστασιν. Δὲν εἶναι ὅμως ὅλοι οἱ Εὐρωπαῖοι τοιοῦτοι· ἔχομεν καὶ πολλοὺς ἐχθροὺς, οἱ ὁποῖοι ἀποδίδουσι τὸ σφάλμα τῆς δυστυχίας ταύτης εἰς ἡμᾶς, καὶ ἴσως δὲν ἔχουσι τόσον ἄδικον· ἔπρεπεν ὅμως νὰ ἦναι μετριώτεροι εἰς τὰς κρίσεις των, ἐνθυμούμενοι μάλιστα τὸ σοφὸν παράγγελμα ἑνὸς τῶν ἑπτὰ σοφῶν τῆς Ἑλλάδος, «Κειμένῳ μὴ ἐπέμβαινε.» Αὐτοὶ, φίλε μου, ὄχι μόνον δὲν μᾶς δίδουσι χεῖρα βοηθείας, διὰ νὰ μᾶς ἀναστήσωσιν ἀπ' αὐτὴν τὴν φοβερὰν πτῶσιν, ἀλλὰ ζητοῦσι παντοίους τρόπους διὰ νὰ ἐμποδίσωσι καὶ τὴν παρὰ τῶν ἄλλων βοήθειαν. Πρὸ πάντων μὲ ἐλύπησε, φίλε μου, ἕνα νέον σύγγραμμα, τὸ ὁποῖον ἐφάνη ταύτας τὰς ἡμέρας ἐδῶ, γεγραμμένον ἀπὸ τὸν περίφημον φιλόσοφον,

τοῦ Βερολίνου τὸν Παΰϊον, ὅςις κατηγορεῖ τὸ γένος μὲ μίαν ἀνήκουςον σκληρότητα, λέγων μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ ταῦτα τὰ φοβερὰ λόγια· « Ἡ λήθη τῶν πολιτικῶν νόμων, ἡ ἀμάθεια, καὶ ἡ δεισιδαιμονία ἔρριψαν εἰς τὸ γένος τῶν Γραικῶν τόσον ἰσχυρὰς καὶ τόσον βαθείας ῥίζας, ὥςε κάμμία δύναμις ἀνθρωπίνη δὲν θέλει δυνηθῆν νὰ τὰς ἐκριζώσῃ.» Ἴδες, ἀδελφέ μου, κατάςασιν! καὶ περὶ μὲν τῆς ἀμαθείας κανένας νοῦν ἔχων Ῥωμαῖος δὲν δύναται νὰ τὸ ἀρνηθῇ. ἀλλὰ τὸ νὰ λέγῃ ὅτι οὐδεμία ἀνθρωπίνη δύναμις δὲν δύναται νὰ θεραπεύσῃ τὴν πληγὴν, αὐτὸ εἶναι μία ἀναίσχυντος συκοφαντία. Ἐνεκρώθησαν λοιπὸν τόσον οἱ Ῥωμαῖοι, ὥςε χρειάζεται θαῦμα θεῖον διὰ νὰ τοὺς ἀναςήσῃ; ὄχι βέβαια! Ἕνας ἀπὸ τοὺς φίλους μου, ἄνθρωπος σοφὸς, ὅταν μὲ ἔδειξε τὸ βιβλίον αὐτὸ, καὶ τὸν τόπον μάλιςα τὸν κατὰ τῶν δυςυχῶν Γραικῶν, «Ἰδὲ,» λέγει, «ἀςειευόμενος, «τί γράφει ὁ Παΰϊος κατὰ τῶν Ἑλλήνων· τί δύνασαι νὰ ἀποκριθῇς εἰς αὐτά;» Ἀφοῦ τὰ ἀνέγνωσα, « εἰπέ με,» τὸν λέγω, « ὁμολογεῖς ὅτι εἶμαι ἰατρός;» « Ναὶ,» λέγει. « Ὁμολογεῖς ὅτι μετέχω καὶ ὀλίγον φιλολογίας; » « Καὶ μάλιςα, » λέγει· « ἐπειδὴ, ἔξω ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν διάλεκτον, ἐξεύρεις προσέτι καὶ ἄλλας πολλὰς διαλέκτους τῆς Εὐρώπης.» « Καὶ μὲ ὅλον τοῦτο, » τὸν ἀπεκρίθην, « αὐτὰ ὅλα ἔγιναν, ἂν καὶ μὲ θείαν βοήθειαν, χωρὶς ὅμως θαύματος θείου· καὶ μὲ ὅλον τοῦτο, ὡς ἐμὲ, εὑρίσκονται μυρίοι εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἰατροὶ, φιλόσοφοι, γραμματικοὶ, κ.τ.λ. Βλέπεις λοιπὸν, φίλε μου, » τὸν εἶπα, « ὅτι ὁ Παΰϊος, ἂν καὶ φιλόσοφος καὶ θαυμαςὸς συγγραφεὺς, φλυαρεῖ περὶ τῶν Ῥωμαίων, καὶ συκοφαντεῖ ἀναισχύντως τὸ γένος ἐκ μόνης τῆς ἀκοῆς, χωρὶς νὰ τὸ ἴδῃ. » Αὐτὴ ἡ ἀπόκρισις τὸν εὐχαρίςησε κατὰ πολλά· ἀλλ' ἐγὼ δὲν ἔμεινα εὐχαριστημένος, ἀγαπητέ μου Δημήτριε, ἐπειδὴ φοβοῦμαι, ὅτι τὸ γένος θέλει μείνειν ἀκόμη πολλοὺς αἰῶνας εἰς αὐτὴν τὴν ἀθλιότητα, ἐπειδὴ βλέπω ὅτι ἐξουθενεῖται ἀπὸ τοὺς Εὐρωπαίους, τοὺς ποτὲ τρισβαρβάρους, οἱ ὁποῖοι εἴτι σοφὸν εἴτι καλὸν ἔχουσιν, ὅλων αὐτῶν τὰ πρῶτα σπέρματα τὰ ἔλα-

βαν παρ' ἡμῶν, καθὼς τὸ ὁμολογοῦσιν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι......
.... καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν κοινῶν πολέμων.

Ἀλλ' οἱ ἰδικοί σου πόλεμοι, ταλαίπωρε φίλε, πότε ἔχουσι νὰ παύσωσι; Ἂν ἤμην αὐτοῦ, ἤθελα φιλήσειν τὸ στόμα τοῦ μισὲρ Δημητρίου διὰ τὰ φρόνιμα λόγια, ὅσα εἶπε πρὸς τὸν θεόπνευστον καὶ πνευματέμφορον Δεσπότην. Ἐγὼ ἐνόμιζα νὰ βλέπω μόνος μου τὰς ὀπτασίας· καὶ πάλιν ἡ ἰδική μου ὀπτασία τί κακὸν σὲ ἔκαμεν, ἀδελφέ μου; ἀλλ' αὐτὴ ἡ ὀπτασία ἦτον ὀλεθρία διὰ σέ. Καλὲ βέβαια ὁ Θεὸς τὸν ἀπεκάλυψε νὰ σὲ ἐξώσῃ ἀπὸ τὸ ἐπάγγελμά σου οὕτως ἀδίκως καὶ παραλόγως! Ἀλλοίμονον εἰς ἡμᾶς, ἂν ἤξευρε τὰς τοιαύτας ὀπτασίας ὁ Παΰϊος τοῦ Βερολίνου! καὶ τί δὲν ἤθελεν ἀκόμη εἰπεῖν κατὰ τῶν ἀθλίων Ῥωμαίων; Ὁ μισὲρ Δημήτριος ἐφέρθη ὡς ἄνθρωπος νουνεχὴς καὶ ἀληθὴς Ἕλλην, ἀλλ' ἐπεθύμουν νὰ ἐφέρετο καὶ αὐτὸς καὶ οἱ σὺν αὐτῷ πάντοτε οὕτως. Εἰπέ τον ἐκ μέρους μου, ὅτι ὅστις δύναται νὰ κωλύσῃ τὰ κακὰ καὶ δὲν τὰ κωλύει, εἶναι μᾶλλον ἔνοχος παρ' ἐκεῖνον ὅστις τὰ πράττει. Αὐτὴν τὴν τυφλὴν ὑποταγὴν γινώσκοντες οἱ Εὐρωπαῖοι, τὴν ὁποίαν ἔχομεν εἰς τοὺς καλογήρους, μᾶς ἐξουθένησαν παντάπασι, καὶ λέγουσι καθ' ἡμῶν καὶ δίκαια καὶ ἄδικα. Τὸ πρᾶγμα ὅμως δὲν χρειάζεται μεγάλην φιλοσοφίαν· ἂν δυνάμενος νὰ δεσμεύσω ἕνα κακοῦργον λέοντα, ὄχι ἄνθρωπον, δὲν τὸ κάμω, δι' αὐτὸ μόνον ὅτι εὑρέθη αὐτὸς νὰ φορῇ μαῦρα καὶ ἐγὼ κόκκινα, στοχάζομαι τὸν Θεόν μου, ὄχι πλέον ὡς δικαιότατον, πάνσοφον, καὶ πανάγαθον ὄν, ἀλλ' ὡς ἕνα Δία, ὡς ἕνα Ἑρμῆν, ὡς ἕνα Ἥφαιστον, ἐν ἑνὶ λόγῳ, ὡς ἕνα θεὸν τῆς μυθολογίας, ὑποκείμενον εἰς μύρια πάθη ἄλογα, ὡς ἐμέ· ἐξ ἐναντίας, ὅσα χρήματα λάβῃ ἀδίκως, ὅσα δάκρυα κάμῃ νὰ ῥεύσωσιν ἀδίκως αὐτὸς ὁ παμπόνηρος καλόγηρος, θέλουν τὰ πληρώσειν ἐνώπιον τοῦ ἀδεκάστου Θεοῦ οἱ Βαχατόρηδες, ὁ Κανᾶς, ὁ Κουρμούζης, καὶ ὅσοι ἄλλοι δυνάμενοι νὰ τὸν ἐμποδίσωσι, δὲν τὸ κάμνουσι.

Σὲ ἔγραψα καὶ εἰς τὴν προλαβοῦσάν μου, καὶ πάλιν ἐπανα-

λαμβάνων σὲ λέγω, ὅτι δὲν θέλω πλέον κατὰ τὸ παρὸν κάμμίαν βοήθειαν αὐτόθεν. Σὲ εἶμαι ὑπόχρεως διὰ τὸν ὑπὲρ ἐμοῦ ζῆλον· εὐχαριστῶ καὶ ἐκ ψυχῆς καὶ ἀσπάζομαι ἀδελφικῶς τὸν εὐγενέστατον μισὲρ Ἀμβρόσιον, διὰ τὴν προθυμίαν τὴν ὁποίαν ἔδειξεν εἰς τὸ νὰ ἐνεργήσῃ μετὰ τῆς λογιότητός σου εἰς βοήθειάν μου· μ' ὅλον τοῦτο, φθάνει πλέον ἕως αὐτοῦ. Διὰ τὸν καιρὸν, ὅσον ἔχω νὰ διατρίψω ἐδῶ, ἐλπίζω νὰ μὴ μὲ λείψωσι τὰ ἀναγκαῖα· φίλους ἔχω πολλοὺς καὶ ἐδῶ, καὶ εἰς Μονπελλιὲρ, τοὺς ὁποίους δὲν ἐβάρυνα ποτὲ τὸ ἐλάχιστον· ἀλλ' ἔχουσιν ἀπὸ καλωσύνην των τοσαύτην ὑπόληψιν δι' ἐμὲ, ὥστε ἐλπίζω, ὅτι δὲν θέλουν μὲ ἀφήσειν ἀβοήθητον, ἂν λάβω κάμμίαν χρείαν. Ἐγὼ καὶ αὐτὰ τὰ τελευταῖα, τὰ ὁποῖα ἐζήτησα παρὰ τῶν καλῶν Βαχατόρηδων, ἦσαν διὰ νὰ κάμω τὰ ἔξοδα τοῦ δρόμου. Ἑορτὴ ἑορτῶν καὶ πανήγυρις πανηγύρεων θέλει εἶσθαι δι' ἐμὲ, φίλε μου, ἡ ἡμέρα ἐκείνη, εἰς τὴν ὁποίαν θέλει μὲ ἀξιώσειν ὁ Θεὸς νὰ πληρώσω τὰ χρέη μου.

Καὶ ἐπειδὴ περὶ φίλων ὁ λόγος, ἔχω πολλοὺς ἐκ τῆς φιλολογικῆς Ἀκαδημίας, οἱ ὁποῖοι μὲ ἐδέχθησαν μὲ ἀνοικτὰς τὰς ἀγκάλας, καὶ μὲ παρεκίνησαν πολλὰ, νὰ δώσω εἰς τύπον πολλὰ χειρόγραφα ἀνέκδοτα τῆς ἐνταῦθα Βασιλικῆς Βιβλιοθήκης, ἐξ ὧν εἶναι καὶ πολλὰ ἰατρικά. Ἐλπίζω νὰ κάμω τίποτε, ἂν λάβω τὸν καιρόν. Ἀλλὰ χρειάζεται κόπος μέγας· πρέπει νὰ μεταφράσω, νὰ προσθέσω ἔπειτα σημειώσεις καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Παρακάλει τὸν Θεὸν, πρωτοψάλτα μου, (ἐπειδὴ πρωτοψάλτην θέλω σὲ ὀνομάζειν, καὶ ἂν αὐτὸς ὁ πατριάρχης ἤθελε σὲ παύσειν τοῦ ψάλλειν), νὰ εὐοδώσῃ τοὺς κόπους μου, διὰ νὰ καταισχύνωμεν κἂν τὸν φιλόσοφον Παῦον· ἐπειδὴ, φίλε μου, σὲ βεβαιόνω, εἶναι ὀκτὼ ἡμέραι, ἀφοῦ μὲ ἔφερε τὸ βιβλίον ὁ φίλος, καὶ ἀκόμη δὲν δύναμαι νὰ τὸ χωνεύσω.

Γράφε με συνεχῶς, ἀλλ' εἰς χαρτίον τῆς πόστας, καὶ μὴ μὲ συνερίζεσαι ἂν ἐγὼ δὲν δύναμαι νὰ σὲ γράφω μήτε συνεχῶς, μήτε διὰ μακρῶν. Ἔχω, ἀδελφέ μου, μυρίας ἀσχολίας· ἀπὸ τὸ πρωὶ μέχρι τῆς ἑσπέρας δὲν εὐκαιρῶ πάρεξ μίαν ὥραν

διὰ τὸ γεῦμα, καὶ ἄλλην μίαν ὥραν διὰ τὸν καφενὲν, ὅπου ὑπάγω διὰ τὰς ἐφημερίδας· ἔπρεπε νὰ γράψω καὶ πρὸς τοὺς συγγενεῖς μου, ἀλλὰ τί νὰ κάμω; μία ἐπιστολὴ πρὸς τὴν λογιότητά σου μὲ δαπανᾷ τὸν καιρὸν δέκα ἄλλων ἐπιστολῶν. Ὅσον καὶ ἂν ἀγαπῶ τὸν λακωνισμὸν, πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποκριθῶ διὰ βραχέων εἰς τὰ ἰδικά σου βιβλία; ὑγίαινε!

Ὅλος εἰς τὰς προσταγάς σου,

ΚΟΡΑΗΣ, ΙΑΤΡΟΣ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΔΕΥΤΕΡΑ.

Ἐκ Παρισίων, Σεπτεμβρίου 8, 1789.

Φίλτατέ μου Κύριε Δημήτριε,

Τὸ δίκαιόν σου εἶναι μέγα καὶ πολὺ, καὶ κραυγάζει ἐκδίκησιν. Ὁ λόγος εἶναι περὶ τῆς μακρᾶς σιωπῆς μου· ἀλλ' ἐλπίζω ὅτι θέλεις μακροθυμήσειν καὶ πάλιν, καθὼς ἐστάθης πάντοτε εὔσπλαγχνος καὶ μακρόθυμος καὶ πιστὸς φίλος πρὸς ἐμέ. Ἔλαβα τὴν ἐπιστολήν σου γεγραμμένην εἰς τὰς 9 Φεβρουαρίου, καὶ προσμένω καὶ μίαν ἄλλην σου διεξοδικὴν συνωδευμένην μὲ τὰς κατηχήσεις, καθὼς μὲ λέγει ὁ Δόμινος, τὴν ὁποίαν ἀκόμη δὲν ἔλαβα. Ἀπὸ τὴν τελευταίαν ἐπιστολὴν τοῦ Δομίνου, 17 Ἰουνίου, βλέπω ὅτι τυραννεῖσθε πάλιν αὐτοῦ ἀπὸ τὸ θανατικόν· καὶ εἶμαι εἰς μεγάλην φροντίδα δι' ὅλους τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους, μάλιστα δὲ διὰ τὸν ἀδελφόν μου καὶ τὴν λογιότητά σου, οἱ ὁποῖοι καὶ οἱ δύο, θαῤῥαλεώτεροι καὶ ἀπ' αὐτὸν τὸν Ἱπποκράτην, στοχάζεσθε τὸν λοιμὸν ὡς μίαν συνάγχην. Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς σου ἴδα καὶ τὸν ἄλλον λοιμὸν ὅστις σᾶς τυραννεῖ, τὸν λιμεῶνα λέγω καὶ φθοροποιὸν· διὰ κακὰ ὅμως, τὰ προερχόμενα ἐκ μιᾶς ἀμαθοῦς καὶ ὄντως ὀνικῆς ὑπομονῆς, οὔτε σᾶς λυποῦμαι, οὔτε φροντίζω

παντάπασι περὶ τούτου. Υἱοὶ τῶν Ἑλλήνων, ἕως πότε βαρυκάρδιοι; ἕως πότε δὲν ἐγείρεσθε ἀπ' αὐτὸν τὸν βαθὺν ὕπνον τῆς ἀλόγου δεισιδαιμονίας; ἕως πότε ὑπομένετε νὰ καταπατῆσθε ὡς κνώδαλα ἀπὸ τοιούτους ἀνθρωπίσκους; Αὐτοῦ ἔχετε μίαν παροιμίαν, τὴν ὁποίαν σέβεσθε ὡς Εὐαγγελικὴν ῥῆσιν, λέγοντες ὅτι οἱ καλόγηροι εἶναι ἄνθρακες, τοὺς ὁποίους ἂν πιάσῃς σβεστούς, ἀμαυρώνεις τὰς χεῖρας, ἂν ἀνημμένους καὶ διαπύρους, καίεσαι. Ἀλλὰ δὲν στοχάζεσθε ὅτι αὐτὰ τὰ δυσχερῆ μᾶς ἔδωκεν ὁ Θεὸς νοῦν καὶ λόγον διὰ νὰ τὰ ἀποφεύγωμεν; δὲν συλλογίζεσθε ὅτι καθὼς τοὺς ἄνθρακας καὶ ζεστοὺς καὶ σβεστοὺς δυνάμεθα νὰ τοὺς πιάσωμεν μὲ τὸ πτύον ἢ μὲ τὴν πυράγραν χωρὶς τινὸς βλάβης, οὕτω καὶ τὸν ἀτακτοῦντα καὶ παραβάτην τῶν εὐαγγελικῶν προσταγῶν καλόγηρον εἶναι τρόπος νὰ τὸν σωφρονίσωμεν, ἢ κἂν νὰ τὸν ἐμποδίσωμεν ἀπὸ τὰς κακίας του, μὲ αὐτὸ τὸ πτύον, τὸ ὁποῖον μετεχειρίσθη αὐτὸς ὁ καλὸς πρωτοκαλόγηρος ὁ Χριστὸς διὰ νὰ καθαρίσῃ τὴν ἅλωνά του, χωρὶς κίνδυνον καύσεως ἢ ζοφώσεως; Ἂν οἱ σημερινοὶ Ἕλληνες, φίλε μου Δημήτριε, ἦσαν φωτισμένοι, δὲν λέγω ἐπιστήμας καὶ τέχνας, ἂν ἤξευραν κἂν τὸ πνεῦμα τῆς θρησκείας των, τοιαῦτα οὔτε αὐτοὶ τὰ ὑπέφεραν, οὔτε αὐτὸς ἐτόλμα νὰ τὰ βάλῃ εἰς ἔργον. Ἀλλ' οἱ Ῥωμαῖοι φαντάζονται ὅτι ἡ θρησκεία στέκει εἰς μερικὰς ἐξωτερικὰς παρατηρήσεις τοῦ γράμματος, καὶ δὲν ἐξεύρουσιν ὅτι « τὸ γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ. » Ἡ ἀληθὴς θρησκεία εἶναι ὄχι μόνον τὸ νὰ μὴν ἀδικῇ ἢ νὰ ἐπηρεάζῃ τις τὸν ἄλλον, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ ἐμποδίζῃ τοὺς ἀδικοῦντας, ὅταν ἡ Πρόνοια τὸν ἔδωκε τοιαύτην δύναμιν. Ἀλλ' εἰς ἡμᾶς συμβαίνει τὸ ἐναντίον· ἐν ὅσῳ ὁ προστάτης θλίβει καὶ τυραννεῖ τοὺς ἀδυνάτους καὶ πτωχούς, σιωπὴ μεγάλη· καὶ τότε μόνον κινοῦνται οἱ δυνατοί, ὅταν ἐγγίσῃ τινὰ ἀπ' αὐτούς. Ἂν εἰς τὴν πρώτην παράνομον προσθήκην τῶν πέντε μόνον παράδων καθ' ὑπόθεσιν εἰς τὴν κηδείαν ἢ εἰς τὸ βάπτισμα, ἄνοιγε κἄνενας τὸ στόμα νὰ τὸν εἴπῃ τί πράττεις, τὸ πρᾶγμα δὲν ηὔξα-

νεν εἰς τοσοῦτον. Εἰς τὴν ἀρχὴν πρέπει νὰ θεραπεύωνται τὰ νοσήματα· ὅταν αὐξήσωσι καὶ θηριωθῶσιν, ἐλπὶς θεραπείας πλέον δὲν εἶναι. Καὶ ταῦτα μὲν ἱκανὰ περὶ τούτων, ἐπειδὴ πολλάκις ἐῤῥέθησαν χωρὶς ἐλπίδα διορθώσεως.

Ἄς εἴπωμεν νῦν ὀλίγα καὶ περὶ τῶν ἐνταῦθα πολυθρυλλήτων συμβάντων. Ἕως τώρα αὐτοῦ πρέπει νὰ τὰ ἠκούσετε· καὶ ἐγὼ εὑρίσκομαι πολλὰ ἀπησχολημένος διὰ νὰ περιγράφω τοιαῦτα πράγματα· μ' ὅλον τοῦτο, διὰ νὰ μὴν ἀδημονῇς κατ' ἐμοῦ, διὰ νὰ μὴ κραυγάζῃς καὶ σχίζῃς τὰ ἱμάτιά σου ὡς ἐπιλελησμένος, καὶ παντάπασιν ἠμελημένος ὑπ' ἐμοῦ, ἀνάγκη εἶναι νὰ μωρολογήσω ὀλίγον.

Ἔξευρε λοιπὸν, πρωτοψάλτα, ὅτι διὰ τὸ νὰ ὑπέπεσεν ἡ παροῦσα βασιλεία τῆς Γαλλίας εἰς βαρύτατα χρέη, τὰ μὲν ἀπὸ τοὺς παρελθόντας πολέμους, τὰ δὲ περισσότερα, καθὼς λέγουσιν, ἀπὸ τὴν διαρπαγὴν καὶ ἀσωτίαν τῶν μεγιστάνων, καὶ τὸ πολυδάπανον μάλιστα αὐτῆς τῆς βασιλίσσης καὶ τῶν ἄλλων ἀρχοντισσῶν τῆς αὐλῆς, ὅσαι τὴν ὑπηρετοῦν, ὁ βασιλεὺς, μὴ δυνάμενος πλέον νὰ ἐπιφορτίσῃ τὸν λαὸν μὲ νέους φόρους, βεβαρυμένον ἤδη κατὰ πολλὰ, ἠναγκάσθη νὰ συναθροίσῃ κοινὴν τοῦ γένους συνέλευσιν, διὰ νὰ εὕρῃ θεραπείαν εἰς αὐτὴν τὴν πληγήν. Ἔπεμψε λοιπὸν ἑκάστη ἐπαρχία, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἑκάστη πόλις καὶ κώμη, αἱρετοὺς πρέσβεις εἰς Βερσαλίαν, κεκλημένους ἀπ' αὐτὸν τὸν ἄνακτα, χιλίους διακοσίους τὸν ἀριθμόν· τουτέστι, τριακοσίους ἐκ τοῦ κλήρου, τριακοσίους ἐκ τῶν εὐγενῶν, καὶ ἑξακοσίους τοῦ τρίτου τάγματος. Τρίτον τάγμα ὀνομάζουσιν ἐδῶ τοὺς μὴ εὐγενεῖς λαϊκοὺς, δεύτερον τῶν εὐγενῶν, καὶ πρῶτον τοῦ κλήρου. Αὐτοὶ, καθὼς εἶπα, συνήχθησαν εἰς Βερσαλίαν περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Μαΐου μηνός. Καὶ ὁ ἄναξ καὶ οἱ περὶ τὸν ἄνακτα τοὺς ἐσύναξαν διὰ νὰ εὕρωσι πόρον ἀργυρίου, μὴν ὑποπτεύοντες ἄλλο τι περισσότερον· ἀλλὰ τὸ τρίτον τάγμα ἠθέλησεν ὄχι μόνον νὰ θεραπεύσῃ τὴν παροῦσαν νόσον, ἀλλὰ νὰ ἐμποδίσῃ ἀκόμη καὶ τὴν ὑποστροφὴν τῆς νόσου. Αὐτὸ διὰ νὰ

γένη, ἀνάγκη ἦτο νὰ βάλωσιν οἰκονομίαν εἰς τὰς δαπάνας τῆς αὐλῆς, νὰ ἀνατρέψωσι πολλὰ ἄδικα προνόμια καὶ τοῦ κλήρου καὶ τῶν εὐγενῶν, ἀναγκάζοντές τους νὰ πληρόνωσι καὶ αὐτοὶ ἕκαστος κατ' ἀναλογίαν τῶν ὑπαρχόντων του, ὡς τὸ τρίτον τάγμα. Ὁ κλῆρος καὶ οἱ εὐγενεῖς ἰσχυρογνώμησαν, καὶ οἱ αὐλικοὶ συνεϐούλευσαν, καθὼς λέγουσι, τὸν βασιλέα νὰ διαλύσῃ τὴν σύνοδον· αὐτὸ ὅμως μὴ δυνάμενον νὰ γένῃ χωρὶς νὰ προξενήσῃ θόρυϐον εἰς ὅλην τὴν βασιλείαν, καὶ μάλιστα εἰς τὸ Παρίσιον, ἔκαμαν νὰ ἔλθῃ τριάκοντα χιλιάδες στράτευμα εἰς Βερσαλίαν, διὰ νὰ εὑρίσκωνται ἕτοιμοι, ἂν ἀκολουθήσῃ κάμμία ἐπανάστασις, νὰ τὴν πνίξωσιν εἰς αὐτὰ τὰ σπάργανα· ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα δὲν ἔλαϐεν ἔκϐασιν τὴν ἐλπιζομένην καὶ ποθουμένην.

Ἦτον, ἀδελφέ μου, δωδεκάτη τοῦ Ἰουλίου μηνὸς, ἡμέρα Κυριακὴ, πρὸς τὸ ἑσπέρας· ὅλος ὁ κόσμος ἦτον εἰς περιδιάϐασιν, εἰς τὸν βασιλικὸν κῆπον, ὀνομαζόμενον Κεραμεικὸν, ὅστις εἶναι εἰς τὴν ἄκραν τῆς πόλεως τοῦ Παρισίου. Εἰς αὐτὸν τὸν κῆπον εὑρέθην καὶ ἐγὼ μὲ ἕνα φίλον. Ἀκούομεν ἐξαίφνης κτύπους πιστολῶν καὶ τουφεκίων· ἐρωτᾷ ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ, καὶ οὐδεὶς ἐξεύρει νὰ εἴπῃ τί εἶναι. Τρέχουσιν ὅλος ὁ λαὸς, ἄνδρες, γυναῖκες, παιδία, πρὸς τὰ τελευταῖα ὅρια τοῦ κήπου μετὰ θορύϐου, καὶ τί βλέπομεν; πλῆθος στρατιωτῶν ἀπεσταλμένων ἀπὸ Βερσαλίαν, καὶ ἤρχετο κατὰ τοῦ Παρισίου, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἐπανάστασιν, τὴν ὁποίαν ὑπωπτεύοντο, ὅτι ἔμελλε νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν ἐπαύριον, ἤγουν τὴν δευτέραν· ἐπειδὴ τὴν δευτέραν ἦτο (καθὼς τώρα στοχάζονται) ὁ σκοπός των νὰ διαλύσωσι τὴν σύνοδον, καὶ, ἂν ἡ σύνοδος ἐναντιοῦτο, τοὺς μὲν νὰ θανατώσωσι, τοὺς δὲ νὰ ἐξορίσωσι, κτλ. Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ ἦτον ὁ πρίγκιψ Λαμϐέσκιος· αὐτὸς ἂν ἐπροσφέρετο μὲ φρόνησιν, ἴσως τὸ πρᾶγμα δὲν ἐπέστρεφε κατὰ τῆς κεφαλῆς των. Ἀλλ' ἢ πρόνοια, ἢ τύχη, ἢ ὅ,τι ἄλλο θέλεις νὰ εἴπῃς, ἡ κεφαλή του δὲν εἶχεν οὔτε δραχμὴν ἐγκεφάλου. Εὐθὺς ὅταν ἐμϐῆκεν εἰς τὸν κῆπον,

τρέχει ὡς ἐνεργούμενος, ἕλκει τὴν μάχαιράν του, καὶ κατακόπτει τὸ πρόσωπον ἑνὸς ἀθώου καὶ ἀθλίου ἑξηκονταετοῦς γέροντος, ἐντίμου πολίτου, ὅστις εὑρέθη καὶ αὐτὸς περιερχόμενος ὁ ταλαίπωρος ὁμοῦ μὲ τοὺς ἄλλους εἰς τὸν κῆπον. Αὐτὸ τὸ ἄσπλαγχνον ἔργον κατὰ πρώτην προσβολὴν μᾶς ἔκαμεν ὅλους νὰ πέσωμεν εἰς φυγὴν, καὶ νὰ διασκορπισθῶμεν ἕκαστος εἰς τὸν οἶκόν του. Ἔφθασε καὶ ἡ νὺξ, τὴν ὁποίαν ἐπεράσαμεν μὲ μεγάλον φόβον, ἂν καὶ αὐτὸς δὲν ἐτόλμησε νὰ ἐμβῇ εἰς τὴν χώραν, ἀλλ' ἔμεινεν ἔξω εἰς τὰ προάστεια. Μόλις ἐξημέρωσε, φίλε μου, καὶ ὅλοι οἱ πολῖται τοῦ Παρισίου, ὑποπτευόμενοι, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν βλέποντες πλέον φανερῶς τοὺς σκοποὺς τῆς αὐλῆς, ἐξωπλίσθησαν ἕκαστος καθὼς ἠδυνήθη μὲ σκοπὸν νὰ πολεμήσωσιν, ἀλλ' ἡ ἡμέρα ὅλη ἐπέρασεν εἰς τὸν ἐξοπλισμόν. Ὁ δὲ πρίγκιψ Λαμβέσκιος, ἀκούων αὐτὰ, δὲν ἐτόλμησε νὰ ἐμβῇ εἰς τὴν πόλιν· αὐτὴ ἡ εἴδησις μόλις ἔφθασεν εἰς Βερσαλίαν καὶ εἰς τὰς περιοίκους πόλεις, καὶ ἐξωπλίσθησαν ὁμοίως ὅλος ὁ λαὸς τῆς Βερσαλίας καὶ τῶν ἄλλων πόλεων. Ἡ αὐλὴ, ὁ κλῆρος, καὶ οἱ εὐγενεῖς, βλέποντες αὐτὰ, ἤρχισαν νὰ συλλογίζωνται· ἀλλ' αὐτὰ δὲν ἦσαν ἀκόμη πάρεξ αρχαὶ ὠδίνων. Τὴν Τρίτην, πρωῒ, βλέπει ὁ λαὸς τοῦ Παρισίου, ὅτι δὲν ἔχει ὅπλα ἀρκετὰ διὰ νὰ ἐξοπλίσῃ ὅλους τοὺς πολίτας. Ὑπάγουσι λοιπὸν καὶ πατοῦσι τὰ βασιλικὰ μαγαζία, καὶ τοὺς ἀρσενάδας, καὶ ὅπου ἀλλαχοῦ εὑρίσκοντο ὅπλα, καὶ τὰ ἐπῆραν ὅλα, ἕως καὶ αὐτὰ τὰ κανόνια, μὲ τὰ ὁποῖα καλὰ ἐγγαστρωμένα ἐστόλισαν τὰς πλατείας καὶ ῥύμας τῆς πόλεως, μὲ σκοπὸν νὰ τὰ μεταχειρισθῶσιν, ἂν ὁ Λαμβέσκιος ἔμβαινεν εἰς τὸ Παρίσιον. Καὶ ἂν αὐτὸ συνέβαινε, φίλε μου, ἤθελεν ἐκείνην τὴν ἡμέραν ῥεύσειν ποταμηδὸν τὸ αἷμα· καὶ ἴσως ἤμην καὶ ἐγὼ ἀπὸ τὸν ἀριθμὸν τῶν νεκρῶν, καὶ ἡ λογιότης σου στερημένος τὴν σήμερον ἀπὸ τὴν τοσαύτην μου μωρολογίαν.

Ἀλλὰ τί συμβαίνει (ἐνθυμοῦ ὅτι εἶναι Τρίτη ἀκόμη) μετὰ τὸ γεῦμα; Ὑπάγουσιν οἱ ὡπλισμένοι πολῖται, καὶ περικυκλοῦσι τὴν **Βαστιλίαν**, διὰ νὰ ζητήσωσι καὶ νὰ λάβωσιν ἀπὸ

τὸν ἄρχοντα καὶ ἐπιστάτην αὐτῆς ὅσα ὅπλα εὑρίσκοντο εἰς αὐτήν. Τί εἶναι ὅμως αὐτὴ ἡ Βαστιλία; δύνασαι νὰ μὲ ἐρωτήσης εὐλόγως ἡ λογιότης σου, ὅστις δὲν ἴδες πάρεξ τὸ Βεζὶρ Χάνιον καὶ τὸ κατηρειπωμένον καὶ κλονούμενον Βεζεστένιον. Ἡ Βαστιλία εἶναι ἕνα τειχίον μικρὸν, ἀλλ' ὀχυρώτατον εἰς τὰ ἄκρα τῆς πόλεως τοῦ Παρισίου, τοῦ ὁποίου ἡ οἰκοδομὴ πρὸ πεντακοσίων σχεδὸν χρόνων ἔγινεν εἰς διάστημα δέκα ἐτῶν καὶ μὲ δαπάνην πολλῶν μιλλιουνίων. Αὐτὴν τὴν μετεχειρίζοντο διὰ φυλακήν, καθὼς εἰς Κωνσταντινούπολιν μεταχειρίζονται τὸ Ἑπταπύργιον· ἀλλὰ φυλακὴν σκληρὰν, καὶ πολλάκις ἄδικον καὶ τυραννικὴν, εἰς τρόπον ὥστε συνέβαινεν ὄχι ὀλίγας φορὰς, ἂν ἐκ δυστυχίας εἰς μίαν σύνοδον ἀνθρώπων ἔφευγεν ἀπὸ τὸ στόμα σου ἐξ ἀπροσεξίας κἀνένας λόγος κατὰ τῶν μινίστρων, ἂν ἔλεγες, παραδείγματος χάριν, ὅτι ὁ δεῖνα ἐπάτησε στρεβλὰ, νὰ γένης τὴν ἐπαύριον ἀνάρπαστος, καὶ νὰ φυλακισθῇς εἰς αὐτὴν δι' ὅλην σου τὴν ζωὴν, χωρὶς νὰ ἐξεύρῃ οὔτε συγγενὴς οὔτε φίλος τί ἔγινες, οὔτε νὰ ἔχῃς ἄδειαν νὰ γράψῃς ἐπιστολὴν, ἢ νὰ δώσῃς τὴν εἴδησιν εἰς κἀνένα, ----φυλακὴ, καθὼς βλέπεις, ὡραία διὰ πρωτοψάλτας. Οἱ ὡπλισμένοι λοιπὸν βλέποντες, ὅτι ὁ ἄρχων Δελονὲ (αὐτὸ ἦτο τὸ ὄνομα τοῦ ἐπιστάτου) δὲν ἤθελε νὰ ἀνοίξῃ τὰς πύλας, τὴν ἐβίασαν· ἦσαν δύο ὧραι μετὰ τὸ γεῦμα, καὶ παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα εἰς τὰς πέντε τὴν ἐπῆραν. Τὸ πρῶτον ἔργον ἐμβαίνοντες εἰς τὸ κάστρον ἦτο, νὰ ἀποκεφαλίσωσι τὸν ἄθλιον Δελονὲ, καὶ ἄλλον ἕνα δεύτερον ἄρχοντα μετ' αὐτόν. Ἦσαν ἓξ ὧραι, καὶ ἐκβῆκα κατὰ τὸ συνειθισμένον μου, διὰ νὰ ὑπάγω εἰς τὸν καφενὲν νὰ ἀναγνώσω τὰς Ἀγγλικὰς ἐφημερίδας· ἐπειδὴ εἰς ὅλους αὐτοὺς τοὺς θορύβους καὶ τὰς ταραχὰς μὴ νομίσῃς ὅτι ἐφύλαττα τὸν οἶκον· ἐξεναντίας, ἔκβαινα καθ' ἡμέραν διὰ νὰ γίνωμαι αὐτόπτης τοιούτων φοβερῶν πραγμάτων, τὰ ὁποῖα ἦσαν δι' ἐμὲ, ὡς καὶ διὰ τοὺς λοιποὺς ὅλους, καινά. Ὑπάγων λοιπὸν εἰς τὸν καφενὲν, ἠπάντησα τοὺς πορθητὰς τῆς Βαστιλίας συνωδευμένους μὲ τριακοσίας ἢ τετρακοσίας χιλιάδας λαοῦ, οἱ ὁποῖοι πε-

ριέφεραν εἰς ὅλας τὰς ῥύμας τῆς πόλεως, ἐπάνω εἰς μακρὰ κοντάρια, (θέαμα φρικτόν!) τὰς δύο κεφαλὰς αἱματοσταγεῖς. Αὐτὴ ἡ εἴδησις ἔκαμεν εὐθὺς ὄχι μόνον νὰ διασκεδασθῇ ἔνθεν κἀκεῖθεν ὅλον τὸ στράτευμα τοῦ Λαμβεσκίου, τὸ ὁποῖον ἦτον ἀκόμη ἔξω τοῦ Παρισίου, ἀλλὰ, φθάνουσα τὸ αὐτὸ ἑσπέρας καὶ εἰς Βερσαλίαν, κατέπληξε τόσον τὴν αὐλὴν, τὸν κλῆρον, καὶ τοὺς εὐγενεῖς, ὥστε πρῶτον μὲν δὲν ἤθελαν νὰ πιστεύσωσι τὴν πόρθησιν τῆς Βαστιλίας, ὡς πρᾶγμα ἀδύνατον· ἔπειτα, βεβαιωθέντες διὰ δευτέρων καὶ τρίτων ταχυδρόμων καὶ αὐτὸ καὶ τὴν ἀποτομὴν τῶν κεφαλῶν, καὶ ὅτι οἱ Παρισινοὶ ἡτοιμάζοντο νὰ ὑπάγωσι τὴν ἐπαύριον εἰς αὐτὴν τὴν Βερσαλίαν, ἐκυριεύθησαν ἀπὸ τοσαύτην δειλίαν, ὥστε, καθὼς λέγουσι, τὴν νύκτα ἐκείνην, ὅλη ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια ἐκοιμήθη ὄχι εἰς τὸν συνειθισμένον κοιτῶνά του ἕκαστος, ἀλλ' εἰς ἕνα κιόσκιον, τὸ ὁποῖον εἶναι εἰς τὸ βασιλικὸν περιβόλιον· ὄχι ὅτι ἐκεῖ ἦσαν ἀσφαλέστεροι, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ φόβος τοὺς ἐξέστησε, καὶ δὲν ἤξευραν πλέον τί κάμνουσι. Μόλις ἐξημέρωσε, φίλε μου, καὶ ‘Πατεῖς με, πατῶ σε,’ τὸ τῆς παροιμίας· ἔγιναν ἄφαντοι πολλοὶ μινίστροι, δοῦκες, κόμητες, δούκισσαι, κομήτισσαι, καὶ ἄλλαι ἀρχόντισσαι ἐκ τῆς συνοδίας τῆς βασιλίσσης, καὶ πέντε πρίγκιπες τοῦ βασιλικοῦ αἵματος, ἐξ ὧν καὶ ὁ νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως ὁ Κόμης τῆς Ἀρτεσίας, καὶ ἄφησαν μόνον σχεδὸν τὸν βασιλέα μετὰ τῆς βασιλίσσης καὶ τοῦ πρεσβυτέρου του ἀδελφοῦ.

Αὐτὴ ἡ φυγὴ ἐνίσχυσε κατὰ πολλὰ, καὶ ἐθάρρυνε καὶ τοὺς πολίτας καὶ τὴν γενικὴν τοῦ ἔθνους συνέλευσιν. Ἐξ ἐναντίας ὁ βασιλεὺς, εὑρισκόμενος εἰς μεγάλην ἀμηχανίαν, βλέπων καὶ τὸν λαὸν τῆς Βερσαλίας ἐξωπλισμένον, φοβούμενος τὰ δεινότερα, ἴσως ἀκούσας καὶ τὴν συμβουλὴν κἀνενὸς φρονίμου ἀνθρώπου, ἐγείρεται, πρωτοψάλτα μου, μόνος μὲ μόνον τὸν ἀδελφόν του τὸν πρεσβύτερον, χωρὶς ὀπαδοὺς, χωρὶς παράταξιν, πεζὸς, καὶ ὑπάγει εἰς τὴν σάλλαν, ὅπου ἦσαν συνηθροισμένοι ἡ γενικὴ συνέλευσις, κάμνει μίαν δημηγορίαν μικρὰν, ἀλλὰ φρό-

νιμὸν, λέγων, ὅτι ὁ σκοπὸς τοῦ νὰ φέρῃ ςρατεύματα εἰς Βερσαλίαν καὶ Παρίσιον δὲν ἦτο νὰ ταράξῃ τὴν ἡσυχίαν οὔτε τῆς συνελεύσεως, οὔτε τοῦ λαοῦ του, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας νὰ φυλάξῃ καὶ νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν ὀφειλομένην εὐταξίαν· ὅτι κακῶς τὸν ὑπωπτεύθη ὁ λαός του ὡς ἄνδρα τυραννικὸν, καὶ ἄλλα τοιαῦτα· καὶ, τέλος πάντων, ὅτι ἦλθεν εἰς τὴν συνέλευσιν διὰ ν' ἀκούσῃ τὴν συμβουλὴν τῆς συνελεύσεως, ἕτοιμος νὰ κάμῃ ὅ,τι αὐτοὶ κρίνουσιν εὔλογον. Ἡ συνέλευσις τὸν ἀπεκρίθη, ὅτι, ἐπειδὴ ζητεῖ τὴν συμβουλήν της, τὸ πρῶτον ἔργον τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ κάμῃ, διὰ νὰ γαληνίσῃ τὸν λαὸν, ἦτο νὰ ἀνακαλέσῃ τοὺς ἀδίκως ἐξωσθέντας καλοὺς καὶ φίλους τοῦ κοινοῦ συμφέροντος μινίστρους.

Ὄχι τοὺς φυγάδας μινίστρους ὅμως· μὴ νομίσῃς αὐτούς. Οἱ φυγάδες (τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ σὲ εἰπῶ ἐξ ἀρχῆς, καὶ τὸ ἐλησμόνησα) ἦσαν δύο μόνον ἡμερῶν μινίστροι· πρὸ τούτων, τὸ Σάββατον, τὴν παραμονὴν δηλαδὴ τοῦ πρώτου θορύβου, εἶχεν ἐκβάλει τρεῖς ἢ τέσσαρας μινίστρους, μόνους τιμίους ἀνθρώπους μεταξὺ τῶν πολλῶν, καὶ αὐτὸ, καθὼς λέγουσι, διὰ συμβουλῆς τῆς βασιλίσσης καὶ τοῦ νεωτέρου του ἀδελφοῦ. Ἔγραψε λοιπὸν εὐθὺς ἐπιστολὰς πρὸς τοὺς κακῶς ἐξωσθέντας μινίστρους διὰ νὰ τοὺς ἀνακαλέσῃ· καὶ πέμπει ἐνταυτῷ πρέσβεις ἐξ αὐτῆς τῆς γενικῆς συνελεύσεως ἐκλελεγμένους εἰς τὸ Παρίσιον, μὲ λόγους εἰρήνης καὶ καλῶν ὑποσχέσεων, διὰ νὰ ἡσυχάσῃ τὸν λαόν· ὁ λαὸς εἰς τοῦτο τὸ ἀναμεταξὺ ἔκοψε καὶ ἄλλας τρεῖς τέσσαρας κεφαλὰς τῇ Τετάρτῃ καὶ τῇ Πέμπτῃ ἀνθρώπων μεγάλων καὶ πλουσιωτάτων, καὶ τὰς ἐπεριτριγύρισε καὶ αὐτὰς εἰς τὴν πόλιν· καὶ ἤθελε κόψειν ἀκόμη περισσοτέρας, ἂν δὲν ἔφευγαν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὑπόπτους, μετασχηματισθέντες ἄλλοι εἰς ἀνθρακοπώλας, καὶ ἄλλοι εἰς δούλους, διὰ νὰ μὴ γνωρισθῶσι. Καὶ αὐτὰ δὲν συνέβησαν μόνον εἰς τὸ Παρίσιον· δὲν εὑρίσκεται σχεδὸν πόλις τῆς βασιλείας, ἡ ὁποία δὲν ἔπραξε τὰ αὐτὰ, καθὼς ἐλάμβαναν τὰς εἰδήσεις τῆς Βερσαλίας καὶ Παρισίου. Κατὰ τόπους καὶ χώ-

βάς ἐθανάτωσαν πολλοὺς, πολλῶν εὐγενῶν παλάτια ἐκ θεμελίων ἀνεστάτωσαν. Ὁ βασιλεὺς, ἂν καὶ ἔβλεπεν, ὅτι αὐταί του αἱ ὑποσχέσεις ἐπίασαν τόπον, μ' ὅλον τοῦτο, διὰ νὰ βεβαιώσῃ περισσότερον τὴν ἡσυχίαν καὶ τὴν ἰδικήν του καὶ τοῦ λαοῦ, ἔκρινεν εὔλογον νὰ ἔλθῃ αὐτοπροσώπως εἰς τὸ Παρίσιον, καὶ νὰ φανῇ εἰς τὸν λαόν του. Ἴδα λοιπὸν καὶ αὐτὸ τὸ περίεργον θέαμα, καὶ σὲ ἐνεθυμήθην ἐκείνην τὴν ὥραν, καὶ σὲ ἐπεθύμησεν ἡ ψυχή μου, νὰ σὲ ἔχω πλησίον μου. Ἐμβῆκεν εἰς τὸ Παρίσιον δύο ὥρας μετὰ τὸ γεῦμα τῇ Παρασκευῇ. Οἱ πολῖται ὡπλισμένοι ὑπῆγαν μίαν λεύγαν μακρὰν ἀπὸ τὸ Παρίσιον, καὶ τὸν ἐπρόσμεναν· ἡ βασίλισσα, λέγουσιν, ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἐζήτησε νὰ ἔλθῃ μαζῇ του· ἀλλ' αὐτὸς δὲν τὸ ἐσυγχώρησε, φοβούμενος τὰ ἐνδεχόμενα. Καὶ βέβαια, ἂν αὐτὴ ἤρχετο ἐκείνην τὴν ἡμέραν, ἦτον ἴσως εἰς μέγαν κίνδυνον ἡ ζωή της· τόσον ἦτον ὁ λαὸς παρωξυμένος κατ' αὐτῆς· καὶ ἂν δὲν τὴν ἔκαμαν τίποτε ἕως τώρα, αὐτὸ ἐστάθη χάριν τοῦ βασιλέως, τὸν ὁποῖον στοχάζονται κοινῶς ὡς φυσικὰ καλὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' εὐαπάτητον ἀπὸ κακοὺς συμβούλους. Ἦλθε λοιπὸν συνωδευμένος μὲ τέσσαρας μεγιστάνας, ἀπὸ τοὺς εὐαρεστήσαντας εἰς τὸν λαὸν, ἀλλὰ χωρὶς σωματοφύλακας· ἐπειδὴ οἱ Παρισινοὶ δὲν ἐσυγχώρησαν νὰ ἐμβῇ εἰς τὸ Παρίσιον κανένας σωματοφύλαξ λέγοντες, ὅτι αὐτοὶ ἦσαν ἱκανοὶ νὰ φυλάξωσι τὸν βασιλέα των· αὐτὰ ἦσαν ἡδονικὰ ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος διὰ τὸν βασιλέα, ἀπὸ τὸ ἄλλο ὅμως καὶ ὕποπτα· μ' ὅλον τοῦτο, ἠναγκάσθη νὰ παρασταθῇ οὕτω γυμνὸς πάσης βοηθείας εἰς τὸ Παρίσιον, καὶ νὰ ἐμπιστευθῇ εἰς τὴν συνείδησιν τριακοσίων χιλιάδων λαοῦ ὡπλισμένου. Τὸν ἴδα εἰς τὸ ἁμάξιόν του, ὅταν ἔμβαινεν εἰς τὴν πόλιν χωρὶς ὄψιν, ἀδελφέ· τόσον ἦτον ὁ ἄνθρωπος τεταραγμένος, καὶ μὲ δίκαιον· διότι δὲν ἔβλεπε παρὰ ὡπλισμένους ἀνθρώπους, καὶ τὰς ὁδοὺς στολισμένας μὲ κανόνια. Ἐν ὅσῳ ἐπροχώρει διὰ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ παλάτιον, ὀκτακόσιαι χιλιάδες ἢ ἐννεακόσιαι κατοίκων, οἱ μὲν εἰς τὰς ὁδοὺς, οἱ δὲ εἰς τὰ παράθυρα, ἐκραύγαζαν ὄχι τὸ συνειθισμένον,

Ζήτω ὁ βασιλεύς! ἀλλὰ, Ζήτω τὸ ἔθνος! αὐτὸ τὸν ἔκαμε νὰ συλλογίζεται περισσότερον· καὶ ἦτο, καθὼς σὲ εἶπα, ὁ ἄνθρωπος χωρὶς ὄψιν· τοῦτο τὸ ἴδα ὀφθαλμοφανῶς. Ὅταν ἐμβῆκεν εἰς τὸ παλάτιον, λέγουσιν ὅτι δὲν ἠδυνήθη νὰ προφέρῃ οὔτε συλλαβὴν ἀφ' ὅσα ἦτο παρεσκευασμένος νὰ λαλήσῃ· ἀλλ' ἐλάλησεν ἀντ' αὐτοῦ ὁ ἔπαρχος τῆς πόλεως, ὑποσχόμενος ἐκ μέρους τοῦ βασιλέως εἰς τὸν λαὸν εἰρήνην καὶ διόρθωσιν ὅλων τῶν κακῶν. Ἔπειτα ἐξῆλθε πάλιν μὲ τὴν αὐτὴν παράταξιν εἰς τὰς τέσσαρας καὶ ἥμισυ ὥρας διὰ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Βερσαλίαν· καὶ τότε εἰς τὴν ἐπιστροφήν του, ἠκούσθη τὸ ὄνομά του ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ λαοῦ, ὅστις ἐκραύγαζε πλέον, Ζήτω ὁ βασιλεὺς καὶ τὸ ἔθνος! Ἐξ ἐκείνης τῆς ἡμέρας τὰ πράγματα εἶναι ἡσυχέστερα, ἀλλ' ὄχι παντάπασι γαληνὰ, ἐπειδὴ ἡ συνέλευσις καταγίνεται τώρα εἰς νέαν νομοθεσίαν, ἡ ὁποία νομοθεσία ἀφαιρεῖ πολλὰ προνόμια τῶν εὐγενῶν, κ' ἐλαττοῖ τὰ πολυάριθμ' εἰσοδήματα καὶ τὴν τρυφὴν τῶν πανιερωτάτων ἀρχιερέων. Ὅθεν ἀπὸ τὸ ἓν μέρος αὐτοὶ οἱ κακοευχαριστημένοι κινοῦσι πάντα λίθον, ἀλλὰ κρυφίως· ἀπὸ τὸ ἄλλο καὶ οἱ φυγάδες πρίγκιπες εἶναι πιθανὸν ὅτι ἔχουσι καὶ αὐτοὶ φίλους ἐδῶ, καὶ μηχανῶνται εἴτι δύνανται διὰ νὰ ἐμποδίσωσι τὰς βουλὰς τῆς συνελεύσεως. Πρόσθες εἰς αὐτὰ ὅτι καὶ ἡ αὐλὴ, ἂν καὶ ὅλως διόλου κατὰ τὸ φαινόμενον μὲ τὸν λαὸν, βλέπουσα ὅμως τὴν δύναμιν τοῦ ἄνακτος ἐλαττουμένην καὶ γινομένην σχεδὸν ὡς ἐκείνην τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας ἢ καὶ τῆς Πολονίας, δὲν εἶναι τρόπος νὰ ἦναι εὐχαριστημένη· διὰ τὰ ὁποῖα ὅλα φοβοῦνται ἀκόμη μεγάλας ταραχὰς καὶ θορύβους. Ἐπειδὴ, ἂν ὁ βασιλεὺς ἀναλάβῃ τὴν πρώτην του αὐτοδέσποτον ἐξουσίαν, αὐτὸ δὲν θέλει γενῆν πάρεξ μὲ πολλὴν ἔκχυσιν αἵματος, καὶ φθορὰν πολλῶν ἀνθρώπων.

Ἐλησμόνησα νὰ σὲ εἴπω, ὅτι εἰς τῆς μαχαίρας τὸν φόβον προσετέθη καὶ ὁ φόβος τοῦ λιμοῦ· ἐδοκιμάσαμεν ἔλλειψιν σίτου, εἰς τρόπον ὥστε οἱ ἀρτοπῶλαι ἦσαν περικυκλωμένοι ἀπὸ στρατιώτας διὰ τὰ ἐνδεχόμενα, καὶ δὲν ἔδιδαν τὸν ἄρτον

πάρεξ μὲ μέτρον, καὶ ἦτον ἀνάγκη νὰ ἐγείρεταί τις τὰ πρωῒ εἰς τὰς τέσσαρας ὥρας διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ ἀγοράσῃ ἄρτον. Ὁ χρόνος τῶν 1789 ἐστάθη διὰ τὴν Γαλλίαν χρόνος ἄθλιος, καὶ θέλει μείνειν εἰς τὴν ἱστορίαν ἀείμνηστος· ἐπειδὴ ὅλα ὅσα σὲ εἶπα, ἂν καὶ πολλὰ καὶ διεξοδικά, δὲν εἶναι οὔτε τὸ πολλοστὸν μόριον, ἀφ' ὅσα συνέβησαν· διὰ νὰ σὲ τὰ περιγράψω ὅλα, ἀνάγκη ἦτο νὰ σὲ πέμψω ὄχι ἐπιστολὴν, ἀλλὰ βιβλίον ἰσομέγεθες μὲ τὸ ἀνθολόγιον, ἢ μὲ τὸ τριῴδιον· τοιούτων φοβερῶν πραγμάτων, φίλε μου, ἔγινα αὐτήκοος καὶ αὐτόπτης· ἴδα πολλὰ δεινὰ, πολλὰ περίεργα καὶ ἀξιοσημείωτα. Θέλεις ἄλλο ἀξιώτερον σημειώσεως, παρὰ νὰ βλέπῃς ἐπ' ἄμβωνος ἕνα ἱεροκήρυκα ἐκ τοῦ μέρους τοῦ λαοῦ, νὰ διδάσκῃ περὶ τῆς ἐλευθερίας, λαμβάνων τὴν περικοπὴν ἐκ τῆς πρὸς Γαλάτας κεφ. 5. ἐδάφ. 13. «Ὑμεῖς γὰρ ἐπ' ἐλευθερίᾳ ἐκλήθητε, ἀδελφοί· μόνον μὴ τὴν ἐλευθερίαν εἰς ἀφορμὴν τῇ σαρκὶ, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀγάπης δουλεύετε ἀλλήλοις·» νὰ βροντᾷ κατὰ τῶν ἀριστοκρατῶν (τῶν ἀρχιερέων δηλονότι καὶ τῶν εὐγενῶν); νὰ λέγῃ ὅτι οἱ σταυρώσαντες τὸν Ἰησοῦν ἦσαν ἀριστοκράται (καλόγηροι δηλονότι καὶ εὐγενεῖς, ὁποῖοι ἦσαν οἱ ἀρχιερεῖς, γραμματεῖς, φαρισαῖοι, καὶ οἱ ἄρχοντες τοῦ λαοῦ), καὶ τοῦτο διότι ὁ Ἰησοῦς ὑπερασπίζετο τὸ τρίτον τάγμα, καὶ ἐδίδασκε τὴν ἀδελφικὴν ἰσότητα; νὰ λέγῃ τοιαῦτα πολλὰ χωρὶς νὰ φοβῆται τινὰ μητ' αὐτὸν τὸν ἀρχιεπίσκοπον τοῦ Παρισίου; ὁ ὁποῖος ἀρχιεπίσκοπος ὀλίγον ἔλειψε νὰ λιθοβοληθῇ εἰς Βερσαλίαν ἀπὸ τὸν λαὸν, διὰ τὸ νὰ ἐλάλησεν εἰς τὴν συνέλευσιν κατὰ τοῦ τρίτου τάγματος· μόλις ἐξῆλθε τῆς συνόδου, καὶ ἴδε νὰ πίπτωσιν οἱ λίθοι χαλαζηδὸν εἰς τὸ ἁμάξιόν του, τοῦ ὁποίου τὰ ὑάλινα θυρίδια ὅλα συνετρίβησαν. Αὐτὸς μετὰ βίας ἐσώθη εἰς τὸν οἶκόν του ἀβλαβής· ἕνας ὅμως ἄλλος ἀρχιερεὺς, ὅστις ἦτο μαζῆ του εἰς τὸ ἁμάξιον, ἔλαβεν εἰς τὸν ὦμον ἕνα καλὸν λιθοβολισμόν.

Κατὰ τὸ παρὸν οἱ Παρισινοὶ ἀσχολοῦνται εἰς τὸ νὰ κατεδαφίσωσι τὴν Βαστιλίαν· ἀπὸ τῆς ιδ' Ἰουλίου ἤρχισαν νὰ τὴν

κρημνίζωσι, καὶ μόλις ἐχάλασαν ἀκόμη τὸ ἥμισυ, μ' ὅλον ὅτι δουλεύουσι χίλιοι ὑπουργοὶ καθ' ἡμέραν.

Τὴν ἐγκεκλεισμένην ἐπιστολὴν θέλεις πέμψειν ἀσφαλῶς εἰς Αἴγυπτον πρὸς τὸν ἡμέτερον φίλον τὸν Πρωτοσύγγελον, ἀφοῦ τὴν σφραγίσῃς. Ἂν ἔχῃς καιρὸν, καὶ δὲν βαρύνεσαι, (ἀλλὰ βαρύνεσαι ποτὲ ἡ λογιότης σου ἀπὸ μωρολογίας;) γράψε τον καὶ μερικὰς ἀπὸ τὰς εἰδήσεις τῆς Γαλλίας.

Τὴν τιμιωτάτην σου οἰκογένειαν ἀκριβῶς χαιρετῶ· ἔῤῥωσο εὐδαιμονῶν!

Α. ΚΟΡΑΗΣ.

Ταύτην τὴν ὥραν μανθάνω, ὅτι χθὲς παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα παρεστάθησαν ἕνδεκα γυναῖκες τοῦ Παρισίου εἰς τὴν γενικὴν συνέλευσιν τοῦ ἔθνους, ζητοῦσαι τὴν εἴσοδον. Ἔδωκαν εἰς αὐτὰς τὴν ἄδειαν νὰ ἐμβῶσι, χωρὶς νὰ προβλέπῃ τις, τί ἤθελαν αὐταὶ αἱ μαδάμαι νὰ προβάλωσιν. Ἐμβῆκαν αἱ ἀρχόντισσαι, καὶ ἐπρόσφεραν εἰς τὸν πρόεδρον τῆς συνελεύσεως περικεκλεισμένα εἰς μίαν πυξίδα ὅλα των τὰ κειμήλια, δηλονότι λίθους τιμίους, περιδέῤῥαια, ψέλλια, καὶ ἄλλα τοιαῦτα κουρέματα καὶ ψαλίδια, πρὸς βοήθειαν τοῦ ἔθνους. Ἡ κοινὴ συνέλευσις τὰς ἐδέχθη μὲ μεγάλον ἔπαινον καὶ αὐτὰς καὶ τὸ δῶρόν των, καὶ ἐπρόσφερεν εἰς αὐτὰς καθέδρας, ὅπου ἐκάθισαν μέχρι τέλους τῆς συνελεύσεως.

Τοιαύτη δυστυχία δὲν μὲ κατέλαβε ποτὲ νὰ γράψω ἐπιστολὴν πεντεκαιδεκασέλιδον· ἀλλ' ὅμως ὑπομονή· τὸ πρᾶγμα ἔπραξα, καὶ μὴ προσμένῃς πλέον ἐπιστολὴν ἕως ἓξ μῆνας. Ἡ λογιότης σου, μ' ὅλον τοῦτο, μὴ παύσῃς, σὲ παρακαλῶ, τὰς συνειθισμένας λακωνικὰς ἐπιστολάς σου, αἱ ὁποῖαι διασκεδάζουσι τὴν μελαγχολίαν μου.

Ἐλησμόνησα νὰ σὲ εἴπω, ὅτι ἐρχόμενον ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν ἐπιστροφήν του ἀπὸ Παρισίου εἰς Βερσαλίαν, τὸ Ζήτω ὁ βασιλεύς! τὸ [illegible] ἀχρώσεν εἰς τὸν ἐρχομόν του, ἐπρόκυψεν ἀπὸ τὸ ἁμάξιον, καὶ λέγει μὲ μεγάλον παράπονον

καὶ εὐμένειαν εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν πρὸς τὸν λαόν, «Τέκνα μου, λέγετε Ζήτω ὁ βασιλεύς! καὶ σᾶς βεβαιῶ ὡς τίμιος ἄνθρωπος, ὅτι δὲν θέλετε τὸ μετανοήσειν· » αὐτὸ δεικνύει τὴν καλοκἀγαθίαν τοῦ ἀνθρώπου· καὶ ἀληθινὰ λέγουσιν ὅτι εἶναι πρᾳότατος ἄνθρωπος· ἐγὼ τὸν παρομοιάζω μὲ τὸν μακαρίτην τὸν Ἐφέσου τὸν Μελέτιον· οὕτω χονδρὸς, οὕτω ἱλαρὸς, φιλόγελος καὶ χάχας φαίνεται νὰ ἦναι. Φθάνει, φίλε μου, πλέον ἔῤῥωσο!

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΡΙΤΗ.

Ἐκ Παρισίων, τῇ τελευταίᾳ τοῦ 1789.

Φίλτατέ μου Πρωτοψάλτα,

Εἶναι σχεδὸν μῆνες δύο, ἀφοῦ σ᾽ ἔπεμψα μίαν μακροτάτην ἐπιστολὴν, περιέχουσαν καὶ ἄλλας διὰ τοὺς φίλους, τὴν ὁποίαν ἔπρεπε νὰ σὲ φέρῃ ὁ φίλτατός μου καὶ ἐξοχώτατος ἰατρὸς Γεώργιος ὁ Σχοινᾶς· ἀλλ᾽ ἐπειδὴ εὕρηκε πλοῖον κατ᾽ εὐθεῖαν διὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν, μ᾽ ἔγραψεν, ὅτι ἐμελέτα νὰ σὲ τὴν πέμψῃ ἐκεῖθεν. Εἰς αὐτὴν σὲ διηγούμην κατὰ πλάτος τὰ ὅσα συνέβησαν ἐδῶ ἀπὸ τὸν παρελθόντα Ἰούνιον, καινὰ καὶ παράδοξα.

Παρὰ τῆς λογιότητός σου κἀμμίαν ἐπιστολὴν δὲν ἔχω κατὰ τὸ παρὸν, εἰς τὴν ὁποίαν νὰ ἀποκριθῶ· ἐπειδὴ αἱ ἐπιστολαί σου ἔχουσι τὴν καλὴν τύχην, ἢ νὰ κρατῶνται εἰς τὴν Μάλταν αἰχμάλωτοι, ἢ νὰ χάνωνται εἰς τὴν Πόσταν. Ἔδωκες τὸν Κύριον Περάκην μίαν ἐπιστολήν· ἀλλ᾽ ἔπρεπε νὰ τὸν εἴπῃς νὰ τὴν φέρῃ ἡ τιμιότης του αὐτοπροσώπως. Αὐτὸς διὰ περισσοτέραν, ὡς φαίνεται, εὐχαρίστησιν καὶ τῆς λογιότητός σου καὶ ἰδικήν μου μὲ τὴν ἔπεμψεν ἀπὸ Μασσαλίας· καὶ ἐχάθη εἰς τὴν πόσταν, καθὼς ἀνάγκη ἦτο νὰ χαθῇ. Τὸ Παρίσιον δὲν εἶναι, φίλε μου, ὡς ἡ Σμύρνη· ἐδῶ κάμμία ἐπι-

στολὴ δὲν εὑρίσκει τὸν τόπον της, ἂν δὲν ἦναι εἰς τὴν ἐπιγραφὴν σημειωμένη καὶ ἡ ἀγυιὰ, καὶ ὁ ἀριθμὸς τοῦ οἴκου, εἰς τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ δοθῇ. Ἀλλ' αὐτὰ ὅλα εἶναι ἐκ δυστυχίας ἰδικῆς μου· ἂν ἡ λογιότης σου μὲ γράφῃς μίαν φορὰν κατὰ τριετίαν ἢ τετραετίαν, καὶ χάνωνται πρὸς τούτοις καὶ τὰ γράμματά σου, πρέπει νὰ σὲ στοχάζωμαι πλέον ὡς ἀποθαμμένον. Ὅλης τῆς οἰκουμένης αἱ ἐπιστολαὶ ὑπάγουσιν, ἔρχονται διὰ ξηρᾶς, διὰ θαλάσσης· μόναι τοῦ ψάλτου αἱ ἐπιστολαὶ ἐμπλέκονται εἰς κἀνένα μέρος.

Ἄλλη δυστυχία· χθὲς τὸ ἑσπέρας ἀπαντῶ παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα τὸν κύριον Σταμάτην Πέτρου, ὅστις μὲ λέγει ὅτι ἔρχεται ἀπὸ τὴν Ὀλλανδίαν, καὶ ὑπάγει εἰς τὴν Σμύρνην. Πότε; σήμερον· ὅθεν στοχάσου ἂν ἔχω καιρὸν νὰ σὲ γράψω. Ὅλον τὸ πρωΐ σήμερον διέτριψα εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Ἁγίου Γερμανοῦ. Τὸ μεσημέριον ἐπανέστρεψα εἰς τὸν οἶκόν μου, ὅπου εἶχα ἄλλα ἀναγκαῖα νὰ γράψω καὶ ν' ἀλλοιώσω. Εἶναι τώρα δύο ἡμισυώραι, καὶ ἀκόμη δὲν ἐγεύθην. Προσμένω νὰ τελειώσω τὴν ἐπιστολήν σου, καὶ τότε νὰ ὑπάγω τρία τεταρτημόρια τῆς ὥρας διὰ νὰ εὕρω τὸ γεῦμά μου. Ὑγίαινε λοιπὸν καὶ εὐτύχει καὶ τοῦτο τὸ νέον ἔτος, καὶ ἄλλα πολλά.

Τὸν ἀδελφόν μου καὶ πάντας τοὺς συγγενεῖς κατ' ὄνομα χαιρέτησον, καὶ πολυχρόνισον ἐκ μέρους μου. Ὁ κύριος Πεὰκης δὲν ἔκαμεν ἐδῶ, πάρεξ ὀκτὼ ἢ δέκα ἡμέρας· ἐγὼ αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου τὴν συναναστροφὴν δὲν εἶχα λάβειν ποτέ· ἀλλὰ τὸν εὕρηκα χρησιμώτατον ἄνθρωπον. Μὲ εἶπεν ὅτι τὸν ἐσυμβούλευσες ἐπιπόνως νὰ μὴν ἀμελήσῃ νὰ ἴδῃ τὴν Βερσαλίαν· ὅθεν ἠναγκάσθην νὰ τὸν ὑπάγω εἰς τὴν Βερσαλίαν, ἐπειδὴ ἐστοχάσθην ὅτι ποτὲ αἱ συμβουλαί σου δὲν εἶναι χωρὶς καμμίαν αἰτίαν εὔλογον, καὶ δικαιοτάτην· ἔρρωσο καὶ πάλιν καὶ πολλάκις.

Α. ΚΟΡΑΗΣ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΕΤΑΡΤΗ.

Ἐκ Παρισίων, Ἰουλίου 1, 1799.

Φίλτατέ μου Πρωτοψάλτα,

Ἔλαβα, τέλος πάντων, τὴν ἐπιστολήν σου σήμερον, ά Ἰουλίου, δεδομένην κατὰ τὴν κά Ἰανουαρίου, ἤγουν μετὰ ἓξ σχεδὸν μῆνας ἀφοῦ τὴν ἔγραψες· καὶ τοῦτο, διότι, ὡς μὲ γράφουν ἀπὸ Μασσαλίας, τὸ πλοῖον, εἰς τὸ ὁποῖον τὴν ἐφόρτωσεν, ἐναυάγησεν εἰς τοὺς αἰγιαλοὺς τῆς Ἰσπανίας. Δὲν ἐξεύρω ἔπειτα τίνι τρόπῳ (βέβαια διὰ θαύματος) ἐσώθη ἀπὸ τὸν βυθισμὸν ἡ ἐπιστολή σου, ἂν καὶ βαρυτέρα ἀπὸ μίαν βάλαν βαμβακίου.

Μὴν ἀρκούμενος εἰς τοὺς τόσους ὀνειδισμοὺς διὰ τὴν σιωπήν μου, μὲ ὠνόμασες καὶ Λάζαρον, ὡσὰν νὰ μὴν ἤξευρες ὅτι εἰς τὴν Νεάπολιν λαζαρόνους ὀνομάζουσι τοῦ κοινοῦ λαοῦ τοὺς ἐξωλεστάτους καὶ ἀχρειεστάτους.

Ὅπως καὶ ἂν ἦναι τὸ πρᾶγμα, μεγάλην χαρὰν ἐδοκίμασα εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἐπιστολῆς σου, καὶ διὰ τὴν ὑγείαν τῆς λογιότητός σου, καὶ διὰ τὴν ὑγείαν τῶν συγγενῶν καὶ φίλων, μάλιστα δὲ διὰ τὴν ἀνάῤῥωσιν τῆς νύμφης μου. Παρακαλῶ νὰ τὴν συγχαρῇς ἐκ μέρους μου διὰ τὴν ὑγείαν της, ὡσαύτως καὶ τὸν ἀδελφόν μου. Τὴν ἐπιστολὴν, εἰς τὴν ὁποίαν μὲ ἔγραφες περὶ τῆς ἀναχωρήσεώς του ἀπὸ τὸν Ἀβράμιον, δὲν ἔλαβα, καὶ στοχάζομαι ὅτι ἴσως εἶναι συνδεδεμένη μὲ τὰς κατηχήσεις, αἱ ὁποῖαι ἦσαν καὶ αὗται ἀπωλεσμέναι, καὶ μόλις μετὰ πολλοὺς μῆνας εὑρέθησαν, καθὼς μὲ γράφουν οἱ ἐν Μασσαλίᾳ φίλοι μου, ἀπὸ τοὺς ὁποίους καὶ τὰς προσμένω, ἂν δὲν ἀπολεσθῶσι καὶ δεύτερον.

Ὄχι ὀλιγώτερόν με ἐχαροποίησεν ἡ ἀνάνηψις τῶν αὐτόθι Χριστιανῶν ἀπὸ τὸν βαθύτατον ὕπνον, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχε τοὺς ῥίψειν, τί νὰ εἴπω; ἡ ἀπειρία ἢ ἡ ὀλέθριος φιλαυτία; Τί καλὸν ἴδε τὸ γένος ἀπὸ τοὺς καλογήρους; δὲν ἐστάθησαν πάν-

ποτε φιλοτάραχοι; πάντοτε φιλόδοξοι; πάντοτε ὕπουλοι; (ἐὰν ἐξαιρέσῃς τῶν πρώτων τεσσάρων ἢ καὶ πέντε ἑκατονταετηρίδων ἀπὸ Χριστοῦ ἐκείνους τοὺς ὄντως φιλοχρίστους, εἰρηνικούς, ταπεινόφρονας, καὶ εἰλικρινεῖς καλογήρους·) δὲν εἶναι αὐτοὶ τὸ αἴτιον τῆς σημερινῆς ἀξιοδακρύτου αἰχμαλωσίας τοῦ γένους; δὲν εἶναι αὐτοί, οἱ ὁποῖοι, ὅταν ἡ βασιλεία τῶν Ῥωμαίων ἐψυχομάχει, ὄχι μόνον κατεγίνοντο εἰς αμωρὰς καὶ ἀπαιδεύτους «ζητήσεις» κατὰ τὴν ῥῆσιν τοῦ Παύλου, ἀλλὰ ἔκαμαν καὶ τοὺς ἠλιθίους ἡμῶν Αὐτοκράτορας θεολόγους ἀντὶ στρατηγῶν; Μελετᾶτε νὰ τὸν ἐξώσετε, καὶ αὐτὸ εἶναι θεάρεστον ἔργον, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἱκανὸν νὰ θεραπεύσῃ τὴν πληγήν σας· ἐξώσετε τὸν Καλλίνικον, καὶ ἐλάβετε χείρονα τοῦ Καλλινίκου. Ἔφυγε καὶ αὐτός, καὶ ἡ σύνοδος διὰ τὴν καλὴν διοίκησιν τῆς Σμύρνης τὸν ἔκαμε Πατριάρχην, ἤγουν, ἐπειδὴ τὸν εὗρηκε πιστὸν ἐπ' ὀλίγα, τὸν κατέστησεν ἐπὶ πολλῶν, καὶ ἔπεμψεν εἰς ὑμᾶς ἄλλον ἀντ' αὐτοῦ πιστότερον, τὸν ὁποῖον χαίρεσθε βλέποντες σήμερον. Ὅταν αὐτὸς ἐξωσθῇ, θέλει σᾶς ἐλθεῖν χειρότερος, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν θέλετε τὸν κάμειν τοιοῦτον. Διεσπάρη ποτὲ εἰς τοὺς Ἀθηναίους φήμη ψευδής, ὅτι ἀπέθανεν ὁ ἐπίσημος ἐχθρὸς τῆς ἐλευθερίας των Φίλιππος ὁ Μακεδών· χαρὰ μεγάλη καὶ ἀγαλλίασις εἰς ὅλας τὰς Ἀθήνας, ὅτι ἐλευθερώθησαν ἀπὸ τοιοῦτον σκόλοπα. Ὁ Δημοσθένης ἀναβαίνει ἐπὶ τοῦ βήματος καὶ δημηγορεῖ· «Πότε,» λέγει, «ὦ Ἀθηναῖοι, πότε θέλετε σωφρονήσειν; γυρίζετε ἐπάνω καὶ κάτω εἰς τὴν ἀγορὰν, ζητοῦντες νὰ μάθετε νέα. Καὶ τί ἄλλο νέον καὶ παραδοξότερον εἶναι ἀπὸ τὸ νὰ πολεμῶνται οἱ Ἀθηναῖοι ἀπὸ ἕνα βάρβαρον Μακεδόνα; Ὁ ἕνας λέγει, Ἀπέθανεν ὁ Φίλιππος. Ὄχι, ἀποκρίνεται ὁ ἄλλος, δὲν ἀπέθανεν, ἀλλ' εἶναι ἄῤῥωστος. Ὦ Ἀθηναῖοι, Ἀθηναῖοι! ποίαν ὠφέλειαν προσμένετε ἀπὸ τὸν θάνατον τοῦ Φιλίππου; ἂν αὐτὸς ἀποθάνῃ, ἡ ἀμέλειά σας γρήγορα θέλει γεννήσειν ἄλλον Φίλιππον.» Τὰ αὐτὰ λέγω καὶ ἐγὼ πρὸς τὸν Πρωτοψάλτην, καὶ διὰ τοῦ Πρωτοψάλτου, πρὸς ὅλους τοὺς συμπατριώτας μου. Ἀθανάσιον, Βασίλειον, ἢ

Χρυσόστομον, ἂν πέμψη πρὸς ὑμᾶς ἡ σύνοδος διὰ ἀρχιερέα, εἰς ἓξ μόνον μηνῶν διάστημα θέλετε τὸν μεταβάλειν εἰς δαίμονα· πόσον μᾶλλον, ἂν ἔχη καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ τὰ σπέρματα τῆς κακίας. Ἔρχεται πρὸς ὑμᾶς ἕνας γυμνὸς καλόγηρος, καὶ τί εἶναι τὸ πρῶτον ἔργον του; Νὰ σᾶς πέμψη δῶρα, τζημπούκια, χιλάλια, μεστοπάσουμα, καὶ ἄλλα τοιαῦτα παίγνια, μὲ τὰ ὁποῖα ἀπατῶσι τὰ μωρὰ παιδία· ἔπειτα περιέρχεται κατ' οἴκους διὰ νὰ σᾶς ἁγιάση, καὶ ὑμεῖς οἱ φιλάγιοι καὶ εὐσεβεῖς συνερίζεσθε πλέον τίς νὰ τὸν δώση περισσότερα φλωρία, τίς νὰ τὸν ξενίση λαμπρότερον, τίς νὰ τὸν περιποιηθῆ πλουσιώτερον· τὸν ἀναβιβάζετε εἰς τὸν οὐρανὸν, τὸν θεοποιεῖτε, καὶ ἀφοῦ τοῦ ταράξετε τοιουτοτρόπως τὸν ἐγκέφαλον, παραπονεῖσθε ὅτι ἀντὶ ποιμένος ἔγινε λύκος. Θέλετε νὰ λάβετε καλὸν ἀρχιερέα; ἀκολουθήσετε τὴν ἑξῆς συμβουλήν μου· καὶ ἢ ἐγὼ μαίνομαι παντάπασι, καὶ δὲν ἐξεύρω τί λέγω, ἢ τὸ πρᾶγμα θέλει λάβειν καλὴν ἔκβασιν.

Ὅταν αὐτὸς ἀναχωρήση, ἡ πρώτη φροντίς σας ἂς ἦναι, νὰ γράψετε πρὸς τὸν Πατριάρχην, πρῶτον μὲν, μέχρι πόσου ἀρκεῖσθε νὰ ἦναι τὸ χρέος τῆς ἐπαρχίας· τοσαύτας, λόγου χάριν, χιλιάδας γροσίων δύναται νὰ βαστάση ἡ Σμύρνη, καὶ ὄχι περισσότερον· ἂν τὸ χρέος ὑπερβῆ τὸν ἀριθμὸν τοῦτον, ἡμεῖς ἀρχιερέως χρείαν δὲν ἔχομεν· προτιμῶμεν νὰ ὑποκείμεθα ἀμέσως εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, καὶ ἱκανοὶ εἶναι οἱ ἐφημέριοι ἡμῶν νὰ μᾶς ἁγιάζωσι, νὰ μᾶς βαπτίζωσι, νὰ μᾶς ὑπανδρεύωσι, καὶ νὰ μᾶς θάπτωσι.

Δεύτερον, καθὼς ἀπαιτεῖ τὸ δίκαιον, ἀναγγείλετε εἰς τὸν νέον ἀρχιερέα, πρὶν νὰ κάμη ματαίως τὴν δαπάνην, ὅτι δὲν δέχεσθε δῶρα, ὅτι εἰς τὴν Σμύρνην εὑρίσκονται καὶ τζημπουκτζίδες, καὶ χιλαλοποιοὶ, καὶ σκυτοτόμοι. Ἂν τολμήση νὰ σᾶς εἴπη, ὅτι αὐτὴ εἶναι παλαιὰ συνήθεια, ἀποκριθῆτε λακωνικῶς, ὅτι δὲν εὑρίσκετε εἰς κανένα μέρος τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, ὅτι ὁ Πέτρος εἰς τὴν Ῥώμην, ὁ Ἀνδρέας εἰς τὴν Ἀχαΐαν, ἢ οἱ λοιποὶ Ἀπόστολοι, ἕκαστος εἰς τὴν πόλιν ἢ χώραν

ὅπου ἐδίδασκε τὸ Εὐαγγέλιον, ἔδιδαν εἰς τοὺς Χριστιανοὺς δῶρα.

Τρίτον, ὅταν αὐτοῦ ἔλθῃ ὁ νέος ἀρχιερεύς, ὄχι μόνον πρέπει νὰ τὸν ἐμποδίσετε ἀπὸ τὸ νὰ αὐξήσῃ κανὲν ἀπὸ τὰ δικαιώματά του, ἀλλὰ καὶ τὰ κακῶς προηυξημένα νὰ ἐλαττώσετε. Ἂν προφασισθῇ ὅτι εἶναι ὑποκάτω εἰς χρέος βαρύτατον, τὸν λέγετε, «Πρῶτον μὲν τίς σὲ ἠνάγκασε νὰ μᾶς ἀγοράσῃς τόσον ἀκριβά, καθὼς ἀγοράζονται τὰ ἄλογα κτήνη· ἔπειτα ἂν ἔχῃς χρέος, τίς ἀνάγκη νὰ τὸ πληρώσῃς εὐθύς; οἱ δανεισταὶ ἀρκοῦνται μόνον εἰς τοὺς τόκους, καὶ μακροθυμοῦσι διὰ τὸ κεφάλαιον· ἡ πανιερότης σου δὲν εἶσαι προσωρινός· ὁ σκοπός σου βέβαια, ἂν δὲν ἦσαι φανερὸς κλέπτης, εἶναι νὰ περάσῃς ὅλην σου τὴν ζωὴν μεθ' ἡμῶν. Ἔχε λοιπὸν ὑπομονήν, καὶ τὸ χρέος θέλει πληρωθῆν μὲ τὸν καιρόν.»

Τέταρτον, δίδετε εἴδησιν εἰς ὅλους τοὺς Χριστιανούς, ὅτι ὅστις ἐπηρεασθῇ ἀπὸ τὸν ἀρχιερέα καὶ τὸ μικρότατον, πρέπει νὰ τὸ ἀναγγέλλῃ εἰς τοὺς δημογέροντας· καὶ οἱ δημογέροντες εὐθύς, χωρὶς καμμίαν ἀναβολήν, πρέπει νὰ ὑπάγωσιν εἰς τὸν ἀρχιερέα, ζητοῦντες παρ' αὐτοῦ τὰς αἰτίας τῆς ἐπηρείας.

Πέμπτον καὶ τελευταῖον, κατὰ τὸ ἔθος τῆς παλαιᾶς ἐκκλησίας, νὰ μὴν ἔχῃ ἄδειαν νὰ ἀφορίζῃ ἢ νὰ ἐξωκλησιάζῃ οὐδένα χωρὶς σύνοδον τοῦ κλήρου, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ κλῆρος εἶναι οἱ ἐφημέριοί του, οἱ ὁποῖοι τὸν φοβοῦνται ὡς δοῦλοί του, ἀνάγκη εἶναι νὰ συμπαρεδρεύωσι πάντοτε εἰς τὰς τοιαύτας κρίσεις τῆς μητροπόλεως τρεῖς ἢ τέσσαρες λαϊκοὶ οἱ φρονιμώτεροι ἀπὸ τοὺς Χριστιανούς, διὰ νὰ ἐξετάζωσιν ἀφιλοπροσώπως ὁμοῦ μὲ τὸν ἀρχιερέα, ἂν ὁ ἐγκαλούμενος ἦναι ἢ ὄχι ἄξιος ἀφορισμοῦ.

Αὐτάς, φίλε μου, καὶ ἄλλας τοιαύτας προφυλάξεις φρονίμους ὅταν νομοθετήσετε, σᾶς βεβαιόνω, ὅτι θέλετε εἰς τὸ ἑξῆς ἔχειν καλοὺς ἀρχιερεῖς, καὶ θέλετε ἐλευθερωθῆν ἀπὸ τὴν καθημερινὴν βάσανον, τὴν ὁποίαν ὑποφέρετε ἀπὸ τοὺς τοιούτους φομένας σχεδὸν εἰκοσιπέντε χρόνους τὴν σήμερον.

Ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ ἀρχιερέων ὁ λόγος, καιρὸς εἶναι νὰ σὲ διηγηθῶ καὶ ὅσα ἔπραξεν ἐδῶ ἡ γενικὴ τοῦ ἔθνους συνέλευσις. Αὐτὴ, πρωτοψάλτα μου, μεταξὺ εἰς τὰς πολλὰς διορθώσεις καὶ ἀναμορφώσεις προπεπαλαιωμένων σφαλμάτων τὰς ὁποίας ἐνομοθέτησεν, ἐγύμνωσε καὶ τοὺς καλογήρους ἀπὸ τὰ ἄπειρα πλούτη, τὰ ὁποῖα κατὰ καιρὸν εἶχαν συναθροίσειν ἀπὸ τὴν παράλογον καὶ δεισιδαίμονα εὐλάβειαν τῶν λαϊκῶν μὲ πολλοὺς δόλους καὶ σκευωρίας, καὶ ἐδιώρισεν εἰς κάθε ἐπίσκοπον ἕνα ἐτήσιον μισθὸν ἀνάλογον μὲ τὴν χρείαν καὶ μέγεθος τῆς ἐπαρχίας ἑκάστου. Αὐτὰ τὰ πλούτη τοῦ κλήρου τῆς Γαλλίας, συνιστάμενα τὰ περισσότερα εἰς ὑποστατικὰ, εἶναι τόσον πολυπληθῆ, ὥστε καταγίνονται ἓξ μῆνας σχεδὸν μέχρι τῆς σήμερον, ἀφοῦ τὰ ἐκυρίευσεν ἡ συνέλευσις τοῦ ἔθνους, νὰ τὰ λογαριάσωσι, καὶ ἀκόμη δὲν ἐξεύρει τινὰς εἰς πόσα μιλλιούνια συμποσοῦται ὁ ἀριθμός των. Αὐτὸ εἶναι βέβαια παράδοξον, τίνι τρόπῳ ἐγυμνώθησαν οἱ πλούσιοι καὶ τρυφῶντες καλόγηροι ἀπὸ τοσαῦτα πλούτη· παραδοξότερον ὅμως θέλει σὲ φανῆν, ὅταν σὲ εἴπω, καὶ ποῖος ἐστάθη ὁ αἴτιος αὐτῆς τῆς γυμνώσεως. Αὐτὸς, φίλε μου, ὁ καλὸς καὶ φρόνιμος ἄνθρωπος (πρᾶγμα ἀπίστευτον) εἶναι ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Αὐτοδούνου, ἄνθρωπος νέος τὴν ἡλικίαν, ἐλλόγιμος τὴν γνῶσιν καὶ ῥητορικώτατος, καὶ μέλος τῆς κοινῆς συνελεύσεως. Αὐτὸς ὁ σοφὸς καλόγηρος ἐσηκώθη μίαν ἡμέραν ἀπροσδοκήτως μεταξὺ τῆς συνελεύσεως, καὶ ἔκαμε μίαν μακρὰν καὶ κομψοτάτην δημηγορίαν, εἰς τὴν ὁποίαν παρέστησεν, ὅτι τὰ ὑπάρχοντα τῶν καλογήρων ἦτο δίκαιον νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὸ ἔθνος, διὰ νὰ πληρωθῇ μὲ αὐτὰ τὸ βαρύτατον χρέος, εἰς τὸ ὁποῖον ὑπέπεσεν ἡ Γαλλία· δίκαιον λέγει, διότι ἀπὸ τὸ ἔθνος τὰ ἐλάβαμεν, καὶ δὲν τὰ ἐκληρονομήσαμεν ἀπὸ τοὺς γονεῖς ἡμῶν· δίκαιον, διότι ἔχομεν περισσότερον ἀφ' ὅ,τι πρέπει νὰ ἔχωσιν οἱ διάδοχοι καὶ μιμηταὶ τῶν ἀποστόλων· δίκαιον, διότι τὰ μετεχειρίσθημεν μέχρι τῆς σήμερον ὄχι χριστιανικῶς· δίκαιον, τέλος πάντων, διότι δὲν εἶναι ἄλλο μέσον τοῦ νὰ ἐπιστρέψωμεν εἰς ἐκείνην

τὴν ἀξιομίμητον ταπείνωσιν τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας, ἀπὸ τὴν ὁποίαν παντάπασιν ἐμακρύνθημεν, παρὰ μὲ τὸ νὰ ῥίψωμεν αὐτὰ τὰ περιττὰ φορτία, τὰ ὁποῖα μᾶς ἔκαμαν νὰ ναυαγήσωμεν. Αὐτὰ καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα ἐδημηγόρησεν ὁ Ἅγιος Αὐτοδούνου. Ἀφίνω σε πλέον νὰ στοχασθῇς πόσον αὐτὸ τὸ γενναῖον ἔργον παρώξυνε τοὺς λοιποὺς ἀρχιερεῖς· ἤθελαν τὸν πνίξειν, ἂν ἦτον εἰς τὴν ἐξουσίαν των· μετεχειρίσθησαν τρόπους παντοίους νὰ ἐμποδίσωσι τὴν συνέλευσιν ἀπὸ τὸ νὰ δώσῃ ἀκρόασιν εἰς τὸν Αὐτοδούνου. Βλέποντες ὅτι ἡ συνέλευσις ἦτον ἑτοίμη νὰ τοὺς γυμνώσῃ, ἐπρόσφεραν νὰ μετρήσωσιν εἰς τὸν κοινὸν θησαυρὸν ὀκτακόσια μιλλιούνια λιτρῶν, καὶ νὰ τοὺς ἀφήσωσιν ἡσύχους κτήτορας τῶν λοιπῶν. Βλέποντες ὅτι οὔτε αὐτὸ δὲν γίνεται, ἐζήτησαν κρυφίως νὰ διεγείρωσι τὸν λαὸν (καθὼς ἔκαμεν ὁ ἰδικός σας αὐτοῦ) ἀλλὰ οὔτ' αὐτὸ δὲν ἐτελεσφόρησε. Τὸ ἔθνος, καθὼς σὲ προεῖπα, κατέπιεν ὅλα τὰ ἀμπελοχώραφα καὶ τὰ παλάτια τῶν ἁγιωτάτων καὶ θεοφιλεστάτων καὶ πανιερωτάτων καὶ μακαριωτάτων ὑπερτίμων καὶ ἐξάρχων ἀρχιερέων, καὶ διώρισεν εἰς καθ' ἕνα ὅ,τι εἶναι ἀρκετὸν διὰ νὰ ζῇ ἐντίμως, καὶ νὰ βοηθῇ πρὸς τούτοις καὶ τοὺς πτωχοὺς τῆς ἐπαρχίας του. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ περὶ τῶν ἀρχιερέων, τοὺς ὁποίους ἐνομοθέτησαν ἔτι, νὰ μένῃ ἕκαστος εἰς τὴν ἐπαρχίαν του προσκολλημένος, καὶ ὄχι νὰ κατοικῇ εἰς Παρίσιον. Περὶ δὲ τῶν λοιπῶν καλογήρων, ἐξεύρεις ὅτι οὗτοι ἔχουσι διάφορα τάγματα, ὑπὸ διαφόροις ὀνόμασι, περισσότερα ἀπὸ τὰ τάγματα τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν δαιμόνων· ἔχουσι πρὸς τούτοις καὶ μοναστήρια ἀναρίθμητα, προικισμένα καὶ αὐτὰ ἀπὸ τὴν δεισιδαιμονίαν τῶν λαϊκῶν μὲ πλοῦτη ἄπειρα. Ὅλα αὐτὰ τὰ ἰδιοποιήθησαν, ἄλλα μὲν τάγματα καθαιρέσαντες, ἄλλα δὲ ἑνώσαντες δύω καὶ τρία εἰς ἓν μοναστήριον, καὶ εἰς ὅλα κοινῶς δίδοντες τὴν ἄδειαν νὰ ὑπανδρευθῶσιν, ἂν θέλωσιν. Ὅλα αὐτὰ τὰ κτήματα ἀρχισαν τώρα καὶ τὰ πωλοῦσιν ἓν πρὸς ἕν, μὲ πολὺν θρῆνον καὶ κοπετὸν τῶν καλογήρων.

Περὶ δὲ τῶν εὐγενῶν, οἱ ὁποῖοι ἦσαν καὶ αὐτοὶ γένος τυραννικὸν καὶ ὑπεροπτικώτατον, ὡς τὸ τῶν καλογήρων, ἀναίρεσεν ἡ συνέλευσις παντάπασι τὸ ὄνομα τῆς εὐγενείας, νομοθετήσασα τὴν ἰσονομίαν καὶ ἰσοτιμίαν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, ὡς ἀδελφῶν, καὶ τέκνων ἑνὸς πατρὸς καὶ μιᾶς μητρὸς τοῦ Κυρίου Ἀδὰμ καὶ τῆς Κυρίας Εὔας. Κανένας πλέον δὲν ἀποτολμᾷ νὰ λάβῃ τοὺς συνειθισμένους τίτλους τῆς εὐγενείας, ὡσὰν τὸ « ἐκλαμπρότατος, εὐγενέστατος, ἐπιφανέστατος, » καὶ ἄλλα τοιαῦτα· παρεκτὸς τῶν Πρωτοψαλτῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ἐσυγχώρησαν νὰ ὀνομάζωνται ὡς καὶ πρότερον ΜΟΥΣΙΚΟΛΟΓΙΩΤΑΤΟΙ.

Ἔχω καὶ ἄλλα πολλὰ νὰ σὲ γράψω περὶ τῶν λοιπῶν διορθώσεων, ὅσας ἔκαμαν, καὶ κάμνουσιν ἀκόμη καθ' ἡμέραν· ἀλλὰ δὲν ἔχω καιρὸν ἀρκετὸν νὰ καταγίνωμαι εἰς τοιαύτας διεξοδικὰς ἱστορίας. Καὶ αὐτὰ τὰ ὀλίγα, ὅσα σὲ ἔγραψα, εἶναι διὰ νὰ ἐλευθερωθῶ ἀπὸ τὰ καθημερινά σου παράπονα· ὅστις, χωρὶς νὰ συλλογισθῇς ὅτι καταγίνομαι εἰς τὸν Ἱπποκράτην, μὲ ἀναγκάζεις νὰ γίνωμαι συγγραφεὺς γαζέτας.

Σήμερον 15 Αὐγούστου, ἔλαβα τέλος πάντων καὶ τὰς ἀπωλεσμένας δευτέρας ἐξ κατηχήσεις (ἐπειδὴ αἱ πρῶται ἐχάθησαν) μὲ ἐπιστολήν σου γεγραμμένην 5 Ἰουνίου, 1789.

Πολλὴν χαρὰν ἐπροξένησε καὶ εἰς ἐμὲ καὶ εἰς τὸν φίλον μου κύριον Βιλλουαζῶν ἡ εὐμενὴς ὑποδοχὴ τοῦ Κονσόλου. Ἀνέγνωσεν αὐτὸς ὁ ἴδιος (ἐπειδὴ ἐξεύρει καὶ τὴν κοινὴν ἡμῶν διάλεκτον ὁ σοφὸς Βιλλουαζῶν), ὅλον ἐκεῖνο τὸ μέρος τῆς ἐπιστολῆς σου, εἰς τὸ ὁποῖον τὸν εὐχαριστεῖς καὶ τὸν ἐγκωμιάζεις, καὶ ἐξηράνθη νὰ γελᾷ διὰ τὴν ῥητορικὴν εὐφράδειαν, τὴν ὁποίαν μεταχειρίζεσαι διὰ νὰ δείξῃς τὴν πρὸς αὐτὸν εὐγνωμοσύνην σου. Μὲ εἶπε δὶς καὶ τρὶς νὰ σὲ χαιρετήσω ἐκ μέρους του, καὶ νὰ σὲ παρακαλέσω νὰ μᾶς γράφῃς πάντοτε νέα· ἔκαμες καλὰ νὰ τὸν εὐχαριστήσῃς διεξοδικῶς, ἐπειδὴ αὐτὸ μὲ ἔδωκεν αἰτίαν νὰ τὸν δείξω τὴν ἐπιστολήν σου, ἡ ὁποία τὸν ἤρεσε πολύ. Δύναμαι νὰ σὲ εἴπω χωρὶς κολακείαν

ὅτι γράφεις ἀσυγκρίτως εὐφραδέστερον ἀπὸ πολλοὺς σπουδαίους· μὲ ὅλον τοῦτο, μὴ φαντασθῇς ὅτι ἔφθασες εἰς τὸ ἄκρον, ἔχεις ἀκόμη πολλὰ σφάλματα, τὰ ὁποῖα χρειάζονται διόρθωσιν, τὰ ὁποῖα ἤθελα βέβαια μετὰ χαρᾶς σὲ ἀναγγέλλειν ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν, ἂν εἶχα ἐγὼ ὁ ἴδιος καιρὸν ἱκανὸν νὰ γράφω τὰς ἰδικάς μου ἐπιστολὰς ὡς πρέπει· ἀλλὰ αἱ ἀσχολίαι μου εἶναι τοιαῦται καὶ τοσαῦται, ὥστε οὔτε εὐκαιρῶ νὰ ἀναγνώσω τὴν ἐπιστολήν μου, ἀφοῦ τὴν γράψω. Παραδείγματος χάριν, σὲ εἶπα μυριάκις, ἂν δὲν λανθάνωμαι, νὰ μὴ μεταχειρίζεσαι τὸ ὁποῦ μήτε εἰς πράγματα μήτε εἰς πρόσωπα, ἀλλὰ μόνον εἰς τόπον ἢ καιρόν. Εἶναι καὶ ἄλλα πολλά, φίλε μου, τοιαῦτα παρατηρήματα, τὰ ὁποῖα φαίνονται μικρὰ καὶ παιδαριώδη εἰς τοὺς μικροὺς καὶ παιδαριώδεις νόας, ἀλλ' εἶναι ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖα εἰς ἐκείνους, ὅσοι θέλουσι νὰ γράφωσιν ὀρθῶς· ἂν εἶχα τὸν καιρὸν, ἤθελα συνθέσειν μίαν γραμματικὴν τῆς κοινῆς ἡμῶν διαλέκτου, διὰ νὰ σὲ τὴν πέμψω ἀντίδωρον τῶν πολλῶν κόπων, ὅσους ὑπέφερες καὶ ὑποφέρεις καθ' ἑκάστην ἡμέραν καὶ ὥραν δι' ἐμέ.

Μὲ μεγάλην λύπην ἀνέγνωσα εἰς τὰς ἐφημερίδας, ὅτι τυραννεῖσθε καὶ πάλιν αὐτοῦ ἀπὸ τὸ θανατικόν. Ὁσάκις ἀκούω αὐτὴν τὴν λυπηρὰν εἴδησιν, λυποῦμαι μὲν καὶ δι' ὅλους τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους, ἐξαιρέτως δὲ διὰ τὸν ἀδελφόν μου καὶ διὰ τὴν λογιότητά σου, τοὺς ὁποίους ἐξεύρω καὶ τοὺς δύο ῥιψοκινδύνους καὶ ἀληθεῖς παραβολάνους.

Δὲν μὲ ἔγραψες, ἂν τώρα ὅπου εὑρίσκεσαι ὑποκάτω εἰς τὴν προστασίαν τῆς Γαλλίας, ἐνεδύθης, ἢ ἔχῃς γνώμην νὰ ἐνδυθῇς πράσινα· ἤθελεν εἶσθαι πρᾶγμα περίεργον, καὶ πολλοῦ γέλωτος ἄξιον, ἂν σὲ ἔβλεπα πρασινοφοροῦντα μὲ κίτρινα ὑποδήματα εἰς τοὺς πόδας, καὶ ζερταβᾶν καλουπάκιον εἰς τὴν κεφαλήν. Συμβουλεύσου περὶ τούτου μὲ τὸν σύντεκνόν σου καὶ φίλτατόν μου κύριον Νικόλαον Βαχατόρην, καὶ ἴδε τί σὲ λέγει. Ἂν ἔχῃς σκοπὸν νὰ μεταμορφωθῇς, σὲ παραγγέλλω νὰ ὑπάγῃς εἰς πρώτου τὸν φίλον σου τὸν ἐπίσκοπον, καὶ νὰ τοῦ

ρασταθῆς πρασινοφόρος, πνέων ἀπειλῆς καὶ θυμοῦ, ἔμπροσθεν τῆς πανιερότητός του.

Ἂς σὲ εἴπω καὶ μερικὰ περὶ τοῦ βασιλέως τῆς Προυσσίας, τὰ ὁποῖα αὐτοῦ ἀγνοεῖτε· αὐτὸς ὁ ἀχρειέστατος βασιλεὺς φαντάζεται καὶ συνερίζεται νὰ ἐξισωθῇ μὲ τὸν ἀοίδιμον ἥρωα καὶ θεῖόν του τὸν πρώην βασιλέα τῆς Προυσσίας· ἀλλ' ἡ διαφορὰ μεταξὺ αὐτῶν τῶν δύω εἶναι ὅση μεταξὺ φωτὸς καὶ σκότους. Οὗτος μεταξὺ εἰς τὰ πολλὰ προτερήματά του εἶναι, λέγουσι, καὶ μέθυσος· συνέζη πρὸ πολλοῦ μὲ μίαν πόρνην, καταφρονήσας τὴν νόμιμόν του γυναῖκα. Καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι τίποτε, ἀλλὰ τὸ ἀναίσχυντον καὶ γελοιωδέστατον εἶναι τοῦτο· πρὸ ἓξ μηνῶν ἔπεμψεν ὁ μωρὸς πρὸς τὴν σύνοδον τῶν Λουθηρανῶν, ἐκ τῆς θρησκείας τῶν ὁποίων εἶναι, ζητῶν ἄδειαν ἐκκλησιαστικὴν νὰ συζευχθῇ εἰς γάμου κοινωνίαν μὲ τὴν πόρνην του. Ἡ σύνοδος τὸν ἀπεκρίθη, ὅτι εἶναι κύριος νὰ κάμῃ ὅ, τι ἀγαπᾷ· ὅθεν ἔλαβεν εἰς γυναῖκά του, ζώσης ἔτι τῆς βασιλίσσης, τὴν πόρνην του τὴν κυρίαν Οὐνὸφ, μὲ ἔκπληξιν ὅλης τῆς Εὐρώπης. Ἀγαπᾷς νὰ ἀκούσῃς καὶ ἄλλο περίεργον; αὐτὸς ὁ ἐρωτομανὴς μέθυσος εἶναι καὶ δεισιδαίμων. Εὑρίσκεται κατὰ τὸ παρὸν θερμὸς ζηλωτὴς καὶ θιασώτης μιᾶς νέας αἱρέσεως, ἡ ὁποία ἀνεφύη πρὸ χρόνων τινῶν εἰς τὴν Εὐρώπην, ὀνομαζομένη τῶν πεφωτισμένων ἢ Σβεδεμβοργιανῶν, ἀπὸ Σβεδεμβοργίου τινὸς, ὅστις ἐστάθη ἀρχηγὸς αὐτῆς τῆς αἱρέσεως. Αὐτοὶ οἱ πεφωτισμένοι μεταξὺ πολλῶν γελοίων δογμάτων, τὰ ὁποῖα πιστεύουσι καὶ διδάσκουσιν, ἐπαγγέλλονται ὅτι ἔχουσι καὶ θείας ὀπτασίας, καὶ συνεχεῖς συνομιλίας μὲ τοὺς ἀγγέλους, καὶ ἄλλα τοιαῦτα.

Ἕως τώρα πρέπει νὰ ἔφθασεν αὐτοῦ ὁ τιμιώτατος καὶ φίλτατός μου κύριος Περάκης, τὸν ὁποῖον ἀκριβῶς χαιρέτησον ἀπὸ μέρους μου. Ἦλθεν εἰς τὸ Παρίσιον εἰς τὸν καιρὸν τῶν συγχύσεων (ἀπὸ τὰς ὁποίας ἀκόμη δὲν ἐλευθερώθημεν ὁλοκλήρως), καὶ δὲν ἔλαβε καιρὸν νὰ ἴδῃ σχεδὸν τίποτε.

Κατὰ τὸ παρὸν μετοίκησα εἰς τὸν οἶκον τοῦ κριτοῦ τοῦ φί-

λου μου, διὰ τοῦ ὁποίου ἦσαν καὶ τὰ τραγούδια. Αὐτὸς ὁ χρήσιμος νέος μ' ἐπρόσφερε πρὸ πολλοῦ μίαν κάμεραν εἰς τὸν οἶκόν του ἀμισθί, καὶ δὲν τὸ ἐδέχθην, διότι ἐμάκρυνα πολὺ ἀπὸ τὸν Βιλλουαζῶν· ἀλλὰ τέλος πάντων μ' ἐβίασε τόσον, ὥστε δὲν ἦτο δυνατὸν πλέον ν' ἀποβάλω τὴν εὐγενῆ καὶ φιλικὴν πρόσκλησίν του, μάλιστα ἐπειδὴ μὲ συμφέρει πολὺ αὐτὴ ἡ μετοίκησις διὰ τὴν μεγάλην βιβλιοθήκην, τὴν ὁποίαν ἔχει στολισμένην μὲ συγγραφεῖς ὅλων τῶν ἐθνῶν, καὶ γλωσσῶν, καὶ ἡ ὁποία μὲ εἶναι ἀναγκαία διὰ τὸ βιβλίον, τὸ ὁποῖον καταγίνομαι νὰ συνθέσω. Μὲ λέγεις, φίλε μου, νὰ ἔλθω αὐτοῦ· ἀλλ' ὅταν αὐτοῦ ἔλθω, πῶς εἶναι πλέον τρόπος νὰ τελειώσω αὐτὸ τὸ πολύπονον ἔργον, τὸ ὁποῖον ἐπεχειρίσθην, χωρὶς βοήθειαν βιβλίων; ἴδες ποτέ σου τεχνίτην νὰ ἐργάζεται χωρὶς ὄργανα, ἢ νομίζεις, ὅτι τετρακόσια ἢ πεντακόσια τεύχη βιβλίων, τὰ ὁποῖα μόλις εὑρίσκονται αὐτοῦ (καὶ αὐτὰ μόνον ἑλληνικὰ) εἶναι ἱκανὰ νὰ μὲ δώσουν ὅσην ὕλην χρειάζομαι διὰ τὸ πόνημά μου; ἰδοὺ ἔξω ἀπὸ τὴν βιβλιοθήκην τοῦ κριτοῦ, εἰς τοῦ ὁποίου κατοικῶ, ἔχω τὸν Βιλλουαζῶν καὶ ἄλλους δύο σοφούς, τῶν ὁποίων καθ' ἑνὸς ἡ βιβλιοθήκη περιέχει ὀκτὼ ἢ δέκα χιλιάδας τεύχη· καὶ ἂν δὲν εὕρω εἰς αὐτὸν τὸν ἀριθμὸν τὸ βιβλίον τὸ ὁποῖον χρειάζομαι, ἔχω τὴν ἄδειαν νὰ τὸ ζητῶ ἀπὸ τὴν Βασιλικὴν Βιβλιοθήκην, ἡ ὁποία περιέχει τριακοσίας πεντήκοντα χιλιάδας τεύχη. Καιρὸς εἶναι τώρα νὰ σὲ εἴπω καὶ ποίου εἴδους βιβλίον συνθέτω.

Αὐτὸ, φίλε μου, εἶναι μία ἐξήγησις πολλῶν δυσνοήτων τόπων τοῦ Ἱπποκράτους, καὶ διόρθωσις πολλῶν ἄλλων ἐφθαρμένων ἀπὸ τοὺς κατὰ καιρὸν ἀντιγραφεῖς· τὸ νὰ διορθώνῃ τις τὰ κακῶς γεγραμμένα, καὶ νὰ ἐξηγῇ τὰ δυσνόητα εἰς τὰ βιβλία τῶν παλαιῶν συγγραφέων καὶ μάλιστα τῶν Ἑλλήνων, ὀνομάζεται, κριτικὴ ἐπιστήμη. Αὐτὴν τὴν ἐπιστήμην, ἂν καὶ γνωστὴν εἰς τοὺς παλαιοὺς Ἕλληνας, (καὶ τί δὲν ἐγνώρισαν οἱ παλαιοί;) οἱ νεώτεροι, νὰ εἴπωμεν τὴν ἀλήθειαν, τὴν ἔφεραν εἰς μεγάλην τελειότητα. Εἰς τούτους τοὺς τελευταί-

τους χρόνους ἐφάνησαν εἰς διάφορα μέρη τῆς Εὐρώπης ἄνδρες κριτικώτατοι, μάλιςα εἰς τὴν Ὀλλανδίαν καὶ Ἀγγλίαν· ἕνας ἀπ' αὐτοὺς ἐςάθη καὶ ὁ περίφημος Τούπιος, Ἄγγλος τὸ γένος, ὅςις ἐδιόρθωσε πολλοὺς ἐφθαρμένους τόπους τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων μὲ μεγαλωτάτην ἀγχίνοιαν, ὥςε νὰ ὀνομάζεται, τρόπον τινά, ὁ κορυφαῖος τῶν κριτικῶν. Ἔξευρε λοιπόν, φίλε μου, (καὶ τοῦτα ὅσα σὲ λέγω θέλω νὰ μείνωσι μυςικά, διὰ νὰ μὴ μὲ νομίσῃ τις μεγάλαυχον, ἐπειδὴ ἐγώ, μάρτυς μου ὁ Θεός, δὲν σὲ τὰ γράφω, πάρεξ ἐπειδὴ ἐπιμελῶς μὲ ἐρωτᾷς τί κάμνω· ἔπειτα οὔτε σὲ λέγω ἄλλα, πάρεξ ὅσα εἶπαν καὶ ἐκήρυξαν περὶ ἐμοῦ ἄνδρες ἀρκετοὶ νὰ κρίνωσι περὶ τῶν τοιούτων)· ἔξευρε λοιπόν, ὅτι ὁ Βιλλουαζῶν, ὅτε τὸν ἔδειξα ὀλίγον τι μέρος ἀπὸ τὸ πόνημά μου, ἔμεινεν ἔκθαμβος· αὐτὸς μὲ ἐπαρακίνησε νὰ τὸ τελειώσω καὶ νὰ τὸ δώσω εἰς φῶς, βεβαιῶν με μεθ' ὅρκου του καθ' ἡμέραν καὶ ὥραν, ὅτι ὁ θαυμαςὸς Τούπιος θέλει μείνειν πολὺ ὑποδεέςερος ἀπ' ἐμέ, ὅταν τὸ πόνημά μου γνωρισθῇ εἰς τὴν Εὐρώπην· δὲν ἠρκέσθη εἰς αὐτό, ἀλλ' ἔχων μίαν πλατυτάτην ἐπιςολικὴν κοινολογίαν μὲ ὅλους τοὺς σοφοὺς τῆς Εὐρώπης, ἔγραψεν εἰς Γερμανίαν, Ὀλλανδίαν, Ἰταλίαν, καὶ τὰ λοιπὰ μέρη, περὶ τούτου, ἐκθειάζων ἐμέ, καὶ ὀνομάζων με πρῶτον κριτικὸν τῆς Εὐρώπης, τόσον ὥστε νὰ κάμῃ νὰ μὲ βάλωσι καὶ εἰς τὰς φιλολογικὰς ἐφημερίδας τῆς Λειψίας μὲ τοῦτα τὰ λόγια, « Εὑρίσκεται σήμερον εἰς τὸ Παρίσιον ἕνας Γραικὸς Ἰατρὸς ὀνόματι Κ., ὅστις ἔκαμε τὰς ἀγχινουστάτας ἐξηγήσεις καὶ διορθώσεις εἰς τὸν Ἱπποκράτην »· αὐτὸ μ' ἐκακοφάνη ὅτε τὸ εἶδα εἰς μίαν Γερμανικὴν ἐφημερίδα, ἐπειδὴ ὁ Βιλλουαζῶν τὸ ἔκαμε χωρὶς τὴν εἴδησιν καὶ θέλησίν μου, καὶ διότι δὲν εἶναι φρονίμου ἀνδρὸς ἔργον νὰ προλέγῃ πράγματα ἀτελείωτα· ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὅμως, βλέπων τὸν τίτλον τοῦ Γραικοῦ, ἐστοχάσθην μήπως συνέφερεν αὐτό, διὰ νὰ ἐμφράξῃ κἂν τὰ στόματα τῶν ἐχθρῶν τοῦ ἀθλίου καὶ καταφρονημένου γένους ἡμῶν, καὶ μάλιστα τοῦ καταράτου Παυίου, τὸν ὁποῖον ἐσφάλε

ἐνθυμηθῶ, σεληνιάζομαι. Ὁ αὐτὸς Βιλλουαζῶν μὲ ἠνάγκασε νὰ πέμψω καὶ εἰς Ἀγγλίαν μικρόν τι δεῖγμα τοῦ πονήματός μου, καὶ ἔπεμψα μέρος εἰς τὴν ἀκαδημίαν τοῦ Ὀξωνίου, καὶ μέρος εἰς Λονδῖνον εἰς δύο περιφήμους ἰατροὺς, ἐπιστήμονας τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης· ἐντρέπομαι νὰ σὲ γράψω τί ἀπεκρίθησαν, ὄχι πρὸς ἐμὲ κατ' εὐθεῖαν, ἀλλ' εἰς τρίτον πρόσωπον εἰς ὀλίγα λόγια, αὐτὸς ὁ κόπος μου φαίνεται νὰ ἐπροξένησε μίαν ὑπερβολικὴν εὐχαρίστησιν καὶ θαυμασμὸν εἰς ὅλους, ὅσοι τὸν ἴδαν· καὶ ἄμποτε νὰ εὐαρεστήσῃ ὡσαύτως, καὶ ὅταν δημοσιευθῇ διὰ τοῦ τύπου.

Αὐτὰ σὲ λέγω, φίλε μου, διὰ νὰ μὴν ἐκπλήττεσαι πλέον τὴν βραδύτητα τῆς ἐπιστροφῆς μου. Ἂς ἦσαι βέβαιος ὅτι πολλάκις ἀναστενάζω, στοχαζόμενος τὸν ἑαυτόν μου ὡς ἐξόριστον ἀπὸ τὴν πατρίδα μου· καὶ ποίαν πατρίδα; παράδεισον ῥέοντα μέλι καὶ γάλα, ἂν τὴν συγκρίνῃς μὲ τοὺς ἀγρίους τούτους τόπους, εἰς τοὺς ὁποίους, τοὺς δέκα μῆνας τοῦ ἔτους κυριεύουσιν αἱ βροχαὶ, καὶ εἰς τοὺς δύο ἡ ἀνωμαλία τοῦ καιροῦ· κλαίω τὴν δυστυχίαν τοῦ γένους, ὀδύρομαι τὴν ἀμάθειαν εἰς τὴν ὁποίαν κατηντήσαμεν οἱ ἀπόγονοι τῶν θαυμαστῶν, τῶν ὄντως σοφῶν καὶ ἀγχινουστάτων Ἑλλήνων. Ἀλλ' εἰπέ με τί νὰ κάμω κατὰ τὸ παρὸν αὐτοῦ· ἔχω τοσαύτην ὕλην συνηθροισμένην μὲ κόπους ὑπερβολικοὺς, μὲ πολλὰς ἀγρυπνίας, μὲ φθορὰν αὐτῆς μου τῆς ὑγείας· ὅταν αὐτοῦ ἔλθω, ὅλοι αὐτοὶ οἱ κόποι ἐματαιώθησαν, ἐπειδὴ εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐμβῇ εἰς τάξιν τοσαύτη ὕλη, χωρὶς βοήθειαν βιβλίων· ἐνόσῳ εἶμαι ἐδῶ, εἶναι ἐλπὶς νὰ κάμω τίποτε καὶ πρὸς ὠφέλειαν καὶ πρὸς τιμὴν τοῦ γένους. Δὲν εἶμαι μόνος ἐγώ· ὅσοι σοφοὶ θέλουσι νὰ συνθέσωσι τίποτε, καταφεύγουσιν εἰς τὰς μεγαλοπόλεις τῆς Εὐρώπης, καθὼς εἶναι τὸ Παρίσιον, τὸ Λονδῖνον, κτλ. ἐπειδὴ εἰς αὐτὰς εὑρίσκονται ὄργανα καὶ βοήθειαι, αἱ ὁποῖαι εὐκολύνουσι τοὺς κόπους. Ἂν οἱ Ῥωμαῖοι ἤξευραν τί εἶναι εἰς αὐτοὺς ὠφέλιμον . . . . . ἀλλὰ δὲν θέλω οὔτε μὲ πρέπει νὰ λαλῶ περισσότερα· ἐδῶ, ὅταν

ἴδωσιν ἄνθρωπον ἱκανὸν νὰ κατορθώσῃ τίποτε, τὸν ἐνισχύουσι, τὸν συμβουλεύουσι, τὸν βοηθοῦσιν· εὐθὺς ὅταν ἔμαθε καὶ ἴδεν αὐτὸς ὁ φιλέλλην νέος (τὸν κρητὴν λέγω), ὅτι καταγίνομαι εἰς τὸν Ἱπποκράτην, ἔκαμε τρόπους παντοίους νὰ μὲ σύρῃ εἰς τὸν οἶκόν του διὰ νὰ ἔχω τὴν βοήθειαν τῆς βιβλιοθήκης του, μέχρις οὗ τέλος πάντων μὲ κατέπεισεν. Ὁ Βιλλουαζῶν, μὲ ὅλον ὅτι κατοικῶ τώρα μακρὰν ἀπ' αὐτὸν, ἔρχεται συνεχῶς πρὸς ἐμὲ, καὶ πέμπει συνεχέστερα τὸν δοῦλόν του, παρακαλῶν καὶ ἐξορκίζων με νὰ μὴ καταγίνωμαι εἰς ἄλλην σπουδὴν, πάρεξ εἰς τὸ πόνημά μου, διὰ νὰ τὸ τελειώσω ὅσον εἶναι δυνατὸν γρηγορώτερα· καὶ σὲ βεβαιόνω ὅτι, ἂν δὲν συνέβαινεν αὐτὴ ἡ περιπέτεια τῆς Γαλλίας, ἤθελε μέχρι τούτου μὲ προξενήσειν κάμμίαν βασιλικὴν βοήθειαν διὰ τοὺς κόπους μοῦ, τοὺς ὁποίους ἐκθειάζει ὅπου εὑρεθῇ μὲ ἕνα ζῆλον καὶ μὲ μίαν φιλίαν χωρὶς παράδειγμα. Ὅσαι ἀπορίαι καὶ προβλήματα τὸν ἔρχονται ἀπὸ διαφόρους σοφοὺς τῆς Εὐρώπης, (ἐπειδὴ εἶναι συνήθεια νὰ συμβουλεύωνται δι' ἐπιστολῶν οἱ σοφοὶ ὁ εἷς παρὰ τοῦ ἄλλου), μὲ κάμνει τὴν τιμὴν, ὅταν ἦναι μάλιστα περὶ Ἑλληνικῶν συγγραφέων ὁ λόγος, νὰ ἐρωτᾷ τὴν γνώμην μου. Ἰδοὺ, φίλε μου, ποῖαι εἶναι αἱ ἀσχολίαι μου, καὶ εἰς ποίαν κατάστασιν εὑρίσκομαι. Περὶ δὲ τῶν ἀντιγράφων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, τὰ ὁποῖα ἐδιωρίσθην νὰ παραβάλλω, αὐτὸ τὸ ἐδέχθην ἐξ ἀνάγκης, ἐπειδὴ μὲ πληρόνουσι δι' αὐτὸ τόσα φλωρία διὰ κάθε ἀντίγραφον. Αὐτὴ ἡ ἀσχολία μὲ λυπεῖ μεγάλως, ἐπειδὴ βραδύνει τὸ πόνημά μου· ἀλλὰ τί νὰ κάμω, ὅταν δὲν εὑρίσκω ἄλλον τρόπον διὰ νὰ κερδαίνω τὰ πρὸς ζωὴν ἀναγκαῖα; Ὅθεν μὴ χαίρῃς περὶ τούτου, ὅτι ἀπ' αὐτὸ κάμμία τιμὴ εἰς ἐμὲ δὲν προσγίνεται, καὶ ἄλλην ὠφέλειαν, καθὼς σὲ εἶπα, δὲν ἔχω παρὰ τὴν κτῆσιν τῶν ἀναγκαίων.

Ὅταν γράψῃς τὸν φίλον ἡμῶν τὸν Πρωτοσύγγελον Σιναΐτην, παρακαλῶ νὰ τὸν προσκυνήσῃς ἐκ μέρους μου φιλικῶς. Νομίζω νὰ σὲ ἔγραψα νὰ φυλάξῃς αὐτοῦ τὰ προϊόντα τῆς

Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, ὅταν σὲ πεμφθῶσι παρὰ τῆς ἐκλαμπρότητός του, νὰ τὰ μετρήσῃς καὶ νὰ μὲ γράψῃς τὰ διάφορα εἴδη, καὶ τότε θέλω σὲ μηνύσειν πρὸς τίνα πρέπει νὰ τὰ παραδώσῃς.

Ὅλους μου τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους κατ' ὄνομα ἕκαστον ἀσπάσαι ἐκ μέρους μου. Παρακάλεσον αὐτοὺς νὰ μὲ συγχωρήσωσιν, ἐὰν δὲν γράφω πρὸς αὐτοὺς, προφασιζόμενος, καθὼς εἶναι ἡ ἀλήθεια, τὰς πολλάς μου ἀσχολίας ἀπὸ τὸ ἓν μέρος, καὶ τὰς διεξοδικὰς ἐπιστολὰς ἀπὸ τ' ἄλλο, τὰς ὁποίας ἄκων καὶ μὴ βουλόμενος ἀναγκάζομαι νὰ γράφω πρὸς τὴν λογιότητά σου, διὰ ν' ἀποφύγω τοὺς ἀδίκους ἐλέγχους σου. Δὲν δύναμαι, φίλε μου, νὰ χωνεύσω τὴν δεκαμηνιαίαν σιωπὴν, τὴν ὁποίαν διϊσχυρίζεσαι ὅτι ἐφύλαξα· καὶ στοχάζομαι μήπως ἐλησμόνησες τὰς ἐπιστολάς μου, ὅσας ἔλαβες ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρόν. Ἔχω δίκαιον νὰ ὑποπτεύωμαι μίαν τοιαύτην ἀμνημοσύνην εἰς τὴν λογιότητά σου, ἀπὸ ἓν ἄλλο λάθος τὸ ὁποῖον παρετήρησα εἰς τὴν ἐπιστολήν σου. Μὲ λέγεις ὅτι εἶσαι τεσσαράκοντα καὶ πέντε ἐτῶν· ἀλλ' ἐγὼ, φίλε μου, ἐνθυμοῦμαι καλλιώτατα, ὅτι εἶναι σήμερον δώδεκα σχεδὸν χρόνοι ἀφοῦ μὲ εἶπες, ὅτι ἦσουν πεντεκαιτεσσαρακονταετής. Ὅθεν ἓν ἀπὸ τὰ δύω, ἢ ἐλησμόνησες, ἢ διὰ θαύματος βέβαια ἔστησες τὸν δρόμον τῶν ἐτῶν σου, καθὼς ποτὲ ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ ἔστησε τὸν δρόμον τοῦ ἡλίου.

Παρακαλῶ σε, φίλε μου, καὶ πάλιν καὶ πολλάκις καὶ τὴν λογιότητά σου, καὶ τοὺς συγγενεῖς μου, νὰ διοικῆτε μὲ τὰς φρονίμους συμβουλάς σας τὸν ἀδελφόν μου, μάλιστα πῶς ἔχει νὰ προσφέρεται διὰ τὴν νέαν αὐτὴν συντροφίαν, τὴν ὁποίαν ἔκαμε. Εὔλογον μὲ φαίνεται νὰ κάμετε εἰς τρόπον νὰ βλέπωσι συχνὰ τοὺς λογαριασμούς των. Λογαριασμοὶ πεπαλαιωμένοι, φίλε μου, (καθὼς παρετήρησα, ὅταν ἡ κακή μου τύχη μὲ κατεδίκασε νὰ δαπανήσω τὸ καλήτερον μέρος τῆς ἡλικίας μου εἰς τὴν ἐμπορίαν) πάντοτε σήπονται καὶ βρωμοῦσι, καθὼς τὰ παλαιὰ κρέατα.

Παρακαλῶ νὰ μὲ σημειώσῃς τὸ ὄνομα τοῦ νῦν Πατριάρ-

χου. Δὲν ἠξεύρεις ὅτι αὐτὸς εἶναι συμμαθητής μου, καὶ ὅτι ἐσπουδάζαμεν εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν τὴν Ἑλληνικὴν διάλεκτον εἰς τοῦ μακαρίτου Ἱεροθέου; ὅταν ἦτο Χριστιανὸς, ὠνομάζετο Νικόλαος.

Ἔχω καὶ ἄλλα πολλὰ νὰ σὲ γράψω καὶ περὶ τῆς ἐνταῦθα καταστάσεως καὶ περὶ τῆς λοιπῆς Εὐρώπης· ἀλλ' ἔχε, φίλε μου, καὶ ὀλίγην εὐσπλαγχνίαν καὶ διάκρισιν· εὑρίσκομαι, βλέπεις, εἰς τὴν 19ην σελίδα τῆς ἐπιστολῆς· δὲν θέλω στρέφειν τὴν 20ήν, καὶ ἂν ἠξεύρω ὅτι θέλει μὲ μεμφθῇ ὅλος ὁ κόσμος. Ἔῤῥωσο!

Α. ΚΟΡΑΗΣ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΕΜΠΤΗ.

Ἐκ Παρισίων, Ἰανουαρίου 31, 1791.

Μεγάλην λύπην, φίλτατέ μου πρωτοψάλτα, ἐδοκίμασα ἀναγινώσκων τὴν τραγικὴν διήγησιν τῆς βρεφοκτόνου νόσου, ἡ ὁποία πρὸς τοῖς ἄλλοις κακοῖς ἔθλιψε καὶ τὴν λογιότητά σου μὲ τὴν στέρησιν τοῦ φιλτάτου σου τέκνου. Ἐλπίζω ἕως τώρα νὰ ἔπαυσεν αὐτὴ ἡ δεινὴ θραῦσις, καὶ μάλιστα νὰ μὴν ἐπίκρανε τοὺς συγγενεῖς μου. Προσμένω κατὰ πᾶσαν ὥραν νὰ μὲ γράψῃς περὶ τῶν παιδίων τοῦ ἐξαδέλφου μου κυρίου Πετρίτζη, πρὸς τὸν ὁποῖον παρακαλῶ νὰ δίδῃς καὶ τοὺς φιλικοὺς ἀσπασμούς μου, καὶ τὸν εὐχαριστήριον μαρτύριον τῆς φροντίδος, εἰς τὴν ὁποίαν μὲ ἔβαλεν ἡ εἴδησις τῆς ἀσθενείας τῶν τέκνων του.

Ἄλλην ἐπιστολήν σου παρὰ ταύτην τὴν τελευταίαν τῶν 31 Ὀκτωβρίου δὲν ἔλαβα. Ὅθεν, ἤξευρέ το, φίλε μου, διὰ νὰ μὴ ῥίπτῃς πάντοτε ὅλα τὰ ἄδικα εἰς ἐμέ· ἐγὼ ἂν καὶ σπανίως γράφω κωλυόμενος ἀπὸ τὴν ἀκαταμάχητον ἀνάγκην τῶν ἀσχολιῶν μου, ἂς ἦσαι ὅμως βέβαιος ὅτι τόσον ἀχάριστος δὲν εἶμαι, ὥστε νὰ λησμονήσω τοὺς εὐεργέτας μου. Ἂν ἠξεύρεις τί δεινὸν πρᾶγμα εἶναι τὸ νὰ συνθέτῃ τις βιβλίον με-

ταξὺ τῶν Εὐρωπαίων, δὲν ἤθελες μὲ θλίψειν ποτὲ μὲ τόσους ἐλέγχους. Αὐτὴν τὴν δυσκολίαν μὲ τὴν ἔκαμαν ἀσυγκρίτως βαρυτέραν ἡ ὑπερβολικὴ φιλία καὶ ὑπόληψις τοῦ φίλου μου Βιλλουαζῶν. Αὐτὸς, χωρὶς νὰ προσμένῃ τὸν τόκον τοῦ ποιήματός μου, ἐκήρυξεν εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην τὸ ἐγγάστρωμα καὶ τὰς ὠδίνας μου, εἰς τρόπον ὥστε, φίλε μου, ὅλοι οἱ σοφοὶ τῆς Εὐρώπης, ἐκεῖνοι μάλιστα, ὅσοι καυχῶνται νὰ ἐξεύρωσι τὴν Ἑλληνικὴν διάλεκτον, προσμένουσι καθ' ἡμέραν καὶ ὥραν νὰ ἴδωσιν ἂν δύνανται καὶ οἱ δυστυχεῖς Γραικοὶ νὰ γεννήσωσι τίποτε. Ἀφίνω σε λοιπὸν νὰ στοχασθῇς πόσην φροντίδα, πόσην βάσανον καὶ μέριμναν καθημερινὴν μὲ προξενεῖ αὐτὸ τὸ πόνημα· πρῶτον διὰ νὰ μὴ καταισχύνω τὸν φίλον μου, ὅστις ἐκήρυξεν ἐπὶ τῶν δωμάτων, ὅτι τοιοῦτον κριτικώτατον σύγγραμμα δὲν ἐφάνη ἀκόμη, καὶ δεύτερον, διὰ νὰ ἐμφράξω, ἂν ὁ Θεὸς εὐδοκήσῃ, τὰ μιαρὰ στόματα τῶν ἀδυσωπήτων ἐχθρῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους.

Τὰ περὶ πολέμων ὅσα μὲ γράφεις, τὰ μὲν εἶναι ἀληθῆ, καὶ τὰ ἐμάθαμεν πρὸ πολλοῦ ἐνταῦθα· εἶναι δὲ καὶ πολλὰ, τὰ ὁποῖα δὲν ἐστάθησαν ποτὲ, μὲ ὅλον ὅτι αὐτοῦ τὰ πιστεύετε ὡς εὐαγγέλια. Τοιοῦτον, παραδείγματος χάριν, εἶναι ἡ ἀπειλητικὴ ἀπόκρισις τῆς Αἰκατερίνης πρὸς τὸν Σαρδανάπαλον τοῦ Βερολίνου. Ἡ Αἰκατερίνη, φίλε μου, δὲν εἶναι μόνον κραταιὰ, ἀλλ' εἶναι καὶ φρονιμωτάτη. Καὶ τοιαύτην ἀπόκρισιν πρὸς ἕνα βασιλέα, ὅστις ἔχει διακοσίας πεντήκοντα χιλιάδας στρατιωτῶν ἐξησκημένων, καὶ συμμάχους τοὺς Ἄγγλους, τοιαύτην ἀπόκρισιν, λέγω, δὲν τὴν κάμνει οὔτε ὁ Μανιάκος. Οἱ Ἄγγλοι ἡτοίμασαν διὰ τὸ ἐρχόμενον ἔαρ ἕνα ναυτικὸν στόλον, τόσον φοβερὸν, ὅσος δὲν ἔγεινε ποτὲ, οὔτε ὅταν ἐπολέμουν μὲ τὰ τρία ἔθνη ὁμοῦ τῶν Γάλλων, τῶν Ἱσπανῶν καὶ Ἀμερικανῶν. Τὸ ἀνυπέρβλητον χρέος, τὸ ὁποῖον ἔχει αὐτὸ τὸ ἔθνος, καὶ ἡ νέα δαπάνη τοῦ στόλου, τέσσαρα σχεδὸν μιλλιούνια σταρλινῶν, μὲ τὴν ὁποίαν αὐξάνουσι τὰ χρέη των, φανερώνει ὅτι ἔχουσι σωστοὺς μεγάλους καὶ κακούς. Οἱ μὲν

λέγουσιν ὅτι μέρος αὐτοῦ τοῦ στόλου μέλλει νὰ κινήσῃ διὰ τὴν Βαλτικὴν θάλασσαν, διὰ νὰ πολεμήσῃ ἀναισχύντως τοὺς Ῥώσσους, ἢ καὶ νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ, ἂν ἔχωσι σκοπὸν (τώρα ἀφοῦ ἠλευθερώθησαν ἀπὸ τοὺς Σουηκοὺς) νὰ πέμψωσι στόλον κατὰ τῶν Τούρκων. Ἄλλοι φαντάζονται, ὅτι οἱ καλοί σου Ἄγγλοι μελετῶσι νὰ ἔλθωσιν εἰς τὸ Ἀρχιπέλαγος διὰ νὰ ἐμβῶσιν ἐκεῖθεν εἰς τὸν Πόντον, καὶ νὰ πολεμήσωσι τοὺς Ῥώσσους. Εἶναι καὶ οἱ ὁποῖοι λέγουσιν, ὅτι αὐταὶ αἱ φοβεραὶ παρασκευαὶ τῆς Ἀγγλίας γίνονται κρυφίως κατὰ τῆς Γαλλίας. Ὅλ' αὐτὰ εἶναι λόγια, στοχασμοὶ, τεκμήρια, ἀλλ' οὐδεὶς ἐξεύρει τὸ βέβαιον.

Περὶ τῶν ταραχῶν τῆς Γαλλίας σὲ ἔγραψα κατὰ πλάτος ὅσα συνέβησαν ἕως τὸν παρελθόντα Αὔγουστον. Σὲ εἶπα ὅτι ἐλεηλάτησαν τοὺς καλογήρους. Ἀπὸ τούτους τοὺς ἁγίους ἄνδρας πολλοὶ βλέποντες νὰ πωλῶνται τὰ ὑποστατικά των, ἠγριώθησαν ὡς λέοντες ὠρυόμενοι, ἔκαμαν κατὰ πόλεις καὶ χώρας δημεγερσίας καὶ ὀχλαγωγίας πολλὰς, κηρύττοντες ἐπ' ἄμβωνος ὅτι ἡ Ἁγία, Καθολικὴ, Ἀποστολικὴ καὶ Ῥωμαϊκὴ θρησκεία εἶναι εἰς κίνδυνον νὰ ἐξαλειφθῇ παντάπασι, καὶ νὰ ψοφήσῃ ἀπὸ τὴν πεῖναν, μὴ δυναμένη πλέον νὰ ἀγοράζῃ χονδρὰ ὀψάρια, καὶ νὰ πληρόνῃ ὡραίας πόρνας. Ἀπὸ τὰς ὀχλαγωγίας αὐτὰς ἐγεννήθησαν φόνοι, λεηλασίαι οἴκων, καὶ ἄλλα πολλὰ ἄτοπα εἰς διαφόρους τόπους. Ἡ γενικὴ σύνοδος τοῦ ἔθνους ἐπαίδευσε πολλοὺς, καὶ τέλος πάντων, διὰ νὰ ἐγκλείσῃ τὸ στόμα των, ἔδωκε ψήφισμα, ὅτι ὅλοι οἱ ἀρχιερεῖς, ἱερεῖς, διάκονοι, ἐφημέριοι, ἡγούμενοι μοναστηρίων καὶ φλαράτζοι, νὰ ὑποσχεθῶσι μεθ' ὅρκου ὅτι δέχονται τὴν νέαν νομοθεσίαν· καὶ ὅστις δὲν θελήσῃ νὰ κάμῃ τὸν ὅρκον, νὰ ἐκπίπτῃ τοῦ θρόνου, τῆς ἐφημερίας, τῆς διακονίας ἢ τῆς ἡγουμενείας του. Πολλοὶ ὑπετάχθησαν προθύμως εἰς αὐτὸ τὸ πρόσταγμα, μεταξὺ τῶν ὁποίων πρῶτος ἦτον ὁ Αὐτοδούνου. Πολλοὶ δὲ καὶ ἠθέτησαν τὸν ὅρκον. Αὐτὸς ὁ ὅρκος ἔγεινε τῇ θ'. τοῦ παρόντος μηνὸς, ἡμέρᾳ Κυριακῇ, δημοσίως ἐπ' ἐκκλησίας,

μετὰ τὴν λειτουργίαν. Πολλοὶ ἐφημέριοι ἐδραπέτευσαν τὸ Σάββατον διὰ νὰ μὴ δώσωσι τὸν ὅρκον· ὅθεν εἰς πολλὰς ἐκκλησίας μὴν εὑρίσκοντες τὸ πρωῒ μήτε ἐφημέριον μήτε λειτουργίαν, ἠναγκάσθησαν νὰ προσκαλέσωσιν ἄλλους ἱερεῖς διὰ νὰ ψάλωσι τὴν λειτουργίαν, ἔπειτα τὴν δευτέραν, καὶ τὰς ἐρχομένας ἡμέρας ἔκλεξαν ἐφημερίους, εἰς τὸν τόπον τῶν φυγάδων. Δὲν ἐνθυμοῦμαι ἂν σὲ εἶπα ὅτι ἡ γενικὴ σύνοδος ἠλάττωσε καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀρχιερέων, καταβιβάσασα αὐτοὺς ἀπὸ ἑκατὸν εἴκοσιν εἰς ὀγδοήκοντα τρεῖς, ὅλους ἰσοτίμους μὲ τὸ ἁπλοῦν ὄνομα τοῦ ἐπισκόπου, καθὼς ἦτον εἰς την ἀρχαίαν ἐκκλησίαν. Ἐθορύβησαν οἱ καλόγηροι ὅτι αὐτὸ ἦτον ἔργον τυραννικὸν; καὶ ὅτι δὲν ἐδόθη ποτὲ εἰς τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν νὰ αὐξάνῃ ἢ νὰ ἐλαττόνῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἁγιωτάτων ποιμένων. Ἀπεκρίθησαν εἰς αὐτοὺς, ὅτι πάντοτε οἱ αὐτοκράτορες τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶχαν τὴν ἐξουσίαν νὰ σμικρύνωσιν ἢ νὰ μεγαλύνωσι τὰ ὅρια μιᾶς ἐκκλησιαστικῆς ἐπαρχίας, κατὰ τὴν διάταξιν τῆς πολιτικῆς διοικήσεως, καθὼς φαίνεται ἀπὸ τὸν κανόνα τῆς ἐν Χαλκηδόνι οἰκουμενικῆς συνόδου, εἰς τὸν ὁποῖον οἱ πατέρες μὲ τοῦτα τὰ λόγια, «Εἰ δὲ καί τις ἐκ τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας ἐκαινίσθη πόλις, ἢ αὖθις καινισθείη, τοῖς πολιτικοῖς καὶ δημοσίοις τύποις καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν παροικιῶν ἡ τάξις ἀκολουθείτω,» ὁμολογοῦσι φανερῶς ὅτι ἐλάττωσις, αὔξησις, μετάθεσις ὁρίων μιᾶς ἐπαρχίας ἐκκλησιαστικῆς, ἦσαν ἔργον ἀνῆκον εἰς τὸν αὐτοκράτορα, καὶ ὄχι εἰς τοὺς καλογήρους.

Ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Αὐτοδούνου, ὄχι μόνον ὤμοσεν αὐτὸς (καθὼς σὲ εἶπα) προθύμως, ἀλλ' ἔγραψε καὶ εἰς τὴν ἐπαρχίαν του μίαν ὡραιοτάτην ποιμενικὴν ἐπιστολὴν, προτρέπων ὅλους τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἱερεῖς νὰ δώσωσι τὸν ἀπαιτούμενον ὅρκον χωρὶς ἀντιλογίαν, καὶ παριστάνων ἀπ' αὐτὰς τὰς θείας Γραφὰς, ὅτι εἶναι ἔργον ἀντίθεον νὰ ἀπειθῇ ὁ ἱερεὺς εἰς τοὺς νόμους τῆς πατρίδος του, ὅσοι δὲν ἐγγίζουσι τὸ δόγμα. Εἰς ἕνα χωρίον ἀνέβη ὁ ἐφημέριος ἐπὶ ἄμβωνος, τὴν ἡμέραν τοῦ

ὅρκου, καὶ εἶπε πολλὰ κατὰ τῆς γενικῆς συνόδου, προθυμούμενος νὰ διεγείρῃ τὸν λαόν. Οἱ καλοί σου χωρῖται, ἐνόσῳ ὁ ἐφημέριός των ἐδίδασκεν, ἐμβῆκαν εἰς τὸ κελλίον του, καὶ ἔκβαλαν ὅλα του τὰ τζάτζαλα, καὶ τὰ ἐφόρτωσαν εἰς ἕνα ἁμάξιον· ὅταν ὁ ἱεροκήρυξ ἐτελείωσε τὴν διδαχήν του, καὶ ἐκβῆκεν ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν, τὸν λέγουσιν εὐλαβῶς οἱ χωρῖται, «Πανοσιώτατε δέσποτα, ἰδοὺ ὅλα ἕτοιμα διὰ τὸ ταξείδιόν σου· πρόσταξον τώρα ποῦ ἀγαπᾷς νὰ σὲ ὑπάγωσιν» ὁ ταλαίπωρος φλαράτζος ἔκθαμβος εἰς τοιαύτην ἀπροσδόκητον ἀπόφασιν, «Τέκνα μου ἀγαπητὰ, (λέγει πρὸς αὐτοὺς μὲ μεγάλην ταπείνωσιν) λυπηθῆτέ με διὰ τοὺς οἰκτιρμοὺς τοῦ Θεοῦ· τόσους χρόνους ἔζησα μεθ' ὑμῶν, καὶ ποῦ θέλετε τώρα νὰ ξεχυλισθῶ ὁ δυστυχὴς καὶ παναθλιος» . . . . «Ὅπου θέλεις καὶ ἀγαπᾷς (τὸν ἀπεκρίθησαν οἱ χωρικοὶ), ἐπειδὴ ἡμεῖς ἐφημέριον ἀντάρτην εἰς τοὺς νόμους τῆς πατρίδος του κατ' οὐδένα τρόπον δὲν θέλομεν.» Τέλος, ἠναγκάσθη ἄκων καὶ μὴ βουλόμενος ὁ πανοσιώτατος διδάσκαλος νὰ ἀναχωρήσῃ ἀνυπερθέτως.

Ἠκολούθησαν τοιαῦτα πολλὰ περίεργα καὶ κωμικὰ, τὰ ὁποῖα ἂν θελήσω νὰ σὲ γράψω, εἶναι ἀνάγκη νὰ δαπανήσω ἕνα μῆνα ὁλόκληρον, καὶ πολλὰς ἑκατοντάδας σελίδων. Αὐτὸ μόνον σὲ εἶπα, διὰ νὰ μάθῃς ὅτι ἂν εὑρίσκωνται μερικοὶ ψωρομανόλυδες, ὡς τοὺς ἰδικούς σας ἀνθρακοπώλας αὐτοῦ, οἱ ὁποῖοι, ἀπατηθέντες ἀπὸ τοὺς καλογήρους, ἐτάραξαν τὴν κοινὴν ἡσυχίαν, ὁ περισσότερος ὅμως λαὸς ἐκατάλαβε τὰς πονηρὰς βουλάς των, καὶ ἔχασε παντελῶς τὴν ὑπόληψιν δι' αὐτούς· ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος (διὰ νὰ εἴπω τὴν ἀλήθειαν) εὑρέθησαν καὶ μεταξὺ τῶν καλογήρων πολλοὶ ἄνθρωποι καὶ θεοσεβεῖς καὶ φρόνιμοι, καὶ φίλοι τῆς εἰρήνης, ὡς τὸν ἡμέτερον Σιναΐτην· τοιοῦτοι, παραδείγματος χάριν, ἐστάθησαν ὅσοι ὄχι μόνον προθύμως ἔδωκαν τὸν ἀπαιτηθέντα ὅρκον, ἀλλὰ καὶ ἔγραψαν συγγραμμάτια διάφορα διὰ νὰ παρακινήσωσι τοὺς συναδελφούς των εἰς τὴν ὑποταγὴν καὶ ταπεινοφροσύνην, τὴν ὁποίαν διδάσκει ἡ χριστιανικὴ θρησκεία· «Πᾶσα ψυχὴ ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις

ὑποτασσέσθω» αὐτὰ τὰ λόγια τοῦ Παύλου δὲν ἀποβλέπουσι μόνους τοὺς κοσμικοὺς, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς καλογήρους· τοιοῦτος εἶναι ἀκόμη καὶ ὁ Ἀββᾶς Γρηγόριος καὶ ὁ Ἀββᾶς Γαύτιος, μέλη καὶ οἱ δύο τῆς γενικῆς τοῦ ἔθνους συνόδου. Διὰ τὸν Αὐτοδούνου ἐπίσκοπον, δὲν εἶναι χρεία νὰ ἐπαναλάβω καὶ πάλιν ὅσα πολλάκις σὲ εἶπα· αὐτὸς ἐφάνη σοφώτατος ὄχι μόνον τὰ ἐκκλησιαστικὰ, ἀλλὰ καὶ τὰ πολιτικά· ἔδωκεν εἰς φῶς πρὸ ὀλίγων μηνῶν πολλὰ συγγραμμάτια περὶ διαφόρων πολιτικῶν ὑποθέσεων, γεγραμμένα μὲ μεγάλην εὐφράδειαν καὶ βαθυτάτην τῶν πραγμάτων ἐπιστήμην. Εἶναι εἰς αὐτὴν τὴν Σύνοδον καὶ ἕνας Δόμινος σοφὸς ὡς τὸν ἡμέτερον, ὁ ὁποῖος ἐδημηγόρησε πολλάκις μὲ μεγάλην εὐχαρίστησιν τῶν ἀκροατῶν. Αὐτὸς πρὸ τῆς γενικῆς Συνόδου, ὅταν ἀκόμη εὑρισκόμην εἰς Μονσπέλιον, ἐσύνθεσεν ἕνα ἀγχινούστατον πόνημα περὶ τῆς ἀρχαίας μυθολογίας τῶν Ἑλλήνων. Ὑπέρτερος ὅμως ἀπὸ ὅλους εἰς τὴν ῥητορικὴν τέχνην εὑρίσκεται εἰς αὐτὴν τὴν Σύνοδον ἕνας κοσμικὸς, ὀνομαζόμενος Μιραβῶς. Αὐτὸς εἶναι τὴν σήμερον εἰς τούτους ὅ,τι ἐστάθη ἄλλην φορὰν μεταξὺ τῶν ἡμετέρων προγόνων ὁ Δημοσθένης. Ὁσάκις αὐτὸς ἀνοίγει τὸ στόμα του, οἱ ταλαίπωροι καλόγηροι δαιμονίζονται· ἔχουσι καὶ αὐτοὶ ὑπέρμαχον κατὰ τοῦ Μιραβῶ τὸν ῥητορικώτατον Ἀββᾶν Μαῦρον· ἀλλ' ἡ ῥητορικὴ τοῦ Μαύρου πρὸς τὴν ῥητορικὴν τοῦ Μιραβῶ εἶναι ὡς τὰ ψελλίσματα ἑνὸς νηπίου παραβαλλόμενα μὲ τοὺς φρονίμους καὶ σοφοὺς λόγους ἑνὸς τελείου ἀνδρός· τόσον διαφέρει ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλον· εἰς τοῦτο μόνον ὁμοιάζουσι καὶ οἱ δύο, ὅτι εἶναι (καθὼς λέγουσιν) οἱ ἀχρειέστεροι ἄνθρωποι τῆς Γαλλικῆς ἐπικρατείας· ὁ Μιραβῶς μάλιστα εἶναι φήμη ὅτι δὲν εἶναι κἀνὲν εἶδος ἀρετῆς, τὸ ὁποῖον δὲν ἔπραξε. Προτοῦ νὰ συναθροισθῇ ἡ γενικὴ Σύνοδος, αὐτὸς εὑρέθη εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Προυσσίας, ὅπου ἔλαβε καὶ μεγάλας δεξιώσεις ἀπὸ τὸν νῦν βασιλεύοντα σαρδανάπαλον. Ἐπιστρέψας εἰς Γαλλίαν, διὰ νὰ δείξῃ τὴν εὐγνωμοσύνην του πρὸς τὸν Προυσσίας, ἔγραψεν ἀνώνυμον σύγγραμμα, εἰς τὸ

ὁποῖον ἐφανέρωσεν ὅλας τὰς αἰσχρουργίας αὐτῆς τῆς αὐλῆς. Ἀπ' αὐτὸ δύνασαι νὰ καταλάβῃς ὅτι ὁ καλός σου Μιραβὼς εἶναι διάβολος μετεσχηματισμένος εἰς εἶδος ἀνθρώπου. Τὰ πολλὰ καὶ μεγάλα προτερήματα ὅμως τοῦ πνεύματός του τὸν ἔκαμαν ἀγαπητὸν καὶ ἀναγκαῖον εἰς τὸ ἔθνος, ἐπειδὴ ὅλοι σοχάζονται (καὶ ἴσως δὲν ἔχουν λάθος) ὅτι χωρὶς αὐτὸν τὰ πράγματα δὲν ἤθελαν ποτὲ φθάσειν ὅπου τὴν σήμερον εὑρίσκονται. Ποτὲ δὲν ἄνοιξε τὸ στόμα, χωρὶς νὰ νικήσῃ ἡ γνώμη του εἰς τὴν Σύνοδον. Ἡ εὐφράδειά του εἶναι ὡς ἕνας ποταμὸς ηὐξημένος ἀπὸ τὰς χειμερινὰς βροχὰς, ὅστις εἰς τὸν βίαιον καὶ ταχινὸν δρόμον του ἐκριζόνει δένδρα, ἀνατρέπει ὁσπίτια, ζῶα, ξύλα, καὶ λίθους, καὶ τὰ κατασύρει ὅλα μαζῆ του χωρὶς κἀνὲν ἐμπόδιον.

Ἐλησμόνησα νὰ σὲ εἴπω, ὅτι εἰς αὐτὴν τὴν νέαν διαίρεσιν καὶ διόρισιν τῶν ἐπαρχιῶν, καὶ τὸν ὅρκον (τὸν ὁποῖον ἐπρόβαλε πρῶτος ὁ Μαραβὼς) ὁ βασιλεὺς διὰ τὸ εἰρηνικὸν ὀταλαίπωρος, καὶ διὰ νὰ σφαλίσῃ τὰ στόματα τῶν καλογήρων, ἠθέλησε νὰ ἐρωτήσῃ τὸν ἁγιώτατον πατέρα τῆς Ῥώμης, μὲ ἐλπίδα ὅτι, ἂν ἡ μακαριότης του συγκατανεύσῃ εἰς αὐτὸ, οἱ καλόγηροι πλέον μένουσι χωρὶς πρόφασιν. Ἔγραψε λοιπὸν τὴν μακαριότητά του, ζητῶν τὴν γνώμην του περὶ τῶν ψηφισθέντων ὑπὸ τῆς γενικῆς Συνόδου τοῦ ἔθνους, μὲ τρόπον ὅμως, ὥστε τὸν ἔδιδε νὰ καταλάβῃ εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν τὸ τῆς κοινῆς παροιμίας, «Τὸ δὲν θέλεις ἂν γίνεται, θέλε το κ' ὡς γίνεται.» Εἶναι τώρα σχεδὸν δύο μῆνες, καὶ δὲν ἔχομεν ἀκόμη τὴν ἀπόκρισιν τῆς Ῥώμης, μὲ προφάσεις ποτὲ μὲν ὅτι ἡ μακαριότης του εἶναι ἀσθενὴς, ποτὲ δὲ ὅτι ἡ ἱερὰ τῶν Καρδιναλίων συνέλευσις δὲν συνηθροίσθη ἀκόμη, καὶ ἄλλα τοιαῦτα μασκαραλίκια. Ἀντὶ τῆς ἀποκρίσεως ὁ ἁγιώτατος ποιμὴν τῆς Ῥώμης ἄνοιξεν ὅλας τὰς ἐκκλησίας, ἐπρόσταξεν Ἰωβηλαῖον καὶ νηστείαν καὶ προσευχὰς εἰς ὅλους τοὺς πιστοὺς, διὰ νὰ ἐξιλεώσωσι (λέγει) τὸν Θεὸν, τοῦ ὁποίου ἡ ἐκκλησία εὑρίσκεται εἰς κίνδυνον· ἴδες παππικὰς πανουργίας; Ὅταν ἡ Ῥώμη εἶχε τὴν δύναμιν τοῦ δεσμεῖν, ἐδέσμευε καὶ βασιλεῖς καὶ

ἔθνη ὁλόκληρα, χωρὶς νὰ προστρέχῃ εἰς τὰς προσευχάς· τώρα ὅταν ἔχασε καὶ αὐτὴν τὴν ἐξουσίαν τοῦ λύειν, κηρύττει νηστείας καὶ προσευχάς. Οὗτοι ὅμως ἐδῶ χωρὶς νὰ προσμείνωσι τὴν ἀπόκρισιν μήτε τοῦ Ῥώμης μήτε τοῦ Σμύρνης, ἐτελείωσαν τὰς ὑποθέσεις των ὡς ἀπ' ἀρχῆς τὰς ἐψήφισαν.

Ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ τοῦ Μακαριωτάτου πατρὸς ὁ λόγος (τοῦ ὁποίου τὴν εὐχὴν νὰ ἔχῃς!) καιρὸς εἶναι νὰ σὲ εἴπω καὶ ὅσας ἄλλας λύπας ἐδοκίμασεν ἡ μακαριότης του εἰς τούτους τοὺς τελευταίους καιρούς. Ἐξεύρεις, νομίζω, ὅτι ἡ ἐπαρχία τοῦ Ἀβηνιῶνος, ἂν καὶ εὑρισκομένη εἰς αὐτὴν τὴν καρδίαν τῆς Γαλλίας, καὶ οὖσα παλαιὰ μέρος τῆς Γαλλίας, ἀνήκει ὅμως τανῦν ὑπὲρ τοὺς τετρακοσίους χρόνους εἰς τὸν Πάππαν. Τὸν παρελθόντα Ἰούνιον οἱ κάτοικοι τοῦ Ἀβηνιῶνος, παλαιοὶ Γάλλοι καὶ κατὰ γένος καὶ κατὰ γλῶσσαν, βλέποντες τὴν πολιτικὴν μεταβολὴν τῆς Γαλλίας, τῆς παλαιᾶς των πατρίδος, ἀπεστάτησαν ἀπὸ τοῦ Πάππα, ἐδίωξαν αἰσχρῶς τὸν λεγάτον του (αὐτὸς εἶναι ὁ τοποτηρητὴς καὶ σατράπης τοῦ Πάππα) ἐξήλειψαν ἀπὸ τὸ παλάτιον τὰ σημεῖα τῆς Μακαριότητός του, ἤγουν τὰς κλεῖς τοῦ παραδείσου, καὶ ἔβαλαν ἀντ' αὐτῶν τὰ σημεῖα τῆς Γαλλίας, γράφοντες ἐνταυτῷ πρὸς τὴν γενικὴν Σύνοδον καὶ πρὸς τὸν βασιλέα ἐνταῦθα, ὅτι ὄντες τὸ παλαιὸν Γάλλοι, ἑνώνονται καὶ πάλιν μὲ τὴν Γαλλίαν, μὴ βουλόμενοι κατ' οὐδένα τρόπον νὰ καταδυναστεύωνται ἀπὸ ἕνα καλόγηραν.

Ἡ περὶ τούτου ψῆφος τῆς Συνόδου ἦτο δύσκολος νὰ γένῃ· ἂν δὲν τοὺς ἐδέχοντο, ἔμεναν οἱ ταλαίπωροι Ἀβηνιωναῖοι εἰς τὴν ἐκδίκησιν τοῦ ἁγιωτάτου πατρὸς, ἀβοήθητοι· ἂν τοὺς ἐδέχοντο, ἐνδεχόμενον ἦτο νὰ διεγείρωσι τὴν ζηλοτυπίαν καὶ τὸ μῖσος τῶν περιοίκων βασιλέων, εἰς ἕνα καιρὸν ὅταν οὗτοι χρειάζωνται εἰρήνην καὶ ἡσυχίαν, διὰ νὰ τελειώσωσι τὰς ὑποθέσεις των, καὶ οὔτε φρόνιμον πρᾶγμα ἦτον, ἔχοντες ἐσωτερικοὺς ἐχθροὺς πολλοὺς, νὰ κινήσωσι καὶ ἐξωτερικούς. Ἔγιναν λοιπὸν πολλαὶ δημηγορίαι διὰ πολλὰς ἡμέρας ὑπὸ πολλῶν ῥητόρων περὶ τούτου εἰς τὴν γενικὴν Σύνοδον· ἄλλοι

μὲν διϊσχυριζόμενοι, ὅτι ἔπρεπε νὰ δεχθῶσι τοὺς Ἀβηνιωναίους, ἄλλοι δὲ (καὶ οὗτοι ἦσαν οἱ καλόγηροι καὶ μερικοὶ εὐγενεῖς) ὅτι ἦτον ἄδικον πρᾶγμα νὰ στερήσωσι τὸν Πάππαν ἀπὸ μίαν ὁλόκληρον ἐπαρχίαν. Οἱ πρῶτοι ἔλεγαν, ὅτι αὐτὴν τὴν ἐπαρχίαν ὁ Πάππας Κλήμης ἕκτος ἐν ἔτει 1348 δολίως τὴν ἀπέσπασεν ἀπὸ τὴν Ἰωάνναν βασίλισσαν τότε τῆς Νεαπόλεως, διὰ συγχώρησιν τῆς μιαιφονίας, τὴν ὁποίαν ἔπραξεν ἡ καλή σου Ἰωάννα, φονεύσασα ἀδίκως τὸν ἄνδρα της· οἱ δεύτεροι ἐβεβαίωναν ὅτι ὁ Κλήμης ἐπλήρωσε δι' αὐτὴν τὴν ἐπαρχίαν πρὸς τὴν Ἰωάνναν ὀγδοήκοντα χιλιάδας δουκάτων. Ὅπως καὶ ἂν ἦναι τὸ πρᾶγμα, (ἐπειδὴ εἰς αὐτὸ οἱ Ἱστορικοὶ δὲν συμφωνοῦσι), φαίνεται ὅτι ὁ μακαριώτατος Κλήμης διάδοχος καὶ τοποτηρητὴς τοῦ Χριστοῦ, ὅστις δὲν εἶχε ποῦ νὰ κλίνῃ τὴν κεφαλήν του, κατέπιε πανευλαβῶς μίαν ὁλόκληρον ἐπαρχίαν, ἀπατήσας τὴν ἀνδροφόνον Ἰωάνναν. Τέλος ἐσηκώθη ὁ Μιραβῶς, καὶ ἐπρόβαλεν ἕνα μέσον ὅρον, εἰς τρόπον ὥςε μήτε τοὺς Ἀβηνιωναίους νὰ ἐγκαταλείψωσιν ἀβοηθήτους εἰς τὴν ἐκδίκησιν τῆς φιλανθρώπου Ῥώμης, μήτε δεχόμενοί τους ἀναφανδὸν ὡς μέλος τῆς Γαλλίας, νὰ διεγείρωσι τὴν ζηλοτυπίαν τῶν λοιπῶν ἡγεμόνων. Ἡ γνώμη τοῦ Μιραβῶ ἦτον· «ὅτι κατὰ τὸ παρὸν ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας νὰ πέμψῃ μερικὰς φάλαγγας στρατιωτῶν εἰς Ἀβηνιῶνα διὰ νὰ παύσωσι τὰς παρούσας ταραχάς, καὶ νὰ κωλύσωσι τὰς μελλούσας, μέχρις ὅτου νὰ ἀποφασίσῃ ἡ γενικὴ Σύνοδος τί πρέπει νὰ πράξῃ περὶ ταύτης τῆς ἐπαρχίας·» καὶ αὐτὴ ἡ γνώμη ἐνίκησεν. Εἶναι λοιπὸν κατὰ τὸ παρὸν εἰς Ἀβηνιῶνα Γαλλικὰ ςρατεύματα, χωρὶς ὅμως νὰ κηρυχθῇ ἀκόμη μέρος ἀνῆκον εἰς τὴν Γαλλίαν.

Ταύτην τὴν ὥραν (24 Ἰανουαρίου) εὑρίσκεται πάλιν τὸ Παρίσιον εἰς μεγάλον θόρυβον. Ἠγέρθησαν μερικοὶ στρατιῶται ἀπὸ τὴν φάλαγγα τῶν ὀνομαζομένων κυνηγῶν ἐναντίον εἰς ἄλλης φάλαγγος στρατιώτας, καὶ ἀλληλοφονεύονται. Συγχώρησόν μοι ν' ἀφήσω ὀλίγον τὴν ἐπιςολήν σου, διὰ νὰ ὑπάγω νὰ μάθω ἀκριβέστερον τὴν αἰτίαν αὐτοῦ τοῦ

συμβεβηκότος, καὶ νὰ σὲ γράψω.

Ἰδοὺ ἐπιστρέφω πάλιν εἰς τὴν κάμεράν μου. Ὁ θόρυβος ἐστάθη μέγας· ἐφονεύθησαν ἑπτὰ ἢ ὀκτὼ, καὶ ἐπληγώθησαν ἕως δεκαπέντε, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι καὶ δύο γυναῖκες· ὑποπτεύονται καὶ πάλιν ὅτι ἦτο καὶ αὐτὴ μία σκευωρία τῶν καλογήρων. Εἰς τοιούτους κινδύνους εὑρισκόμεθα καθ' ἡμέραν· καὶ δὲν εἶναι μόνον αὐτοί. Ὁ Λεοπόλδος (ἀδελφὸς, καθὼς ἐξεύρεις, τῆς ἡμετέρας βασιλίσσης) νομίζουσι τινὲς ὅτι ἔχει νὰ πέσῃ ἀπροσδοκήτως μίαν ἡμέραν κατὰ τῆς Γαλλίας μὲ πλῆθος στρατιωτῶν, διὰ νὰ ἐκδικήσῃ (λέγουσι) τὴν τιμὴν τῆς ἀδελφῆς του, καὶ νὰ τὴν ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὸν κίνδυνον τοῦ θανάτου· αὐτὸς ἕως τώρα δὲν ἐφανέρωσε τοιούτους σκοπούς. Ἂν αὐτὴ ὅμως ἡ ὑποψία ἀληθεύσῃ, θέλει συμβῆν μία φοβερὰ αἱματοχυσία εἰς ὅλην τὴν ἐπικράτειαν τῆς Γαλλίας. Εὔχου ὑπὲρ ἐμοῦ, φίλε μου, νὰ μὴν ἀπολεσθῶ καὶ ἐγὼ μὲ τὴν ἐπικράτειάν μου.

Τὸ χρέος τῆς Γαλλίας σὲ ἔγραψα, ἂν δὲν ἐλησμόνησα, ὅτι ἀπὸ τρεῖς χιλιάδες μιλλιουνίων· τόσον ἐτιμήθησαν καὶ τὰ ὑποστατικὰ τοῦ κλήρου· ἀλλ' ἐπειδὴ πωλοῦνται διπλοῦν σχεδὸν ἀφ' ὅ,τι ἐτιμήθησαν, συμποσοῦνται λοιπὸν τὰ κτήματα τῶν καλογήρων εἰς πέντε ἢ ἓξ χιλιάδας μιλλιουνίων. Ἴδες ἢ ἤκουσες ποτέ σου νὰ ἔχωσιν οἱ διάδοχοι τῶν Ἀποστόλων τοσαῦτα πλοῦτη;

Πολλὰ μοναστήρια ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν κατηργήθησαν, καὶ ἐδόθη ἄδεια εἰς τοὺς καλογήρους καὶ καλογραίας νὰ ὑπανδρευθῶσιν ὅσοι καὶ ὅσαι θέλουσι, τὸ ὁποῖον εἶναι θεάρεστον ἔργον κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην. Δὲν σὲ φαίνεται καὶ τὴν λογιότητά σου προτιμότερον νὰ ἔχῃ ἕκαστος φλαράτζος τὴν γυναῖκά του παρὰ νὰ χρεμετίζῃ ὡς ἵππος θηλυμανὴς εἰς τὰς ἀλλοτρίας γυναῖκας; «Κρεῖσσον γαμεῖν ἢ πυροῦσθαι,» λέγει ὁ Παῦλος· καὶ ὁ Παῦλος εἶχε (νομίζω) περισσοτέραν γνῶσιν ἀπὸ τὴν ἐν Ῥώμῃ ἱερὰν τῶν θεοφιλεστάτων Καρδιναλίων Σύνοδον καὶ ἀπὸ ὅλους τοὺς Πατριάρχας καὶ ἀρχιερεῖς τῆς Ἀνατολῆς.

Ἂν καὶ (διὰ νὰ εἴπω τὴν ἀλήθειαν) οἱ ἡμέτεροι ἀφῆκαν κἂν τὴν ἐξουσίαν τοῦ νὰ ὑπανδρεύεται ὁ ἱερεὺς πρὸ τοῦ νὰ χειροτονηθῇ, καὶ νὰ ἔχῃ μετὰ τὴν χειροτονίαν καὶ τὴν παπαδιάν του καὶ τὰ παπαδόπουλά του, εἰς καιρὸν ὅταν οὗτοι ἀνῄρεσαν παντάπασι τὸν γάμον ὡς ἀθέμιτον καὶ βδελυρὸν πρᾶγμα οἱ βδελυρώτατοι, καὶ ἐπλήρωσαν τὴν προφητείαν τοῦ Παύλου, «Ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονταί τινες τῆς πίστεως, προσέχοντες πνεύμασι πλάνοις καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων ἐν ὑποκρίσει ψευδολόγων, κεκαυτηριασμένων τὴν ἰδίαν συνείδησιν, κωλυόντων γαμεῖν, ἀπέχεσθαι βρωμάτων, ἃ ὁ Θεὸς ἔκτισεν εἰς μετάληψιν μετὰ εὐχαριστίας τοῖς πιστοῖς, κτλ.» καὶ σημείωσε, φίλε μου, ὅτι τὴν κώλυσιν τοῦ γάμου ὀνομάζει ὁ φρόνιμος ἀπόστολος «διδασκαλίαν δαιμονίων.» Τὸ ἀκόλουθον «ἀπέχεσθαι βρωμάτων» ἀποβλέπει ὀλίγον καὶ τὴν λογιότητά σου, ὅστις καταπίνεις πανευλαβῶς τὰ ῥοφητὰ ὠὰ τὴν τυρινὴν ἑβδομάδα, χωρὶς ν' ἀποτολμᾷς νὰ ἐγγίξῃς τὴν ὄρνιθα τὴν μητέρα των, καὶ ἀπέχεις ἀπὸ τὸ ἔλαιον, εἰς καιρὸν ὅταν τρώγῃς ἡμίσειαν ὀκὰν ἐλαιῶν εἰς κάθε σου κάθισμα. Ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανέλθωμεν. Κατήργησαν ὡσαύτως καὶ τὰ διάφορα ἐνδύματα τῶν καλογήρων. Ἐξεύρεις ὅτι οὗτοι ἔχουσι παμπληθῆ καὶ διάφορα μοναστικὰ τάγματα μὲ διάφορα ὀνόματα καὶ σχήματα καὶ χρώματα, εἰς καιρὸν ὅταν ἡ Ἀνατολικὴ ἐκκλησία πολὺ φρονιμωτέρα εἰς τοῦτο ἀπὸ τὴν Δυτικὴν δὲν ἐγνώρισε κἂν πάρεξ ἓν τάγμα καὶ σχῆμα καλογήρων μοναχῶν. Οἱ ἐπίσκοποι εἰς τὸ ἑξῆς θέλουν ἐκλέγεσθαι ἀπὸ τὸν λαόν· καὶ τοῦτο καλόν. Κυπριανὸς, Ἀθανάσιος καὶ Ἀμβρόσιος ἐκλέχθησαν ἀπὸ τὸν λαὸν, καὶ ἐστάθησαν ἐξαίρετοι ποιμένες καὶ οἱ τρεῖς, διότι φωνὴ λαοῦ φωνὴ Θεοῦ. Οἱ Πάππαι ἐκλέγονται ἀπὸ τοὺς Καρδιναλίους, τοὺς ὁποίους φωτίζει (λέγουσι) τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον· ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ Πάππαι ἐστάθησαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον λύκοι καὶ ὄχι ποιμένες, ἐγὼ δὲν ἐξεύρω πλέον τί πνεῦμα εἶναι τὸ φωτίζον τοὺς Καρδιναλίους.

Ἔδωκα τὰς φιλικὰς προσαγορεύσεις σου πρὸς τὸν Βιλλουαζῶν, ὅστις ἀνέγνωσε καὶ πάλιν τὴν ἐπιστολήν σου μὲ μεγάλην του εὐχαρίστησιν, καὶ μὲ εἶπε νὰ σὲ χαιρετήσω ἐκ μέρους του, καὶ νὰ σὲ παρακαλέσω θερμῶς νὰ τὸν κάμῃς μίαν χάριν ἡ ὁποία εἶναι αὕτη. Μὲ γράφεις ὅτι οἱ Τοῦρκοι, ἀφοῦ κατεναυμαχήθησαν ἀπὸ τὸν Λάμπρον, ἐθανάτωσαν τὸν ἀρχιερέα καὶ τοὺς προεστῶτας τῆς Ζείας. Ὁ Βιλλουαζῶν ἔχει πολλοὺς φίλους εἰς αὐτὴν τὴν νῆσον· σὲ παρακαλεῖ λοιπὸν νὰ ἐξετάσῃς, ἀνίσως ἀπὸ τὸν ἀριθμὸν τῶν φονευθέντων εἶναι οἱ φίλοι του Γεώργιος Πάγκαλος Βαρατάριος καὶ δραγομάνος τῆς Νεαπόλεως, καὶ Βαϊβόδας τῆς Ζείας· ὁ ἀδελφός του Νικόλαος Πάγκαλος, κόνσολος τῆς Γαλλίας· τρίτος ἀδελφός του, Φιλιβέρτος Πάγκαλος· ὁ ἐξάδελφός του Ἰωσὴφ Πάγκαλος, κόνσολος τῆς Ἀγγλίας· καὶ ὁ γαμβρὸς τοῦ Νικολάου Παγκάλου, κόνσολος τῆς Βενετίας· ἂν ἡ θυγάτηρ τοῦ Γεωργίου Παγκάλου δὲν ἔπαθε κάμμίαν ἀτοπίαν ἀπὸ τὴν ἔφοδον τῶν Τούρκων, ἢ ἡ ὡραία Μαρούλα, εὐειδεστέρα ἀπ' ὅλα τὰ κοράσια τῆς νήσου, τῆς ὁποίας ἡ ἀδελφὴ εἶναι χήρα. Σὲ παρακαλεῖ νὰ ἐρωτήσῃς περὶ πάντων τούτων τοὺς ἐντοπίους τῆς Ζείας, ἐκ τῶν ὁποίων πολλοὶ εὑρίσκονται αὐτοῦ, καὶ μάλιστα (λέγει) ἕνας φίλος του Κολποδίνης, τὸν ὁποῖον ἀφῆκεν αὐτοῦ εἰς Σμύρνην, ἀφοῦ ἐγνώρισε πρῶτον εἰς Ζείαν καὶ αὐτὸν καὶ τὴν οἰκογένειάν του. Σὲ παρακαλῶ καὶ ἐγὼ θέρμως νὰ μὴν ἀμελήσῃς νὰ μὲ γράψῃς διεξοδικῶς καὶ μωρολόγως δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς Παγκάλους, οἱ ὁποῖοι κατάγονται ἀπὸ τὸ γένος Ἰωσὴφ τοῦ Παγκάλου, καὶ ἐδεξιώθησαν μεγάλως τὸν Βιλλουαζῶν, ὅταν ἦτον εἰς Ζείαν. Ἔκαμνες πάγκαλα νὰ γράψῃς ὅλην αὐτὴν τὴν ἱστορίαν τῶν Παγκάλων εἰς φύλλον χωριστὸν, διὰ νὰ τὸ πέμψω εὐθὺς πρὸς τὸν Βιλλουαζῶν, τὸν ὁποῖον θέλεις ὑποχρεώσειν καὶ εὐχαριστήσειν παγκάλως. Γράψον με καὶ περὶ τοῦ Λάμπρου ὅσα νέα μάθῃς, καὶ μάλιστα ἂν ἦναι ἀληθὲς, καθὼς ἐδῶ μὲ ἐβεβαίωσαν, ὅτι αὐτὸς εἶχε σταθῆν πρὸ τοῦ πολέμου καφετζῆς εἰς τὸ Λιβόρνον· διότι, ἂν αὐτὸ ἦναι ἀληθὲς, ποῦ ἔμει-

νε πλέον ἡ συκοφαντία τοῦ ἀναισχύντου Παύλου; ἂν οἱ καφετζίδες τῶν Γραικῶν γίνωνται Θεμιστοκλεῖς καὶ Μιλτιάδαι, τί δὲν δύνανται νὰ πράξωσιν οἱ Πρωτοψάλται;

Τὸν ἀδελφόν μου, τὴν νύμφην μου, ὅλους μου τοὺς συγγενεῖς ὀνομαστὶ καὶ τοὺς φίλους μου ἥδιστα προσαγόρευσον.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΚΤΗ.

Ἐκ Παρισίων, Ἀπριλίου 29, 1791.

Δὲν ἐνθυμοῦμαι, φίλε μου Πρωτοψάλτα, εἰς ποῖον μέρος ἐτελείωσα τὴν διήγησιν τῆς πολιτικῆς μεταβολῆς τῆς Γαλλίας, εἰς ἐκείνην τὴν μακροτάτην ἐπιστολὴν τὴν ὁποίαν σὲ ἔγραψα τῇ 31 τοῦ παρελθόντος Ἰανουαρίου. Σὲ ἔλεγα, ἂν δὲν λανθάνωμαι, ὅτι ἤλλαξαν ὅλως τοὺς ἐφημερίους κατὰ πᾶσαν πόλιν καὶ χώραν, ὅσοι δὲν ἠθέλησαν νὰ δώσωσι τὸν ὅρκον τῆς ὑποταγῆς εἰς τὴν νέαν περὶ τῶν καλογήρων νομοθεσίαν. Αὐτὴ ἡ ἀλλαγὴ συνέβη καὶ εἰς ὅλους τοὺς ἀντάρτας ἐπισκόπους, οἱ ὁποῖοι, ὡς λέοντες ὠρυόμενοι διὰ τοιαύτην αἰσχρὰν (ἀλλὰ δικαίαν) ἔξωσιν, μετεχειρίσθησαν τρόπους παντοίους νὰ διεγείρωσι τὸν λαὸν, καὶ νὰ ἀνάψωσιν, ἂν ἦτο δυνατὸν, εἰς τὸν παρόντα κόσμον τῆς μελλούσης αἰωνίου κολάσεως τὰς φλόγας. Ὁ λαὸς ἠπατήθη ὀλίγον κατ' ἀρχὰς, ἔπειτα ἀνένευσεν εὐθέως, κατέλαβε τὰς καλογερικὰς παγίδας, τοὺς ἐξωστράκισεν αὐτὸς ὁ ἴδιος, καὶ κατέστησεν ἀντ' αὐτῶν ἐφημερίους καὶ ἐπισκόπους ὁποίους ἤθελε. Ὁ Αὐθέης ἔγινεν ἀρχιεπίσκοπος τοῦ Παρισίου, καὶ ὁ πρώην Παρισίου εὑρίσκεται φυγὰς εἰς τὴν βασιλείαν τῆς Σαρδινίας, ὅπου γράφει ἀφορισμοὺς κατὰ τοῦ νέου ἐπισκόπου καὶ τῶν ἐφημερίων, ὡς ἀδίκως τάχα ἐξωσθεὶς ἀπὸ τὸν θρόνον του. Τοῦ μακαριωτάτου πατρὸς τῆς Ῥώμης ἡ ἀπόκρισις ἦλθεν, ἀλλὰ δὲν ἐδημοσιεύθη ἀκόμη, ἐπειδὴ, καθὼς λέγουσιν, εἶναι τόσον ἀνόητος καὶ αὐθά-

θης, ὥστε δὲν εὐηργέτησεν οὔτε εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀντάρτας κα-λογήρους, αἱ ὁποῖοι τὴν ἐπρόσμεναν μὲ μεγάλην ἐπιθυμίαν, ὡς μόνην ἱερὰν ἄγκυραν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔμελλε νὰ στηριχθῇ τὸ σαλευόμενον πλοῖον τῆς ἐκκλησίας. Ἔγραψεν ὅμως ὁ ἁγιώτατος πατὴρ μίαν ἐπιστολὴν (καὶ αὐτὴ εἶναι δημόσιος) πρὸς τὸν ἐπίσκοπον τῆς Τολόζας, τὸν ὁποῖον εἶχε ψηφίσειν Καρδινάλιον πρὸ δύο σχεδὸν ἐτῶν, ἐλέγχων αὐτὸν διὰ τὴν ὁρκωμοσίαν τὴν ὁποίαν ἔκαμε τοῦ νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν. Ὁ καλός σου ἐπίσκοπος ἀντέγραψε πρὸς τὸ Παππίδιον τῆς Ῥώμης, ὅτι ὁ ὅρκος, τὸν ὁποῖον ἔκαμε, δὲν ἐναντιοῦται οὔτε εἰς τὸ Εὐαγγέλιον οὔτε εἰς τὰς συνοδικὰς ἀποφάσεις· καὶ διὰ νὰ καταπείσῃ τὴν μακαριότητά του καὶ ἐμπράκτως ὅτι ὀλίγον φροντίζει περὶ τῶν ἀπειλῶν τῆς Ῥώμης, τὸν ἐπέστρεψε τὸ καρδιναλικὸν σκιάδιον καταφρονητικῶς, μὴ βουλόμενος πλέον νὰ ἦναι καρδινάλιος.

Ἂς ἔλθωμεν τώρα καὶ εἰς τὰς Γαλλικὰς καλογραίας. Ἐξεύρεις (ἢ μάθε τοὰν δὲν τὸ ἐξεύρῃς) ὅτι εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν τῶν Παρισίων εὑρίσκονται πολλὰ γυναικῶν μοναστήρια, τὰ ὁποῖα ἔχουσιν ἕκαστον ἰδίαν ἐκκλησίαν καὶ ἴδιον ἐφημέριον λειτουργοῦντα. Πολλοὶ ἀπ᾽ αὐτοὺς τοὺς γυναικοεφημερίους, μὴ θελήσαντες νὰ ὀμόσωσιν, ἐξώσθησαν, καὶ ἀντ᾽ αὐτῶν διωρίσθησαν ἄλλοι νὰ λειτουργῶσι καὶ νὰ ἁγιάζωσι τὰ ἀνόητα γυναικάρια. Εἰς μερικὰ ἀπ᾽ αὐτὰ τὰ μοναστήρια, ἡ κυρία ἡγουμένη μετὰ τῶν λοιπῶν καλογραιῶν ἐσήκωσαν κεφαλὴν, διισχυριζόμεναι νὰ κρατήσωσι τὸν παλαιὸν ἐφημέριον, καὶ μὴ θέλουσαι κατ᾽ οὐδένα τρόπον νὰ δεχθῶσι τὸν νέον. Ὁ λαὸς μὴ δυνάμενος νὰ ὑποφέρῃ αὐτὸ τὸ παράλογον πεῖσμα, ἐμβῆκεν εἰς πολλὰ μοναστήρια, καὶ ἀνασύρας εὐλαβῶς τὰ φορέματα τῶν καλογραιῶν, ἐμαστίγωσεν ὀλίγον τὰ ὀπίσθιά των. Αὐτὸ βέβαια ἦτον ἀτοπώτατον ἔργον ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ· δὲν ἦτον ὅμως ὀλιγώτερον ἀνόητον καὶ τὸ ἔργον τῶν καλογραιῶν, αἱ ὁποῖαι τώρα στοχάζονται τὴν μαστίγωσιν ὡς μαρτυρικὸν στέφανον, μὲ ταύτην ὅμως τὴν διαφορὰν ὅτι, ἀντὶ νὰ τεθῇ

ὁ ςέφανος εἰς τὴν κεφαλήν των, ἐπροσηρμόσθη εἰς τὰ φῶτα. Εἰς ὅλα αὐτὰ τὰ συμβάντα, τὰ ὁποῖα μᾶς ἐτάραξαν πολὺ, καὶ μᾶς ταράττουσιν ἀκόμη, προσετέθησαν καὶ ἄλλα πολλὰ, ἐν ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐςάθη καὶ ὁ κίνδυνος τοῦ βασιλέως· αὐτὸς ἔχει ἐχθροὺς πολλοὺς μεταξὺ τῶν εὐγενῶν καὶ τῶν καλογήρων· ἐπειδὴ αὐτοὶ ἀποδίδουσι τὴν πολιτικὴν ταύτην μεταβολὴν τῶν πραγμάτων εἰς τὴν ἀδυναμίαν τοῦ βασιλέως, λέγοντες ὅτι ἂν αὐτὸς εἰς τὴν ἀρχὴν ἐθέριζε μίαν ἑκατοςὴν κεφαλῶν, τὰ πράγματα δὲν ἤρχοντο ὅπου τὴν σήμερον ἔφθασαν· διήγειραν λοιπὸν κρυφίως τὸν λαὸν εἰς τὰς 28 Φεβρουαρίου, πέμποντές τους εἰς μίαν φυλακὴν μίαν λεύγαν μακρὰν ἀπὸ τὴν πόλιν, μὲ πρόφασιν ὅτι αὐτὸ τὸ οἰκοδόμημα ἡ αὐλὴ εἶχε σκοπὸν νὰ τὸ ὀχυρώσῃ, καὶ νὰ τὸ κάμῃ ὡς τὴν πάλαι Βαςιλίαν· ὁ σκοπὸς ἦτο (καθὼς λέγουσι) νὰ ἀναγκάσωσι μὲ αὐτὸν τὸν δόλιον τρόπον ὅλας τὰς στρατιωτικὰς φάλαγγας νὰ δράμωσι πρὸς τὴν φυλακὴν διὰ νὰ ἐμποδίσωσι τὸν λαὸν, καὶ οὕτως νὰ γυμνωθῇ ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τοὺς φύλακάς του, διὰ νὰ τὸν θυσιάσωσιν. Ἔδραμον λοιπὸν ὅλος ὁ χυδαῖος λαὸς εἰς τὴν φυλακὴν διὰ νὰ τὴν κρημνίσῃ· ἔτρεξε καὶ ὁ στρατηγὸς τοῦ Παρισίου μὲ ὅλας του τὰς φάλαγγας κατοπίσω· καὶ τότε πολλοὶ εὐγενεῖς συνήχθησαν μετὰ τὸ γεῦμα εἰς τὸ βασιλικὸν παλάτιον, καθὼς ἔχουσι συνήθειαν πάντοτε νὰ συνάζωνται. Οἱ ὀλίγοι ὅμως σωματοφύλακες ὅσοι ἔμειναν μὲ τὸν βασιλέα, βλέποντες τὸν ἀριθμὸν περισσότερον ἀπὸ τὸ συνειθισμένον, ἐμβῆκαν εἰς ὑποψίαν, καὶ ἔπεμψαν εὐθὺς τὴν εἴδησιν πρὸς τὸν στρατηγόν. Αὐτὸς χωρὶς νὰ χάσῃ καιρὸν ἐπιστρέφει εἰς τὸ Παρίσιον, ἀφοῦ κατέπαυσε τὴν ὁρμὴν τοῦ λαοῦ, ἐμβαίνει εἰς τὸ ταμεῖον τοῦ βασιλέως, καὶ τὸν λέγει, ὅτι δὲν τὸν ἀρέσκει αὐτὴ ἡ μεγάλη συνάθροισις τῶν εὐγενῶν, οἱ ὁποῖοι εὑρίσκοντο εἰς τὸν πλησιάζοντα θάλαμον. Ὁ βασιλεὺς τότε παρεςάθη εἰς αὐτοὺς ζητῶν τὴν αἰτίαν, διατί συνηθροίσθησαν τόσον πολλοί. Αὐτοὶ ἐπροφασίσθησαν, ὅτι βλέποντες εἰς μέγαν θόρυβον ὅλην τὴν πόλιν, ἔτρεξαν μὲ

τὸ παλάτιον διὰ νὰ ὑπερασπίσωσι τὸν βασιλέα, ἂν τὸ ἐκάλει ἡ χρεία· ὁ βασιλεὺς τοὺς ἀπέλυσε, λέγων ὅτι δὲν ἔχει χρείαν τῆς βοηθείας των, καὶ οὕτως ἐσκορπίσθησαν, ἀπὸ τοὺς ὁποίους καὶ μερικοὶ ἐκρατήθησαν, ἐπειδὴ εὕρηκαν (καθὼς λέγουσιν) ἐπάνω των κρυμμένα μαχαίρια.

Μόλις ἐλευθερώθημεν ἀπὸ αὐτὸν τὸν θόρυβον, καὶ αἱ δύο θεῖαι τοῦ βασιλέως, ἀπατηθεῖσαι ἀπὸ τοὺς ἐπισκόπους καὶ καλογήρους τῆς αὐλῆς, καὶ στοχαζόμεναι, ὅτι ἡ ἁγία καὶ καθολικὴ τῶν Ρωμαίων θρησκεία κατηργήθη παντάπασιν ἀπὸ τὴν Γαλλίαν, ἀπεφάσισαν αἱ δεισιδαίμονες νὰ ἐγκαταλίπωσι καὶ τὴν αὐλὴν καὶ τὴν Γαλλίαν, καὶ νὰ ὑπάγωσιν εἰς τὴν Ρώμην. Ἰδοὺ πάλιν ἄλλη σύγχυσις τοῦ λαοῦ, (μετριωτέρα ὅμως), καὶ ἀπόφασις νὰ ἐμποδίσωσιν αὐτὸ τὸ παράλογον ταξείδιον· ἐπρόσδραμον εἰς τὸν βασιλέα, παρακαλοῦντες νὰ ἐμποδίσῃ τὰς θείας του· ἀλλ' αὐτὸς ἀπεκρίθη, ὅτι, ἂν καὶ ὁ χωρισμὸς τῶν συγγενῶν του τὸν λυπῇ μεγάλως, δὲν ἠδύνατο νὰ τὰς ἀντιλυπήσῃ αὐτὸς μὲ τὸ νὰ δεσμεύσῃ τυραννικῶς τὴν ἐλευθερίαν των. Τέλος πάντων αὐταὶ ἀπεδήμησαν, καὶ ἔφαγαν τὸ πάσχα εἰς τὴν Ρώμην μὲ τὸν ἁγιώτατον τοποτηρητὴν τοῦ Χριστοῦ, ὅστις (λέγουσι) τὰς ἐδεξιώθη λαμπρότατα. Ἐδῶ πολλοὶ δὲν ἔκαμαν πάσχα ἐφέτος, μὴ θέλοντες νὰ κοινωνήσωσιν ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν νέων ἐφημερίων, τοὺς ὁποίους στοχάζονται ὡς σχισματικούς· ἐὰν σύρωσιν ἀκόμη αὐτοὶ καὶ ὁ Πάππας ὀλίγον τὸ σχοινίον, ἐνδεχόμενον εἶναι νὰ ἴδωμεν καὶ θρησκείας διαίρεσιν, ἤγουν ἓν μικρὸν μέρος ἀνοήτων μὲ τοὺς παλαιοὺς ἐπισκόπους των καὶ ἐφημερίους καὶ μὲ τὸν ἠλίθιον Πάππαν, καὶ τὸ περισσότερον μὲ τοὺς νέους παντάπασι χωρισμένον ἀπὸ τὴν Ρώμην. Αὐτὸ μὲ φαίνεται πιθανώτατον, ἐπειδὴ βλέπω παντάπασι καταφρονημένον τὸν ἐπίσκοπον τῆς Ρώμης τὴν σήμερον· εἰς μίαν πόλιν τῆς Γαλλίας (δὲν ἐνθυμοῦμαι τὸ ὄνομα), συνέβη πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν καὶ τοῦτο τὸ περίεργον. Ὁ λαὸς ἄναψεν εἰς τὸ μέσον τῆς πόλεως μίαν πυρκαΐαν, καὶ ἔκαυσε δημοσίως τὸ

ἀντίτυπον τῆς πρὸς τὸν Τολόζας ἐπιστολῆς τοῦ μακαριωτάτου πατρός· ἐδῶ ἔφθασαν ἕως νὰ τὸν κωμωδήσωσι καὶ εἰς τὸ θέατρον. Αἱ γαζέται καθ' ἡμέραν περιέχουσι τοὺς πλέον σκληροὺς ὀνειδισμοὺς κατὰ τῆς μακαριότητός του· εἰς ὀλίγα λόγια, ὁ Πάππας ἔγινε μυκτηρισμὸς καὶ χλευασμὸς εἰς ὅλην τὴν Γαλλίαν· καὶ ἐγὼ φωνάζω, ὅταν ἀναγινώσκω τὰ τοιαῦτα, « ὅμοιοι αὐτοῖς γένοιντο οἱ ποιοῦντες αὐτά!» ὅσοι, ἀντὶ ποιμένων γινόμενοι λύκοι, ἐμπαίζουσι καὶ τὴν θρησκείαν καὶ τὸν ἀρχηγὸν τῆς θρησκείας, κυβερνῶσι τυραννικῶς καὶ ὄχι ποιμενικῶς, καὶ φαντάζονται νὰ βασιλεύσωσιν ἐπὶ τῆς γῆς ὡς τοποτηρηταὶ ἐκείνου, ὁ ὁποῖος ἔλεγεν, « Ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου.»

Εἰς τὴν παρελθοῦσάν μου ἐπιστολὴν σὲ ἔγραψα περὶ τοῦ Μιραβώ. Αὐτὸν, φίλε μου, τὸν Γαλλικὸν Δημοσθένην μας τὸν ἥρπασεν ὁ ἀδυσώπητος θάνατος περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Απριλίου εἰς ἡλικίαν τεσσαράκοντα πέντε σχεδὸν ἐτῶν. Ἀπέθανε γενναίως καὶ φιλοσοφικῶς, μὲ τὰς φρένας του μέχρι τελευταίας ἀναπνοῆς, λαλῶν καὶ γράφων περὶ πολιτικῶν ὑποθέσεων, καὶ χωρὶς νὰ δειλιάσῃ τὸν θάνατον· τὰ τελευταῖά του λόγια ἦσαν «ὁ θάνατος δὲν διαφέρει τίποτε ἀπὸ τὸν ὕπνον,» καὶ ἐξεψύχησε· τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐσφάλισαν ὅλα τὰ θέατρα, καὶ ἀντὶ τῆς ἐπιγραφῆς, τὴν ὁποίαν ἕκαστον ἔχει πρὸ τῆς θύρας τῆς κωμωδίας ἢ τραγωδίας ἑκάστης ἡμέρας, ἐπέγραψαν, «Ἀπέθανεν ὁ ἐλευθερωτὴς τῆς Γαλλίας.» Τὴν πρὸ τοῦ θανάτου ἡμέραν λαλῶν περὶ τοῦ Πὶτ, πρώτου μινίστρου τῆς Βρεττανίας, τὸν ὠνόμασε « μινίστρον παρασκευαστικὸν,» γελῶν δηλαδὴ καὶ χλευάζων αὐτὸν, ὅτι πάντοτε ἑτοιμάζεται, πάντοτε φοβερίζει, χωρὶς ποτὲ νὰ τολμᾷ νὰ γυμνώσῃ τὴν μάχαιραν. «Ἂν δὲν ἀποθάνω, (ἔλεγεν), ἐλπίζω ὅτι θέλω μίαν ἡμέραν τὸν λυπήσειν καὶ τὸν ἐνοχλήσειν πολύ·» ἐπειδὴ πιθανώτατον ἦτον, ὅτι ὁ Μιραβὼς μὲ τὸν καιρὸν ἤθελε γένῃ πρῶτος μινίστρος τῆς Γαλλίας. Μόλις ἐξεψύχησε, καὶ ὁ γραμματικός του πεσὼν εἰς ἀπόγνωσιν ἀπὸ τὴν ἄκραν λύπην, ἀνέ-

χώρησεν εἰς τὴν κάμεράν του, καὶ ἐκεῖ λαβὼν μάχαιραν, ἐπληγώθη εἰς τρία μέρη τοῦ σώματος μὲ σκοπὸν νὰ θανατωθῆ, ἀλλὰ φθάσαντες τινὲς ἀπὸ τοὺς ἐκεῖ εὑρεθέντας τὸν ἐμπόδισαν ἀπὸ τὸ νὰ τελειώσῃ τὸν φόνον. Διὰ νὰ σὲ περιγράψω τὴν παράδοξον πομπὴν τοῦ ἐνταφιασμοῦ του εἶναι ἀνάγκη νὰ πληρώσω δώδεκα σελίδας χαρτίου. Πρῶτον, ἀνέτεμαν τὸ σῶμά του, διὰ νὰ βεβαιωθῶσιν ἂν ἦτο, καθὼς ὑπωπτεύοντο, φαρμακευμένος· δὲν εὑρέθη ὅμως ἴχνος οὔτε σημεῖον φαρμάκου. Τὸ λείψανόν του ἐξεκομίσθη εἰς τὰς ἓξ ὥρας μετὰ τὸ μεσημέριον, καὶ μόλις ἔφθασεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὸ μεσονύκτιον· δώδεκα χιλιάδες στρατιωτῶν ὡπλισμένων ἐπροπορεύοντο· κατόπιν αὐτῶν ἐφέρετο ὁ νεκρὸς εἰς μίαν ἅμαξαν καταμαυρισμένην· μετὰ τὴν ἅμαξαν ἦσαν ὅλοι οἱ μινίστροι τοῦ βασιλέως, καὶ οἱ συγκλητικοὶ τῆς γενικῆς τοῦ ἔθνους συνόδου· ἔπειτα τέσσαρες χιλιάδες στρατιωτῶν ὡσαύτως ὡπλισμένων, καὶ κατόπιν αὐτῶν ἀναρίθμητοι μυριάδες λαοῦ. Αἱ πλατεῖαι καὶ ῥύμαι τῆς πόλεως, αἱ θύραι, τὰ παράθυρα, τὰ δώματα, αἱ στέγαι, τὰ δένδρα, ὅλοι οἱ τόποι, ὅθεν ἐπέρασεν ὁ νεκρὸς, γεμάτα ἀπὸ ἀνθρώπους. Εὑρέθην καὶ ἐγὼ θεατὴς αὐτῆς τῆς μεγαλοπρεποῦς κηδείας, τῆς ὁποίας παράδειγμα ἴσως δὲν εὑρίσκεται εἰς ὅλην τὴν ἱστορίαν. Εἰς αὐτὸν τὸν πολὺν ὄχλον μέσα μὲ ἔκλεψαν καὶ τὸ μανδήλιόν μου· εὐχαριστημένος ὅμως ἤθελες εἶσθαι ἡ λογιότης σου νὰ ἔχανες καὶ τὸ καλουπάκιόν σου, ἂν ἔβλεπες τοιοῦτον ἀξιοθέατον πρᾶγμα. Εἰς ὀλίγα λόγια, τοιαύτης κηδείας δὲν ἠξιώθη ποτὲ οὔτε αὐτοκράτωρ, οὔτε βασιλεὺς, οὔτε Πάππας, οὔτε Πατριάρχης, οὔτε πρωτοψάλτης. Τὸν ἔδωκαν τὸν τίτλον τοῦ Γαλλικοῦ Δημοσθένους, καὶ κατεσκεύασαν τὸ ἄγαλμά του, εἰς τὸ ὁποῖον ἐχάραξαν δι᾽ ἐπιγραφὴν τὰ ἴδιά του λόγια, τὰ ὁποῖα ἐξεφώνησεν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς γενικῆς συνελεύσεως. Ἐνθυμᾶσαι ὅτι εἰς τὴν ἀρχὴν μὴ δυνάμενοι νὰ ὁμονοήσωσι τὰ τρία τάγματα, ἤγουν οἱ καλόγηροι, οἱ εὐγενεῖς καὶ τὸ ὀνομαζόμενον τρίτον τάγμα, ὁ βασιλεὺς συμβουλευθεὶς ἀπὸ τοὺς

μινίστρους, καὶ διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὰ πράγματα ἀπὸ τὸ νὰ φθάσωσιν ὅπου τὴν σήμερον εὑρίσκονται, ἔπεμψεν εἰς τὴν σύνοδον συνηθροισμένην ἕνα ὑπηρέτην τῆς αὐλῆς μὲ προσταγὴν τοῦ νὰ διαλυθῇ ἡ Σύνοδος. Αὐτὴ ἡ ἀπροσδόκητος ἀγγελία κατέπληξεν ὅλην τὴν Σύνοδον, καὶ ἦσαν ἕτοιμοι νὰ διασκορπισθῶσι, καὶ ἂν ἐσκορπίζοντο φοβούμενοι τὴν βασιλικὴν προσταγήν, δὲν ἦτο πλέον ἐλπὶς νὰ συναθροισθῶσι· καὶ οὕτως ἔμεναν τὰ νικητήρια εἰς τὴν αὐλήν, καὶ τὰ πράγματα εἰς τὴν ἀρχαίαν κατάστασιν. Εἰς αὐτὴν τὴν κατάπληξιν καὶ ἀφωνίαν ὅλης τῆς Συνόδου, μόνος ὁ Μιραβῶς ἐσηκώθη καὶ ἐλάλησεν οὕτως πρὸς τὸν ἄγγελον τῆς αὐλῆς, «Ὕπαγε νὰ εἴπῃς πρὸς τοὺς ἀποστείλαντάς σε, ὅτι ἡμεῖς ἐδῶ ἀπεστάλημεν μὲ κοινὴν ψῆφον ὅλης τῆς Γαλλίας, καὶ ἀπ' ἐδῶ κάμμία ἄλλη δύναμις δὲν θέλει μᾶς ἐξωθήσειν παρὰ τὴν δύναμιν τῆς μαχαίρας.» Αὐτὰ τὰ λόγια ἔδωκαν θάῤῥος εἰς ὅλην τὴν Σύνοδον, καὶ τοσαύτην κατάπληξιν καὶ φόβον εἰς τὴν αὐλήν, ὅτε τὰ ἤκουσεν, ὥστε τοὺς ἀφῆκε πλέον νὰ κάμωσιν ὅ,τι μέχρι τῆς σήμερον ἔκαμαν. Αὐτὰ λοιπὸν τὰ λόγια ἐπέγραψαν εἰς τὸ ἄγαλμα τοῦ Μιραβῶ. Τὸ περίεργον εἰς αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον εἶναι ὅτι τὸν ἐλυπήθησαν κοινῶς καὶ αὐτοὶ οἱ ἀδιάλλακτοί του ἐχθροί, οἱ καλόγηροι λέγω καὶ οἱ εὐγενεῖς· ἐπειδὴ ἤλπιζαν πάντοτε νὰ τὸν δωροδοκήσωσι μὲ χρήματα διὰ νὰ τὸν σύρωσιν εἰς τὸ μέρος των. Καὶ βέβαια τοσαύτη ἦτον ἡ δύναμις τῆς κεφαλῆς καὶ τῆς γλώσσης του, ὥστε, ἂν μετέβαινεν εἰς τῶν ἐναντίων τὸ μέρος, ἤθελε τοὺς ὠφελήσειν μεγάλως. Εἰς τὸ στόμα τοῦ Μιραβῶ τὸ λευκὸν ἐγίνετο μαῦρον, καὶ τὸ μαῦρον λευκόν. Αὐτὸς ἦτον ἀπὸ τὸ τάγμα τῶν εὐγενῶν. Εἰς τὴν ἀρχαίαν νομοθεσίαν τῆς Γαλλίας οἱ εὐγενεῖς δὲν ἠδύναντο νὰ πραγματευθῶσι κἀνένα εἶδος πραγματείας, μὲ ποινὴν νὰ ἐκπίπτωσι τῆς εὐγενείας των, ἂν τὸ ἔκαμναν. Ὅταν ὁ βασιλεὺς ἐζήτησε γενικὴν Σύνοδον, καὶ ἔπεμψε κατὰ πόλεις καὶ χώρας προσταγὴν νὰ ἐκλέξῃ πᾶσα κοινότης

ὁποίους εὕρισκεν εὔλογον νὰ πέμψῃ εἰς τὴν Σύνοδον, ὁ πανοῦργος Μιραβῶς, εὑρισκόμενος εἰς Μασσαλίαν, διὰ νὰ εὐαρεστήσῃ εἰς τὸν λαὸν, καὶ νὰ ἐκλεχθῇ ἀπ' αὐτοὺς διὰ τὴν Σύνοδον, τί κάμνει; καταφρονήσας τὴν εὐγένειάν του, ἀνοίγει ἐργαστήριον τζογατζίδικον, λαμβάνει τὸν πῆχυν εἰς τὰς χεῖρας, καὶ πωλεῖ τζόχας. Αὐτὸ τὸ στρατήγημα ἔκαμε νὰ τὸν ἐκλέξωσι καὶ νὰ τὸν πέμψωσιν εἰς Παρίσιον, ὅπου ἐφάνη ποῖος ἦτο τῇ ἀληθείᾳ, ἀποδείξας ὅλα τοῦ πνεύματός του τὰ προτερήματα μὲ ἔκπληξιν ὅλης τῆς Εὐρώπης. Ἐξεύρεις, νομίζω, ἐξ ἀκοῆς τὸν Φὸξ, ὅστις εἶναι ὁ Μιραβῶς τῆς Ἀγγλίας· αὐτὸν, λέγουσι, τὸν Φὸξ τὸν ἠρώτησέ τις, ὁποῖον ἄνθρωπον στοχάζεσαι τὸν Μιραβών; Ἂν ὁ Μιραβῶς, ἀπεκρίθη, δὲν ἦτον εἰς τὸν κόσμον, ἤθελα εἶσθαι πρῶτος ἐγώ.

Τὸν ἐρχόμενον Ἰούλιον διαλύεται καὶ ἡ γενικὴ Σύνοδος τοῦ ἔθνους, καὶ συναθροίζεται ἄλλη νέα ἀντ' αὐτῆς· ἐπειδὴ ἐνομοθετήθη νὰ ἀνανεοῦται κατὰ διετίαν. Αἱ συγχύσεις ὅμως καὶ οἱ καθημερινοὶ θόρυβοι ἀκόμη δὲν ἔπαυσαν, καὶ Κύριος οἶδε πότε θέλουν λάβειν τέλος· εἰς αὐτοὺς τοὺς θορύβους προσετέθη καὶ ὁ φόβος, μήπως οἱ ἄλλοι βασιλεῖς, καὶ μάλιστα ὁ Αὐτοκράτωρ (ὁ ἀδελφὸς τῆς ἡμετέρας βασιλίσσης), ἀφοῦ εἰρηνοποιήσωσι τὸν Τουρκικὸν πόλεμον, πέσωσι καθ' ἡμῶν ὡς λέοντες ὠρυόμενοι, διὰ νὰ ἀνατρέψωσι τὴν νέαν νομοθεσίαν, καὶ νὰ ἀποκαταστήσωσι πάλιν τὰ πράγματα εἰς τὸ ἀρχαῖον. Ἂν αὐτὸ ἀκολουθήσῃ, θέλει ῥεύσειν τὸ αἷμα ὡς ποταμός.

3 Μαΐου. Τὴν περασμένην ἑβδομάδα ἦλθε τέλος πάντων καὶ ἡ ἐγκύκλιος ἐπιστολὴ τοῦ μακαριωτάτου Πατρὸς τῆς Ῥώμης, πρὸς πάντας τοὺς ἐπισκόπους τῆς Γαλλίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπαινεῖ τοὺς μὴ ὀμόσαντας, ἐλέγχει τοὺς ὁρκισθέντας, καὶ μάλιστα ἐκείνους ὅσοι ἐκλέχθησαν εἰς τόπους ἄλλων ἐπισκόπων, ὀνομάζει τὰς τοιαύτας χειροτονίας ἀκύρους καὶ παρὰ κανόνας, καὶ φοβερίζει νὰ τοὺς καθαιρέσῃ καὶ

να τοὺς ἀποκόψῃ ὡς σεσαπημένα μέλη ἀπὸ τὴν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ῥωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν, ἂν δὲν μετανοήσωσι, καὶ καταβῶσιν ἀπὸ τοὺς θρόνους, εἰς τοὺς ὁποίους ἀσεβῶς ἀνέβησαν. Διὰ νὰ δείξῃ ἡ μακαριότης του ὅτι αὐτὰ τὰ συμβάντα εἰς τὴν Γαλλίαν περὶ τοῦ κλήρου εἶναι παρὰ κανόνας τῆς ἐκκλησίας, ἐπισωρεύει μαρτυρίας ἐπὶ μαρτυρίαις πατέρων, μάλιστα Δυτικῶν, ὅλας ἀναρμόστους, σοφιστικὰς, μωρὰς καὶ παντάπασιν ἀθλίας. Τοιαύτην ἐπιστολὴν εἰς τοιαύτας περιστάσεις καιροῦ δὲν ἤθελε βέβαια τὴν γράψειν οὔτε ὁ Λολομανολιός. Ὁ κοινὸς λαὸς ἀγανακτήσας διὰ τὴν τοιαύτην αὐθάδειαν τοῦ ἐπισκόπου τῆς Ῥώμης, κατεσκεύασεν ἕνα χάρτινον Πάπαν ἐνδυμένον τὴν ἱερατικήν του στολὴν, μὲ τὸν χρυσοῦν ςαυρὸν εἰς τὸ στῆθος, καὶ μὲ τὸν δακτύλιον εἰς τὴν χεῖρα. Τὸν ἔγραψαν ἔμπροσθεν ἐπιγραφὴν « Δεισιδαιμονία, » καὶ ὄπισθεν εἰς τὴν μακαρίαν του πλάτην « ἐμφύλιος πόλεμος· » φανερόνοντες δηλονότι μὲ τοῦτο ὅτι ἐζήτησε δεισιδαιμόνως νὰ ἀνάψῃ ἐμφύλιον πόλεμον εἰς τὴν Γαλλίαν. Ἀφοῦ τοιουτοτρόπως τὸν ἐστόλισαν, τὸν ἔφεραν σήμερον τὸ πρωΐ (3 Μαΐου) εἰς μίαν εὐρύχωρον πλατεῖαν τῆς πόλεως, ἄναψαν μίαν πυρκαϊὰν, ἀνέγνωσαν εἰς ἐπήκοον πάντων τὴν ἐπιστολήν του, ἔπειτα τὴν ἔρριψαν εἰς τὸ πῦρ. Μετὰ ταῦτα ἔκβαλαν ἀπὸ τὴν χεῖρά του τὸν δακτύλιον, καὶ ἀπὸ τὸ στῆθός του τὸν σταυρὸν, (διὰ νὰ δείξωσι τάχα ὅτι ἡ ἀγανάκτησίς των δὲν εἶναι κατὰ τῆς θρησκείας, ἀλλὰ κατὰ τοῦ πρώτου Ἀρχιερέως τῆς θρησκείας), καὶ οὕτως ἔρριψαν καὶ τὸν ταλαίπωρον Πάππαν εἰς τὰς φλόγας. Ἤλπιζες ποτέ σου νὰ ἀκούσῃς τοιαῦτα παράδοξα; Ἀφίνω σε νὰ στοχασθῇς πόσον ἔχει νὰ χαροποιήσῃ τὴν μακαριότητά του αὐτὴ ἡ πυρπόλησις τῆς εἰκόνος του, ὅταν φθάσῃ εἰς τὰς ἀκοάς του. Ἂν δὲν ἡσυχάσῃ, ἀλλ' ἀφορίσῃ τοὺς νέους ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς, εἶναι μέγας κίνδυνος νὰ χάσῃ παντελῶς τὴν Γαλλίαν, καθὼς ἄλλην φορὰν ἔχασε τοὺς Προτεςάντας. Οἱ Γάλλοι κοινῶς τὴν σήμερον ςοχάζονται τὸν καθολικισμὸν ὡς μίαν ἀπὸ τὰς

πλέον ἀνοήτους θρησκείας τοῦ κόσμου· καὶ δὲν θέλει μὰ φανῆν παράδοξον, ἂν σχισθῶσι παντάπασιν ἀπὸ τὴν Ῥώμην.

Ἂς ἀφήσωμεν ὅμως τὴν Ῥώμην καὶ τὸν Μουφτὴν τῆς Ῥώμης (ἐπειδὴ οὕτως ὀνομάζουσιν ἐδῶ τὴν σήμερον τὸν Πάπαν) καὶ ἂς ὑπάγωμεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Σὲ εἶπα εἰς τὰς προλαβούσας μου, καὶ αὐτοῦ θέλει βέβαια ἠκούσατε, ὅτι οἱ Ἄγγλοι φοβερίζουσι τὴν Ῥωσίαν. Ὅταν λέγω οἱ Ἄγγλοι, δὲν ἐννοῶ τὸ ἔθνος ὅλον, καθὼς ἀπατηθεὶς εἰς τὴν ἀρχὴν τὸ ἐνόμισα· ἀλλὰ τὴν αὐλὴν μόνην τῆς Ἀγγλίας, τὴν ὁποίαν κυβερνᾷ καὶ διευθύνει ὡς βούλεται ὁ πρῶτος Μινίστρος Πίτ. Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας, κατὰ τὴν νομοθεσίαν τῆς βασιλείας ἐκείνης, ἔχει τὴν ἄδειαν νὰ κηρύττῃ πόλεμον ὅταν καὶ πρὸς ὁποῖον θέλῃ χωρὶς τὴν συναίνεσιν τοῦ Παρλαμέντου. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὅμως ἔχει καὶ τὸ παρλαμέντον τὴν ἐξουσίαν, νὰ μὴ τὸν δίδῃ τὴν πρὸς τὸν πόλεμον ἀναγκαίαν δαπάνην, ὁσάκις ὁ πόλεμος δὲν εἶναι τῆς γνώμης τοῦ ἔθνους. Πρὶν νὰ προβάλῃ λοιπὸν ὁ Πὶτ εἰς τὸ παρλαμέντον αὐτὸν τὸν κατὰ τῆς Ῥωσίας ἄδικον καὶ ἀναίσχυντον πόλεμον, ὁ κοινὸς λαός, μάλιστα οἱ πραγματευόμενοι μὲ τὴν Ῥωσίαν, βλέποντες ὅτι αὐτὸς ὁ πόλεμος μέλλει νὰ προξενήσῃ μεγάλην ζημίαν, ἢ τοὐλάχιστον ἀκέρδειαν εἰς τὴν ἐμπορίαν, ἄρχισαν νὰ παραπονῶνται κοινῶς, δημοσιεύοντες καθ' ἡμέραν εἰς τὰς ἐφημερίδας πολλὰς κατηγορίας κατὰ τοῦ Πὶτ, ἐπειδὴ ἐξεύρεις ὅτι εἰς τοὺς ἐλευθέρους τόπους, καθὼς ἦσαν τὸ πάλαι οἱ προπάτορες ἡμῶν, καθὼς εἶναι οἱ Ἄγγλοι τὴν σήμερον, καὶ καθὼς ἔγιναν πρὸ ὀλίγου οἱ Γάλλοι, καθένας ἔχει τὴν ἐξουσίαν νὰ ἐλέγξῃ καὶ νὰ δημοσιεύσῃ διὰ τοῦ τύπου καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως τὰς ἀδικίας, ὄχι καθὼς εἰς τοὺς ἀθλίους ἡμῶν τόπους, ὅπου ἐξωθοῦσιν ἀδίκως τὸν ταλαίπωρον Πρωτοψάλτην χωρὶς κανένα ἔγκλημά ἀπὸ τὸ ὀφφίκιόν του, καὶ κανένας δὲν ἀνοίγει τὸ στόμα του, φοβούμενος τὸν ἀφορισμὸν ἑνὸς καλογήρου, ὅστις εἶναι ἀφωρισμένος αὐτὸς ἀπὸ τὸν Χριστὸν, ἀπὸ τοὺς Ἀποστόλους, ἀπὸ ὅλας τὰς συνόδους διὰ τὴν ἀντίχριστον καὶ

τυραννικὴν διαγωγήν του. Ἡ φρονιμωτάτη Αἰκατερίνα βλέπουσα, ὅτι ὁ λαὸς τῆς Ἀγγλίας ἀποδοκιμάζει τὸν πόλεμον, τί κάμνει διὰ νὰ αὐξήσῃ τὴν δυσαρέστησιν τοῦ λαοῦ; Κράζει τοὺς εὑρεθέντας εἰς Πετρούπολιν πραγματευτὰς Ἄγγλους, καὶ τοὺς λαλεῖ οὕτως, «Ἠκούσατε, λέγει, ὅτι ἡ Ἀγγλία μελετᾷ νὰ μὲ κηρύξῃ πόλεμον· αὐτὴ ἡ εἴδησις ἴσως σᾶς ἐκφοβήσῃ, καὶ σᾶς ἐμποδίσῃ ἀπὸ τὸ νὰ πραγματεύεσθε· διὰ τοῦτο σᾶς ἔκραξα ἐδῶ διὰ νὰ σᾶς φανερώσω ὅτι ἀπὸ τῆς σήμερον ἡμέρας εἴσθε ὑπὸ τὴν ὑπεράσπισίν μου, καὶ οὔτε σεῖς οὔτε αἱ πραγματεῖαί σας δὲν ἔχετε τὸν παραμικρὸν κίνδυνον· ἐγὼ τοὺς Ἄγγλους κοινῶς πάντοτε καὶ τοὺς ἐτίμησα καὶ τοὺς ἠγάπησα ὡς ἔθνος δίκαιον καὶ γενναῖον· καὶ ἐξεύρω καλλιώτατα ὅτι αὐτὸς ὁ πόλεμος ὁ κατ' ἐμοῦ εἶναι ἔργον τοῦ μινίστρου Πὶτ, καὶ ὄχι τοῦ Ἀγγλικοῦ ἔθνους.» Μόλις ἔφθασεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν αὐτὴ τῆς Αἰκατερίνης ἡ πανοῦργος εὐμένεια, καὶ αὔξησεν ἡ δυσαρέστησις τοῦ λαοῦ. Ὁ Πὶτ μὲ ὅλον τοῦτο συνδεδεμένος μὲ τοὺς Προύσσους καὶ μὲ τοὺς Ὀλλανδοὺς, μὴ δυνάμενος νὰ ἀθετήσῃ τὰς βουλάς του, ἐπρόβαλε περὶ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος μηνὸς εἰς τὸ παρλαμέντον τὸν σκοπόν του, ζητῶν κατὰ τὴν συνήθειαν τὰ ἀναγκαῖα ἔξοδα τοῦ πολέμου, διὰ νὰ πέμψῃ τεσσαράκοντα καράβια τῆς λίνεας εἰς τὴν Βαλτικὴν Θάλασσαν, καὶ δώδεκα εἰς τὸ Ἀρχιπέλαγος. Εὕρηκε μεγάλας ἐναντιότητας καὶ φοβερὰς ἀπὸ πολλοὺς συγκλητικοὺς, οἱ ὁποῖοι ἐδημηγόρησαν κατ' αὐτοῦ ὥρας πολλὰς παριστάνοντες τὴν ἀδικίαν αὐτοῦ τοῦ πολέμου. Ἐδημηγόρησεν ὁ Νόρθιος, ὁ Φὸξ, καὶ ἄλλοι πολλοί. Ἐσηκώθη τέλος πάντων καὶ ὁ περίφημος Σεριδάνιος, ἄνθρωπος τὴν σήμερον σοφώτατος καὶ μεγάλης ὑπολήψεως εἰς τὴν Ἀγγλίαν, τοῦ ὁποίου τὴν δημηγορίαν ἀναγινώσκων εἰς τὰς Ἀγγλικὰς γαζέτας ἐδάκρυσα ἀπὸ τὴν χαράν μου, καὶ θέλεις δακρύσειν καὶ ἡ λογιότης σου, ἂν ἦσαι ἀληθινὸς Ἕλλην, καὶ ὄχι νόθος κανενὸς τρισβαρβάρου Γερμανοῦ, ὡς ὁ κατάρατος Παΰῖος· ἀφοῦ ἔδειξεν ὅτι αὐτὸς ὁ πόλεμος εἶναι παντάπασιν ἄδικος, ἐπειδὴ

κηρύττεται κατὰ τῆς Ῥωσίας, ἀπὸ τὴν ὁποίαν οἱ Ἄγγλοι ποτὲ δὲν ἐνωχλήθησαν, ἀφοῦ παρέστησεν, ὅτι εἶναι ἄδικος καὶ δι' αὐτὸν τὸν κοινὸν λαὸν τῆς Ἀγγλίας, τὸν ὁποῖον ἀνάγκη εἶναι νὰ ἐπιφορτίσωσι μὲ νέους φόρους, διὰ νὰ ἀρκέσωσιν εἰς τὴν δαπάνην τοῦ πολέμου, ὁ καλός σου Σεριδάνιος πίπτει αἰφνιδίως, ὄχι ὅμως ὡς ὀλέθριος κεραυνὸς, ἀλλ' ὡς σωτήριος καὶ φιλάνθρωπος ὑετὸς ἐπὶ πόκον, ἐπάνω εἰς τοὺς ἀξιοδακρύτους Γραικούς. «Εἶναι,» λέγει, «ἄδικος καὶ δι' αὐτοὺς τοὺς Γραικοὺς, τῶν ὁποίων ἐμποδίζομεν τὴν ἐλευθερίαν ἀπὸ ἕνα βάρβαρον ἔθνος. Ἐ! λέγει, (αἰνιττόμενος, καθὼς νομίζω, τὸν Παῦον) ἐζήτησαν νὰ μᾶς παραστήσωσι τοὺς σημερινοὺς Γραικοὺς ὡς ἔθνος παντάπασιν ἐξηχρειωμένον καὶ ἄπιστον. Δικαιότερον ὅμως εἶναι νὰ τοὺς στοχαζώμεθα ὡς ἔθνος θλιβόμενον ἀπὸ τὸν βαρβαρικὸν ζυγόν. Μόλις ἡ Ἑλλὰς θέλει τινάξειν αὐτὸν τὸν ζυγὸν ἀπὸ τὸν αὐχένα της, καὶ θέλει πάλιν γεννήσειν τοὺς Δημοσθένεις καὶ ὅλους τοὺς μεγάλους ἀνθρώπους, τοὺς ὁποίους ἐγέννησε τὸ παλαιόν.» Τοιαῦτα καὶ ἄλλα πολλὰ εἶπεν ὁ Σεριδάνιος περὶ τῶν Γραικῶν, καὶ μᾶς ἐξεδίκησε τρόπον τινὰ ἀπὸ τὰς συκοφαντίας τοῦ Παύου. Αὕτη ἡ συνάθροισις τοῦ παρλαμέντου ἐκράτησεν ἕως τὰς τρεῖς ὥρας μετὰ τὸ μεσονύκτιον· καὶ τέλος πάντων τῶν πλειόνων ἡ ψῆφος ἀπεφάσισε νὰ δώσωσι τὰ ἀναγκαῖα ἔξοδα τοῦ πολέμου εἰς τὸν μινίστρον· αὐτὸς ὅμως, ἂν καὶ ἀπεφάσισε νὰ πέμψῃ πλοῖα καὶ εἰς τὴν Βαλτικὴν Θάλασσαν, καὶ εἰς τὸ Ἀρχιπέλαγος, ἐμετρίασεν ὅμως τὰς κατὰ τῆς Αἰκατερίνης ἀπειλὰς, ἐπειδὴ φοβεῖται τὸν κοινὸν λαὸν, καὶ προβλέπει καὶ τοῦτο, ὅτι, ἂν ὁ πόλεμος γένῃ μὲ τὴν παραμικρὰν δυστυχίαν τῆς Ἀγγλίας, ἔχει νὰ ἐξωσθῇ κακὸς κακῶς. Εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος Ἀπριλίου, ὅταν ὁ ἐν Πετρουπόλει πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας, εἰς μίαν συνομιλίαν μετὰ τῆς Αἰκατερίνης, αὐθαδίασε (καθὼς λέγουσι) νὰ τὴν φοβερίσῃ, αὐτὴ, χωρὶς νὰ ταραχθῇ, τὸν ἀπεκρίθη γελῶσα, «Κύριε Πρέσβυ, ἂν ὁ βασιλεύς σου μὲ διώξῃ ἀπὸ τὴν Πετρούπολιν, ἀνάγκη εἶναι πλέον νὰ μεταθέσω τὴν

θρόνον μου εἰς τὴν Κωνςαντινούπολιν.» Καὶ αὐτὰ μὲν εἶναι ἀςειότητες· ὅτι δὲ συλλογίζεται καὶ αὐτὴ τὰ ἐνδεχόμενα, φανερὸν εἶναι ἀπὸ τοῦτο, ὅτι ἐζήτησε τὴν μεσιτείαν τοῦ βασιλέως τῆς Δανίας, ὅςις ἔγραψε καὶ πρὸς τὴν αὐλὴν τῆς Ἀγγλίας καὶ πρὸς τὸν Προυσσίας, παριστάνων εἰς αὐτοὺς τὸ ἄδικον τοῦ κινήματός των, καὶ τὴν μετριοφροσύνην τῆς Αἰκατερίνης, ἡ ὁποία ὕστερον ἀπὸ τοσούτους καὶ τοιούτους θριάμβους ἀρκεῖται μόνον εἰς τὸ νὰ κρατήσῃ τὸ Ὀκζακόφ. Φαίνεται ὅμως ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, ὅτι μία ἐξαίρετος πρόνοια ἀγρυπνεῖ (δὲν ἐξεύρω τί νὰ εἴπω) ἐπάνω εἰς τοὺς Γραικοὺς ἢ ἐπάνω εἰς τὴν Αἰκατερίνην. Ταύτην τὴν ὥραν (9 Μαΐου) μανθάνομεν καὶ ἄλλην φοβερὰν νίκην, τὴν ὁποίαν κατώρθωσεν ὁ Ῥεπνῖνος εἰς τὸ Μπραϊλόφ. Ἔπεσαν, λέγουσιν, ἓξ ἢ ἑπτὰ χιλιάδες, δύο ἢ τρεῖς χιλιάδες ἠχμαλωτίσθησαν· μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι καὶ δύο πασάδες. Ἡ δεξίωσις, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν ἡ βασίλισσα εἰς τὸν Ποτεμκῖνον, ὑπερβάλλει πάντα νοῦν καὶ πᾶσαν ἔννοιαν. Μεταξὺ τῶν ἀναριθμήτων καὶ ἀτιμήτων δώρων, τὰ ὁποῖα τὸν ἐχάρισε, τὸν ἔδωκε τὴν ἄδειαν νὰ κτίσῃ μὲ ἔξοδα τοῦ βασιλικοῦ θησαυροῦ ἕνα παλάτιον ὅπως καὶ ὅσον μέγα θέλει εἰς μνημόσυνον τῆς κατὰ τῶν Τούρκων νίκης. Ἡ Ῥωσσία ἔχει τὴν σήμερον τεσσαράκοντα καράβια τῆς λίνεας, καὶ πεντακοσίας τριάκοντα ἑπτὰ χιλιάδας ςρατιωτῶν, κατὰ τὴν τελευταίαν ἀπαρίθμησιν, ἡ ὁποία ἔγινε διὰ προςαγῆς τῆς βασιλίσσης· ἂν ἑνωθῇ μὲ αὐτὴν ὁ βασιλεὺς τῆς Σουηκίας, (τὸ ὁποῖον εἶναι ἄδηλον ἀκόμη), οἱ Ἄγγλοι θέλουν τὸ μετανοήσειν.

Εἶναι σχεδὸν πέντε μῆνες, ἀφοῦ δὲν ἔλαβα ἐπιςολήν σου. Ἔπειτα παραπονεῖσαι, ὅτι δὲν σὲ γράφω· δὲν ἀπέθανες, σὲ συγχαίρω, ὅτι θέλεις ἰδεῖν εἰς τὸν ἄλλον κόσμον τὸν Μιραβὼν, τὸν ὁποῖον βέβαια ἐπεθύμησες νὰ γνωρίσῃς κατὰ τὴν περιγραφὴν, τὴν ὁποίαν σὲ ἔκαμα. Ἐγὼ μὲ ὅλας μου τὰς ἀσχολίας πάλιν δὲν λησμονῶ νὰ σὲ γράφω διεξοδικὰς ἐπιςολάς· ἡ λοχιότης σου δὲν ἔχεις ἄλλην ἀσχολίαν παρὰ τὸ νὰ περιέρχε-

σαι ἀπὸ οἶκον εἰς οἶκον διὰ νὰ δίδῃς καὶ νὰ λαμβάνῃς νέας εἰδήσεις, νὰ ἀπαριθμῇς μὲ μεγάλην ἀκρίβειαν τὰ ὀνόματα ἀρχιστρατήγων, στρατηγῶν, κολονέλων, ὀρέων, ποταμῶν, πεδιάδων, καὶ πόλεων, ὅπου γίνονται οἱ πόλεμοι, καὶ νὰ πλάττῃ ἡ φαντασία σου ὅσα φεύγουσι τὴν μνήμην σου. Αἱ ἐπιστολαὶ, φίλε μου, γράφονται μὲ προσδοκίαν ἀποκρίσεως. Δὲν σὲ λανθάνει ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος πόσην ἡδονὴν μὲ προξενεῖ ἡ μωρολογία σου. Ὁσάκις λαμβάνω ἐπιστολήν σου, τὴν μανθάνω ἐκ στήθους, ἔπειτα τὴν δίδω τὸν Βιλλουαζῶν, ὅστις καὶ αὐτὸς τὴν ἀναγινώσκει μὲ μεγάλην εὐχαρίστησιν. Ὅταν εὕρῃ κανένα τόπον δυσνόητον (ἐπειδὴ συνειθίζεις καίποτε νὰ ἦσαι σκοτεινὸς καθὼς ὁ Ἡράκλειτος) μὲ ἐρωτᾷ τὴν ἐξήγησιν· καὶ οὕτω διάγομεν τὸν καιρὸν σχολιάζοντες καὶ σαφηνίζοντες τὰ συγγράμματά σου.

Τὸν ἀδελφόν μου, τὴν νύμφην μου, τοὺς συγγενεῖς μου ὅλους ἕκαστον ὀνομαστὶ, ἄσπασαι παρ' ἐμοῦ. Δὲν μὲ ἔγραψες, ἂν ἔλαβες παρὰ τοῦ ἡμετέρου Σιναΐτου τὰ προϊόντα τῆς Αἰγύπτου. Ἂν γράψῃς πρὸς τὴν Πανοσιότητά του, παρακαλῶ νὰ τὸν κοινωνήσῃς ὅσα νέα σὲ γράφω, καὶ νὰ τὸν εἴπῃς νὰ μὲ συγχωρήσῃ ἂν δὲν τὸν γράφω μὲ τὸν παρόντα ταχυδρόμον, διότι βιάζομαι ἀπὸ τὰς ἀσχολίας μου νὰ παραβλέπω καὶ αὐτὰ τὰ ἀναγκαιότερα καθήκοντα τῆς ζωῆς. Ἔρρωσο!

12 Μαΐου.

Δ. ΚΟΡΑΗΣ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΒΔΟΜΗ.

Ἐκ Παρισίων, Φεβρουαρίου 12, 1792.

Ἐνθυμᾶσαι βέβαια, φίλτατέ μου πρωτοψάλτα, ὅσα σὲ ἔγραψα περὶ τῆς νέας αἱρέσεως τῶν Σβενδενβοργιανῶν ἢ πεφωτισμένων. Ἕνας ἀπ' αὐτοὺς εἰς τὴν Γερμανίαν προλαβόν-

τως ἐπροφήτευσεν, ὅτι εἰς τὰς 29 τοῦ παρόντος μηνὸς Φεβρουαρίου, ὥραν δεκάτην καὶ τεσσαράκοντα λεπτὰ τῆς ἑσπέρας, θέλει συμβῆν τὸ τέλος τοῦ κόσμου, καὶ ἡ δευτέρα παρουσία, καὶ ἡ τελευταία κρίσις. Αὐτὴν τὴν καταστροφὴν φοβούμενος (ἐπειδὴ ἐγὼ πιστεύω ἀναμφιβόλως εἰς τὰς προφητείας τῶν πεφωτισμένων) σὲ γράφω σήμερον 12 Φεβρουαρίου, διὰ νὰ σὲ δώσω τὸν τελευταῖον ἀσπασμὸν, ἐπευχόμενος εἰς τὴν λογιότητά σου τέλος καλὸν καὶ τὴν ἐκ δεξιῶν παράστασιν.

Εἰς τὰς 15 τοῦ παρελθόντος Νοεμβρίου σὲ ἔγραψα μίαν διεξοδικωτάτην ἐπιστολὴν, ἀλλὰ παρὰ τῆς λογιότητός σου εἶναι τώρα καιρὸς πολὺς ἀφοῦ δὲν ἔλαβα οὔτε ὀλιγόστιχον πιττάκιον· δὲν φθάνει τὸ νὰ φροντίζω ἐγὼ περὶ τῆς τοιαύτης μακρᾶς καὶ ἀκατανοήτου καὶ ἀφίλου σιωπῆς σου, ἀλλ' ἔχω πρὸς τούτοις καὶ τὴν βάσανον τοῦ Βιλλοισονίου, ὅστις καθ' ἑκάστην μὲ ἐρωτᾷ ἂν ἔλαβα ἐπιστολάς σου. Προλαβόντως εἶχε γράψειν περὶ ἰδίων του ὑποθέσεων αὐτὸς ὁ σοφὸς πρὸς τὸν αὐτοῦ Κόνσολον τῆς Γαλλίας, καὶ σὲ συνέστησε πάλιν θερμῶς ὡς ἴδιόν του ἀδελφὸν πρὸς τὴν ἐκλαμπρότητά του, αὐτοκλήτως καὶ αὐτοπροαιρέτως, χωρὶς ἐγὼ νὰ ἔχω εἴδησιν περὶ τούτου. Ἡ τύχη ἔφερε νὰ ὑπάγω εἰς ἐπίσκεψίν του, ὅταν ἔγραφε τὴν ἐπιστολὴν, καὶ μὲ ἀνέγνωσε τὸ περὶ σοῦ μέρος, καὶ σὲ βεβαιόνω, ὅτι περισσότερα δὲν ἠδύνατο νὰ γράψῃ οὔτε περὶ ἐμοῦ. Ὅθεν σὲ συμβουλεύω νὰ τὸν εὐχαριστήσῃς καὶ πάλιν εἰς τὴν πρὸς ἐμὲ ἐπιςολήν σου, καὶ νὰ μὴν ἀμελῇς νὰ ὑπάγῃς εἰς προσκύνησιν τοῦ Κονσόλου δὶς ἢ τρὶς κατ' ἔτος, μάλιστα τὴν ἡμέραν τοῦ νέου ἔτους, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν ἦτον ἀνάρμοστον νὰ τὸν πέμψῃς καὶ μικρὸν δῶρον. Ὁ Κόνσολος εἶναι χρησιμώτατος καὶ καλῆς ψυχῆς ἄνθρωπος, καθὼς μὲ τὸν περιέγραψεν καὶ ὁ Δόμινος καὶ ὁ Βιλλοισόνιος, καὶ δὲν ἀποβλέπει βέβαια εἰς δῶρα· ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἐξεύρων τὴν πενίαν σου, φίλε μου, μὲ κακοφαίνεται νὰ σὲ συμβουλεύω νὰ ἰδῇς ἐκ τοῦ [illegible] σου πρὸς τοὺς [illegible] σου.

Μ' ὅλον τοῦτο, δὲν σὲ λανθάνει, ὅτι τὸ δῶρον εἶναι σημεῖον εὐγνωμοσύνης, διὰ τὸ ὁποῖον εἶπε καὶ ὁ Ὅμηρος, ὅτι καὶ τοὺς θεοὺς πείθουσι τὰ δῶρα. Ἔπειτα ἐνθυμήσου πόσα δῶρα ἔδωκες ματαίως ἀναγκαζόμενος εἰς τοὺς κατὰ καιρὸν Ἐπισκόπους τῆς Σμύρνης. Καὶ τί σὲ ἀνταπέδωκαν δι' αὐτά; Ἀντὶ τιμῆς αἰσχύνην οἱ ἀσυνείδητοι, ἀντὶ ἀγάπης ἔχθραν ἄσπονδον, καὶ ἀντὶ προστασίας καταδρομὴν καὶ ἐπονείδιστον ἔξωσιν ἀπὸ τὸ ἐπάγγελμά σου. Ο Κόνσολος ἐξεναντίας δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι θέλει σὲ ὑπερασπίσειν, ἂν ἡ χρεία τὸ καλέσῃ, καὶ ἡ τοιαύτη χρεία (ἐπειδὴ οὐδένας γινώσκει τὸ μέλλον) δύναται νὰ γεννηθῇ τὴν ἡμέραν, τὴν ὁποίαν δὲν προσδοκᾷς.

Ἕως τώρα πρέπει νὰ ἐμάθετε καὶ τὴν εἰρήνην μεταξὺ τῶν Τούρκων καὶ τῶν Ῥώσων. Αὐτὴ ἐτελείωσε καὶ ὑπεγράφθη εἰς τὰς 9 Ἰανουαρίου κατὰ τὸ νέον, λαμπρὰ διὰ τὴν Αἰκατερίνην. Ἀναμεταξὺ εἰς τὰ ἄλλα πολλὰ ἄρθρα εἶναι καὶ τὰ δύω τοῦτα· τὸ πρῶτον ὑπόσχεται ἡ Ὑψηλὴ Πόρτα νὰ πληρώσῃ δώδεκα μιλλιούνια γροσίων πρὸς τὴν Ῥωσίαν διὰ τὴν δαπάνην τοῦ πολέμου· τὸ δεύτερον νὰ μὴν ἀποτολμᾷ εἰς τὸ ἑξῆς νὰ καθαιρῇ μήτε τῆς Βλαχίας μήτε τῆς Μολδαυΐας τὸν ἡγεμόνα, ἂν δὲν ἀποδειχθῇ φανερῶς τὸ ἔγκλημά του, παρόντος καὶ συναινοῦντος τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ῥωσικοῦ πρέσβεως. Τοῦτο τὸ δεύτερον ἄρθρον εἶναι πολιτικὸς τρόπος τῆς πανούργου Αἰκατερίνης διὰ νὰ εὑρίσκῃ εὐλογοφανῆ πρόφασιν νὰ ἐγείρῃ τὸν πόλεμον, ὅταν καὶ ὅπως τὴν ἀρέσκῃ· καὶ δὲν θέλουν παρέλθειν (ἐνθυμοῦ το καλώτατα) πέντε χρόνοι, καὶ ὁ πόλεμος πάλιν ἀνάπτεται. Περὶ δὲ τῶν δώδεκα μιλλιουνίων, ἰδοὺ ἄλλος πολιτικὸς τρόπος τῆς Αἰκατερίνης, ὅστις ἐξέπληξε τοὺς ἀνοήτους Εὐρωπαίους, καὶ κατήσχυνε τὸν Πίττ, τὸν τύραννον τῆς Σουηκίας, καὶ τὸν πεφωτισμένον τοῦ Βερολίνου, οἱ ὁποῖοι ἐστάθησαν συναίτιοι ἢ μᾶλλον πρωταίτιοι τοῦ πολέμου. Ἀφοῦ ὑπεγράφθη καὶ παρὰ τῶν δύο μερῶν ἡ σύνθηκη τῆς εἰρήνης, ἐγείρεται ὁ πληρεξούσιος τῆς Ῥωσίας, καὶ λέγει πρὸς τοὺς πληρεξουσίους τῆς Πόρτας, ἰδοὺ ἐτελείωσεν ὁ πόλεμος·

καὶ δὲν εἶναι κἀμμία ἀμφιβολία, ὅτι εἰς τὸ ἑξῆς θέλετε πληρώσειν πιστῶς ὅλας τὰς ὑποσχέσεις, ὅσας ὑπεγράψετε· μ' ὅλον τοῦτο, ἡ κραταιοτάτη καὶ γενναιοτάτη μου βασίλισσα, ἥτις ἔχει πάντοτε καὶ χρήματα καὶ ἀνθρώπους ἱκανοὺς διὰ νὰ πολεμᾷ τοὺς ἐχθρούς της, χαρίζει πρὸς τὴν Πόρταν τὰ δώδεκα μιλλιούνια γροσίων.» Εἰς αὐτὰ τὰ λόγια, φίλε μου, οἱ πληρεξούσιοι Τοῦρκοι ἔμειναν ἄφωνοι, ἐκστατικοὶ, καὶ δὲν ἤξευράν ἂν ἦσαν ἔξυπνοι, ἢ ἂν ἔβλεπαν ὄνειρον. Καταλαμβάνεις καλώτατα τὴν πανουργίαν αὐτοῦ τοῦ στρατηγήματος. Πρῶτον αὐξάνει τὸν φόβον τῶν Τούρκων, μὲ τὸ νὰ βλέπωσιν, ὅτι ὁ ἐχθρός των εἶναι τόσον κραταιὸς, ὥστε ὕστερα ἀπὸ ἕνα τόσον πολυδάπανον πόλεμον χαρίζει ἀκόμη δώδεκα μιλλιούνια γροσίων, ὡσὰν νὰ ἦσαν δώδεκα γρόσια. Δεύτερον προσοικειοῦται τὸν κοινὸν λαὸν τῶν Τούρκων μὲ αὐτὸ τὸ πονηρὸν δῶρον, ἐπειδὴ διὰ νὰ πληρωθῶσι τὰ δώδεκα μιλλιούνια ἔπρεπε νὰ ἀναγκασθῶσιν εἰς νέους φόρους· τρίτον, προετοιμάζει εὔλογον ἔγκλημα διὰ τὸν μέλλοντα πόλεμον. Τὸ μανιφέστον τοῦ μέλλοντος πολέμου μεταξὺ πολλῶν ἄλλων θέλει ἀναμφιβόλως ὀνειδίζειν τοὺς ἀθλίους Τούρκους καὶ ὡς ἀχαρίστους.

- Σὲ ἔγραψα εἰς τὴν προλαβοῦσάν μου καὶ τὸν θάνατον τοῦ Ποτεμκίνου, καὶ τοὺς μεγάλους θησαυροὺς, τοὺς ὁποίους ἀφίνει εἰς τοὺς συγγενεῖς του· αὐτὸς ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν 52 ἐτῶν. Ἡ ἀρχή του (λέγουσιν) ἦτο καλόγηρος ἢ καλογηροπαίδιον, καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Πετρούπολιν μὲ τὰ τζαρούχια. Ἔπειτα εἰσῆλθεν εἰς τὴν βασιλικὴν αὐλὴν, καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀνέβη εἰς τόσον ὕψος, ἀπὸ τὸ ὁποῖον τὸν ἐκρήμνισεν ὁ θάνατος· δι' ὠφέλειαν ἴσως τῆς Αἰκατερίνης, καὶ αὐτῶν τῶν Γραικῶν. Τὰ ἄπειρά του ὑπάρχοντα, ἡ φιλία καὶ ἡ τυφλὴ ὑποταγὴ, τὴν ὁποίαν εἶχε τὸ στράτευμα πρὸς αὐτὸν, τὸν ἔκαμαν ἐπικίνδυνον, καὶ εἶναι πολλῶν γνώμη, ὄχι ἀπίθανος, ὅτι ἂν ἔφθανεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀνεκηρύττετο αὐτὸς Αὐτοκράτωρ. Ἦτον ἄνθρωπος σκληρὸς, ἰσχυρογνώμων, ἀλ-

κος, θερίζων ὅπου δὲν ἔσπειρε, βάρβαρος τὰ ἤθη, ὑπερήφανος, φιλόδοξος εἰς ὑπερβολὴν, καὶ εἰς ὀλίγα λόγια χαμάλης ἀληθινός.

Ἐγὼ βέβαια δὲν ἔχω καιρὸν νὰ ἐκτείνω περισσότερον τὴν παροῦσαν ἐπιστολὴν, ἀλλ' ἡ περιέργειά σου ζητεῖ τώρα καὶ τὰ περὶ τῆς καταστάσεως τῆς δυστυχοῦς Γαλλίας· δὲν ἠξεύρω μήτε πόθεν νὰ ἀρχίσω, μήτε ποῦ νὰ τελειώσω. Ὅταν λάβῃς τὴν παροῦσαν ἐπιστολὴν, ἄσπασαι εὐλαβῶς τὴν εἰκόνα τοῦ Μιραβῶ, καὶ ἄναψον ἔμπροσθέν της μίαν λαμπάδα. Αὐτὸς ὁ παράδοξος ἄνθρωπος προεῖδε καὶ προεῖπεν ἀποθνήσκων τὰ παγχάλεπα δεινὰ, εἰς τὰ ὁποῖα εὑρισκόμεθα τὴν σήμερον, καὶ ἄλλα ἀναρίθμητα ὅσα προσδοκῶμεν ἀκόμη. Ἡ ἡμετέρα κατάστασις εἶναι τόσον ἀθλία καὶ φοβερὰ, ὥστε καὶ αὐτοί του οἱ ἐπίσημοι ἐχθροὶ τὸν ἀναζητοῦσι μετὰ δακρύων τὴν σήμερον. Αὐτὸς μόνος, ἂν ἔζῃ, ἦτον ἱκανὸς νὰ μᾶς ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὸν λαβύρινθον τῶν κακῶν, εἰς τὸν ὁποῖον εὑρισκόμεθα. Ἄνθρωποι ἀχρεῖοι καὶ κακεντρεχεῖς, οἱ ὁποῖοι, ζῶντος αὐτοῦ τοῦ Μιραβωδημοσθένους, δὲν ἐτόλμων νὰ ἀνοίξωσι στόμα, ἀνεκατώθησαν μετὰ τὸν θάνατόν του εἰς τὰ πολιτικὰ, καὶ μὲ πρόφασιν φιλελευθερίας ἐτάραξαν τὰ πάντα. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, οἱ καλόγηροι κινοῦσι πάντα λίθον διὰ νὰ μᾶς φέρωσι καὶ πάλιν εἰς τὴν πρώτην κατάστασιν. Πρόσθες εἰς αὐτὰ καὶ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον τῆς ὑπὸ τὴν Γαλλίαν Ἀμερικῆς, ὅπου ἐπαναστάντες οἱ Αἰθίοπες σκλάβοι κατέκοψαν ἀνηλεῶς πολλὰς χιλιάδας λευκῶν ἀποίκων Γάλλων, ἀνδρῶν, γυναικῶν, παιδίων, κατέκαυσαν ἀναρίθμητα χωράφια καφὲ καὶ σακχάρου, εἰς τρόπον ὥστε ἐδίπλωσεν ἡ τιμὴ αὐτῶν τῶν πραγματειῶν, καὶ τὸ σάκχαρον τῶν εἰκοσιπέντε σολδίων πωλεῖται τὴν σήμερον πεντήκοντα· ἡ ἀνάβασις τῆς τιμῆς αὐτὴ διήγειρε πάλιν τὸν ὄχλον, καὶ ὑπῆγεν εἰς πολλὰ ἐργαστήρια, καὶ ἐλεηλάτησαν καὶ καφὲν καὶ σάκχαρον, καὶ εἴτι ἄλλο εὕρηκαν. Αὐτὴ ἡ ἐπανάστασις ἐκράτησε τρεῖς ἡμέρας 22, 23, 24 Ἰανουαρίου· καὶ τοιαύτας καὶ δεινοτέρας ἐπαναστάσεις προσμένομεν ὥραν καθ' ὥραν. Ἀργύριον πλέον

δὲν εὑρίσκεται· ἀλλὰ μεταχειριζόμεθα συγγραφὰς ἀντὶ ἀργυρίου, καὶ αὐταὶ αἱ συγγραφαὶ (ἤγουν πόλιτζαι) χάνουσι τεσσαράκοντα καθ' ἑκατόν· ἤγουν διὰ μίαν συγγραφὴν, φέρ' εἰπεῖν ἑκατὸν γροσίων, σὲ δίδουσι μόνον τὰ ἑξήκοντα γρόσια. Αὐτὰ τὰ δεινὰ εἶναι ἐλάχιστα παραβαλλόμενα μὲ ὅσα προσδοκῶμεν. Οἱ δύω ἀδελφοὶ τοῦ βασιλέως, καὶ ὁ ἐξάδελφός του ὁ Πρίγκιψ Κονδὲς ὁμοῦ μὲ τὸν ἀχρεῖον Κόμητα Μιραβῶν, ἀνάξιον ἀδελφὸν τοῦ ἀποθανόντος Μιραβῶ, συνάγουσι στρατεύματα εἰς τὴν Γερμανίαν, βοηθούμενοι ἀπὸ τὴν Ῥωσίαν, Σουηκίαν, Προυσσίαν, τὸν Αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας, τὸν βασιλέα τῆς Ἱσπανίας, καὶ τὸν βασιλέα τῆς Σαρδινίας, διὰ νὰ ἔλθωσι νὰ μᾶς πολεμήσωσι τὸ ἐρχόμενον ἔαρ. Αὐτὴ ἡ φοβερὰ συμμαχία συνεκροτεῖτο πρὸ πολλοῦ, ἀλλὰ κρυφίως· τώρα ὅμως φαίνεται ὅτι ἔρριψαν τὸ προσωπεῖον μὲ τρόπον ὅμως, ὥστε δὲν εἶναι ἀκόμη φανερὸν ἂν ἡ ἀπόφασίς των ἦναι στερεὰ καὶ ἀμετακίνητος, ἢ ἂν ἔχωσι μόνον σκοπὸν νὰ μᾶς φοβερίσωσιν. Εἶναι καὶ ἄλλαι αἰτίαι τῆς ἀναβολῆς των, τὸ μὲν διότι δὲν ἐδυνήθησαν ἀκόμη νὰ κερδήσωσι τὴν Ἀγγλίαν, ἐπειδὴ ὁ Πὶτ, ἂν καὶ ἐπιθυμῇ πολλὰ τὸν κατὰ τῆς Γαλλίας πόλεμον, φοβεῖται ὅμως τὸν λαὸν, μάλιστα ἀφοῦ εἶδεν ὅτι δυσηρεστήθη εἰς τὸν κατὰ τῆς Ῥωσίας πόλεμον. Ἄλλη δὲ αἰτία εἶναι, ὅτι εἶναι καὶ αὐτοὶ διῃρημένοι μεταξύ των οἱ ἀντίπαλοι ἡμῶν βασιλεῖς. Ὅτι οἱ μὲν θέλουσι νὰ μᾶς φέρωσι πάλιν εἰς τὴν ἀρχαίαν κατάστασιν, ἤγουν νὰ δώσωσι τὴν αὐτεξουσιότητα ὅλην εἰς τὸν βασιλέα, ὡς καὶ πρότερον, οἱ δὲ, κρίνοντες αὐτὸ ἀδύνατον, ἀρκοῦνται μόνον νὰ συστήσωσι καὶ δευτέραν σύγκλητον, τῶν εὐγενῶν λεγομένην, εἰς τὴν δημοτικὴν σύγκλητον, τὴν ὁποίαν ἔχομεν σήμερον, καὶ νὰ καταστήσωσι τὴν ἡμετέραν πολιτικὴν κατάστασιν, ὡς ἐκείνην τῆς Ἀγγλίας, ὅπου ἡ σύγκλητος εἶναι διῃρημένη εἰς δύο λεγομένας κάμερας τὴν ἄνω καὶ τὴν κάτω, ἢ ὡς ἐκείνην πάλαι τῶν Ἀθηναίων, ὅπου ἦτον ἡ βουλὴ συγκειμένη ἀπὸ τοὺς Εὐπατρίδας, καὶ ἡ ἐκκλησία συγκειμένη

ἀπὸ τὸν δῆμον· καὶ αὐτὸ ἴσως δὲν ἦτον ἄσχημόν, ἂν ἐνομοθετεῖτο ἀπ' ἀρχῆς· ἀλλὰ τώρα, ὅταν ὁ λαὸς συνέλαβε τόσον μῖσος κατὰ τῶν εὐγενῶν, αὐτὸ νὰ γενῇ ἴσως δὲν εἶναι τρόπος, χωρὶς πολλὴν αἱματοχυσίαν.

Σήμερον ά Μαρτίου, δὲν ἐξεύρω ἂν αὐτοῦ συνέβη τὸ τέλος τοῦ κόσμου χθὲς 29 Φευβρουαρίου κατὰ τὴν προφητείαν τοῦ Σβενδεβοργιανοῦ, καὶ ἂν εὑρίσκεσαι κατὰ τὸ παρὸν εἰς τὰς σκηνὰς τῶν δικαίων· ἐδῶ δὲν συνέβη τίποτε, ἀλλὰ ζῶμεν ἀκόμη, καὶ κατοικοῦμεν τὸν παρόντα κόσμον, ἀλλὰ μὲ μεγάλα βάσανα καὶ φόβους ὑπερβολικούς· ἡ συμμαχία τῶν ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης μᾶς φοβερίζει πάντοτε, ὄχι ὅμως μόνους ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ τὴν δυστυχῆ Πολονίαν, ἐπειδὴ ἤκουσες, νομίζω, εἰς τὸν καιρὸν, ὅτι ἤλλαξε καὶ αὐτὴ τὴν πολιτικήν της κατάστασιν τὸν περυσινὸν Μάϊον· εἰς αὐτὴν τὴν ἀλλαγὴν ἡ φιλόδοξος Ῥωσία δυσηρεστήθη μεγάλως, ἀλλὰ δὲν εἶχε τί νὰ κάμῃ τότε, εὑρισκομένη εἰς τὰς ἀσχολίας τοῦ Τουρκικοῦ πολέμου. Ἐλευθερωθεῖσα τανῦν ἀπὸ τοὺς ὀθωμανοὺς ἐπιθυμεῖ καὶ πάλιν νὰ βάλῃ τὴν χεῖρά της εἰς τὴν Πολονίαν, τὴν ὁποίαν ἠπάτησαν ἀσυνειδήτως ὁ βασιλεὺς τῆς Προυσσίας καὶ ἡ Ἀγγλία. Μεγάλαι καὶ παράδοξοι μεταβολαὶ ἑτοιμάζονται ἴσως εἰς ὅλην σχεδὸν τὴν Εὐρώπην. Ἐγεννήθημεν, φίλε μου, εἰς αἰῶνα γόνιμον πολλῶν θαυμάτων. Εἰς τοὺς ἡμετέρους καιροὺς συνέβη ἡ κατάργησις τοῦ Ἰησουϊτικοῦ τάγματος, ὁ μερισμὸς τῆς Πολονίας, ἡ μεταβολὴ τῆς Σουηκικῆς δυναστείας, τῶν Ἀμερικανῶν ἀποίκων τῆς Ἀγγλίας ἀπόστασις ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν καὶ δημοκρατικὴ αὐτόνομος κατάστασις, τῶν Ὀλλανδῶν ἡ δουλεία ὑπὸ τὸν ἴδιον πρίγγιπα βοηθούμενον ἀπὸ τὸν βασιλέα τῆς Προυσσίας, ἡ ἐπανάστασις τῆς Βραβαντίας διεγερθεῖσα ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους καὶ ἀπὸ τὴν Προυσσίαν, καὶ ἡ μεταβολὴ τῆς Γαλλίας.

Αὗται ὅλαι αἱ μεταβολαὶ, φίλε μου, ἂς ἦσαι βέβαιος, δὲν γίνονται χωρὶς εὐδοκίαν ἢ συγχώρησιν τῆς ἀνωτάτω προνοίας. Εἶναι μία χεὶρ ἀόρατος, ἡ ὁποία κυβερνᾷ καὶ διοικεῖ τὰ

πάντα, καὶ οἱ ἄνθρωποι δὲν εἶναι πάρεξ ὄργανα καὶ σκεύη· ἄλλα τιμῆς καὶ ἄλλα ἀτιμίας, καθὼς ἕκαστος ἐνεργεῖ, ἄλλος διὰ τὸ κοινὸν, καὶ ἄλλος διὰ τὸ ἴδιόν του συμφέρον.

15 Μαρτίου. Τίς ἤθελε πιστεύσειν, τὸ ὁποῖον ἐμάθομεν πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν, ὅτι ὁ νέος αὐτοκράτωρ Λεοπόλδος εἰς τὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας του, ἔμελλε νὰ ἀποθάνῃ εἰς διάστημα τριῶν ἡμερῶν ἀπὸ ῥευματικὸν πυρετόν; Αὐτὸ τὸ παράδοξον, συμβεβηκὸς ἐπροξένησεν εἰς τὸν δῆμον τῆς Γαλλίας μεγάλην χαρὰν, καὶ εἰς τὴν βασιλικὴν αὐλὴν τοῦ ἡμετέρου Λοδοβίκου λύπην ἀνέκφραστον. Πολλοὶ στοχάζονται αὐτὸν τὸν θάνατον ὡς ἡμετέραν ἀναψυχὴν, ἐπειδὴ, ἂν ὄχι ἄλλο, κερδαίνομεν καιρόν. Θέλει περάσειν τοὐλάχιστον ἓν ἔτος ὁλόκληρον πρὸ τοῦ νὰ ψηφισθῇ αὐτοκράτωρ ὁ υἱός του Φραγκίσκος· ἔπειτα εἶναι γνώμη πολλῶν, ὅτι ὁ Προυσσίας ἐπιθυμεῖ νὰ γενῇ αὐτὸς αὐτοκράτωρ· καὶ ἂν αὐτὸ συμβῇ, ἰδοὺ οἱ ἐχθροὶ ἡμῶν διῃρημένοι μεταξύ των καὶ πολεμοῦντες εἰς ποῖον νὰ δώσωσι τὸν αὐτοκρατορικὸν στέφανον. Ἐξεύρεις, νομίζω, ὅτι κατὰ τὰς παλαιὰς συνθήκας τῆς Γερμανίας, τὰς τῆς χρυσῆς βούλλας λεγομένας, ὁ αὐτοκράτωρ πρέπει νὰ ἦναι ἐκ τῆς παππικῆς θρησκείας, ὁ δὲ Προυσσίας εἶναι Καλβινιστής. Αὐτὸ ὅμως δὲν φέρει κανένα κώλυμα, ἐπειδὴ ὁ καλός σου Προυσσίας καὶ Τοῦρκος γίνεται, ἂν οἱ Τοῦρκοι τὸν ἤθελον αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου.

Σὲ εἶπα ἀνωτέρω, ὅτι ἡ Πολονία μετέβαλε πέρυσι τὴν πολιτικήν της κατάστασιν. Αὐτὴ ἡ μεταβολὴ ἔγινε συναινοῦντος καὶ θέλοντος τοῦ βασιλέως, καὶ τῆς συγκλήτου ὅλης, παρεκτὸς δύο εὐπατριδῶν, τοῦ Ῥεζεβούσκη, καὶ τοῦ κόμητος Ποτόκη· αὐτοὶ τώρα ὑπερασπίζονται ἀπὸ τὴν Ῥωσίαν, διὰ νὰ διεγείρωσι καὶ πάλιν ταραχὰς εἰς τὴν πατρίδα των. Εἰς αὐτὴν τὴν μεταβολὴν, ἠθέλησαν νὰ κάμωσι καὶ τὸν θρόνον τῆς Πολονίας διαδεξιμαῖον, ἀντὶ ἐκλεκτοῦ, καθὼς ἦτο τὸ πρότερον. Ἔπεμψαν λοιπὸν, εἶναι σχεδὸν χρόνος ἕνας, πρεσβείαν εἰς τὸν ἐκλέκτορα τῆς Σαξονίας, προσφέροντες εἰς αὐ-

τὸν (μετὰ τὸν θάνατον δηλαδὴ τοῦ νῦν βασιλεύοντος τῆς Πολονίας) καὶ κατὰ διαδοχὴν εἰς τοὺς ἀπογόνους του τὸν θρόνον τῆς Πολονίας. Ἀλλ' ὁ ἐκλέκτωρ, φοβούμενος τὴν Ῥωσίαν, ἐπιθυμῶν καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τὸν θρόνον, δὲν ἀπεκρίθη μέχρι τουνῦν οὔτε ναὶ οὔτε ὄχι, ἀλλὰ διατρίβει τὸν καιρὸν, ἕως οὗ νὰ ἴδῃ πῶς θέλουν διοικηθῆν τὰ πράγματα.

Οἱ ἡμέτεροι ἐδῶ, βλέποντες ὅτι ἡ Ἀγγλία μόνη δὲν ἡνώθη μὲ τοὺς ἡμετέρους ἐχθροὺς, ἔπεμψαν κρυφίως πρέσβυν εἰς Λόνδραν τὸν ἐπίσκοπον τοῦ Αὐτοδούνου, διὰ νὰ συγκροτήσωσι συμμαχίαν· καὶ ἂν αὐτὸ λάβῃ ἔκβασιν, θέλουν παύσειν αἱ ταραχαί· ἐπειδὴ ἡ Ἀγγλία θέλει ἑλκύσειν εἰς τὸ μέρος της καὶ τὴν Προυσίαν· καὶ ἂν ἡ Προυσία ἐπιθυμῇ τὸ αὐτοκρατορικὸν διάδημα, ἀνάγκη εἶναι νὰ ἀποστῇ ἀπὸ τὴν συμμαχίαν τοῦ Φραγκίσκου. Ὁ πονηρὸς ὅμως Πὶτ δὲν μᾶς ἔδωκεν ἀκόμη κἀμμίαν καθαρὰν ἀπόκρισιν, ἀλλὰ διατρίβει τὸν καιρὸν, καὶ μᾶς περιπαίζει μὲ κενὰς καὶ ματαίας ἐλπίδας. Τὰ πράγματα πανταχόθεν εἶναι τόσον θολωμένα, ὥστε κἀνένας δὲν τολμᾷ οὔτε νὰ προβλέψῃ οὔτε νὰ προλέξῃ τὸ μέλλον. Αἱ κεφαλαὶ τῶν Γάλλων εἶναι τόσον ἐκπεπυρωμέναι, ὥςε δὲν ἀκούεις ἄλλο πάρεξ ΘΆΝΑΤΟΝ ἢ ἘΛΕΥΘΕΡΊΑΝ. Τὴν παρελθοῦσαν ἑβδομάδα ὑπῆγαν εἰς τὴν γενικὴν συνέλευσιν τριακόσιαι γυναῖκες μὲ μίαν ἀναφορὰν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐζήτουν ὅπλα διὰ νὰ γυμνασθῶσι τὰ τοῦ πολέμου, καὶ νὰ ἦναι ἕτοιμοι νὰ ἀποθάνωσι διὰ τὴν πατρίδα, ὅταν ἔλθωσιν οἱ ἐχθροί. Αὐτὰ εἶναι καὶ παράδοξα καὶ περίεργα· μὲ ὅλον τοῦτο ὁ φρόνιμος πρέπει νὰ προσμένῃ τὸ τέλος, καὶ τότε νὰ ἐπαινῇ ἢ νὰ ψέγῃ· δεικνύουσι, ναὶ, φρονήματα ἀληθῶς ἑλληνικά· ἀλλ' οἱ Ἕλληνες ὅταν μὲ τριακοσίους Σπαρτιάτας καὶ μὲ ὀλίγα ἄθλια πλοῖα κατέστρεψαν τὸν πολυάριθμον στόλον καὶ τὴν ἄπειρον πεζικὴν δύναμιν τῶν Περσῶν, δὲν εἶχαν ἀκόμη γυμνωθῆν ἀπὸ τὰς ἀρετάς των. Ἀλλ' ἰδέ τους ἔπειτα, ὅταν διέφθειραν τὰ ἤθη των, μὲ πόσην εὐκολίαν ἐδουλώθησαν, ὡς ἀνδράποδα ἀπὸ τοὺς διαδόχους τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ μετ' ὀλίγον ἀπ' αὐτοὺς τοὺς

Ῥωμαίους. Ἐλευθερία χωρὶς ἀρετὴν δὲν δύναται πολὺ νὰ σταθῇ· οὗτοι ἐδῶ, μάλιστα οἱ κάτοικοι τοῦ Παρισίου, εἶναι παντάπασι διεφθαρμένοι· καὶ ἡ μόνη σωτηρία των εἶναι νὰ μεταβάλωσι τὰ ἤθη.

Σὲ εἶπα ἀνωτέρω, ὅτι εὑρισκόμεθα εἰς αἰῶνα γόνιμον πολλῶν θαυμάτων, καὶ κινδυνεύομεν νὰ ἴδωμεν μεταβολὰς ἀνηκούστους καὶ παραδόξους εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην. Οἱ ἄνθρωποι ἄνοιξαν τέλος πάντων τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ δὲν θέλουσι νὰ διοικῶνται οὔτε ἀπὸ τυράννους βασιλεῖς οὔτε ἀπὸ τυράννους ἱερεῖς. Ταύτην τὴν ὥραν 4 Ἀπριλίου μανθάνομεν καὶ τὴν μιαιφονίαν, ἡ ὁποία συνέβη εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ βασιλέως τῆς Σουηκίας. Ἐξεύρεις ὅτι ἡ πολιτικὴ κατάστασις τῆς Σουηκίας ἦτον ὡς ἐκείνη σχεδὸν τῆς Ἀγγλίας, ἤγουν ὅτι ὁ βασιλεὺς δὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ τίποτε χωρὶς τὴν βουλὴν καὶ συναίνεσιν τῆς συγκλήτου. Εἰς τὰ 1772 ὅμως ὅταν εὑρισκόμην εἰς Ὀλλανδίαν, ὁ νῦν βασιλεύων Γουστάβος κατήργησε τὴν σύγκλητον τυραννικῶς, καὶ ἔλαβεν αὐτὸς ὅλην τὴν ἐξουσίαν, προφασιζόμενος ὅτι ἡ σύγκλητος καὶ ἐδωροδοκεῖτο καὶ διοικεῖτο ἀπὸ τὴν Ῥωσίαν. Ἀπ' ἐκείνου τοῦ καιροῦ ἔμεινεν εἰς τῶν πολλῶν τὰς καρδίας μία κρυφὴ ἐκδικήσεως ἐπιθυμία, ἀλλὰ τὸ δραστήριον καὶ ἡ ἀγχίνοια αὐτοῦ τοῦ βασιλέως τὸν ἔδειξε μέχρι τῆς σήμερον ὑπέρτερον ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς του. Ὁ τρελὸς καὶ ἄδικος πόλεμος, τὸν ὁποῖον διὰ τὴν ἡμετέραν κακὴν τύχην ἐκίνησε κατὰ τῆς Ῥωσίας, τὸν ὑπέβαλεν εἰς δεινότατα χρέη· ἠναγκάσθη λοιπὸν νὰ συναθροίσῃ γενικὴν τοῦ ἔθνους σύνοδον, διὰ νὰ ζητήσῃ τὴν πληρωμὴν αὐτῶν τῶν χρεῶν. Ἡμεῖς ἐδῶ, καθὼς καὶ ὅλη ἡ Εὐρώπη, ἐφοβούμεθα καὶ ἐπροσμένομεν κατὰ πᾶσαν στιγμὴν, ὅτι αὐτὴ ἡ γενικὴ συνάθροισις ἔμελλε νὰ πράξῃ ὅ,τι ἔκαμε καὶ τῶν Γάλλων ἡ συνέλευσις, ἤγουν νὰ λάβῃ πάλιν τὴν προτέραν της ἐξουσίαν, καὶ νὰ μὴν ἀφήσῃ τοὺς θησαυρούς της εἰς τὴν αὐτοδέσποτον οἰκονομίαν ἑνὸς μόνου ἀνθρώπου. Ἀλλ' αὐτὸς, καθὼς σὲ εἶπα, ἀνώτερος ἀπὸ τὸν ἡμέτερον Λοδοβίκον καὶ κατὰ τὸν [illegible]

καὶ κατὰ τὰς πράξεις, καὶ κατὰ τὴν παιδείαν, (ἐπειδὴ εἶναι ῥήτωρ, ποιητὴς καὶ συγγραφεὺς ἄριςος), εὕρηκε τρόπον νὰ μαγεύσῃ μὲ τὴν εὐγλωττίαν του ὅλην τὴν σύγκλητον, καὶ νὰ λάβῃ παρ' αὐτῶν τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ νὰ πληρώσωσι καὶ πάλιν τὰ χρέη τοῦ Βασιλικοῦ Θησαυροῦ. Διέλυσε λοιπὸν τὴν σύνοδον εἰρηνικῶς μὲ ἔκπληξιν ὅλης τῆς Εὐρώπης. Ἀλλ' εἰς τὰς 16 Μαρτίου, ὥρα τοῦ δείπνου, εὑρισκόμενος εἰς τὴν τράπεζαν λαμβάνει ἐπιςολίδιον ἀνώνυμον, εἰς τὸ ὁποῖον τὸν ἔγραφεν ὁ μέλλων φονεύς του τοῦτα τὰ λόγια· « Ἂν καὶ πρὸ πολλοῦ ἦμαι ἐχθρός σου ἐπίσημος, καὶ ἀπεφάσισα νὰ σὲ φονεύσω, διὰ νὰ ἐλευθερώσω τὴν πατρίδα μου ἀπὸ τὴν τυραννίαν σου, μὴ βουλόμενος ὅμως νὰ σὲ φονεύσω μετὰ δόλου καὶ προδοσίας, σὲ δίδω τὴν εἴδησιν ὅτι τοῦτο τὸ ἑσπέρας, ὅταν ἔλθῃς εἰς τὴν χορείαν, θέλεις λάβειν παρ' ἐμοῦ πληγὴν θανάσιμον ». Ἔμελλε δηλαδὴ ἐκείνην τὴν νύκτα νὰ δοθῇ χορεία βασιλικὴ (ἤγουν μπάλλος), εἰς τὴν ὁποίαν ἦσαν ὅλοι μὲ προσωπεῖα· ὁ βασιλεύς, χωρὶς νὰ ταραχθῇ, ἀφοῦ ἀπεδείπνησε, λαμβάνει τὸ προσωπεῖόν του, καὶ ὑπάγει εἰς τὴν χορείαν· μόλις ἐμβῆκεν εἰς τὴν σάλλαν τοῦ βάλλου, καὶ μία πληθὺς ἀνθρώπων τὸν περικυκλόνει, τὸν σφίγγει, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν θλίψιν τὸν κτυποῦσιν εἰς τὰς λαγόνας μὲ μίαν πιςόλαν. Ὁ βασιλεὺς αἰσθανθεὶς τὴν πληγήν, ἀνεκάλυψε τὸ πρόσωπόν του, καὶ λέγει τὸν δορυφόρον ὅςις τὸν ἐσυνώδευε, ὅτι ἐκτυπήθη, καὶ ἀπ' αὐτὸν χειραγωγούμενος ἐπέςρεψεν εἰς τὸ παλάτιον, καὶ ἔπεσεν εἰς τὴν κλίνην. Κατ' ἀρχὰς ἐφάνη ἐλαφρὰ ἡ πληγή, ἐπειδὴ ἐλάλει μὲ μεγάλην γαλήνην εἰς τοὺς περιεςῶτας· πρὸς τὸ πρωῒ ὅμως ἀνήφθη ὁ πυρετὸς, καὶ ὁ χειροῦργος δὲν ἠδυνήθη ἀκόμη νὰ ἐκβάλῃ ἀπὸ τὴν πληγὴν πάρεξ ἓν μόνον βολίδιον. Εἶναι φόβος μέγας (ἐπειδὴ ἡ πιςόλα ἦτο γεμάτη μὲ καρφία) μήπως τὸν διέῤῥηξε τὰ ἐντόσθιά του, καὶ γεννηθῇ ἐμπύησις ἐσωτερική, ἔπειτα γάγγραινα, καὶ τελευταῖον θάνατος. Ὁ φονεύς, τὸν ὁποῖον ἐπίασαν, ὀνομάζεται Ἀγκαστρόμιος, καὶ εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς σωματοφύ-

λακας τοῦ Βασιλέως. Αὐτὸς, ὅταν ὁ Βασιλεὺς διήγειρε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ῥωσίας, ἐμπόδισεν εἰς πολλὰς ἐπαρχίας τὴν συνάθροισιν τῶν στρατιωτῶν, λέγων ὅτι αὐτὸς ὁ πόλεμος ἦτον ἄδικος (καθὼς ἦτο καὶ ἡ ἀλήθεια) καὶ εἰς αὐτὸ εἶχε συνεργοὺς καὶ συμψήφους πολλούς· οἱ ὁποῖοι τότε ἄλλοι ἐξωρίσθησαν, καὶ ἄλλοι κατεδικάσθησαν εἰς ἄλλας διαφόρους ποινάς· αὐτὸς κατεδικάσθη τότε εἰς θάνατον, ἀλλ' ὁ βασιλεὺς τὸν ἐχάρισε τὴν ζωήν· μὲ ὅλον τοῦτο, οὔτε ἡ τοιαύτη μεγάλη δωρεὰ δὲν ἔσβεσε τὸ κατὰ τοῦ βασιλέως μῖσος· ἀλλ' ἐκαιροφυλάκτει ἀπὸ τότε νὰ τὸν θανατώσῃ. Αὐτὸς ὁ θάνατος, ἂν συμβῇ, προστιθέμενος εἰς τὸν ἀπροσδόκητον θάνατον τοῦ Λεοπόλδου, δύναται νὰ μᾶς ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τοὺς φόβους τοῦ πολέμου. Ἐπειδὴ, ἂν καὶ ὁ Γουστάβος ἦτον ὁ μικρότερος ἀπὸ ὅλους τοὺς ἐχθροὺς τῆς Γαλλίας, ἦτον ὅμως ὁ πλέον δραστήριος, καὶ πρὸς τούτοις ἠναγκάζετο καὶ τρόπον τινὰ ἀπὸ τὸ ἴδιόν του συμφέρον, νὰ φέρῃ καὶ πάλιν τὴν Αὐλὴν τῆς Γαλλίας εἰς τὴν προτέραν της δυναστείαν, διότι ἀπ' αὐτὴν τὴν αὐλὴν ἐλάμβανε κατ' ἔτος πολλὴν ἀργυρίου ποσότητα ἐν σχήματι παλαιᾶς συμμαχίας, τὴν ὁποίαν πλέον δὲν λαμβάνει, ἀφοῦ μετεβλήθη ἡ πολιτικὴ ἡμῶν κατάστασις.

Τέλος πάντων, οἱ Γάλλοι, βαρυνθέντες ἀπὸ τοὺς καθημερινοὺς φόβους καὶ ἀπὸ τὴν ἀδηλότητα τοῦ μέλλοντος, ἀπεφάσισαν νὰ ζητήσωσιν ἀπ' ὅλους τοὺς ἐχθρούς των ἀπόκρισιν βεβαίαν σαφεστάτην καὶ ἀπροφάσιστον, τίς εἶναι ὁ σκοπός των, καὶ ἂν θέλωσι τὴν εἰρήνην ἢ τὸν πόλεμον. Ἡ ἀπόκρισις τοῦ βασιλέως τῆς Σαρδινίας ἦλθε σήμερον 5 Ἀπριλίου, μὲ τὴν ὁποίαν μᾶς βεβαιώνει ὅτι ἐπιθυμεῖ νὰ ἦναι φίλος καὶ ὄχι ἐχθρὸς ἡμέτερος· πρὸς τὰς 10 τοῦ παρόντος προσμένομεν καὶ τὴν ἀπόκρισιν τοῦ Φραγκίσκου τοῦ μέλλοντος Αὐτοκράτορος. Ἡ αὐτὴ ἐρώτησις θέλει γένειν πρὸς τὴν Προυσίαν, Ῥωσίαν, Σουηκίαν, καὶ Ἱσπανίαν. Ἐλπίζομεν ὅτι θέλουν μᾶς ἀποκριθῆν εἰρηνικῶς, ὄχι τόσον ἀπὸ καλοκἀγαθίαν, ὅσον διότι φοβοῦνται τοὺς ἰδίους των στρατιώτας. Ὁ θάνατος τοῦ Αὐτο-

κράτορος, τὸ συμβεβηκὸς τοῦ Βασιλέως τῆς Σουηκίας, καὶ μία νέα εἴδησις (ἄκουε καὶ ἄλλο παράδοξον) ὅτι εἰς τὰς 28 Μαρτίου συνέβη φοβερὰ ἐπανάστασις εἰς τὸ Τουρῖνον, μητρόπολιν τῆς Σαρδινίας, ἀναγκάζει τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν νὰ συλλογίζωνται πολλὰ, καὶ νὰ πράττωσιν ὀλίγα· δὲν ἐξεύρομεν ἀκόμη τὰς περιστάσεις αὐτῆς τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Τουρίνου, τὴν ἐπροσμένομεν ὅμως ἐκ δύο ἐτῶν καὶ ἐπέκεινα· εἶναι σχεδὸν δύο ἔτη ἀφοῦ ὁ βασιλεὺς τῆς Σαρδινίας εὕρηκεν εἰς τὸν θάλαμόν του μίαν τυπωμένην φυλλάδα ἀνώνυμον μὲ τίτλον «ἡ κοινὴ φωνὴ τοῦ λαοῦ καὶ ἐπιθυμία τῆς ἐλευθερίας.» Λέγουσιν ὅτι μόνον τὸν τίτλον ἀναγνοὺς ὁ βασιλεὺς, ἔπεσεν ὀλιγοθυμήσας εἰς τὴν καθέδραν του. Ἡ ἀπόφασις τῶν Γάλλων εἶναι, ἂν οἱ ἐχθροὶ θελήσωσι πόλεμον, νὰ κτυπήσωσιν οἱ πρῶτοι, καὶ νὰ διεγείρωσιν ὅλα τὰ ἔθνη τῆς Εὐρώπης κατὰ τῶν ἰδίων ἡγεμόνων, κηρύττοντες εἰς αὐτοὺς τὴν ἐλευθερίαν, καὶ ἐκμαυλίζοντες τοὺς στρατιώτας μὲ ὑπόσχεσιν δωρεῶν μεγάλων καὶ τὴν ἀπόκτησιν τῶν ὑπαρχόντων ὅλων τῶν εὐγενῶν Γάλλων, ὅσοι φυγάδες σήμερον ἀπὸ τὴν Γαλλίαν διεγείρουσι τοὺς βασιλεῖς κατὰ τῆς πατρίδος των, ἢ εὑρισκόμενοι εἰς τὴν Γαλλίαν τρέφουσι τὴν ἐπιθυμίαν τῆς παλαιᾶς πολιτικῆς καταστάσεως. Αὐτὸς ὁ τρόπος, ἂν εἶχαν γνῶσιν ἱκανὴν νὰ ὁμονοῶσι μετ' ἀλλήλων οἱ φίλοι τῆς νέας καταστάσεως, εἶναι, φίλε μου, ἱκανὸς νὰ διασκεδάσῃ τὰς βουλὰς τῶν ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης. Διότι τί δύνανται νὰ πράξωσιν οἱ βασιλεῖς χωρὶς στρατιώτας, ἢ οἱ καλόγηροι δίχως δεισιδαίμονας;

Ἡ ἀπόκρισις τοῦ βασιλέως τῆς Σαρδινίας δὲν ἤθελε βέβαια εἶσθαι τόσον εἰρηνικὴ, ἂν δὲν τὸν ἐσωφρόνιζεν ἡ ἐπανάστασις τοῦ λαοῦ, ἡ ὁποία συνέβη τὴν αὐτὴν ἡμέραν, τὴν ὁποίαν εἶχαν φθάσειν εἰς τὸ Τουρῖνον αἱ ἐπιστολαὶ τῆς ἡμετέρας αὐλῆς. Ἂν λάβω νέας εἰδήσεις πρὶν νὰ σφραγίσω τὴν ἐπιστολήν μου, θέλω σὲ γράψειν καὶ περὶ αὐτῆς τῆς ἐπαναστάσεως πλατύτερον.

Ἐγὼ, βλέπεις, σὲ γράφω διεξοδικὰς ἐπιστολὰς, καὶ ἡ λο-

γνώτης σου σιωπᾶς ὡσὰν νὰ ἐπλήχθης ὑπὸ ἀγγέλου, καθὼς ὁ Ζαχαρίας. Ὁ σοφὸς Βιλλοισόνιος μὲ εἶπε νὰ σὲ χαιρετήσω, καὶ νὰ σὲ παρακαλέσω νὰ γράψης ἀκριβέστατα πρὸς ἡμᾶς τί πρᾶγμα εἶναι τὸ μαφόριον· ἐξεύρει ὅτι εἶναι ἱερατικὴ στολή, ἀλλ' ἐπιθυμεῖ νὰ μάθη τὸ σχῆμα, τὸ μέγεθος, τὴν ὕλην, τὸν τρόπον τῆς ἐνδύσεως, ἂν τίθεται δηλονότι εἰς τοὺς ὤμους ἐπάνωθεν τῆς λοιπῆς ςολῆς, καὶ ἄλλα ὅσα ἐξεύρεις περὶ αὐτοῦ.

Ἔχω καὶ ἐγὼ πολλὰς ἐρωτήσεις νὰ σὲ κάμω, ἀλλ' ὁ καιρὸς εἶναι σύντομος, καὶ αἱ ἀσχολίαι μου πολλαί· εἰπέ με ἂν τὸ Ἀνεκούρκουδα ἦναι λέξις ἰδία τῶν Χίων, καὶ ἂν σημαίνη τὴν θέσιν ἐκείνην τοῦ σώματος ἐπάνω εἰς τὰ δύω γόνατα, καθὼς ὅταν κάθηταί τις συγκάπτων τὰ γόνατα διὰ νὰ κενώση τὴν κοιλίαν. Εἰπέ με εἰς ποίαν νῆσον ἢ πόλιν οἱ Γραικοὶ ὀνομάζουσι τὰ κτήνη (οἷον πρόβατα, αἰγίδια, κτλ.) Κτήματα; Καὶ τί σημαίνει τὸ τζειριάζω, ἢ τσιριάζω; πρόσεχε μὴ τὸ συγχύσης μὲ τὸ τζιρώνω. Ποῖοι τῶν Γραικῶν ὀνομάζουσι προσόψι ὀρθῶς, ἀντὶ τοῦ βαρβαρικοῦ μαρχαμά; μεταχειρίζεσθε αὐτοῦ κάμμίαν φορὰν τὸ βλέπει, ἀντὶ τοῦ πλουτεῖ; εἶναι πλούσιος; Σημείωσον ἀκριβῶς τί σημαίνει ὤρα αἰφνίδιος, ἢ ἐξαφνικὸν τὸν ἦλθε; ἢ καθὼς καταρῶνται οἱ ἀπαίδευτοι, ἐξαφνικὸν νὰ σ' εὕρη; ἔχει αὐτὸ κάμμίαν ἀναφορὰν μὲ τὴν δεισιδαίμονα ὑπόληψιν τῶν ςοιχείων; καὶ τί πιςεύουν ὅτι πάσχει ὁ ἄνθρωπος, τὸν ὁποῖον εὗρῆκε τὸ ξαφνικόν; καὶ ποίαν ὥραν τῆς ἡμέρας, τὸ μεσημέριον τάχα; καὶ εἰς ποίους τόπους ἐξαιρέτως; Περὶ αὐτῶν παρακαλῶ νὰ μὲ γράψης ἀκριβῶς, ἀφοῦ πρῶτον πληροφορηθῆς ἀσφαλῶς.

Καθὼς εἶναι πράγματα, περὶ τῶν ὁποίων πρέπει νὰ ἐρωτῶνται οἱ σοφοί, οὕτως εἶναι πράγματα, τῶν ὁποίων τὴν πληροφορίαν δὲν δύναταί τις νὰ λάβη πάρεξ ἀπὸ τοὺς χυδαίους· καθὼς παραδείγματος χάριν, Νικόλαον τὸν Τουτουνζῆν, καὶ ἄλλους τοιούτους γενναίους ἄνδρας πλήρεις πνεύμα-

τος καὶ σοφίας· ἐξεύρεις ὅτι αὐτὸς ὁ Νικόλαος, ὁσάκις ἤθελε νὰ κοινωνήσῃ, μὴν ἀρκούμενος εἰς τὸν κανόνα τῆς μεταλήψεως, ἀνεγίνωσκε καὶ τὸν μέγαν κανόνα, ἔπειτα καὶ τοὺς δύο παρακλητικούς· τοιοῦτοι λοιπὸν σοφοὶ ἄνδρες ἐξεύρουσι καλώτατα καὶ τὰ ξαφνικὰ, τοὺς βουρβουλάκους, καὶ τὰ στοιχεῖα.

Ἅπαντας τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους ἄσπασαι κατ' ὄνομα ἀπὸ μέρους μου. Ἔῤῥωσο εὐδαιμονῶν!

6 Ἀπριλίου. Τορναῖος ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Βιτυρίγου ἐπρόβαλεν εἰς τὴν γενικὴν σύνοδον τῆς Γαλλίας, ὅτι μοναχοὶ καὶ ἱερεῖς καὶ ἁπλῶς ὅλος ὁ κλῆρος τῆς Γαλλίας δὲν ἔπρεπεν εἰς τὸ ἑξῆς νὰ διακρίνωνται ἀπὸ τοὺς κοσμικοὺς μὲ διάφορον ἔνδυμα. Ἐψήφισε λοιπὸν ἡ σύνοδος ὁμοθυμαδὸν τὴν κατάργησιν τῶν ἱερομοναχικῶν ἐνδυμάτων, καὶ δὲν ἔχουσι πλέον τὴν ἄδειαν οἱ καλόγηροι νὰ φορῶσι διάφορα ἐνδύματα ἀπὸ τοὺς κοσμικοὺς, πάρεξ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὴν ἱερατικὴν συνήθη στολὴν, ὁπόταν δηλαδὴ ψάλλωσι τὴν ἀκολουθίαν, ἢ ἐπιτελῶσι τὰ μυστήρια. Αὐτὸ θέλει σὲ φανῆν παράδοξον, μάλιστα προβαλλόμενον ἀπὸ ἐπίσκοπον· ὅταν ὅμως συλλογισθῇ τὶς ὅτι ὁ Χριστὸς καὶ οἱ ἀπόστολοι, ἤγουν οἱ πρῶτοι ἀρχιερεῖς τῆς ἐκκλησίας, ἀνώτεροι χωρὶς ἀμφιβολίαν ἀπὸ τοὺς σημερινοὺς πανοσιωτάτους, θεοφιλεστάτους, πανιερωτάτους, μακαριωτάτους, καὶ παναγιωτάτους, δὲν ἐφόρουν ἄλλο ἔνδυμα πάρεξ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐφόρει ὅλον τὸ Ἰουδαϊκὸν ἔθνος τοῦ καιροῦ ἐκείνου· ὅταν πρὸς τούτοις στοχασθῇ ὅτι αὐτὸ τὸ ἐξαίρετον μαῦρον καὶ σκοτεινὸν ἔνδυμα συνήργησεν ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος εἰς τὸ νὰ αὐξήσῃ τὸν τύφον καὶ τὴν αὐθάδειαν τῶν καλογήρων, μέχρις οὗ νὰ τὸ ὀνομάσωσι καὶ ἀγγελικὸν σχῆμα, (ὡσὰν νὰ ἐρασοφόρεσαν ποτὲ οἱ ἄγγελοι εἰς τοὺς οὐρανοὺς) καὶ ἀπὸ τἄλλο τὴν ἡμετέραν ἠλιθιότητα καὶ μωροευλάβειαν, οἱ ὁποῖοι ὑποκάτω εἰς αὐτὸ τὸ ἔνδυμα ἐσυγχύσαμεν τὸν ἀληθῶς καλὸν καὶ θεοσεβῆ καλόγηρον μὲ τὸν ὑποκριτὴν καὶ θεομπαίκτην καλόγηρον, προσφέροντες ἐπίσης εἰς ὅλους τὴν αὐτὴν τιμήν· ὅταν, λέγω, αὐτὰ συλλογισθῇ τις χωρὶς προλήψεως, εὐκόλως

θέλει καταλάβειν ὅτι τὸ συμφέρον τῆς ἐκκλησίας, ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ βελτίωσις τῶν χριστιανικῶν ἠθῶν, ἀπαιτεῖ τὴν κατάργησιν τῆς τοιαύτης παραλόγου διακρίσεως.

7 Απριλίου. Η ἐπανάστασις τοῦ Ταυρίνου ἦτο μία ἔρις τῶν μαθητῶν τῆς ἀκαδημίας μὲ μερικοὺς ψωρομανόλιδες ἐκ τοῦ κοινοῦ λαοῦ· ἡ ὁποία λέγουσιν ὅτι κατέπαυσε τώρα ὄχι ὅμως χωρὶς αἱματοχυσίαν.

Ελάβομεν πρὸς τούτοις τὴν εἴδησιν, ὅτι συνέβησαν ἐπαναστάσεις καὶ εἰς διαφόρους πόλεις τῆς παπικῆς ἐπικρατείας· αὐτὰ τὰ ἀλλεπάλληλα καὶ παράδοξα συμβεβηκότα φοβερίζουσιν ὅλους τοὺς ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης. Ταύτην τὴν ὥραν ᾄδεται ὅτι ἡ Αἰκατερίνα πέμπει 29 πλοῖα τῆς λίνεας φορτωμένα στρατιώτας, ἀλλὰ ποῦ, οὐδένας ἀκόμη ἐξεύρει· ὑποπτευόμεθα ὅμως, ὅτι εἶναι καθ' ἡμῶν. Καὶ πάλιν ἔῤῥωσο καὶ λύσον αὐτὴν τὴν μακρὰν καὶ ἄνοστον καὶ παράδοξον σιωπήν σου.

15 Απριλίου. Εκράτησα τὴν ἐπιστολήν μου μέχρι τῆς παρούσης ἡμέρας καὶ ὥρας, διὰ νὰ σὲ γράψω καὶ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως τῆς Σουηκίας, τὸν ὁποῖον μανθάνομεν σήμερον· ἀπέθανεν εἰς τὰς εἰκοσιεννέα Μαρτίου· εἰς τὴν ἀνατομὴν τοῦ σώματός του εὕρηκαν μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ βόλιον τετράγωνον, τὸ ὁποῖον οὔτε ἡ φύσις οὔτε ἡ τέχνη δὲν ἐδυνήθη νὰ ἐκβάλῃ. Ἔῤῥωσο καὶ πάλιν.

Ὅλος σὸς
Α. ΚΟΡΑΗΣ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΟΓΔΟΗ.

Ἐκ Παρισίων, Ἀπριλίου 18, 1792.

Φίλτατέ μου Πρωτοψάλτα,

Εἰς τὰς 15 Απριλίου σὲ ἔγραψα μίαν διεξοδικὴν ἐπιστολὴν, τῆς ὁποίας ὁ ἐπίλογος ἦτον ὁ φόνος τοῦ βασιλέως τῆς Σουη-

κίας. Τὰ νέα καὶ παράδοξα πολλαπλασιάζονται καθ' ἡμέραν καὶ ὥραν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε εἶναι ἀδύνατον εἰς τὸ ἑξῆς νὰ σὲ γράψω κἂν τὸ δεκατημόριον ἀφ' ὅσα ἢ ἐδῶ βλέπω, ἢ ἀπὸ τὰς διαφόρους γαζέτας μανθάνω συμβαίνοντα εἰς τὰ λοιπὰ τῆς Εὐρώπης μέρη, ἂν δὲν ἀλλάξω τὸν τρόπον τῶν ἐπιστολῶν μου, σημειῶν εἰς τρόπον γαζέτας τὰς διαφόρους περιπετείας τῶν πραγμάτων, τὴν ἡμέραν εἰς τὴν ὁποίαν συμβαίνουσιν ἢ μηνύονται.

Ἄρχομαι λοιπὸν ἀπὸ τῆς σήμερον 18 Ἀπριλίου (καὶ σημείωσαι ὅτι ἀκόμη ἐπιστολήν σου δὲν ἔλαβον); καὶ σὲ ἀναγγέλλω, ὅτι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως τῆς Σουηκίας, ἐφανερώθησαν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς εὐγενεῖς συνωμόται καὶ συμπράκτορες τοῦ φόνου· ἀπὸ τοὺς ὁποίους μερικοὶ ἔφυγον, οἱ δὲ περισσότεροι ἐπιάσθησαν, καὶ ἐφυλακώθησαν· ἕνας ἀπ' αὐτούς, ὁ Βαρόνος Βιέλκης, κληθεὶς παρὰ τοῦ μινίστρου μίαν ὥραν ἀφοῦ ἐξεψύχησεν ὁ Γουστάβος, διὰ νὰ ἐξετασθῇ περὶ τοῦ φόνου, ἀπεκρίθη τοῦτον τὸν τρόπον· «Ὄχι μόνον ἐστάθην σύμβουλος αὐτοῦ τοῦ φόνου, ἀλλ' εἶμαι καὶ ἀρχηγὸς αὐτῆς τῆς συνωμοσίας· ἂν ἐρωτᾷς διατί ἐκοινώνησα εἰς αὐτὴν τὴν ἐπιβουλήν, σὲ ἀποκρίνομαι ὅτι τὸ συμφέρον τῆς πατρίδος μου ἐζήτει ἀναγκαίως τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως· ἄλλο περισσότερον δὲν ἔχω νὰ σὲ εἴπω· μόλις τεταρτημόριον τῆς ὥρας ἔχω ἀκόμη νὰ ζήσω, ἐπειδὴ ἐφαρμάκευσα τὸν ἑαυτόν μου διὰ νὰ ἐλευθερωθῶ ἀπὸ τὴν ἐκδίκησίν σου, καὶ ἀποθνήσκω εὐχαριστημένος.» Ἀφ' οὗ ἀπέθανεν ἀπὸ τὸ φάρμακον (τὸ ὁποῖον εἶχε πίειν πρὶν νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸν μινίστρον), ἐκωλοσύρθη ὁ νεκρός του ἀπὸ δήμιον, διὰ προσταγῆς τοῦ κράτους, εἰς τὰς πλατείας καὶ ῥύμας τῆς πόλεως. Οἱ λοιποὶ φυλακωμένοι, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ αὐτουργὸς τοῦ φόνου Ἀγκαστρόμιος, δὲν ἐξητάσθησαν ἀκόμη. Ὁ υἱὸς τοῦ βασιλέως διαδέχεται τὴν βασιλείαν, ἀλλ' ἐπειδὴ νόμος εἶναι νὰ μὴν ἀνακηρύττεται βασιλεὺς πρὸ τῆς ἡλικίας τῶν δεκαοκτὼ ἐτῶν, διοικεῖ ὁ Δοὺξ τῆς Σουδερμανίας, ἀδελφὸς τοῦ ἀποθανόντος βασιλέως, τὴν βασι-

…ζέιν, μέχρις οὗ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν νόμιμον ἡλικίαν ὁ νῦν τεσσαρεσκαιδεκαετὴς διάδοχος.

20 Ἀπριλίου. Σὲ ἔγραψα καὶ προλαβόντως, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ, ἡ Προυσσία, Σουηκία, Ῥωσσία, καὶ Ἰσπανία ἑτοιμάζοντο καθ' ἡμῶν. Αὐτῆς τῆς φοβερᾶς παρασκευῆς ἀρχηγὸς ἡγεμὼν καὶ προστάτης ἦτον ὁ αὐτοκράτωρ; συνεπαγόμενος τοὺς λοιποὺς ὡς συμμάχους. Τὸ χείριστον ὅμως ἦτον, ὅτι οὔτε ἔπαυον ἀπὸ τὸ νὰ συναθροίζωσι στρατεύματα, οὔτε ἐρωτώμενοι ἀπεκρίνοντο σαφῶς ὅτι τὰ συνήθροιζον καθ' ἡμῶν: Ἐτόλμων καὶ ἐφοβοῦντο, ἤθελον καὶ δὲν ἤθελον, τὸ μὲν δι' ἄλλα τέλη κρύφια μεταξὺ Ῥωσίας, Προυσσίας καὶ αὐτοκράτορος (ἀπὸ τὰ ὁποῖα ὑποπτεύονται νὰ ἦτο καὶ ἕνας νέος μερισμὸς τῆς Πολονίας, κτλ.) τὸ δὲ, καὶ διότι βλέποντες τὰς ἐσωτερικὰς διχονοίας ἡμῶν, μάλιστα τὴν ταραχὴν, τὴν ὁποίαν μέχρι τῆς παρούσης ἡμέρας καὶ ὥρας προξενοῦσιν εἰς ἡμᾶς οἱ γυμνωθέντες καλόγηροι, ἤλπιζαν νὰ μᾶς ἰδῶσιν ἐξησθενημένους ἀπὸ τὰ οἰκεῖα ἡμῶν πάθη, καὶ τότε νὰ πέσωσιν ἐπάνω εἰς ἡμᾶς, καὶ μὲ περισσοτέραν εὐκολίαν ἢ νὰ μᾶς μερίσωσιν ὡς τοὺς Πολονούς, ἢ νὰ μᾶς ἀναγκάσωσι νὰ δώσωμεν καὶ πάλιν εἰς τὴν αὐλὴν τὴν προτέραν αὐτοδέσποτον καὶ ἀνυπεύθυνον ἐξουσίαν της. Ἐπειδὴ αὐτὴν τὴν μεταβολὴν τῆς Γαλλίας τὴν στοχάζονται ὅλοι οἱ βασιλεῖς τῆς Εὐρώπης ὡς κακὸν οἰωνὸν, καὶ φοβοῦνται ἕκαστος μὴ διαδοθῇ καὶ εἰς τοὺς ἰδίους του ὑπηκόους ὡς λοιμός. Ὁ ἡμέτερος βασιλεὺς ὁμοθυμαδὸν μὲ τὴν σύνοδον ἐζήτησε πολλάκις ἀπὸ τὸν ἀποθανόντα Λεοπόλδον ἀπόκρισιν σαφῆ καὶ ἄδολον, διὰ τί συνάζει στρατεύματα, τίς εἶναι ὁ σκοπός του, διὰ τί συγκροτεῖ συμμαχίαν μετὰ τῶν ἄλλων βασιλέων· ὁ πονηρός σου Λεοπόλδος μᾶς ἀπεκρίνετο πάντοτε μὲ λόγους εἰρηνικούς, ὅτι τὰ μὲν στρατεύματα τὰ ἐσύναζε δι' ἰδίαν του ἀσφάλειαν, φοβούμενος κἀμμίαν ἀπροσδόκητον ἔφοδον τῶν Γάλλων, τὴν δὲ συμμαχίαν συνεκρότει, ἐπειδὴ πολλοὶ Γάλλοι, ἐξεπαρθέντες ἀπὸ τὴν ἰδίαν πολιτικὴν μεταβολὴν, περιήρχοντο τὰς λοιπὰς βασιλείας,

διεγείροντες τὰ ἔθνη εἰς ἀποστασίαν ἀπὸ τοὺς ἰδίους των ἡγεμόνας. Βλέποντες, ὅτι ὁ Λεοπόλδος ζητεῖ νὰ μᾶς κοιμίσῃ, ὁ βασιλεὺς μετὰ τῆς συνόδου ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ ἀποφασιστικῶς, νὰ ἀπολύσῃ τὰ στρατεύματά του, ἂν θέλῃ νὰ εἰρηνεύῃ μὲ ἡμᾶς. Ὁ θάνατος τὸν ἐμπόδισεν, ἢ νὰ ἐκβάλῃ πλέον τὸ προσωπεῖον καὶ νὰ κινήσῃ καθ' ἡμῶν, ἢ νὰ παύσῃ ἀπὸ τὸ νὰ μᾶς ἐπηρεάζῃ. Πολλῶν γνώμη εἶναι, ὅτι ἤθελε κάμειν τὸ δεύτερον, διότι ἀπ' ὅλους τοὺς βασιλεῖς τῆς Εὐρώπης, αὐτὸς ἤθελεν εἶσθαι ὁ πλέον ἀναπολόγητος, ἂν ἐδυσηρεστεῖτο οὕτω σκληρῶς εἰς τὴν νέαν μεταβολὴν τῆς Γαλλίας, ἐπειδὴ πολλοὺς νέους νόμους τῶν Γάλλων ἐνομοθέτησεν αὐτὸς αὐτεπάγγελτος καὶ χωρὶς γενικὴν συνάθροισιν, ὅταν ἦτον ἔτι Δοὺξ τῆς Ετρουρίας. Ὁ διάδοχός του Φραγκίσκος, βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας, ἠθέλησε καὶ αὐτὸς νὰ μᾶς διατρίβῃ τὸν καιρὸν κατὰ μίμησιν τοῦ πατρός του μὲ ἀποκρίσεις ἀδιορίστους καὶ ἀμφιβόλους. Τέλος πάντων, ὁ ἡμέτερος Λοδοβίκος (ὅστις τανῦν φαίνεται εἰλικρινῶς ὁμόψυχος μὲ τὸ ἔθνος) ὑπῆγε σήμερον τὸ πρωῒ εἰς τὴν σύνοδον, καὶ παρέστησεν εἰς αὐτήν, ὅτι μὴ δυνηθεὶς μέχρι τῆς σήμερον νὰ λάβῃ τελείαν πληροφορίαν εἰρήνης μήτε ἀπὸ τὸν γυναικάδελφόν του Λεοπόλδον, μήτε ἀπὸ τὸν ἀνεψιόν του Φραγκίσκον, βλέπων ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τὰς ἐσωτερικὰς ταραχὰς τῆς Γαλλίας, καὶ φοβούμενος μήπως καταδράμωσιν ἐξαίφνης πανταχόθεν οἱ ἡμέτεροι ἐχθροί, ὁπόταν μᾶς εὕρωσιν εἰς παντελῆ ἀδυναμίαν, ἔκρινεν εὔλογον νὰ κηρύξωμεν ἡμεῖς πρῶτοι τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Φραγκίσκου, χωρὶς νὰ προσμένωμεν περαιτέρω. Ἡ σύνοδος, συγκατανεύσασα εὐθὺς εἰς τὴν αἴτησιν τοῦ βασιλέως, ἐκήρυξε διὰ ψηφίσματος σήμερον 20 Ἀπριλίου πόλεμον κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Οὐγγαρίας.

21 Ἀπριλίου. Χθὲς τὸ ἑσπέρας ἐκηρύχθη (καθὼς σὲ εἶπα) παρὰ τῶν Γάλλων ὁ πόλεμος, καὶ τὸ μεσονύκτιον ἐπέμφθησαν τριάκοντα ταχυδρόμοι κατὰ διαφόρους πόλεις καὶ χώρας, φέροντες τὸ ψήφισμα τῆς συνόδου, διὰ νὰ κινήσωσιν εὐθὺς τὰ

Γαλλικὰ στρατεύματα πρὸς τὰ σύνορα τῆς Γερμανίας. Ἔμεινε τώρα νὰ ἴδωμεν, ἂν οἱ σύμμαχοι τοῦ Φραγκίσκου τὸν βοηθήσωσι, καθὼς ὑπεσχέθησαν· ἂν αὐτὸ συμβῇ, καθὼς εἶναι πιθανὸν, ὅτι θέλει συμβῆν, ὁ φόβος εἶναι μέγας δι᾽ ἡμᾶς. Ἀλλ᾽ ὅμως πρέπει νὰ σὲ εἴπω καὶ τοῦτο, ὅτι ἔχομεν καὶ ἐλπίδας πολλὰς νὰ διασκεδάσωμεν αὐτὸ τὸ φοβερὸν νέφος τῶν ἐχθρῶν, τὸ μὲν ἐπιστηριζόμενοι εἰς τὸν ἔρωτα τῆς ἐλευθερίας, τὸ δὲ, ἔχοντες καὶ μεγάλα παραδείγματα παλαιὰ καὶ νέα ἐθνῶν ἀσυγκρίτως μικροτέρων καὶ κατὰ τὸ πλῆθος καὶ κατὰ τὰ χρήματα ἀπὸ τὴν Γαλλίαν, τὰ ὁποῖα μὲ ὅλον τοῦτο ἔμειναν ἀνίκητα ἀπὸ τοὺς πολυπληθεῖς καὶ φοβεροὺς ἐχθρούς των. Στέκομαι θεατὴς περίεργος νὰ ἴδω τὸ τέλος αὐτῆς τῆς παραδόξου περιπετείας. Μόνον τὸ Γαλλικὸν ἔθνος μεταξὺ τῶν ἐθνῶν τῆς Εὐρώπης ἔφθασεν εἰς τὸ ὕψος τῆς δόξης τῶν ἡμετέρων προγόνων κατὰ τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας. Αὐτοὶ τὸ ἐξεύρουσι καὶ τὸ καυχῶνται, καὶ πολλοὶ ἐπιφέρονται, ὅτι καὶ ὑπερέβησαν τοὺς Ἕλληνας, διότι οἱ Γάλλοι μεταξὺ τῶν πολλῶν δώρων τῆς φύσεως καὶ τῆς ἀνατροφῆς, ἔχουσι καὶ τὸ προτέρημα νὰ ἦναι τρελοὶ καὶ ἀλαζόνες. Ἂν ἐπιτύχωσι καὶ τοῦτο τὸ νὰ φανῶσιν ὑπέρτεροι τῶν ἐχθρῶν, καὶ νὰ ὑπερασπίσωσι τὴν νέαν νομοθεσίαν των, ὅλαι τοῦ τημαρχανᾶ τῆς Μαγνησίας αἱ ἁλύσεις δὲν θέλουν εὑρεθῆν ἱκαναὶ νὰ κρατήσωσιν ἕνα μόνον ἀπ᾽ αὐτούς. Ἀλλοίμονον ὅμως εἰς αὐτοὺς, ἂν τοὺς κυριεύσῃ ἡ δειλία, καὶ ὑπογράψωσιν εἰς τὰ ζητήματα τῶν ἐχθρῶν! θέλουν κατασταθῆν μυκτηρισμὸς καὶ χλευασμὸς ὅλης τῆς Εὐρώπης, καὶ πρῶτος ἐγὼ θέλω τοὺς πτύσειν εἰς τὸ πρόσωπον (καθὼς τὸ λέγω πρὸς πολλοὺς Γάλλους ἀποστόλους καθ᾽ ἡμέραν) τὸ μὲν ὀνειδίζων τὴν μεγαλαυχίαν των, τὸ δὲ καὶ ἐκδικῶν τὸ γένος μου, τὸ ὁποῖον σκληρῶς αὐτοὶ πολλάκις, ἂν καὶ δικαίως, ὠνείδισαν.

22, 23, καὶ 24 Ἀπριλίου. Ἀδύνατον εἶναι νὰ σὲ περιγράψω τὴν χαρὰν, τὸν ἐνθουσιασμὸν, καὶ τὴν ἀκράτητον ὁρμὴν, τὴν ὁποίαν ἔδειξεν ὅλον τὸ ἔθνος εἰς τὴν ἀπόφασιν τοῦ

πολέμου· δὲν ἀκούεις ἄλλο ἀπ' ὅλους παρὰ « ἐλευθερίαν ἢ θάνατον. » Προχθὲς, χθὲς καὶ σήμερον, τρεῖς ἡμέρας, παρεστάθησαν πολλοὶ καὶ διάφοροι εἰς τὴν γενικὴν σύνοδον προσφέροντες ἑκούσια δῶρα χρυσίου ἕκαστος κατὰ τὴν ἰδίαν δύναμιν, διὰ τὴν δαπάνην τοῦ πολέμου, ὄχι μόνον Γάλλοι, ἀλλὰ καὶ ξένοι ἐκ πολλοῦ κατοικοῦντες εἰς τὴν Γαλλίαν, ἢ ἐπιδημήσαντες μὲ σκοπὸν νὰ κατοικήσωσιν, ἀφοῦ μετεβλήθη ἡ πολιτική της κατάστασις. Ἕνας Γερμανὸς ὀνομαζόμενος Κλότζιος, ἄνθρωπος μεστὸς ἀπὸ πνεῦμα καὶ προκοπὴν, ἀλλὰ καὶ τρελὸς ὀλίγον, (τὸν ὁποῖον λέγουσι νὰ ἦναι ἀνεψιὸς τοῦ ἀλιτηρίου Παυΐου, τοῦ διασύραντος τοὺς Γραικοὺς εἰς τὰ συγγράμματά του), ἐπρόσφερε δῶρον ἑκούσιον διὰ τὸν πόλεμον δώδεκα χιλιάδας λιτρῶν Γαλλικῶν. Ἐπρόβαλεν ἕνας ἀπὸ τὴν σύνοδον, ὅτι ἔπρεπε νὰ μεταχειρισθῶσιν αὐτὰ τὰ ἑκούσια δῶρα ὄχι εἰς τὴν δαπάνην τοῦ πολέμου, ἀλλὰ νὰ τὰ κηρύξωσι διὰ τῶν ἐφημερίδων εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην ὡς ἀμοιβὰς διὰ τοὺς στρατιώτας τῶν ἐχθρῶν, ὅσοι ἀφήσαντες τὴν σημαίαν τῶν ἄλλων βασιλέων αὐτομολήσωσι πρὸς τοὺς Γάλλους· πρὸς τοὺς ὁποίους νὰ ὑποσχεθῶσι προσέτι καὶ κτήματα ἀκίνητα, ἤγουν χωράφια καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἀνήκοντα εἰς τοὺς φυγάδας εὐγενεῖς, ἂν ἀφήσαντες τὰς ἰδίας πατρίδας θελήσωσι νὰ κατοικῶσιν εἰς τὴν Γαλλίαν. Αὐτὸς εἶναι τρόπος ἐπιτήδειος τοῦ νὰ ἐκμαυλίσωσι τοὺς στρατιώτας τῶν ἐχθρῶν, καὶ οὐαὶ εἰς τοὺς λοιποὺς βασιλεῖς, ἂν λάβῃ ἔκβασιν· οὗτος ὁ πόλεμος, φίλε μου, δὲν ὁμοιάζει τῶν ἄλλων πολέμων· θέλει εἶσθαι σκληρὸς καὶ φθοροποιὸς, ἂν οἱ Γάλλοι ἀληθῶς μιμηθῶσι τοὺς Ἕλληνας, τοὺς ὁποίους καυχῶνται νὰ ὑπερέβαλαν, ἢ θέλει εἶσθαι μία γελοιώδης γαλεωμυομαχία, ἂν λησμονήσαντες τὰς νῦν μεγαλαυχίας των κλίνωσιν ὡς ὄνοι τὰς κεφαλὰς εἰς τὴν ῥάβδον τοῦ Φραγκίσκου καὶ τῶν συμμάχων του. Οὐδεὶς οἶδε τὸ μέλλον· ἐλπίζω ὅμως ὅτι θέλουν τὸν τελειώσειν μὲ ἄσπρον πρόσωπον· ἡ χαρὰ, καθὼς σὲ εἶπα, εἶναι κοινὴ εἰς ὅλους, καὶ εἰς τοὺς φίλους φιλαθλίας τῆς νέας πολιτικῆς καταστάσεως, ὅς

ὁποῖοι ἐλπίζουσι νὰ θριαμβεύσωσι, καὶ εἰς τοὺς ἐχθροὺς αὐτοὺς, μάλιστα τοὺς ἐξωσθέντας καλογήρους, οἱ ὁποῖοι ἐλπίζουσιν ἐξ ἐναντίας τὸν θρίαμβον τῶν ἐχθρῶν, διὰ ν' ἀπολαύσωσι καὶ πάλιν τὸν ἀρχαῖον πλοῦτον, τὴν ἀρχαίαν δόξαν, καὶ τὴν ἀρχαίαν τρυφήν· λανθάνονται ὅμως οἱ ἄθλιοι· διότι, καὶ ἂν νικηθῶσιν οἱ Γάλλοι, καὶ τὰ παλαιὰ χρέη τῆς βασιλείας, καὶ ὅσα νέα θέλει προξενήσειν ὁ πόλεμος, δὲν θέλουν ποτὲ συγχωρήσειν τὸ νὰ ἀποδοθῶσιν εἰς τοὺς καλογήρους τὰ δικαίως ἀφαιρεθέντα ὑπέρμετρα καὶ ἀντίχριστα κτήματα.

25 Ἀπριλίου. Τὰ ἑκούσια δῶρα προσφέρονται ἀκόμη καθ' ἑκάστην ὥραν. Σὲ ἔγραψα ὅτι ἡ Ῥωσία ἡτοίμαζε 29 καράβια τῆς λίνεας διὰ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Γνώμη πολλῶν εἶναι, ὅτι ὁ σκοπός της εἶναι νὰ ἐνοχλήσῃ τὴν Μασσαλίαν, καὶ τὴν νῆσον τῆς Κόρσικας, ὡς ἀνηκούσας εἰς τὴν Γαλλίαν. Ἄλλοι δὲ φαντάζονται τώρα, ὅτι ἡ Ῥωσσία ὀλίγον φροντίζει περὶ τῆς Γαλλίας, εἴτε μὲ τοὺς παλαιοὺς, εἴτε μὲ νέους νόμους θέλει νὰ κυβερνᾶται, ἀλλὰ μεταχειρίζεται τὴν εὐκαιρίαν καὶ πρόφασιν τοῦ Γαλλικοῦ πολέμου διὰ νὰ ἀπατήσῃ τὸν πανοῦργον μινίστρον τῆς Ἀγγλίας τὸν Πὶτ, ὅστις δὲν τὴν ἄφησε νὰ περάσῃ τὰ καράβιά της, ὅταν ἐπολέμει τοὺς Τούρκους, ἀλλὰ τώρα, ἐχθρὸς ὢν κρυπτὸς τῆς Γαλλίας, καὶ εἰρηνευούσης ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος καὶ τῆς βασιλίσσης μετὰ τῶν Τούρκων, δὲν θέλει ἐναντιωθῆν. Ἀφοῦ ἅπαξ περάσωσι τὰ καράβια, ἂν εὕρῃ τοὺς Γάλλους δαμασμένους ἀπὸ τὸν Φραγκίσκον, ἁρπάζει μὲ εὐκολίαν τὴν Κόρσικαν, καὶ προσορμίζει τὰ πλοῖά της ἕως νὰ συγκροτήσῃ δεύτερον πόλεμον μὲ τοὺς Τούρκους. Ἂν ἐξεναντίας οἱ Γάλλοι φερθῶσιν ἀνδρείως, ἐπινοεῖ πάλιν κἀμμίαν ἀφορμὴν (καὶ ἀφορμαὶ ποτὲ δὲν λείπουσι) κατὰ τῆς Τουρκίας, καὶ κηρύττει τὸν πόλεμον. Αὐτὴ ἡ μαντεία δὲν εἶναι ἀπίθανος, καὶ ἤθελεν εἶσθαι πρᾶγμα νόστιμον καὶ περίεργον νὰ ἀπατήσῃ ἡ πανοῦργος Αἰκατερίνη τὸν πανοῦργον Πίτ.

27 Ἀπριλίου. Τὰ δῶρα πολλαπλασιάζονται καθ' ἑκάστην. Ἄνδρες, γυναῖκες, παιδία ἀνήλικα, πλούσιοι, πτωχοί, πραγ-

ματεύται, τεχνῖται, προσφέρουσιν ἕκαστος, καθὼς εὐπορεῖται ἢ θέλει, εἰς τὴν κινδυνεύουσαν πατρίδα. Εἶναι τόσος ὁ ἐνθουσιασμὸς, ὥστε δὲν θέλει μὲ φανῇ παράδοξον, ἂν μόνη αὐτὴ ἡ εἴδησις καταπλήξῃ τοὺς ἐχθροὺς, καὶ ἀλλάξωσι τοὺς σκοποὺς καὶ λόγους των. Ἡ Δανία, παρακινηθεῖσα ἀπὸ τὴν Ῥωσσίαν διὰ νὰ κοινωνήσῃ μὲ τοὺς λοιποὺς συμμάχους κατὰ τῆς Γαλλίας, ἀπέβαλε τὴν αἴτησιν, λέγουσα, ὅτι δὲν ἔχει οὐδεμίαν εὐλογοφανῆ αἰτίαν νὰ ἐνοχλήσῃ τὴν Γαλλίαν. Εἶμαι ὅλος ἐκστατικός· δὲν ἐξεύρω οὔτε τί νὰ συλλογισθῶ, οὔτε τί νὰ εἴπω, οὔτε τί νὰ προβλέψω καὶ νὰ προμαντεύσω. Ὅταν ἐνθυμηθῶ τῶν ἡμετέρων προγόνων τὰ τρόπαια, εὔκολον κρίνω τῶν Γάλλων τὸν θρίαμβον κατὰ πάσης τῆς Εὐρώπης. Ὅταν ἐξ ἐναντίας στοχασθῶ, ὅτι εὑρίσκονται μεταξὺ τῶν Γάλλων πολλοὶ οὐτιδανοὶ καὶ κακεντρεχεῖς ἄνθρωποι, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἀνθρωπίσκοι, ὅτι οἱ γυμνωθέντες καλόγηροι, ὡς λέοντες ὠρυόμενοι περιέρχονται, ζητοῦντες τρόπους παντοίους (μάλιστα τὴν παροῦσαν ὥραν) νὰ διεγείρωσι τὸν λαὸν, διὰ νὰ εὐκολύνωσι τὴν εἴσοδον τῶν ἐχθρῶν εἰς τὴν Γαλλίαν, φοβοῦμαι μήπως συμβῇ κάμμία προδοσία, καὶ συναπολεσθῇ ὁ δίκαιος μετὰ τοῦ ἀσεβοῦς. Ὅπως ἂν ἀκολουθήσῃ τὸ πρᾶγμα, στέκω ἕτοιμος ἢ νὰ πτύσω ἢ νὰ στεφανώσω τοὺς Γάλλους. Ὅστις προτιμᾷ τὴν αἰσχρὰν ζωὴν ἀπὸ τὸν ἔνδοξον θάνατον, εἴτε Γάλλος, εἴτε Γραικὸς, αὐτὸς εἶναι ἀνάξιος τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ νὰ ὀνομάζεται ἄνθρωπος.

«Οὐκ ἂν πριαίμην οὐδενὸς λόγου βροτὸν,
Ὅςις κεναῖσιν ἐλπίσι θερμαίνεται·
Ἀλλ' ἢ καλῶς ζῆν, ἢ τεθνηκέναι
Τὸν εὐγενῆ χρή..........

Τοιαῦτα παριστάνει λέγοντα τὸν Αἴαντα εἰς τὴν τραγῳδίαν Σοφοκλῆς· καὶ τοιαῦτα ἦσαν τὰ φρονήματα τῶν Ἑλλήνων, τὰ ὁποῖα ἐν ὅσῳ εἶχον τοὺς ἔτρεμεν ἡ φοβερὰ βασιλεία

τῶν Περσῶν· ἀφοῦ τὰ ἔχασαν, ὑπετάγησαν εἰς τοὺς Ῥωμαίους. Καὶ αὐτὸ μὲ ὅλον τοῦτο δὲν ἦτο τόσον δεινὸν, διότι οἱ Ῥωμαῖοι ἦσαν ἔθνος γενναῖον καὶ φωτισμένον ἀπ' αὐτοὺς τοὺς Ἕλληνας· ἀλλὰ....... ἀλλ' ὁ κάλαμος πίπτει ἀπὸ τὰς χεῖράς μου, αἱ δυνάμεις τοῦ σώματος καὶ τοῦ νοός μου παραλύονται, καὶ δὲν ἐξεύρω πλέον τί νὰ εἴπω, ὁσάκις συλλογισθῶ αὐτὴν τὴν ἀξιοθρήνητον περιπέτειαν τοῦ γένους.

28 Ἀπριλίου. Τὰ δῶρα δὲν παύουσι καθ' ἡμέραν καὶ ὥραν. Ἐλησμόνησα νὰ σὲ εἴπω τὴν ῥητορικωτάτην δημηγορίαν τὴν ὁποίαν ἔκαμε προχθὲς ἕνας ἀπὸ τοὺς συγκλητικοὺς ὀνομαζόμενος Φραγκίσκος κατὰ τῶν καλογήρων, καὶ κατὰ τῆς παπικῆς αὐλῆς ἡ ὁποία κρυφίως τοὺς ὑπερασπίζει καὶ τοὺς διδάσκει τὴν ὀχλαγωγίαν· μετ' αὐτὴν τὴν δημηγορίαν, ἥτις ἐκράτησε δύο ὥρας, ἔδωκε ψήφισμα ἡ σύνοδος, τοῦ νὰ ἐξορίζεται ὅστις καλόγηρος εἰς τὸ ἑξῆς ἤθελεν εὑρεθῆν διεγείρων φανερῶς ἢ κρυφίως τὸν λαὸν κατὰ τῆς νέας νομοθεσίας. Γνώμη ἦτο τινῶν νὰ τοὺς ἐξορίσωσιν ὅλους εἰς τὴν Ῥώμην· καὶ βέβαια ἤθελαν λιμοκτονήσειν οἱ παππάδες τῶν Γάλλων τοὺς παππάδες τῆς Ῥώμης, ἂν ἔφθανεν ὅλοι ἐκεῖ ἐνταυτῷ γυμνοὶ, πεινῶντες καὶ μὲ μεγάλην ὄρεξιν. Ἀλλ' ἡ σύνοδος, θέλουσα νὰ προσφερθῇ μὲ αὐτοὺς σπλαγχνικώτερον, διέταξε, τὸ νὰ ἐξέρχεται μόνον ἀπὸ τὴν Γαλλίαν ὅστις ἤθελεν εὑρεθῆν παραβάτης, καὶ νὰ ὑπάγῃ ὅπου θέλει.

Πρώτῃ Μαΐου. Σήμερον ἐμάθαμεν τὴν πρώτην συμβολὴν τοῦ πολέμου, ἡ ὁποία συνέβη εἰς τὰς 28 Ἀπριλίου μεταξὺ Γάλλων καὶ Αουςριακῶν. Ἀλλ' ἀνίσως καὶ αἱ μέλλουσαι συμβολαὶ ἦναι ὡς αὕτη, οὐαὶ εἰς τοὺς Γάλλους! Ἡ φθορὰ δὲν εἶναι βέβαια μεγάλη, ἀλλ' ὁ τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖον ἔγινεν, εἶναι φοβερὸς, αἰσχρὸς, καὶ ἐπικίνδυνος. Ὁ δυστυχὴς Δίλλων, στρατηγὸς ἑνὸς μικροῦ συστήματος στρατιωτῶν Γάλλων, τρέχει πρὸς τὸ Τορνὲ διὰ νὰ κτυπήσῃ τοὺς Αουστριακούς. Εἰς αὐτὴν τὴν ὥραν τῆς συμβολῆς ἓξ ἢ ἑπτὰ ἀλιτήριοι Γάλλοι στρατιῶται φωνάζουσιν εἰς ὅλην τὴν παράταξιν « προδό-

θῆμεν συστρατιῶται, ὁ στρατηγὸς Δίλλων μᾶς προδίδει εἰς τοὺς Αουστριακούς ». Ἡ φάλαγξ ὅλη ταράσσεται, θορυβεῖται, σκορπίζεται, καὶ εἰς αὐτὸν τὸν θόρυβον ἀφίνω σε νὰ στοχασθῇς πόσον ἦτον εὔκολος ἡ νίκη εἰς τοὺς ἐχθρούς. Δὲν ἔφθανεν αὐτὸ, ἀλλ' εἰς αὐτὴν τὴν ἀταξίαν καὶ ταραχὴν, αὐτοὶ οἱ ἀλιτήριοι, ἢ ἄλλοι ὅμοιοι μὲ αὐτοὺς ἁρπάζουσι τὸν ἄθλιον Δίλλωνα τὸν στρατηγὸν, καὶ τὸν θυσιάζουσιν ὡς προδότην αὐτὸν καὶ δύο ἄλλους ἀξιωματικούς. Αὐτὴ ἡ θλιβερὰ εἴδησις ἐπροξένησεν ἐδῶ μεγάλην σύγχυσιν, καὶ (τὸ χειρότερον) ὑποψίας φοβερὰς κατὰ τῆς αὐλῆς τοῦ Λοδοβίκου, καὶ μάλιςα αὐτῆς τῆς βασιλίσσης· οἱ ἐχθροὶ αὐτῆς τῆς ἀθλίας βασιλίσσης (καὶ ἔχει πολλοὺς) τὴν διαβάλλουσιν ὡς αἰτίαν αὐτοῦ τοῦ θορύβου, φανταζόμενοι, ὅτι αὐτὴ ἔδωκε κρυφίους προσταγὰς τοῦ νὰ προξενηθῇ μία τοιαύτη σύγχυσις. Ἄλλοι αἰτιῶνται τοὺς καλογήρους. Αὐτὰ ὅλα εἶναι δυνατὰ καὶ πιθανὰ, δὲν εἶναι ὅμως φανερὰ καὶ ἀποδεδειγμένα· ὅπως καὶ ἂν ἦναι, ἡ αὐλὴ τρέχει μέγαν κίνδυνον καθ' ἡμέραν καὶ ὥραν· καὶ μὴ σὲ φανῇ παράδοξον, ἂν σὲ γράψω καμμίαν ἡμέραν τὸν φόνον αὐτοῦ τοῦ ἀθλίου βασιλέως καὶ τῆς γυναικός του. Ἡ μεγάλη του δυστυχία εἶναι, ὅτι ὄχι μόνον μεταξὺ τούτων τῶν προστατῶν τῆς νέας καταστάσεως ἔχει ἐπισήμους ἐχθροὺς, οἱ ὁποῖοι ἐπιβουλεύονται τὴν ζωήν του, ἢ κἂν σπουδάζουσι νὰ τὸν παραστήσωσιν ὡς ἀνάξιον τοῦ θρόνου, καὶ οὕτω νὰ τὸν καθαιρέσωσιν ἀπὸ τὴν βασιλείαν, ἀλλὰ καὶ αὐτοί του οἱ ἀδελφοὶ οἱ φυγάδες μὲ τοὺς ὀπαδούς των τὸν μέμφονται ὡς αἴτιον ὅλης ταύτης τῆς μεταβολῆς, διὰ τὸ νὰ ἐφάνη κατὰ πολλὰ ἤπιος περὶ τὰς ἀρχὰς καὶ συγκαταβατικὸς εἰς ὅλα τὰ ζητήματα τοῦ λαοῦ. Ὅθεν σπουδάζουσι καὶ αὐτοὶ νὰ τὸν σύρωσιν εἰς τὴν Γερμανίαν ἑκόντα ἢ ἄκοντα, καὶ ἀφοῦ μίαν φορὰν τὸν ἀπομακρύνωσιν ἀπὸ τὴν Γαλλίαν, ὁ σκοπός των εἶναι νὰ τὸν καθαιρέσωσι, νὰ βασιλεύσωσιν ἀντ' αὐτοῦ τὸν ἀνήλικον υἱόν του, καὶ οὕτω βοηθούμενοι ἀπὸ τοὺς λοιποὺς ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης νὰ ἐμβῶσιν εἰς τὴν Γαλλίαν.

2 Μαΐου μέχρι τῆς 24. Εἰς ταύτας τὰς 23 παρελθούσας ἡμέρας συνέβησαν πολλὰ, ἀλλ' ἐγὼ πρέπει νὰ συντέμω, ἐπειδὴ εἶναι τῶν ἀδυνάτων ἀδυνατώτατον νὰ σὲ γράφω λεπτομερῶς τὰ πάντα. Χθὲς καὶ σήμερον ἐγεννήθησαν πάλιν ὑποψίαι μεγάλαι περὶ τῆς φυγῆς τοῦ Βασιλέως. Διέβαλον εἰς τὴν σύνοδον τὴν βασίλισσαν ὡς αἴτιον πάντων τῶν ἐνεςώτων καὶ τῶν μελλόντων κακῶν· εἶπον, ἀλλὰ χωρὶς ἀπόδειξιν, ὅτι τὰς νύκτας κρατεῖ κρυπτὸν συμβούλιον, εἰς τὸ ὁποῖον μὲ τοὺς πιστούς της συμβουλεύεται καὶ ζητεῖ τὰ μέσα τοῦ νὰ εἰσάξη τὰ στρατεύματα τοῦ ἀνεψιοῦ της Φραγκίσκου εἰς τὴν Γαλλίαν. Εὑρισκόμεθα εἰς φοβερὰς περιστάσεις.

29 Μαΐου. Ἑσπέρας, ὥρα δεκάτη, θόρυβος μέγας εἰς ὅλην τὴν πόλιν· περιέρχονται εἰς τὰς πλατείας ἐκ προσταγῆς τῶν ἀρχόντων, καὶ κτυποῦσι τὰ τύμπανα, συνάζουσι τοὺς στρατιώτας, καὶ τρέχουσι πρὸς τὸ Βασιλικὸν Παλάτιον, ἐπειδὴ ἐσπάρη λόγος ὅτι ταύτην τὴν νύκτα μέλλει νὰ φύγη ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τὸ Παρίσιον.

30 Μαΐου. Ἐκράτησεν ὁ θόρυβος ὅλην τὴν νύκτα. Τὸ κακὸν εἶναι ὅτι εἰς τοιαῦτα δεινὰ ὄντες παρόντες δὲν δυνάμεθα μὲ ὅλον τοῦτο νὰ ἀνακαλύψωμεν τὴν ἀλήθειαν· ὀφθαλμοὺς ἔχομεν, καὶ οὐ βλέπομεν, ὦτα ἔχομεν, καὶ οὐκ ἀκούομεν, μόνον ἡμῶν τὸ στόμα λαλεῖ ἀλόγως καὶ ἀδιακρίτως καὶ ὅσα ὁ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ τὸ οὖς οὐκ ἤκουσε. Πολλοὶ θέλουσιν, ὅτι ἡ ὑποψία τῆς φυγῆς τοῦ βασιλέως δὲν ἦτο χωρὶς θεμέλιον· ἄλλοι ἐξ ἐναντίας στοχάζονται, ὅτι οἱ ἐχθροί του ἐπενόησαν αὐτὴν τὴν διαβολὴν διὰ νὰ διεγείρωσι τὸν λαὸν μὲ σκοπὸν καὶ ἐλπίδα ὅτι εἰς τὸ σκότος τῆς νυκτὸς καὶ εἰς τὸν μέγαν θόρυβον, ἤθελεν εὑρεθῆν τις νὰ τὸν θανατώση. Σὲ εἶπον ἄλλοτε ὅτι ἡ σύνοδος ἐσυγχώρησεν εἰς τὸν βασιλέα νὰ συγκροτήση τάγμα σωματοφυλάκων ἰδικόν του, χιλίους ὀκτακοσίους στρατιώτας. Τώρα ὑπωπτεύθησαν ὅτι οἱ ἴδιοί του σωματοφύλακες ἔμελλαν νὰ εὐκολύνωσι τὴν φυγὴν τοῦ βασιλέως, συνοδεύοντες καὶ ἐκβάλλοντες αὐτὸν ἀπὸ τὴν Γαλλίαν. Ἐμήνυσε,

λοιπὸν πρὸς τὸν βασιλέα ἡ σύνοδος ὅτι ἐπειδὴ ὁ λαὸς ὑποπτεύεται τοὺς σωματοφύλακάς του ὡς ἐπιβούλους καὶ ἐχθροὺς τῆς πατρίδος, τὸν παρακαλεῖ νὰ τοὺς ἀπολύσῃ, καὶ νὰ συγκροτήσῃ νέον τάγμα σωματοφυλάκων ἰσάριθμον μὲ τὸ πρῶτον. Ὁ βασιλεὺς χωρὶς ἀντιλογίαν συγκατένευσεν εἰς τὸ ζήτημα τῆς συνόδου.

Ἰουνίου 1. Ἐλάβομεν τέλος πάντων καὶ τὴν ἀπόκρισιν τῆς Ἀγγλίας, ἡ ὁποία μᾶς βεβαιόνει, ὅτι εἰς αὐτὴν τὴν καταδρομὴν τῶν λοιπῶν βασιλέων, ὁ σκοπός της εἶναι νὰ μείνῃ οὐδετέρα. Εἰς αὐτὴν τὴν καλὴν ἀπόφασιν τοὺς ἔφερεν ἡ ἐπιμέλεια τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Αὐτοδούνου, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ὁ φόβος τοῦ λαοῦ τῆς Ἀγγλίας· μὲ ὅλας ὅμως αὐτὰς τὰς ὑποσχέσεις δύσκολον εἶναι νὰ πιστεύσῃ τις τὸν πονηρὸν Πίτ. Ἡ Λουσιτανία φαίνεται καὶ αὐτὴ οὐδετέρα· ἡ Ἱσπάνια καὶ Σαρδινία ἂν καὶ παρασκευάζωνται, δὲν μᾶς εἶπαν ἀκόμη τίποτε. Ἡ Ῥωσσία, οὔτε αὐτὴ δὲν ἄνοιξε τὸ στόμα· ἀλλὰ μανθάνομεν, ὅτι τὰ στρατεύματά της κινοῦσι κατὰ τῆς Πολονίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἐφανέρωσε διὰ τοῦ πρέσβεώς της, ὅτι ἡ νέα μεταβολὴ δὲν τῆς ἀρέσκει. Ὁ λαὸς τῆς Πολονίας ἔδειξε μεγάλην ἀγανάκτησιν, καὶ μίαν ἑσπέραν συνέτριψαν ὅλα τὰ ὑάλια τῶν παραθύρων τοῦ μεγάλου Καγκελλαρίου τῆς Πολονίας, διὰ τὸ νὰ ἐγεύθη τὸ μεσημέριον εἰς τὴν τράπεζαν τοῦ Ῥωσικοῦ πρέσβεως. Μόνου τοῦ Προυσσίας τὰ στρατεύματα μανθάνομεν σήμερον ὅτι ἐκίνησαν ἐρχόμενα εἰς βοήθειαν τῆς Αὐστρίας.

3 Ἰουνίου. Ταύτην τὴν ὥραν λαμβάνω τὴν ἐπιστολήν σου γραμμένην τῇ α΄. Μαρτίου, εἰς τὴν ὁποίαν θέλω σὲ ἀποκριθῆν μας ὀλίγον συντόμως.

8 Ἰουνίου. Οὐδεμία ἡμέρα ἐπέρασεν ἀφοῦ ἐκηρύχθη ὁ πόλεμος, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν ἐπροσφέρθησαν δῶρα παρὰ τοῦ λαοῦ. Πολλοὶ Ἄγγλοι ἔπεμψαν καὶ ἀπ' αὐτὴν τὴν Ἀγγλίαν δῶρα· σήμερον ἔστειλαν καὶ ἀπὸ τὴν Ἰρλανδίαν μερικοὶ πραγματευταὶ διαφόρους ποσότητας ἀργυρίου.

Ἰουνίου 20. Ἡμέρα φοβερά. Σὲ ἔγραψα ἀνωτέρω,

ὅτι μὴ σὲ φανῇ παράδοξον ἂν σὲ γράψω κάμμίαν ἡμέραν τὸν φόνον τοῦ βασιλέως. Αὐτὴ ἡ δυστυχὴς πρόῤῥησις ἐνδέχεται νὰ τελειωθῇ σήμερον· εἶναι τέσσαρες ἢ πέντε ἡμέραι, ἀφοῦ ἐπροσμέναμεν τὸν σημερινὸν θόρυβον. Μεταξὺ τῶν νέων νόμων εἶναι καὶ οὗτος, ὅτι ἡ μὲν σύνοδος νὰ θέτῃ τοὺς νόμους, νόμων ὅμως δύναμιν νὰ μὴν ἔχωσιν, ἂν δὲν τοὺς ἐπικυροῖ καὶ ὁ βασιλεύς· ὁ βασιλεὺς, κατὰ τὴν νέαν νομοθεσίαν, ἔχει τὴν ἐξουσίαν νὰ ἀκυρώσῃ τὸν νόμον δύο συνόδων διετῶν, ἤγουν τέσσαρα ἔτη· παραδείγματος χάριν, ἂν μία σύνοδος νομοθετήσῃ τὶ, ὁ δὲ βασιλεὺς δὲν τὸ κρίνῃ δίκαιον, δύναται νὰ μὴν ὑπογράψῃ εἰς αὐτὸν τὸν νόμον· ἂν, παρελθούσης τῆς διετίας τῆς συνόδου, ἡ μετ' αὐτὴν σύνοδος ζητήσῃ πάλιν τὸν αὐτὸν νόμον, ὁ βασιλεὺς ἔχει καὶ πάλιν, ἂν θελήσῃ, τὴν ἐξουσίαν νὰ ἀποβάλῃ τὴν αἴτησιν τῆς δευτέρας συνόδου. Ἂν ὅμως μετὰ τὴν δευτέραν διετίαν ἡ τρίτη σύνοδος ἐπιμείνῃ εἰς τὸ νὰ προβάλῃ ἐκ τρίτου τὸν αὐτὸν νόμον, τότε ὁ βασιλεὺς χρεωστεῖ ἐξ ἅπαντος νὰ τὸν ἐπικυρώσῃ. Σὲ ἔγραψα ἀνωτέρω, ὅτι ἡ σύνοδος ἔδωκε ψήφισμα κατὰ τῶν ὀχλαγωγῶν καλογήρων νὰ ἐξορίζωνται ἀπὸ τὴν βασιλείαν. Αὐτὸ τὸ ψήφισμα ὁ βασιλεὺς, ἢ κακῶς συμβουλευόμενος, ἢ (τὸ ὁποῖον εἶναι πιθανὸν) καὶ φοβούμενος μὴν ἀγριώσῃ περισσότερον τοὺς πανοσιωτάτους, οἱ ὁποῖοι, καὶ ἂν τοὺς ἐμποδίσῃς νὰ ταράττωσι φανερῶς τὸν λαὸν, ἔχουσιν ἄλλο φοβερὸν καὶ κρυπτὸν μέσον τὸ τῆς ἐξομολογήσεως, διὰ νὰ κάμνωσι τὰ θελήματά των, δὲν ἠθέλησε νὰ τὸ κυρώσῃ μὲ τὴν ὑπογραφήν του. Τὰς ἀκολούθους ἡμέρας ἔδωκεν ἄλλο ψήφισμα ἡ αὐτὴ σύνοδος, νὰ συναχθῶσιν ἀπ' ὅλας τοῦ βασιλείου τὰς ἐπαρχίας εἴκοσι χιλιάδες ἀνδρῶν, καὶ νὰ ἔλθωσι νὰ φυλάξωσι τὸ Παρίσιον ἀπὸ τοὺς πολλοὺς κινδύνους, τοὺς ὁποίους τρέχομεν καθ' ἡμέραν καὶ ὥραν, τὸ μὲν ἀπὸ τοὺς ἐξωτερικοὺς ἐχθροὺς, τὸ δὲ ἀπὸ τοὺς ἐσωτερικοὺς, οἱ ὁποῖοι μελετῶσι, καθὼς ὑποπτεύονται πολλοὶ, νὰ μᾶς ἁρπάσωσιν ἑκόντα ἢ ἄκοντα τὸν βασιλέα, καὶ νὰ τὸν ὑπάγωσιν εἰς τὴν Γερμανίαν. Καὶ αὐτὸς μὲν ἦτον ὁ φανερὸς

σκοπὸς τοῦ ψηφίσματος. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς, ὑποπτευόμενος ὅτι ἡ σύνοδος, ἢ τοὐλάχιστον μερικοὶ τῆς συνόδου, βλέποντές τον ἀγαπώμενον ἀπὸ τοὺς στρατιώτας τοῦ Παρισίου, ἠθέλησαν νὰ φέρωσι στρατιώτας ἄλλους ἀπὸ τὰς ἐπαρχίας, διὰ νὰ τὸν κυβερνῶσιν ὡς θέλουσι μὲ τὸν φόβον τῶν ἀλλοτρίων στρατιωτῶν, ἢ καὶ νὰ τὸν ἐπιβουλευθῶσιν εἰς αὐτὴν τὴν ζωήν, δὲν ἠθέλησε νὰ ἐπικυρώσῃ οὔτε αὐτὸ τὸ ψήφισμα. Ἡ σύνοδος, ἂν καὶ δυσαρεστημένη εἰς αὐτὸ τοῦ βασιλέως τὸ ἔργον, ἡσύχασεν ὅμως, διότι ὁ βασιλεὺς, ἢ δικαίως ἢ ἀδίκως, μετεχειρίσθη τὸ δικαίωμα, τὸ ὁποῖον ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ἡ νέα νομοθεσία. Ἀλλ' οἱ ψ ω ρ ο μ α ν δ λ η δ ε ς, φίλε μου, οἱ ὁποῖοι ζαλίζονται ἀπὸ δικαιώματα, συναθροίζονται ταύτην τὴν ὥραν μεσημέριον μὲ θόρυβον μέγαν εἰς τὸ προάστειον τοῦ Ἁγ. Ἀντωνίου λεγόμενον, ἕως δώδεκα ἢ δεκαπέντε χιλιάδες λαὸς, ἐξωπλισμένοι μὲ παντὸς εἴδους ἅρματα, καὶ τρέχουσιν ὅλοι πρὸς τὸ βασιλικὸν παλάτιον, διὰ νὰ ζητήσωσι (μετ' εἰρήνης ὡς λέγουσι) παρὰ τοῦ βασιλέως τὴν κύρωσιν τῶν δύο ψηφισμάτων· ὁ ἄθλιος βασιλεὺς τὸ προεῖδε πρὸ πολλῶν ἡμερῶν, καὶ ἔκαμε τὴν διαθήκην του· ἄλλοι λέγουσιν, ὅτι καὶ ἐξωμολογήθη. Ἀφίνω λοιπὸν καὶ ἐγὼ τὸν κάλαμον, καὶ τρέχω μὲ τὸν φίλον μου πρὸς τὸ παλάτιον, διὰ νὰ ἴδω καὶ νὰ σὲ γράψω μετὰ τὴν ἐπιστροφήν μου τὸ τέλος αὐτοῦ τοῦ φοβεροῦ κινήματος.

Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, ὥρᾳ δεκάτῃ τῆς ἑσπέρας, ἐπιστρέφω ἀπὸ τὸ παλάτιον, περικυκλωμένον ἀπὸ τετρακοσίας χιλιάδας τοὐλάχιστον θεατῶν καὶ περιέργων. Οἱ ψωρομανδληδες ἔσπασαν δύο θύρας τῆς αὐλῆς, τὰς ὁποίας εὗρηκαν κλεισμένας· δὲν ἔφθασεν αὐτὸ, ἀλλ' ἀνέβησαν καὶ εἰς αὐτὸν τὸν οἶκον τοῦ βασιλέως· καὶ ταύτην τὴν ὥραν, εἰς τὴν ὁποίαν σὲ γράφω, εἶναι ὅλαι αἱ βασιλικαὶ κάμεραι γεμάται ἀπὸ μ π α λ τ η ρ ι τ ζ η μ π λ ά κ ι δ α ς· ἕως τώρα δὲν ἐπείραξαν ἀκόμη τὸν βασιλέα, ἀλλὰ λαλοῦσι μὲ αὐτὸν εἰρηνικῶς καὶ τ ε κ λ η φ σ ί ζ ι κ α. Τὸν ἠρώτησαν, λέγουσιν, ἂν θέλῃ νὰ ἦναι βασιλεὺς τῶν Γάλλων,

ἢ νὰ ὀνομάζεται βασιλεὺς τῶν φυγάδων καὶ ἐπιβούλων τῆς πατρίδος· εἶναι μέγας φόβος ὅμως τὴν νύκτα, ἂν δὲν τοὺς ἐκβάλωσιν ἀπὸ τὸ παλάτιον, μήπως κανένας κακεντρεχὴς ἢ μεθυσμένος ἀπ' αὐτοὺς μαχαιρώσῃ τὸν βασιλέα· ὑποπτεύονται πολλοὶ, ὅτι μερικοὶ τῆς συνόδου ἐκίνησαν κρυφίως τὸν λαὸν εἰς αὐτὸ, διὰ νὰ φοβερίσωσι τὸν βασιλέα.

Παράδοξον ἴσως σὲ φαίνεται νὰ σὲ γράφω πάντοτε ὑποπτεύονται, λέγουσι, στοχάζονται· ἀλλ' ἔξευρε ὅτι αἱ ὑποθέσεις τῆς Γαλλίας τὴν σήμερον εἶναι τόσον συγκεχυμέναι, ὥστε, ἂν καὶ αὐτόπται τῶν γινομένων, δὲν δυνάμεθα πλέον νὰ διακρίνωμεν, τίς ἔχει τὸ δίκαιον ἢ τὸ ἄδικον. Ἡ δυστυχία τῆς βασιλείας ταύτης εἶναι τόσον δεινὴ, ὥστε εἶναι ἀδύνατον, χωρὶς θείαν βοήθειαν, νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπ' αὐτήν· ἐκηρύξαμεν τὸν πόλεμον, καὶ στρατεύματα δὲν ἔχομεν ἀκόμη ἱκανὰ εἰς τὰ σύνορα, οὔτε ἐξεύρομεν ποῖος εἶναι ὁ αἴτιος αὐτῆς τῆς ἀργοπορίας. Οἱ στρατηγοὶ ῥίπτουσι τὸ πταῖσμα εἰς τοὺς μινίστρους, καὶ οἱ μινίστροι εἰς τοὺς στρατηγούς. Ἐγυμνώσαμεν τοὺς καλογήρους ἀπὸ πλοῦτον ἀναρίθμητον, καὶ ἀργύριον δὲν ἔχομεν, διότι ὁ λαὸς, αὐθαδιάσας πολλὰ, δὲν θέλει πλέον νὰ πληρώσῃ τοὺς συνειθισμένους φόρους· ὅθεν ἐξοδεύομεν τέσσαρας χρόνους τώρα ἀπὸ τὰ ἀργύρια τῶν καλογήρων, καὶ τὰ χρέη τῆς βασιλείας μένουσι πάλιν, ὡς καὶ πρότερον, ἀπλήρωτα. Ταύτην τὴν ὥραν μανθάνομεν ὅτι ἐπλησίασαν εἰς τὰ σύνορα τῆς Πολονίας τὰ Ῥωσικὰ στρατεύματα· ἔτι δὲ ὅτι καὶ οἱ Ἄγγλοι παρασκευάζουσι ναυτικὸν στόλον. Οὐαὶ εἰς ἡμᾶς, ἂν μᾶς ἀπατήσωσι καὶ αὐτοὶ, καὶ μᾶς πολεμήσωσιν ἀπροσδοκήτως διὰ θαλάσσης. Σήμερον ἐλάβαμεν καὶ τὴν καλὴν εἴδησιν, ὅτι ὁ στρατηγὸς ἡμῶν Λουκνῆρος ἔλαβε δύο πόλεις τῶν Αουστριακῶν, τὰς Ὑπρας καὶ τὸ Κούρτρακον· ἀλλ' αὐτὴ εἶναι μικρὰ παρηγορία, παραβαλλομένη μὲ τὰς πολλὰς ἡμῶν δυστυχίας, καὶ μὲ τοὺς φόβους, ὅτι τὸν ἐρχόμενον μῆνα ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐχθρῶν ἀπὸ τὰ βορεινὰ μέρη θέλει εἶσθαι μόνον Αουστριακῶν καὶ Προύσσων διακόσιαι χι-

λιάδες, καὶ πολὺ περισσότερος, ἂν ἑνωθῇ μὲ αὐτοὺς καὶ ἡ Ῥωσία καὶ οἱ λοιποὶ ἡγεμόνες τῆς Γερμανίας. Καὶ τί θέλομεν γενῇ, ἂν καὶ ἀπὸ τὸ νότιον μέρος μᾶς κτυπήσῃ ἡ Ἱσπανία μὲ τὴν Σαρδινίαν καὶ Νεάπολιν; Ἀλλ' ἀνάγκη εἶναι νὰ κοιμηθῶ· ὅθεν σὲ εὔχομαι καλὴν νύκτα!

Ἰουνίου 21. Σὲ εὔχομαι καλὴν ἡμέραν! καλὴ ἐσπάθη καὶ διὰ τὴν δυστυχῆ Γαλλίαν. Ὀλίγον ἔλειψε χθὲς νὰ μείνωμεν χωρὶς βασιλέα. Σὲ εἶπα, ὅτι ὁ ὄχλος ἔσπασαν τὰς πύλας τῆς αὐλῆς τοῦ παλατίου. Ἀφοῦ ἀνέβησαν εἰς τὸ παλάτιον, ἔτρεξαν ὡς μαινόμενοι, ἄλλοι εἰς τὸν θάλαμον τοῦ βασιλέως, καὶ ἄλλοι πρὸς τὴν βασίλισσαν· ὁ βασιλεὺς εἶχε κλεισθῆ εἰς τὸ οἴκημά του μὲ ὀλίγους σωματοφύλακας, ἀλλὰ βλέπων, ὅτι ὁ ὄχλος μετεχειρίζετο τὰς ἀξίνας διὰ νὰ σπάσῃ τὴν θύραν τοῦ οἰκήματος, ἐσηκώθη μόνος του μὲ ἄκραν μεγαλοψυχίαν, καὶ ἄνοιξε καὶ τὰς δύο πτύχας τῆς θύρας. Εὐθὺς τὸ οἴκημα ἐγεμίσθη ἀπὸ τόσους μπέρμπατιδας ὡπλισμένους, ὥστε ἦτον ἀδύνατον νὰ σωθῇ ὁ βασιλεὺς μὲ τοσοῦτον ὀλίγον ἀριθμὸν σωματοφυλάκων· ὁ βασιλεὺς ἐσύρθη εἰς τὸ παράθυρον, καὶ ἐκεῖθεν ἤρχισε νὰ δημηγορῇ τὸν ὄχλον, ἐρωτῶν τὴν αἰτίαν, διατί ἔρχονται πρὸς αὐτὸν μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων, Εἰς τοσαύτην βοὴν καὶ θόρυβον μὴ δυνάμενος νὰ ἀκουσθῇ ἀπὸ τὸν ὄχλον, ἀνέβη εἰς μίαν καθέδραν· τοῦ εἶπαν λοιπὸν ὅσα σὲ ἔγραψα χθὲς, ζητοῦντες τὴν κύρωσιν τῶν δύο ψηφισμάτων τῆς συνόδου. Εἰς τοιαύτην φοβερὰν περίστασιν ὁ Λοδοβίκος ἐφέρθη μὲ σταθερότητα μεγάλην καὶ φρόνησιν ὄντως βασιλικὴν, ἑνωμένην μὲ ἄκραν γαλήνην καὶ εὐμένειαν. Τὸ πρόσωπόν του, λέγουσι, δὲν ἤλλαξε παντελῶς, οὔτε παραμικρὸν φόβον ἔδειξεν εἰς τοιοῦτον κίνδυνον. Καὶ ἴσως αὐτὴ ἡ σταθερότης τὸν ἠλευθέρωσεν ἀπὸ τὴν σφαγήν. Τοὺς εἶπε μὲ γελαστὸν πρόσωπον, ὅτι αὐτὸ τὸ κίνημα ἦτον ἐναντίον εἰς τοὺς νόμους, τοὺς ὁποίους αὐτὸς ἀπεφάσισε νὰ φυλάξῃ πάντοτε καὶ μὲ αὐτὸν τῆς ζωῆς του τὸν κίνδυνον· ὅτι, ἂν δὲν ἐκύρωσε τὰ ψηφίσματα, τὸ ἔκαμε διὰ πολλὰς αἰτίας, καὶ αὐτὸ τὸ δι-

καίωμα ἐδόθη εἰς αὐτὸν ἀπὸ τὴν νέαν νομοθεσίαν. Τότε τὸν ἐπρόσφεραν ἕνα κόκκινον σκοῦφον, παρακαλοῦντές τον νὰ τὸν βάλῃ εἰς τὴν κεφαλήν του, ὡς σημεῖον τῆς ἐλευθερίας, (διότι ὁ κόκκινος σκοῦφος εἶναι σήμερον ἐδῶ σημεῖον τῆς ἐλευθερίας, καὶ πρὸ ὀλίγων μηνῶν ἐφάνησαν καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ὁδοὺς πολλοὶ μανιάδες μὲ κοκκίνους σκούφους ἀντὶ καπέλλων).Ὁ δυστυχὴς βασιλεὺς ἔστεψε τὴν βασιλικήν του κάραν μὲ τὸν Ζακύνιον σκοῦφον· τότε ἐφώναξαν μερικοὶ ἀπὸ τοὺς μπερμπάτιδες, Ζήτω τὸ ἔθνος, ζήτω ἡ ἐλευθερία! εἰς αὐτὰς τὰς κραυγὰς ἀντεφώνει καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς μὲ ὅλην του τὴν δύναμιν, Ζήτω τὸ ἔθνος! Ἡ σύγκλητος ὅμως, μανθάνουσα ὅλα αὐτὰ, καὶ φοβουμένη μὲ δίκαιον, μὴν ἀκολουθήσῃ κάμμία ἐπιβουλὴ εἰς αὐτὴν τὴν ζωὴν τοῦ βασιλέως, ἔπεμψαν εἰκοσιτέσσαρας συγκλητικοὺς μὲ προσταγὴν νὰ περικυκλώσωσι τὸν βασιλέα, νὰ διασκεδάσωσι μὲ λόγους εἰρηνικοὺς τὸν λαὸν, ἢ, ἂν αὐτὸ δὲν γίνῃ, ν' ἀποθάνωσι προτιμότερον μὲ τὸν βασιλέα, παρὰ νὰ τὸν ἀφήσωσιν ἀβοήθητον εἰς τοιαύτην καταισχύνην.

Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς συγκλητικοὺς δὲν ἤθελαν νὰ συγκατανεύσωσιν εἰς τὸ νὰ πεμφθῶσι συγκλητικοὶ πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ μὲ τοῦτο ἐβεβαίωσαν τὴν ὑποψίαν, ὅτι αὐτοὶ εἶχαν κινήσειν κρυφίως τὸν λαόν. Οἱ εἰκοσιτέσσαρες ὅμως συγκλητικοὶ ὑπῆγαν πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ καθ' ἑκάστην ἡμίσειαν ὥραν τοὺς ἄλλασσεν ἡ σύγκλητος, πέμπουσα εἰκοσιτέσσαρας ἄλλους, διὰ νὰ μανθάνῃ παρὰ τῶν προτέρων τὰ τρέχοντα. Ἕνας ἀπὸ τοὺς συγκλητικοὺς (τοῦτο εἶναι βέβαιον) ἠθέλησε νὰ ἐνισχύσῃ καὶ νὰ παρηγορήσῃ τὸν βασιλέα, λέγων πρὸς αὐτὸν νὰ μὴ φοβῆται. «Νὰ μὴ φοβῶμαι!» ἀποκρίνεται ὁ βασιλεὺς μὲ γενναιότητα· «εἰς τοιαύτας περιστάσεις οἱ κακοὶ μόνον φοβοῦνται· ἐγὼ δὲν ἔχω τί νὰ φοβηθῶ, ἐπειδὴ ἡ συνείδησίς μου δὲν ἔχει τί νὰ μὲ ἐλέγξῃ.» Τότε λαμβάνει τὴν χεῖρα ἑνὸς σωματοφύλακος, καὶ τὴν θέτει ἐπάνω εἰς τὴν καρδίαν του, ἔπειτα τὸν λέγει, «Εἰπὲ, φίλε μου, τὴν ἀλήθειαν εἰς ὅλους ὅσοι μὲ περικυκλῶσιν, αἰσθάνεσαι κανένα κτύπον εἰς τὴν καρδίαν

μου;» Καὶ ἐπειδὴ ὁ σωματοφύλαξ τὸν εἶπεν, «Ὄχι, βασιλεῦ.» «Ὄχι βέβαια,» ἀπεκρίθη πάλιν οὗτος· «καὶ διατί νὰ φοβηθῶ τὸν λαόν μου, τὸν ὁποῖον ποτὲ δὲν ἐκακοποίησα;» Αὐτὰ καὶ ἄλλα παρόμοια συνέβησαν, φίλε μου, εἰς αὐτὴν τὴν δεινὴν περίστασιν· ὕστερον ἀπὸ πολλὰς δημηγορίας καὶ παρακλήσεις τῶν συγκλητικῶν μόλις καὶ μετὰ βίας ἀνεχώρησεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὁ ὄχλος, καὶ μᾶς ἀφῆκε πάλιν τὸν Λοδοβίκον ζῶντα.

Σήμερον ἔγραψεν ὁ βασιλεὺς πρὸς τὴν σύγκλητον τὴν ἑξῆς ἐπιστολήν.

«Δὲν λανθάνουσι τὴν Σύγκλητον ὅσα συνέβησαν χθές· οὔτε ἀμφιβάλλω ὅτι τὸ Παρίσιον εὑρίσκεται εἰς μεγάλην ἀμηχανίαν καὶ φόβον, καὶ ὅτι ὅλη ἡ Γαλλία θέλει τὰ μάθειν μὲ λύπην καὶ ἔκπληξιν. Μεγάλην εὐχαρίστησιν μ' ἐπροξένησεν ὁ ζῆλος, τὸν ὁποῖον ἐδείξατε δι' ἐμὲ εἰς αὐτὴν τὴν δυστυχῆ περίστασιν. Ὅ,τι ἂν ἤθελεν ἀκολουθήσειν, εἴσθε βέβαιοι, ὅτι τίποτε δὲν θέλει μὲ ἐμποδίσειν ἀπὸ τὸ νὰ πληρώσω τὰ καθήκοντα τῆς νέας πολιτικῆς καταστάσεως, τὴν ὁποίαν ἐδέχθην καὶ θέλω φυλάξειν καὶ μὲ αὐτῆς τῆς ζωῆς μου τὸν κίνδυνον, διὰ τὴν ὠφέλειαν τοῦ Γαλλικοῦ ἔθνους.»

22 Ἰουνίου. Ἂν καὶ ἀφῆκαν ἥσυχον διὰ τὴν ὥραν τὸν βασιλέα, τὰ πνεύματα δὲν ἡσύχασαν ὅμως ἀκόμη. Σήμερον εὑρέθησαν πολλὰ γράμματα κολλημένα εἰς διαφόρους τοίχους τῆς πόλεως, εἰς τὰ ὁποῖα λέγουσι κατὰ τοῦ βασιλέως τὰ πάνδεινα κακὰ, καὶ φοβερίζουσι νὰ τὸν σηκώσωσι τὴν ζωὴν, ἂν δὲν κάμῃ τὸ θέλημά των. Ὄχι, φίλε μου, ἀκόμη οὔτε ὁ Λοδοβίκος, οὔτε ἡ Γαλλία, οὔτε ὅσοι κατοικοῦμεν τὴν δυστυχῆ ταύτην βασιλείαν, δὲν ἠλευθερώθημεν ἀπὸ τὰ δεινά· δὲν ἐξεύρω ποῦ πῶς καὶ πότε θέλουν λάβειν τέλος αἱ δυστυχίαι· φοβοῦμαι ὅτι θέλομεν γενῆν θεαταὶ φρικτῶν συμβεβηκότων καὶ περιστάσεων.

23. Τὰ δῶρα δὲν ἔπαυσαν οὐδεμίαν ἡμέραν νὰ προσφέρωνται διὰ τὸν πόλεμον· γυναῖκές προσφέρουσι τὰ περιδέραιά

των, καὶ ἄλλα λιθοκόλλητα καὶ πολύτιμα κειμήλια· παιδία ἀνήλικα ἀπὸ τὰ φροντιστήρια τρέχουσι πρὸς τὴν σύνοδον διὰ νὰ προσφέρωσι τὰς ἐπινομίδας των (τὰς ὁποίας αὐτοῦ ὀνομάζετε χριστουγεννητικά, καὶ ἁγιουβασιλειατικά), ἡ συνδρομὴ καὶ ζῆλος εἶναι ἀπίστευτος, ἄμποτε νὰ ἦτο καὶ μὲ ὀλίγον ἅλας τῆς φρονήσεως ἀρτυμένος! Ἐξεύρεις ὅτι ἀφοῦ ἠλαττώθη ὁ ἀριθμὸς τῶν μητροπολιτῶν καὶ ἐπισκόπων τῆς Γαλλίας, ἐξ ἀνάγκης ἔπρεπε νὰ καταργηθῶσι καὶ πολλαὶ μητροπολιτικαὶ ἐκκλησίαι. Αὐταὶ αἱ ἐκκλησίαι εἶχον ψάλτας καὶ πρωτοψάλτας. Αὐτοὶ οἱ Μουσικολογιώτατοι ἔτρωγον, καθὼς καὶ ἡ λογιότης σου· καὶ ἐπειδὴ ἐδούλευον τὸν ναὸν, ἔπρεπε νὰ τρώγωσι καὶ ἐκ τοῦ ναοῦ. Καταργηθέντος τοῦ ναοῦ, αὐτῶν τῶν Μουσικολογιωτάτων ἡ ὄρεξις δὲν κατηργήθη, ἀλλὰ τρώγουσι τὸν αὐτὸν τρόπον ὡς καὶ πρότερον. Ὅθεν ἀνέφερον εἰς τὴν σύγκλητον τὴν ἔνδειαν, εἰς τὴν ὁποίαν τοὺς ἔφερεν ἡ κατάργησις τοῦ ἀξιώματός των· αὐτὴν τὴν δικαίαν αἴτησιν εἰσακούσασα ἡ Σύγκλητος, ἐψήφισε σήμερον, τὸ νὰ δίδεται εἰς αὐτοὺς ὡς καὶ πρότερον ὁ ἐτήσιος ἑκάστου μισθὸς ἐπὶ ζωῆς των. Αὐτὴ ἡ εἴδησις εἶναι μία καθαρὰ μωρολογία· σὲ τὴν ἔγραψα ὅμως, διὰ νὰ πληροφορηθῇς τὸ τῆς κοινῆς παροιμίας «παντοῦ τὰ πάντα,» καὶ ὅτι δὲν εἶσαι μόνος σου δυστυχής· ἡ διαφορὰ εὑρίσκεται εἰς τοῦτο μόνον, ὅτι οἱ ψάλται τῆς Γαλλίας λαλοῦσιν εἰς ὦτα ἀκουόντων, οὔτε τοὺς ἐπηρεάζει τις ἀδίκως καὶ παραλόγως· τῆς δὲ λογιότητός σου ἡ πενία εἶναι συνωδευμένη μὲ μυρίους ἄλλους πειρασμούς. Ὅμως, φίλε μου, ὅσῳ σφοδρότεροι εἶναι οἱ πειρασμοὶ, τοσούτῳ μεγαλήτερος καὶ δικαιότερος εἶναι ὁ ἔπαινος τῆς ὑπομονῆς.

24 Ἰουνίου. Φόβος μέγας διὰ τὴν αὔριον· ὁ λαὸς εὑρίσκεται εἰς μεγάλην ταραχήν· ὅθεν προετοιμασίαι μεγάλαι τῶν στρατιωτῶν τῆς πόλεως, τὰ ὅπλα ἀκονίζονται, τὰ κανόνια γεμίζονται, διὰ νὰ μὴ συμβῇ καὶ πάλιν τίποτε ἄτοπον εἰς τὸν κακόμοιρον βασιλέα· ὦ Θεὲ, καὶ πότε θέλομεν ἰδεῖν τὸ τέλος τοσούτων δεινῶν! τέσσαρα ὁλόκληρα ἔτη βασανιζόμεθα,

ἀργύριον πλέον δὲν μᾶς ἔμεινε· ὅλων τῶν πρὸς ζωὴν ἀναγκαίων ἡ τιμὴ ἐδίπλωσεν· ἡ ζωὴ ἡμῶν εὑρίσκεται εἰς καθημερινοὺς κινδύνους. Φοβερίζουσι καὶ ἀπ' αὐτὰς τὰς ἐπαρχίας (τὸ ὁποῖον μανθάνομεν σήμερον) νὰ ἔλθωσι ἄλλοι ψωρομανόληδες, νὰ μᾶς λεηλατήσωσι, ἢ καὶ νὰ μᾶς σφάξωσι, μὲ πρόφασιν ὅτι ἐνταῦθα εὑρίσκονται πολλοὶ φίλοι τῆς ἀρχαίας καταστάσεως, οἱ ὁποῖοι σπουδάζουσι μὲ τρόπους παντοίους, νὰ δώσωσι καὶ πάλιν εἰς τὴν αὐλὴν τὴν προτέραν της ἐξουσίαν. Αὐτὸ εἶναι ἀληθές· ἀλλ' ἐγὼ ὁ πανάθλιος, ὅστις ἐμίσησα πάντοτε τὴν τυραννίαν, διὰ τί νὰ σφαγῶ ἀδίκως; καθὼς καὶ ἄλλοι πολλοὶ ὡς ἐγώ. Ἂν ἡ νέα πολιτικὴ κατάστασις ἀνατραπῇ, θέλουν εἶσθαι αἴτιοι ὄχι τόσον οἱ εὐγενεῖς, ὄχι τόσον οἱ καλόγηροι, ὅσον πολλοὶ ἀπὸ τοὺς προστάτας τῆς ἐλευθερίας, οἱ ὁποῖοι ζῆλον ἔχοντες οὐ κατ' ἐπίγνωσιν, παρεξέσχισαν τὰ πράγματα· ὅσον ἀτιμάζουσι τὸν βασιλέα, ἢ συγχωροῦσι τὸ νὰ ἀτιμάζεται, τόσον τὸν κάμνουσιν ἀγαπητὸν εἰς ὅλους· διότι εἶναι φυσικὴ κίνησις τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας νὰ συμπάσχῃ πάντοτε μὲ τὸν ἀδικούμενον. Αὐτὸς ὁ στοχασμὸς δὲν εἶναι τῆς φαντασίας μου γέννημα, ἀλλ' εἶδον ὀφθαλμοφανῶς τὴν ἀλήθειαν ἐκ τῆς πείρας· δὲν δύναμαι νὰ περιγράψω πόσον ἐκέρδησεν εἰς τὴν ὑπόληψιν καὶ εὔνοιαν πολλῶν ὁ Λοδοβίκος ἀπὸ τὰς 20 τοῦ παρόντος μηνὸς μέχρι τὴν σήμερον. Ἐγὼ ὁ ἴδιος, ὅστις δὲν ἀγάπησα ποτὲ βασιλεῖς (καθὼς οὔτε οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι), τὸν ἐλυπήθην ἐκ καρδίας καὶ τὸν ἐθαύμασα εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν, διὰ τὴν γενναιότητα, τὴν ὁποίαν ἔδειξεν εἰς τὴν τρομερὰν ἡμέραν τῶν 20. Εἶμαι ἐρωτομανὴς τῆς ἐλευθερίας, ἀλλ' ἀγαπῶ, φίλε μου, καὶ τὴν δικαιοσύνην. Ἐλευθερία χωρὶς δικαιοσύνην εἶναι καθαρὰ ληστεία. Τὸν ἐπίσημόν μου ἐχθρὸν ἂν ἔβλεπον ἀδικούμενον, ὅλαι αἱ δυνάμεις τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς δὲν ἤθελαν μὲ ἐμποδίσειν ἀπὸ τὸ νὰ χολῶμαι.

25 Ἰουνίου. Ἕως ταύτην τὴν ὥραν πέμπτην μετὰ τὸ μεσημέριον, δὲν συνέβη ἀκόμη τίποτε· ἡ μεγάλη ἑτοιμασία τῆς

χθεσινῆς ἡμέρας ἐφόβισεν, ὡς φαίνεται, τὸν ὄχλον. Ταύτην τὴν ὥραν λαμβάνομεν τὴν εἴδησιν, ὅτι ἐκτυπήθησαν τὰ στρατεύματα τῆς Πολονίας μὲ τοὺς Ῥώσους εἰς δύο μέρη, καὶ ὅτι ἔμειναν νικηταὶ οἱ Πολονοί· δὲν τὸ πιστεύω ὅμως ἀκόμη.

Ἔκαμνες καλὰ, ὅταν γράψῃς περὶ τῶν ζητημάτων τοῦ Βιλλοισονίου, νὰ γράψῃς κατ' εὐθεῖαν πρὸς αὐτὸν τὴν ἐπιστολὴν, ὄχι ὅμως ἐπιστολὴν πολυσέλιδον ὡς ἐκείνας, τὰς ὁποίας μὲ γράφεις, ἀλλὰ σύντομον, καθαρὰν, συνθεμένην μὲ προσοχήν. Ἐγὼ σὲ ὑποφέρω, διότι εἶμαι συνειθισμένος εἰς τὸ νὰ ὑποφέρω πολλοὺς πειρασμούς. Ἀλλ' ὁ Βιλλοισόνιος εἶναι ἄνθρωπος εὐδαίμων, καὶ ποτέ του δὲν ἔμαθε τί πρᾶγμα εἶναι ἡ δυστυχία. Ἂν ἔχῃς κάμμίαν ἀστειότητα, δύνασαι νὰ τὴν γράψῃς (ὄχι εἰς τὴν πρώτην, ἀλλ' εἰς τὴν ἀκόλουθον ἐπιστολὴν, διότι πιθανὸν εἶναι, ὅτι θέλει ἐρωτήσειν καὶ περὶ ἄλλων πραγμάτων), ἐπειδὴ αὐτὸς εἶναι Χῖος καθαρὸς τὰ ἤθη καὶ τοὺς τρόπους, ἤγουν φιλογέλοιος μὲ ὑπερβολήν. Πρὸ τινῶν ἑβδομάδων σὲ ἔπεμψα τὸν ἐπίσκοπον τοῦ Αὐτοδούνου, ὄχι αὐτοπροσώπως αὐτὸν (ἐπειδὴ εὑρίσκεται εἰς τὴν Ἀγγλίαν) ἀλλὰ τὴν εἰκόνα του. Ὁ Ἀβέᾶς Μαῦρος, ἀντίζηλος τοῦ ἀοιδίμου Μιραβὼ, ὑπῆγεν εἰς τὴν Ῥώμην· καὶ ἡ Μακαριότης του ὁ Πάπας τὸν ἔκαμε ἐπίσκοπον Νικαίας, ἤγουν ἀμπὸς χεὶν ὀντάμπασι.» Ἔῤῥωσο εὐδαιμονῶν.

Τὴν ἐπιστολήν σου δεδομένην ά Μαΐου ἔλαβον εἰς τὰς 3 τοῦ παρόντος Ἰουνίου. Μὲ ἐλύπησε καὶ πάλιν ἡ εἴδησις τοῦ θανατικοῦ. Ἄμποτε νὰ ἤθελε παύσειν χωρὶς νὰ ἐνοχλήσῃ κἀνένα ἀπὸ τοὺς φίλους ἢ γνωστούς μου! Μὲ ἐλύπησεν ὡσαύτως καὶ ἡ ἀσθένεια τοῦ κοινοῦ ἡμῶν φίλου Κυρίου Νικολάου Βαχατόρη· ἐλπίζω ὅμως, ἐπειδὴ οἱ ἰατροὶ ἐγνώρισαν τὴν αἰτίαν τοῦ πάθους του, ὅτι μέχρι τοῦ νῦν ἠλευθερώθη ἀπ' αὐτό. Παρακαλῶ νὰ τὸν ἀσπασθῇς φιλικῶς ἐκ μέρους μου, καὶ νὰ τὸν συμβουλεύσῃς νὰ φυλάττῃ δίαιταν ἀκριβῆ εἰς τὸ ἑξῆς, καὶ κατὰ τὴν τροφὴν καὶ κατὰ τὰ ἐνδύματα, καὶ κατὰ τὰς ἐμπορικάς του ἀσχολίας. Ἐξεύρω ὅτι εἶναι μὲ ὑπερβολὴν

φιλόπονος· ἀλλ' ὅταν ἐνοχλῆταί τις ἀπὸ τοιαῦτα πάθη, πρέπει νὰ φεύγῃ τοὺς μεγάλους κόπους, μάλιστα τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ πνεύματος. Ἂς τρώγῃ ὀλίγα κρέατα, καὶ πολλὰ χορταρικὰ, διὰ νὰ κρατῇ πάντοτε τὴν κοιλίαν ἐλευθέραν· ὁσάκις ἡ φύσις δὲν κινεῖται ἑκουσίως εἰς τὴν ἀποσκευὴν τῶν κόπρων, ἂς προστρέχῃ εἰς τὰ κλυστήρια· ἡ δυσκοιλία καὶ σύγκαυσις δὲν συμφέρει εἰς τὰ τοιαῦτα πάθη. Ἂς προσέχῃ νὰ κρατῇ πάντοτε τοὺς πόδας θερμοὺς μὲ μάλλινα τζουράπια, καὶ ὁσάκις τὰ ὑποδήματά του εἶναι ὑγρὰ, νὰ ἀλλάσσῃ καὶ αὐτὰ καὶ τὰ μέστια καὶ τὰ σκαπίνια, χωρὶς νὰ ἀφήσῃ τὴν ὑγρασίαν νὰ χρονίσῃ εἰς τοὺς πόδας του. Ἂς φυλάξῃ, ὡς νόμον ἀπαραίτητον, νὰ φορῇ πάντοτε κατάσαρκα ἐσωκάρδιον μάλλινον ἀπὸ Φλανέλλαν τῆς Ἀγγλίας. Ὁσάκις αἰσθάνεται τὴν παραμικρὰν ἐνόχλησιν εἰς τὸ στῆθος, χωρὶς νὰ διατρίβῃ τὸν καιρὸν, ἂς κάμνῃ νὰ τὸν τρίβωσι τοὺς πόδας μὲ μάλλινόν τι πανίον, ἢ καλλιώτερον ἀκόμη μὲ μίαν βρούτζαν ἢ σπασούραν (καθὼς τὴν ὀνομάζετε αὐτοῦ) καμωμένην ἀπὸ χοιρίνας ἁπαλὰς τρίχας, διὰ νὰ ἕλκῃ τὰς ὁρμὰς καὶ τὰ κινήματα τῆς φύσεως πρὸς τὰ κάτω. Ἄσπασον ὡσαύτως ἐκ μέρους μου καὶ τὸν τιμιώτατον αὐτοῦ ἀδελφὸν Κύριον Δημήτριον. Ἤθελα γράφειν καὶ πρὸς τοὺς δύο, καθὼς ἦτο τὸ χρέος μου. Ἀλλὰ τί νὰ κάμω, φίλε μου; ἂς ἦσαι βέβαιος, ὅτι δὲν δύναμαι νὰ σηκώσω ὁ ταλαίπωρος κεφαλὴν ἀπὸ τὰς ἀσχολίας. Βεβαίωσον καὶ τὴν τιμιότητά των καὶ τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους μου ὅλους, ἀφοῦ τοὺς χαιρετήσῃς κατ' ὄνομα, ὅτι τὰς μακρὰς ἐπιστολὰς τὰς πρὸς τὴν λογιότητά σου τὰς στοχάζομαι ὡς ἐπιστολὰς ἀνηκούσας εἰς ὅλους· καὶ ἐπειδὴ εἶμαι βέβαιος ὅτι συναναστρέφεσαι μὲ αὐτοὺς καθ' ἡμέραν, καὶ κοινωνεῖς πρὸς αὐτοὺς ὅσα σὲ γράφω, μένω ἥσυχος. Παρακαλῶ νὰ κοινωνήσῃς καὶ πρὸς τὸν Δόμινον, ἂν δύνασαι (δὲν ἐξεύρω μὲ ποίαν διάλεκτον, διότι ποτὲ δὲν μὲ ἔγραψες, ἂν λαλῇς μ' αὐτὸν, Γαλλιστὶ, Ἀγγλιστὶ, Ἰταλιστὶ, Λατινιστὶ, Βελγιστὶ, ἢ Γερμανιστὶ) μερικὰ ἀφ' ὅσα σὲ γράφω. Ἰδοὺ δύο ἐπιστολαὶ πρὸς τὴν λογιότητά

σου, χωρὶς νὰ γράψω πρὸς αὐτόν· καὶ ὁσάκις τὸν γράφω, ἡ ἐπιστολή μου εἶναι τόση μόνον ὅση χρειάζεται διὰ νὰ τὸν παρακαλέσω, νὰ ἐγχειρίσῃ πρὸς τὴν λογιότητά σου τὰ γράμματά μου. Αὐτὸς μὲ ὅλον τοῦτο ἐξεύρει καὶ κρίνει τὰ δικαιολογήματα τῆς σιωπῆς μου, δὲν γόζεται, δὲν σχίζει τὰ φορέματά του, καθὼς ἡ λογιότης σου. Ὅταν τὸν Δόμινον δὲν γράφω, κἀνένας εἰς τὸν κόσμον δὲν δύναται νὰ παραπονεθῇ, διότι κἀνένα εἰς τὸν κόσμον δὲν δύναμαι νὰ ἀγαπήσω περισσότερον ἀπ' αὐτόν. Καὶ ὅσοι ἀληθῶς μὲ ἀγαπῶσι, καὶ ἔχουσιν ὀλίγην ὑπόληψιν περὶ ἐμοῦ, πρέπει νὰ ἀγαπῶσι καὶ νὰ σέβωνται αὐτὸν ὡς παιδαγωγόν μου. Εἴτι ἐξεύρω, ἢ μὲ τὸ ἐδίδαξεν αὐτὸς, ἢ μὲ ἔδειξε τοὺς τρόπους νὰ τὸ μάθω παρ' ἄλλων. Ἄσπασον κατὰ μέρος τὸν ἀδελφόν μου, καὶ ἐξαιρέτως τὴν νύμφην μου, τῆς ὁποίας ὁ ἔπαινος μὲ εὔφρανε. Καὶ πάλιν ἔῤῥωσο. Ἀπόκρισιν ταχινήν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΝΝΑΤΗ.

Ἐκ Παρισίων, Σεπτεμβρίου, 8 1792.

Εἰς τὰς 25 Ἰουνίου σὲ ἔγραψα, φίλτατέ μου πρωτοψάλτα, μίαν συντομωτάτην ἐπιστολὴν εἰκοσιδύο σελίδων, εἰς τὴν ὁποίαν ἀφοῦ σὲ ἐσημείωσα τὰς δυστυχίας τῆς Γαλλίας, σὲ ἔλεγον, ὅτι εἶχα λάβει καὶ τὴν ἐπιστολήν σου τῆς πρώτης Μαρτίου.

Μὲ ὅλον ὅτι δὲν εὐκαιρῶ παντάπασιν, ἀναγκάζομαι καὶ πάλιν νὰ σὲ διηγηθῶ μερικὰ ἀπὸ τὰ νεωστὶ συμβάντα, διὰ νὰ μὴ φωνάζῃς ὡς ἠδικημένος, ὅταν τὰ ἀκούσῃς ἀπ' ἄλλους.

Ὁ σκοπός μου ἦτο νὰ σὲ τὰ σημειώσω πάλιν, κατὰ τὸν τρόπον τῆς προτέρας ἐπιστολῆς ἓν πρὸς ἓν, καὶ ἡμέραν καθ' ἡμέραν καθὼς συνέβησαν ἀπὸ τὰς 26 Ἰουνίου μέχρι τῆς σήμερον 13 Αὐγούστου· ἀλλ' ἐπολλαπλασιάσθησαν καὶ ἐσωρεύθησαν ἓν ἐπάνω εἰς τὸ ἄλλο τόσον πολλὰ, ὥστε εἶναι χρεία νὰ σὲ γράψω βιβλίον ὁλόκληρον, ἂν ἀκολουθήσω τὴν τάξιν τῆς ἡμερολογί-

ας. Άρκοῦμαι λοιπὸν καὶ πρέπει ἐξ ἀνάγκης νὰ ἀρκεσθῆς καὶ ἡ λογιότης σου εἰς τὴν διήγησιν τῶν ὅσα συνέβησαν τὴν παρελθοῦσαν ἑβδομάδα, ἥτις θέλει μείνειν, ἀοίδιμος εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Γαλλίας.

Μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ ὄχλου εἰς τὰς 20 Ἰουνίου καὶ τὴν ἀνάβασιν εἰς τὸ βασιλικὸν παλάτιον, περὶ τῆς ὁποίας σὲ ἔγραψα κατὰ πλάτος, μερικαὶ ἐπαρχίαι ἔγραψαν εἰς τὴν σύνοδον παραπονούμεναι περὶ τῆς ἀτιμίας, ἡ ὁποία εἶχε γενῆν εἰς τὸν βασιλέα· ὁμοίως καὶ τὰ στρατεύματα τὰ εὑρισκόμενα εἰς τὰ σύνορα ἔπεμψαν πρὸς τὴν σύνοδον τὸν ἀρχιστράτηγον Φαγέτιον, διὰ νὰ παραπονεθῇ διὰ ζώσης φωνῆς περὶ τῶν αὐτῶν. Αὐτὸ τὸ κίνημα τοῦ Φαγετίου ἐτάραξε τόσον μερικοὺς τῆς συνόδου, ὥστε ἐπρόβαλαν, ὅτι ἔπρεπε νὰ παιδευθῇ ὁ στρατηγὸς, ὅστις εἰς καιρὸν πολέμου ἀφίνει τὸ στρατόπεδον, καὶ ἔρχεται χωρὶς ἄδειαν εἰς τὸ Παρίσιον διὰ νὰ φοβερίσῃ τὴν σύνοδον. Καὶ μολονότι τῶν πλειόνων ἡ ψῆφος ἀπέλυσε τὸν στρατηγὸν τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἀπὸ πᾶσαν ἐνοχὴν, οἱ ἐχθροί του ὅμως δὲν τὸ ἐχώνευσαν, ἐπειδὴ ἔβλεπον φανερὰ, ὅτι ἐν ὅσῳ αὐτὸς ὑπερασπίζει τὸν βασιλέα μὲ τὰ στρατεύματα, αὐτοὶ δὲν ἠδύναντο νὰ κατορθώσωσι τοὺς σκοπούς των. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἡ διχόνοια τῆς συνόδου ἡ ὁποία εἶχεν ἀρχήσειν πρὸ πολλοῦ καὶ δι' αὐτὸ καὶ δι' ἄλλας αἰτίας ἔφθασεν εἰς τόσην ἀκμὴν, ὥστε εἰς πολλὰς συνελεύσεις ὀλίγον ἔλειψε νὰ ἔλθωσιν εἰς τὰ μαχαίρια.

Εἰς τὴν συνέλευσιν τῆς ἑβδόμης Ἰουλίου ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Λουγδούνου παρέστησεν εἰς τὴν σύνοδον τὰς αἰτίας αὐτῆς τῆς διχονοίας λέγων, ὅτι αἱ καθημεριναὶ ὑποψίαι τῶν συγκλητικῶν πρὸς ἀλλήλους ἄλλην αἰτίαν δὲν εἶχαν πάρεξ ὅτι οἱ μὲν ἐγκαλοῦντο, ὡς θέλοντες, νὰ μεταβάλλωσι τὴν παροῦσαν πολιτικὴν κατάστασιν εἰς δύο βουλὰς ἢ συγκλήτους, δηλαδὴ τὴν μίαν τῶν εὐγενῶν καὶ, τὴν ἄλλην τοῦ κοινοῦ λαοῦ· οἱ δὲ ὡς προθυμούμενοι νὰ καθαιρέσωσιν τὸν βασιλέα καὶ νὰ κάμωσι τὴν Γαλλίαν, καθαρὰν δημοκρατίαν, ὡς ἐκείνην τῆς Άμε-

ρικῆς· καὶ ὅτι διὰ νὰ ἐξαλειφθῶσι παντάπασιν αἱ τοιαῦται ὑποψίαι, καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ πάλιν ἡ ποθουμένη ὁμόνοια, παρεκάλει τὴν σύνοδον, νὰ βεβαιώσῃ ἕνας τὸν ἄλλον ἐνόρκως, ὅτι ταύτην τὴν παροῦσαν πολιτικὴν κατάστασιν, καθὼς ἐψηφίσθη ἀπὸ τὴν πρώτην σύνοδον εἰς τὰ 1789, χωρὶς καμμίαν μεταβολὴν νὰ φυλάξωσιν. Εὐθὺς ὅλοι τῆς συνόδου ὁμοθυμαδὸν ἐσηκώθησαν, ἔδραμον ὁ ἕνας εἰς τοῦ ἄλλου τὰς ἀγκάλας ἐφιλήθησαν, ἔκλαυσαν, καὶ ἐνόρκως ἐβεβαίωσαν νὰ μὴ κινήσωσι τίποτε ἀπὸ τὰ καθεστηκότα.

Ἀλλ' αὐτὴ ἡ διαλλαγὴ καὶ ὁμόνοια μόλις ἐκράτησε τρεῖς ἡμέρας· (ἐλησμόνησα νὰ σὲ εἴπω ὅτι ὁ βασιλεὺς ἀκούσας τὴν διαλλαγὴν ἔδραμε πρὸς τὴν σύνοδον διὰ νὰ τοὺς συγχαρῇ καὶ αὐτὸς ὁ δυστυχής) ὡς τόσον ἤρχοντο καὶ ἀπὸ τὰς διαφόρους ἐπαρχίας καθ' ἡμέραν πολλοὶ στρατιῶται διὰ νὰ πεμφθῶσιν ἔπειτα 20 λεύγας μακρὰν ἀπ' ἐδῶ, νὰ συγκροτήσωσι στρατόπεδον εἰς ἀσφάλειαν καὶ φυλακὴν τοῦ Παρισίου, ἂν ὁ ἐχθρὸς νικήσῃ τὰ ςρατεύματα, ὅσα εὑρίσκονται τὴν σήμερον εἰς τὰ σύνορα. Ἀπ' αὐτοὺς πολλοί, ἢ παρακινημένοι κρυφίως ἀπὸ μερικοὺς τῆς συνόδου, ἢ καὶ αὐτοθελήτως φερόμενοι, ἐπρόβαλαν εἰς τὴν σύνοδον τὴν καθαίρεσιν τοῦ Βασιλέως, προφασιζόμενοι ὅτι εἶναι ὕποπτος εἰς ὅλον τὸ ἔθνος ὡς συνεργὸς καὶ συνευδοκῶν, εἰς τὴν ἔφοδον τῶν ἔξω βασιλέων. Εἰς αὐτὰς τὰς ἀναφορὰς διέβαλλον καὶ τὸν Φαγέτιον, λέγοντες, ὅτι διὰ τὰ συμβάντα τῶν 20 Ἰουνίου ὁ σκοπός του ἦτο νὰ ἔλθῃ νὰ πολιορκήσῃ τὸ Παρίσιον διὰ νὰ ἐλευθερώσῃ τὸν βασιλέα ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς του, καὶ ὅτι, ἂν δὲν τὸ ἔκαμεν, αἴτιος ἐστάθη ὁ συστρατηγὸς Λουκνῆρος, μὴ θελήσας νὰ συγκατανεύσῃ εἰς τὸ κίνημα τοῦ Φαγετίου. Ἔγραψε λοιπὸν ἡ Σύνοδος πρὸς τὸν Φαγέτιον καὶ πρὸς τὸν Λουκνῆρον, τὸν μὲν ἐρωτῶσα, ἂν εἶχε ποτὲ λάβειν τοιαύτην ἀπόφασιν, τὸν δὲ Λουκνῆρον, ἂν ἀληθῶς ὁ Φαγέτιος, τὸν εἶχε προβάλειν νὰ κινήσωσι.

Εἰς τὰς 30 Ἰουλίου ἦλθεν ἡ ἀπόκρισις τῶν στρατηγῶν· ὁ Φαγέτιος ἔλεγεν, ὅτι αὐτὴ ἦτο προφανὴς συκοφαντία τῶν ἐχ-

φρῶν του· ὁ γέρωλουκνῆρος, ἢ διὰ νὰ ἐλευθερώσῃ τὸν Φαγέτιον, ἢ διότι καὶ αὐτὴ ἦτον ἡ ἀλήθεια, ἔλεγεν ὅτι ποτὲ ὁ Φαγέτιος δὲν τὸν ἐπρόβαλλε τοιοῦτον ζήτημα. Μὲ ὅλον τοῦτο τὰ πνεύματα ἦσαν εἰς μεγάλην ταραχὴν, καὶ ὁ καθ' ἡμέραν καὶ ὥραν ἐρχομὸς νέων στρατευμάτων μᾶς ἔβαλεν ὅλους εἰς μέγα φόβον, εἰς τρόπον ὥστε εἰς μιᾶς ἑβδομάδος διάστημα ἔφυγον ἀπὸ τὸ Παρίσιον τριάκοντα χιλιάδες διαφόρου τάξεως ἄνθρωποι, ἐπειδὴ ἐπροσμένομεν κατὰ πᾶσαν στιγμὴν νὰ σπάσῃ φοβερόν τι καὶ ἀνήκουστον πρᾶγμα. Αὔξησεν ἀκόμη αὐτὴν τὴν ταραχὴν καὶ ἐπολλαπλασίασε τὸ κατὰ τοῦ βασιλέως μίσος τὸ ἀνόητον μανιφέστον τοῦ Δουκὸς τοῦ Βρυσβικκίου, ὁ ὁποῖος, ἀρχιστράτηγος τῶν δύο στρατοπέδων, ἤγουν τῶν Αουστριακῶν καὶ Προύσσων, μᾶς φοβερίζει, ὅτι, ὅταν ἔλθῃ εἰς τὸ Παρίσιον δὲν θέλει ἀφήσειν λίθον ἐπὶ λίθον, ἀνίσως ὁ βασιλεὺς ἢ ἡ οἰκογένειά του πάθῃ τίποτε ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς του.

Ὀνομάζω ἀνόητον αὐτὸ τὸ μανιφέστον (τὸ ὁποῖον ἦλθεν εἰς τὴν 31 Ἰουλίου) διότι, ἐξεύρων καὶ αὐτὸς καὶ οἱ δεσπόται του οἱ δύο βασιλεῖς, ὅτι τοῦ Λοδοβίκου ἡ ζωὴ κινδυνεύει πρὸ πολλοῦ, δὲν ἔπρεπε νὰ γράψῃ τοιαύτας φοβερὰς ἀπειλάς. Εἰς τὰς τρεῖς Αὐγούστου τὰ 48 τμήματα ἢ γειτονίαι τοῦ Παρισίου πέμπουσι μίαν ἀναφορὰν πρὸς τὴν Σύνοδον, εἰς τὴν ὁποίαν ζητοῦσιν ὁμοθυμαδὸν τὴν καθαίρεσιν τοῦ βασιλέως. Μέρος τῆς Συνόδου (ὅσοι ἦσαν δηλαδὴ ἐχθροὶ τοῦ βασιλέως) ἐδέχθησαν μετὰ χαρᾶς αὐτὴν τὴν ἀναφοράν· ἀλλὰ στοχαζόμενοι ὅτι ἦτο πρᾶγμα ἐπικίνδυνον νὰ ψηφίσωσι τὴν καθαίρεσιν, ἂν πρῶτον δὲν ἐλευθερωθῶσιν ἀπὸ τὸν φόβον τοῦ Φαγετίου, ἀνενέωσαν καὶ πάλιν τὴν κατ' αὐτοῦ κατηγορίαν.

Εἰς τὰς 8 λοιπὸν Αὐγούστου, ἡμέρᾳ τετάρτῃ ἥτις ἦτον ἀρχὴ ὠδίνων διὰ τὸν βασιλέα, ἐπρόβαλαν ὅτι ἂν καὶ ὁ Λουκνῆρος ἀπὸ φιλίαν ἢ καὶ συμπάθειαν δὲν ἠθέλησε νὰ ἀνακαλύψῃ τὰς βουλὰς Φαγετίου, πολλὰ ὅμως σημεῖα συντρέχουσιν, εἰς βεβαίωσιν τοῦ τοιούτου σκοποῦ του· ἐβάλθη τὸ πρόβλημα

εἰς ψηφηφορίαν, καὶ ἀπὸ 630 συγκλητικοὺς, ὅσοι τὴν ἡμέραν ἐκείνην εὑρέθησαν εἰς τὴν συνέλευσιν, οἱ 424 ἐκήρυξαν, ἀθῶον τὸν Φαγέτιον. Μόλις ἐσκορπίσθη ἡ σύνοδος εἰς τὰς 6 ὥρας μετὰ τὸ μεσημέριον, καὶ πολλοὶ ἀπὸ τὸν κοινὸν λαὸν ἔπεσαν ὡς λέοντες ὠρυόμενοι ἐπάνω εἰς μερικοὺς συγκλητικοὺς ὑπερασπιςὰς τοῦ Φαγετίου, τοὺς ὕβρισαν εἰς τὰς πλατείας τῆς πόλεως, τοὺς ἔσχισαν τὰ ἐνδύματα, καὶ ἤθελαν ἐξάπαντος τοὺς θανατώσειν, ἂν δὲν τοὺς ἐλύτρωναν, φθάσαντες ἄλλοι, ἀπὸ τὰς χεῖράς των. Αὐτὸ τὸ παράδοξον κίνημα τοῦ λαοῦ, ὅςις μέχρι τῆς ἡμέρας ταύτης εἶχε προσφερθῆν μὲ μεγάλον σέβας πρὸς τὴν σύνοδον, μᾶς ἔκαμε νὰ καταλάβωμεν, ὅτι ἡ πτῶσις τοῦ Λοδοβίκου ἐπλησίαζεν.

Εἰς τὰς 9 Αὐγούστου, ἡμέρᾳ πέμπτῃ, ἡ σύνοδος βιαζομένη ἀπὸ τὰς συχνὰς ἀναφορὰς περὶ τῆς καθαιρέσεως τοῦ βασιλέως, ἠθέλησε νὰ ἐξετάσῃ καὶ αὐτὸ τὸ πρόβλημα. Ὁ Κονδορκέτιος, ἕνας ἀπὸ τοὺς πρώτους λογίους τοῦ Παρισίου, ἂν καὶ ἐχθρὸς ἐπίσημος τοῦ βασιλέως, ἔκαμε μίαν μακρὰν δημηγορίαν, εἰς τὴν ὁποίαν παρέστησεν, ὅτι ἂν καὶ ὁ βασιλεὺς, ὕποπτος διὰ πολλὰς αἰτίας εἰς τὸν λαὸν, ἦτον ἄξιος καθαιρέσεως, δὲν ἦτον ὅμως φρόνιμον πρᾶγμα, νὰ ψηφίσωσι τὴν καθαίρεσιν εἰς τοιοῦτον καιρὸν, ὁπόταν οἱ ἐξωτερικοὶ ἐχθροὶ καὶ οἱ ἐσωτερικοὶ ἀπειλοῦσι τὴν παντελῆ φθορὰν τῆς βασιλείας, χωρὶς πρῶτον νὰ ἐρωτήσωσι τὴν γνώμην ὅλου τοῦ ἔθνους· ὅτι ἔπρεπεν ἑπομένως νὰ γράψωσιν εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας, καὶ νὰ μὴ πράξωσι τίποτε χωρὶς τὴν συναίνεσιν τοῦ ἔθνους. Ὁ θόρυβος τοῦ λαοῦ ηὔξανεν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον, ὅταν ἔβλεπον, ὅτι τὸ θέλημά των δὲν ἐγίνετο παρευθὺς, καὶ ἡ σύνοδος ἠναγκάσθη νὰ διανυκτερεύσῃ ὅλην τὴν νύκτα τῆς δεκάτης Αὐγούστου. Ὁ βασιλεὺς βλέπων τὸν τόσον θόρυβον, ἔκραξεν ὅλους του τοὺς σωματοφύλακας, τοὺς περισσοτέρους Ἑλουητίους, ἤγουν Σβίτζερους, διὰ νὰ τὸν φυλάξωσιν ἐκείνην τὴν νύκτα. Ἐκοιμήθημεν μὲ μέγα φόβον ἐκείνην τὴν νύκτα· ἀλλὰ πρὸς τὰς δύο ὥρας μετὰ τὸ μεσονύκτιον, εἰς τὸ ξημέρωμα τῆς δεκάτης

πρώτης (ἡμέρας παρασκευῆς), μᾶς ἐξύπνησεν ὅλους ὁ θόρυβος τοῦ λαοῦ. Τριάκοντα ἢ τεσσαράκοντα χιλιάδες ἀνθρώπων συνηθροισμένοι εἰς τὸ προάστειον τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου ἐπάτησαν τὸν ἀρσανᾶν, ἔλαβον παντὸς εἴδους ὅπλα, καὶ μερικὰ κανόνια, καὶ ἐκίνησαν εἰς τὰς ἑπτὰ ὥρας πρὸς τὸ βασιλικὸν παλάτιον. Ἡ σύνοδος, ἡ ὁποία, καθὼς σὲ εἶπα, εἶχε κρατήσειν ὅλην τὴν νύκτα, ἐκάλεσε τὸν βασιλέα νὰ ὑπάγῃ πρὸς αὐτὴν, διὰ περισσοτέραν ἀσφάλειαν, διότι ἦτο φανερὸν, ὅτι ὁ σκοπὸς τοῦ λαοῦ, ἦτο νὰ τὸν θυσιάσῃ. Ἐσηκώθη, λοιπὸν, ὁ δυστυχὴς Λοδοβίκος, πρὶν νὰ φθάσῃ ὁ λαὸς εἰς τὸ παλάτιον, μὲ τὴν βασίλισσα, τὸν υἱόν του καὶ τὴν θυγατέρα του, καὶ ὑπῆγεν εἰς τὴν σύνοδον. Εἰς τὴν θύραν τῆς Συνόδου μὴ βλέπων πλησίον τὸν υἱόν του (ἑπταετὲς παιδάριον) καὶ νομίσας ὅτι τὸν ἔχασεν, ἐθορυβήθη, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἡσύχασεν ὅταν τὸν εἶδε φερόμενον πρὸς αὐτὸν ἀπὸ ἕνα στρατιώτην, ὅστις τὸν ἐβάσταζεν εἰς τὰς ἀγκάλας του. Ἐπλησίασεν ὁ βασιλεὺς πρὸς τὸν πρόεδρον τῆς συνόδου, καὶ ἐκάθισεν αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ, ἀφοῦ εἶπε τοῦτα τὰ ὀλίγα πρὸς τὴν σύνοδον. «Ἀφῆκα τὴν κατοικίαν μου, καὶ ἦλθον εἰς τὰ μέσον τῆς συνόδου, διὰ νὰ ἐμποδίσω τὸν λαὸν ἀπὸ ἕνα ἄδικον φόνον. Ἐλπίζω ὅτι καὶ ἐγὼ καὶ ἡ φαμιλία μου δὲν θέλομεν δοκιμάσειν οὐδὲν ἄτοπον, εὑρισκόμενοι μεταξὺ τῶν τοποτηρητῶν τοῦ ἔθνους.» Ὁ λαὸς ὅταν ἦλθεν ἔμπροσθεν τοῦ παλατίου, ἔστησε καὶ κατεύθυνε πρὸς αὐτὸ τὰ κανόνια· ἐδῶ πλέον δὲν ἐξεύρομεν ἀνίσως αὐτοὶ ἄρχησαν νὰ κτυπῶσιν, ἢ ἂν τὸ πρῶτον πῦρ ἀνήφθη ἀπὸ τοὺς εὑρισκομένους εἰς τὸ παλάτιον, διότι ἕκαστος χρωματίζει τὰ πράγματα κατὰ τὰς ἰδέας τοῦ νοός του καὶ κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς καρδίας του. Ὁ βασιλεὺς ἐμβαίνων εἰς τὴν σύνοδον εἶχε βεβαιώσειν τὸν πρόεδρον ὅτι ἔδωκε προσταγὴν εἰς τοὺς εὑρισκομένους εἰς τὸ παλάτιον, νὰ μὴ κάμωσι τὴν παραμικρὰν ἀντίστασιν εἰς τὸν λαὸν καὶ βέβαια μία τοιαύτη ἀντίστασις ἦτο καὶ τρελὴ καὶ ἀνωφελὴς, ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς μὴν εὑρισκόμενος πλέον εἰς τὸ παλάτιον,

ἐλογίζετο νὰ ἦναι ἔξω ἀπὸ τὸν κίνδυνον. Μὲ ὅλον τοῦτο πιθανὸν εἶναι ὅτι κἀνένας θερμότερος ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἔῤῥιψε τὸ πρῶτον τουφέκι ἀπὸ τὰ παράθυρα τοῦ παλατίου· καὶ τὸ ὄχι πιθανὸν ἀλλὰ βέβαιον καὶ δυστυχέστατον συμβεβηκὸς εἶναι τοῦτο, ὅτι εἰς δύο ὡρῶν διάστημα ἐθυσιάσθησαν ὑπὲρ τὰς πέντε χιλιάδας ἀνθρώπων καὶ ἀπὸ τοὺς εὑρισκομένους εἰς τὸ παλάτιον, καὶ ἀπὸ τὸν λαὸν ὅστις ἐπολιόρκει τὸ παλάτιον. Ἡ νίκη ἔμεινεν εἰς τὸν λαόν· καὶ ἀναβάντες εἰς τὸ παλάτιον, συνέτριψαν ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ ὅλα τὰ βασιλικὰ σκεύη. Ἄνοιξαν τὰς βασιλικὰς ἀποθήκας καὶ τὰ ταμεῖα, ἀλλὰ δὲν ἔκλεψαν οὔτε μίαν βελόνην· ὅ,τι εὑρέθη εἰς ἀργύριον καὶ χρυσίον, τὰ κειμήλια καὶ τοὺς πολυτελεῖς λίθους τῆς βασιλίσσης τὰ συνήθροισαν ὅλα καὶ τὰ ἔφεραν πρὸς τὴν σύνοδον. Τὸ περίεργον ἦτον, ὅτι αὐτοὶ οἱ Ἀβράκωτοι (οὕτως ὀνομάζουσιν ἐδῶ, τοὺς ὁποίους αὐτοῦ ψωρομανόληδες λέγετε) ἐκρέμασαν μερικοὺς ἀπὸ τοὺς γιολτάσιδές των, ὅσους ἔφθασαν κλέπτοντας τίποτε ἀπὸ τὰ βασιλικὰ πράγματα. Ἄνοιξαν καὶ τὰς βασιλικὰς οἰνοθήκας, καὶ ἐκεῖ εὑρόντες διάφορα εἴδη ἐξαιρέτων οἴνων, ἐβαπτίσθησαν ὅλοι τόσον, ὥστε δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ στέκωσιν ὀρθοί· οὕτως ἠγριωμένοι καὶ ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἐκδικήσεως, καὶ ἀπὸ τοὺς καπνοὺς τοῦ οἴνου, ἐθυσίασαν καὶ τοὺς ἐπιλοίπους, ὅσους εὕρηκαν κρυμμένους εἰς διάφορα ταμεῖα τοῦ παλατίου· ἡ μανία ἦτο τόση, ὥστε πολλοὶ εἶδον γυναῖκας τοῦ κοινοῦ λαοῦ νὰ χορεύωσιν ἐπάνω εἰς τὰ νεκρὰ σώματα. Αὐτὸ δὲν τὸ εἶδον ἐγὼ, ἐπειδὴ ἔμεινα ὅλην τὴν ἡμέραν ἐκείνην διὰ τὸ ἀσφαλὲς εἰς τὸν οἶκόν μου· ἀλλὰ δύναμαι νὰ σὲ βεβαιώσω ἄλλο, τὸ ὁποῖον εἶδον μὲ τοὺς ὀφθαλμούς μου. Πρὸς τὸ ἑσπέρας ἡ περιέργεια ἐνίκησε τὸν φόβον μου, καὶ ἠθέλησα νὰ ὑπάγω πρὸς τὸ παλάτιον διὰ νὰ ἰδῶ αὐτὴν τὴν θραῦσιν. Εἰς τὸν δρόμον ἀπήντησα πολλὰς γυναῖκας, αἱ ὁποῖαι ἔφερον ἐπάνω εἰς μακρὰ κοντάρια τοὺς αἱματωμένους χιτῶνας τῶν φονευθέντων, ὡς τρόπαια τῆς νίκης των, τραγῳδοῦσαι διάφορα ᾄσματα. Ἀλλ' ἂς ἐπανέλθωμεν καὶ πάλιν εἰς

τὸν βασιλέα, σὲ εἶπα πολλάκις, ὅτι αὐτὸς ἠπατήθη πάντοτε ἀπὸ πονηροὺς καὶ κακοὺς συμβούλους· ἡ δυστυχία του ἔκαμε, καὶ εἰς τὰ διάφορα εἴδη τὰ κομισθέντα εἰς τὴν σύνοδον εὑρέθησαν, καὶ ἀπὸ ἐπιστολὰς τῆς Βασιλίσσης καὶ ἀπὸ ἄλλας ἐγγράφους ἀποδείξεις πολλὰ σημεῖα, ὅτι ὁ Λοδοβίκος ἦτο κρυφίως σύμφωνος καὶ μὲ τοὺς φυγάδας ἀδελφούς του καὶ μὲ τοὺς ἔξω βασιλεῖς, τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν. Ἡ σύνοδος, καὶ πρὶν νὰ φανερωθῶσιν αὐταὶ αἱ ἐπιστολαὶ, τὴν αὐτὴν ἡμέραν τῆς δεκάτης Αὐγούστου, ἢ φοβουμένη τὴν ἄκρατον ὁρμὴν τοῦ λαοῦ, ἢ καὶ εὑρίσκουσα τὸν καιρὸν ἐπιτήδειον διὰ νὰ κάμῃ ὅ τι πρὸ πολλοῦ ἐπεθύμει, ἐψήφισεν ὁμοθυμαδὸν τὴν πρὸς καιρὸν κατάργησιν τοῦ Βασιλέως, καὶ διὰ νὰ ἀθωωθῇ ἀπὸ τὴν ὑποψίαν, ὅτι ἔκαμνε πρᾶγμα παρὰ τὴν κοινὴν θέλησιν τοῦ ἔθνους, ἔδωκε τὴν αὐτὴν ἡμέραν εἴδησιν εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας νὰ ἐκλέξωσι νέους τοποτηρητὰς, τοὺς ὁποίους νὰ πέμψωσιν εἰς Παρίσιον εἰς τὰς 26 Σεπτεμβρίου, καὶ αὐτὴ ἡ νέα σύγκλητος νὰ ἀποφασίσῃ, ἂν ὁ Λοδοβίκος πρέπῃ νὰ ἀποκατασταθῇ πάλιν εἰς τὸν θρόνον του, ἢ ὁ υἱός του ἀντ' αὐτοῦ, ἢ καὶ ἂν παντάπασιν ἡ πολιτικὴ τῆς Γαλλίας κατάστασις ἔχῃ νὰ μεταβληθῇ εἰς δημοκρατίαν, καταργηθέντος αἰωνίως τοῦ βασιλικοῦ ὀνόματος. Ἀφοῦ λοιπὸν τὸν κατήργησαν, ἀνάγκη ἦτο καὶ νὰ τὸν φυλάξωσι, διὰ νὰ μὴ φύγῃ καὶ πάλιν ὡς πέρυσιν· ὅθεν εἰς τὰς 13 Αὐγούστου, ἀφοῦ τὸν ἐκράτησαν τρεῖς ἡμέρας εἰς τὴν σύνοδον, τὸν ἐφυλάκωσαν καὶ αὐτὸν καὶ τὴν οἰκογένειάν του εἰς ἕνα πῦργον, εἰς τὸν ὁποῖον οὐδένας ἔχει τὴν ἄδειαν νὰ τὸν πλησιάσῃ. Εὑρέθην κατὰ τύχην τὸ ἑσπέρας τῆς δεκάτης τρίτης εἰς τὸν δρόμον, ὅθεν ἐπέρασεν αὐτὸς ὁ δυστυχὴς βασιλεὺς διὰ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸν πῦργον. Ἀδύνατον εἶναι, φίλε μου, νὰ σὲ περιγράψω τὴν τοιαύτην καταισχύνην· ἦτον αὐτὸς, ἡ βασίλισσα, ὁ υἱὸς, ἡ θυγάτηρ του, καὶ ἡ ἀδελφή του εἰς τὸ ἁμάξιον συνοδευμένοι ἀπὸ πολλὰς χιλιάδας στρατιωτῶν πεζῶν καὶ ἱππέων. Ἀπὸ τὴν σύνοδον διὰ νὰ ἔλθῃ εἰς τὸν πῦργον ὅστις εἶναι πλησίον τοῦ οἴκου, ὅπου εὑρίσκομαι, τὸ διά-

ςημα εἶναι τρία τεταρτημόρια τῆς ὥρας σχεδόν. Παράστησον εἰς τὸν νοῦν σου τετρακοσίας, ἢ καὶ πεντακοσίας χιλιάδας ἀνθρώπων ἐσπαρμένων εἰς ὅλον αὐτὸ τὸ διάςημα διὰ νὰ τὸν ἴδωσι· παράςησον εἰς τὸν νοῦν σου πεντακοσίας χιλιάδας στομάτων νὰ φωνάζωσιν ἐπὶ ταὐτοῦ, Ζήτω τὸ ἔθνος, ζήτω ἡ ἐλευθερία! εἰς τοῦ Λοδοβίκου τὰ ὦτα, τὰ ὁποῖα τοὺς περασμένους καιροὺς ἦσαν συνειθισμένα νὰ ἀκούωσι Ζήτω ὁ βασιλεύς! καὶ θέλεις καταλάβειν κἂν ὀλίγον τὴν καταισχύνην αὐτῆς τῆς συμφορᾶς. Τοὺς εἶδον πλησίον εἰς τὸ ἁμάξιον. Ὁ βασιλεὺς ἐδείκνυε πρόσωπον ἀκατάπληκτον, ἢ ἀπὸ μεγαλοψυχίαν, ἢ ἴσως καὶ ἀπὸ ἀναισθησίαν· ἡ βασίλισσα ἦτο σκυθρωπή, καθὼς πρὸς τούτοις καὶ ἡ θυγάτηρ της καὶ ἡ ἀνδραδέλφη της· ὁ ταλαίπωρος Διάδοχος, μικρὸς ὢν τὴν ἡλικίαν, ἔστρεφε τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς ὅλα τὰ μέρη, διὰ νὰ βλέπῃ τὸν ἀναρίθμητον λαόν. Εὐθὺς μετὰ τὴν φυλακὴν τοῦ βασιλέως, ἐπίασαν πολλοὺς μεγιςᾶνας, καὶ ἄλλους διαφόρους ὀνομαστοὺς ἄνδρας, εἰς τοὺς ὁποίους εὑρῆκαν ἐπιστολὰς καὶ ἄλλας ἀποδείξεις συνωμοσίας. Τοὺς ἐφυλάκωσαν ὅλους, καὶ τοὺς κρίνουσιν ἕκαστον κατὰ μέρος, καὶ τοὺς καταδικάζουσιν εἰς θάνατον. Ἀπεκεφάλισαν ἐξ αὐτῶν τὸν ταμίαν (ἤγουν τὸν χαζνατάρην) τοῦ βασιλέως, ἐπειδὴ εὑρῆκαν εἰς τὰ κατάστιχά του, ὅτι ἐπλήρονεν πολλὰς δαπάνας, ὅσας ἔκαμναν οἱ φυγάδες ἀδελφοὶ τοῦ βασιλέως, διὰ νὰ συνάζωσι στρατεύματα καθ' ἡμῶν. Εἶναι ἀκόμη πολλοὶ φυλακωμένοι, οἱ ὁποῖοι καὶ αὐτοὶ θέλουν λάβειν τὴν αὐτὴν τύχην τῆς καρατομίας. Τί νὰ σὲ λέγω περισσά; Τὰ πνεύματα εὑρίσκονται εἰς τοσοῦτον θόρυβον, ὥστε δὲν θέλει μὲ φανῆν ποσῶς παράδοξον, ἂν κρίνωσι καὶ αὐτὸν τὸν βασιλέα καὶ τὸν καταδικάσωσιν εἰς θάνατον, καθὼς ἔκριναν καὶ κατεδίκασαν τὸν ἴδιόν των βασιλέα τὸν δυςυχῆ Κάρολον τὸν Στουάρτον οἱ Ἄγγλοι εἰς τὰ 1648. Αὐτὸ ὅμως ἡ παροῦσα σύνοδος δὲν δύναται νὰ τὸ κάμῃ· ἀλλ' ὅταν ἡ νέα σύνοδος συναχθῇ εἰς τὰς 26 Σεπτεμβρίου, δὲν θέλω (καὶ πάλιν τὸ λέγω) θαυμάσειν, ἂν καταδικάσῃ τὸν

Λοδοβίκον εἰς θάνατον· ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ μίσους ὅσα βλέπω, κάμνουσι τὸ πρᾶγμα πιθανόν. Ἡ μεγαλητέρα δυστυχία αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι, ὅτι δὲν τολμᾷ πλέον οὐδένας οὐδὲ νὰ τὸν συλλυπηθῇ· αἱ ἀποδείξεις, τὰς ὁποίας ἀνοήτως ἔγραψε, καὶ ἀνοήτως ἔπειτα ἠμέλησε νὰ δώσῃ εἰς τὸ πῦρ (μάλιστα ἀφοῦ ἔβλεπε πρὸ ἓξ σχεδὸν μηνῶν, ὅτι τῶν ἐχθρῶν του τὸ μῖσος εἶχε φθάσειν εἰς τὸ ἔσχατον) ἔκλεισε τὰ στόματα καὶ αὐτῶν τῶν ὑπερασπιστῶν του. Ὁ Φαγέτιος εὐθὺς ὅταν ἤκουσε τὴν συμφορὰν τοῦ βασιλέως, ἠθέλησε νὰ παρακινήσῃ τὰ στρατεύματά του, διὰ νὰ τὰ στρέψῃ εἰς τὸ Παρίσιον, καὶ νὰ ἐλευθερώσῃ τὸν βασιλέα, καὶ ὀλίγον ἔλειψε νὰ τὸ κατωρθώσῃ. Ἀλλ' ἀφοῦ ἔφθασαν καὶ ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὸ στρατόπεδον τυπωμέναι αἱ ἐπιστολαὶ καὶ ἄλλαι συνωμοσίαι ὅσας εὑρῆκαν εἰς τὸ βασιλικὸν παλάτιον, οἱ στρατιῶται ἤλλαξαν γνώμην, καὶ ἀντὶ νὰ ἀκολουθήσωσι τὸν Φαγέτιον, ὀλίγον ἔλειψε νὰ τὸν πιάσωσι καὶ νὰ τὸν πέμψωσι σιδηροδέσμιον εἰς τὴν Σύνοδον, ἂν, φρονιμώτερος ἀπὸ τὸν Λοδοβίκον, δὲν ἐπρόφθανε νὰ σώσῃ τὴν κεφαλήν του μὲ τὴν φυγήν· δὲν ἐξεύρομεν ἀκόμη ἂν ἐπέρασεν εἰς τὴν Ὀλλανδίαν ἢ εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Εἰς τὰς πολιτικὰς περιπετείας τῶν ἐθνῶν, φίλε μου, γίνονται πράγματα τερατώδη καὶ ἄπιστα. Τὸ Γαλλικὸν ἔθνος ἔφερε πάντοτε εἰς τοὺς ἰδίους του βασιλεῖς μίαν ἀγάπην ἐξαίρετον ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα ἔθνη, ἀγάπην, ἥτις ἐπλησίαζε τὴν λατρείαν. «Ὁ Θεός μου καὶ ὁ Βασιλεύς μου·» αὐτὸ ἦτο τὸ σύμβολον τῶν Γάλλων. Ἔφθασαν εἰς τόσην ἐξουδένιαν καὶ εὐτελισμὸν, ὥστε εἰς τὴν γέννησιν τοῦ διαδόχου ὠνόμασαν ἕνα χρῶμα τζόχας τὰ σκατὰ τοῦ Δελφίνου (ἐπειδὴ ἐξεύρεις ὅτι ὁ διάδοχος τῆς Γαλλικῆς βασιλείας ὀνομάζεται Δελφῖνος) καὶ αὐτὰ τὰ σκατὰ, αὐτὴν τὴν τζόχαν ἐνδύοντο τότε ὅλοι, μικροὶ καὶ μεγάλοι ὡς νέαν μόδαν, μὲ μεγάλην εὐχαρίστησιν καὶ χαρὰν, ὅτι ἦσαν κατασκατωμένοι μὲ τὰ σκατὰ τοῦ νέου Δελφίνου των. Αὐτὴ ἡ παράλογος λατρεία ἐστράφη ὅλη εἰς μῖσος ἄσπονδον, καὶ δὲν ἀκούεις ἄλλο τὴν σήμερον, πάρεξ Λοδοβίκος ὁ προ-

φότης, Λοδοβίκος ὁ τελευταῖος, καὶ ὄχι πλέον ὁ δέκατος ἕκτος, αἰνιττόμενοι δηλαδὴ μὲ αὐτὸ, ὅτι δὲν θέλουσι πλέον βασιλέα. Ἦσαν εἰς διαφόρους πλατείας τῆς πόλεως ἀνδριάντες χάλκινοι, ἀναβάται εἰς ἵππους χαλκίνους, Ἐρρίκου τοῦ τετάρτου, Λοδοβίκου τοῦ δεκάτου τρίτου, τοῦ δεκάτου τετάρτου, καὶ δεκάτου πέμπτου, ἔργα ἀξιόλογα περιφήμων τεχνιτῶν, ὅλους αὐτοὺς τοὺς χαλκοῦς βασιλεῖς τοὺς ἐσήκωσαν, μὴν ὑποφέροντες πλέον νὰ βλέπωσι μήτε τὰς ἀψύχους εἰκόνας ἐκείνων, τοὺς ὁποίους ἐθεοποίησαν ζῶντας· ἐξήλειψαν τὸ ὄνομα τοῦ νῦν Λοδοβίκου ἀπ' ὅλας τὰς δημοσίους οἰκοδομάς· ἡ Βασιλικὴ Βιβλιοθήκη ἐβαπτίσθη Βιβλιοθήκη τοῦ ἔθνους, καὶ οὕτω καθεξῆς ὅλα τὰ ἄλλα. Σὲ εἶπα ὅτι ὁ σκοπός των ἦτο νὰ ἐξορίσωσι καὶ τοὺς ἀνωμότους καλογήρους, καὶ ὁ βασιλεὺς εἶχε τὸ ἐμποδίσειν. Ἀφοῦ κατήργησαν τὸν βασιλέα, ἀνανέωσαν εὐθὺς καὶ τὸ κατὰ τῶν καλογήρων ψήφισμα, καὶ τοὺς ἐξορίζουσι τώρα ἀπὸ τὴν Γαλλίαν ὅλους, ὅσοι δὲν ἠθέλησαν νὰ ὑποταχθῶσιν ἐνόρκως εἰς τὴν νέαν νομοθεσίαν.

Εἰς τὰς 15 ἐλάβομεν καὶ τὴν εἴδησιν, ὅτι ἡ Ῥωσσία εὗρηκε καὶ πάλιν τὸν τρόπον νὰ κάμῃ τὰ θελήματά της εἰς τὴν δυστυχῆ Πολονίαν, καὶ νὰ ἀνατρέψῃ ὅλην τὴν νομοθεσίαν. Εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν μανθάνομεν ὅτι καὶ ὁ εὑρισκόμενος Γαλλικὸς πρέσβυς εἰς Πετρούπολιν ἀναγκάζεται νὰ φύγῃ, διότι ἡ βασίλισσα τὸν ἔβλεπε μὲ κακοὺς ὀφθαλμούς. Ὅταν μάθῃ καὶ τὸ φυλάκωμα τοῦ Λοδοβίκου, ὁ θυμός της θέλει αὐξήσειν περισσότερον· ἔμεινε πλέον νὰ ἴδωμεν, ἂν οἱ Γάλλοι κλίνωσι τὸν αὐχένα ὡς οἱ Πολονοὶ, καὶ ἐπαναστρέψωσι πάλιν εἰς τὰ σκατὰ τοῦ Δελφίνου, ἢ ἂν ἀληθῶς φερθῶσιν ὡς οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι ἐφέρθησαν μὲ τοὺς Πέρσας. Ὁ ἐνθουσιασμὸς τὸν ὁποῖον βλέπω μὲ δίδει ἐλπίδας ὅτι θέλουν θριαμβεύσειν κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Οὗτος ὁ πόλεμος (καθὼς καὶ ἄλλοτε σὲ εἶπα) δὲν ὁμοιάζει μὲ τοὺς κοινοὺς πολέμους. Γυναῖκες ὡπλίσθησαν, καὶ εὑρίσκονται εἰς τὰ σύνορα, διὰ νὰ πολεμήσωσι μὲ τοὺς Αουστριακοὺς καὶ μὲ τοὺς Προύσσους.

Εἰς τὰς 27. Τούτας τὰς ἡμέρας ἐλάβομεν καὶ τὴν θλιβερὰν εἴδησιν, ὅτι οἱ Προῦσσοι μᾶς ἐπῆραν μίαν πόλιν εἰς τὰ σύνορα ὀνομαζομένην Λογγούβιον μετὰ δεκαπέντε ὡρῶν πόλεμον. Ἡ περισσοτέρα θλίψις εἶναι, ὅτι αὐτὴ ἡ πόλις, καθὼς λέγουσι, ἦτο τόσον καλὰ προπαρεσκευασμένη καὶ μὲ στρατιώτας, καὶ μὲ ζωάρκια, καὶ μὲ κανόνια, ὥστε ἐδύνατο νὰ ἀντισταθῇ εἰς τοὺς ἐχθροὺς πολλὰς ἡμέρας· ὅθεν εἶναι γνώμη, ὅτι τὴν ἐπρόδοσαν οἱ φίλοι τοῦ βασιλέως.

Εἰς τὰς 30 Αὐγούστου. Εὑρισκόμεθα εἰς μεγάλον φόβον· στρατεύματα συντρέχουσιν ἀπ' ὅλα τὰ μέρη, διὰ νὰ φυλάξωσι τὸ Παρίσιον. Ἂν ἀπὸ κακὴν ἡμῶν τύχην οἱ ἐχθροὶ (οἱ ὁποῖοι δὲν εἶναι μακρὰν) φθάσωσι πρὸς ἡμᾶς, δὲν ἐξεύρω, φίλε μου, πῶς ἔχομεν νὰ τὴν περάσωμεν. Μὲ κακοφαίνεται ὅτι δὲν ἐπέρασα εἰς τὴν Ἀγγλίαν πρὸ δύο μηνῶν, ὅταν ἦτον ἀκόμη τρόπος ἀποδημίας· τώρα πλέον δὲν ἀφίνουσι κανένα νὰ ἐκβῇ ἀπὸ τὸ Παρίσιον· ἤρχισαν ἀπὸ χθὲς νὰ ἐρευνῶσι τοὺς οἴκους διὰ ὅπλα, πρόφασιν μὲν ὅτι χρειάζονται διὰ τὴν ὑπεράσπισιν τῆς πατρίδος, τὸ δὲ ἀληθὲς (ὡς ἐγὼ κρίνω) φοβούμενοι, μήπως καὶ μὲ τὴν πλησίασιν τῶν ἐχθρῶν, οἱ κρυφοὶ φίλοι τοῦ βασιλέως φανερωθῶσιν αἰφνιδίως μὲ ὅπλα, καὶ γενῇ ἡ σφαγὴ διπλῆ καὶ ἐσωτερικὴ ἀπὸ τοὺς δυσαρεσκομένους εἰς τὰ συμβαίνοντα, καὶ ἐξωτερικὴ ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς. Ὅπου εὗρηκαν διπλᾶ ἢ τριπλᾶ ὅπλα, ἔλαβαν τὰ περισσὰ, πληρόνοντες τὴν τιμὴν καὶ δὲν ἄφησαν εἰς ἕκαστον πάρεξ εἴτι χρειάζεται διὰ τὴν ἰδίαν του φύλαξιν. Αὐτὴ ἡ ἔρευνα ἔγινεν ὅλην τὴν παρελθοῦσαν νύκτα, καὶ δὲν ἐτελείωσεν ἀκόμη τὴν σήμερον. Εἶχον δίκαιον νὰ τὴν κάμωσιν, ἐπειδὴ εὗρηκαν πολλὰ περιττὰ ὅπλα καὶ πολλοὺς ὑπόπτους ἀνθρώπους, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ καλογήρους κρυμμένους ὑποκάτω εἰς κραββάτια διὰ νὰ μὴν ὑπάγωσιν εἰς τὴν ἐξορίαν, ἀλλὰ νὰ μᾶς ταράττωσιν ἀκόμη. Ἦλθον καὶ πρὸς ἐμὲ σήμερον εἰς τὰς ἐννέα ὥρας τὸ πρωΐ, ἀλλὰ μὴν εὑρόντες πάρεξ ἕνα σπαθίον, τὸ ὁποῖον ἠγόρασα πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν διὰ τὰς δυστυχεῖς ταύτας περιστάσεις, μὲ τὸ

φήσαν. Εὑρισκόμεθα, πρωτοψάλτα μου, εἰς μεγάλους κινδύνους, καὶ πρέπει νὰ τελειώσω τὴν ἐπιστολήν μου διὰ νὰ σὲ τὴν πέμψω κἂν πρὶν νὰ μὲ συμβῇ τίποτε. Ἂν αὐτὴ σταθῇ ἐκ δυστυχίας ἡ τελευταία μου, μή με λησμονήσῃς καὶ ἀποθανόντα. Ἐνθυμοῦ πάντοτε ὅτι ἐστάθην φίλος ἀληθὴς τῆς Λογιότητός σου, τῶν φίλων μου, τῶν συγγενῶν μου, τῆς τιμῆς ὅλων μου τῶν ὁμοφύλων· ὅτι ἡ καρδία μου ἔζεε πάντοτε ἀπὸ ζῆλον ἀληθῆ διὰ τὴν τιμὴν τῶν Γραικῶν, πρὸς τοὺς ὁποίους ἤθελα ἴσως γενῆν ὠφέλιμος, ἂν εἶχαν μὲ τὸ συγχωρήσειν αἱ περιστάσεις. Οἱ φόβοι δὲν εἶναι μόνον ἀπὸ τοὺς ἔξω, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν κοινὸν λαὸν τοῦ Παρισίου· ἂν οἱ ἐχθροὶ πλησιάσωσι, ἴσως ἀκολουθήσωσι μεγάλα ἄτοπα, ἴσως μᾶς βιάσωσιν ὅλους μικροὺς καὶ μεγάλους καὶ ἄκοντας νὰ ἐξέλθωμεν εἰς ἀπάντησιν τοῦ ἐχθροῦ· ἴσως, ἂν ἐμβῶσιν οἱ ἐχθροὶ (τὸ ὁποῖον δὲν ἐλπίζω ποτὲ) θέλουν λεηλατήσειν καὶ κατακαύσειν τὰς οἰκίας ἡμῶν. Καὶ ἂν αὐτὸ συμβῇ, φίλε μου, ἂν ἴδω τοὺς τόσους μου κόπους, τὴν τόσην ὕλην, τὰς τόσας σημειώσεις, εἰς τὸν Ἱπποκράτην καὶ ἄλλους πολλοὺς συγγραφεῖς, ῥιπτόμενα εἰς τὰς φλόγας, ἢ σχιζόμενα, διὰ νὰ γεμίζωσι τὰ τουφέκιά των οἱ Αουστριακοὶ, σὲ βεβαιόνω ὅτι δὲν θέλω πλέον νὰ ζῶ, διότι εἶναι πλέον ἀδύνατον νὰ συναθροίσω ν... πάλιν ἐξ ἀρχῆς τόσην ὕλην. Ἔκαμα κακὰ νὰ μὴ περάσω δι' ὀλίγους μῆνας εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἕως νὰ ἡσυχάσωσι τὰ πράγματα· ἀλλὰ τίς ἤθελε πιστεύσειν ἢ προϊδεῖν, ὅτι ἔμελλε νὰ εὑρεθῶ εἰς τοιαύτας περιστάσεις, αἱ ὁποῖαι μόλις γεννῶνται μίαν φορὰν εἰς ἑκάστην χιλιετηρίδα.

2 Σεπτεμβρίου. Ἐκράτησα τὴν ἐπιστολήν μου μέχρι τῆς σήμερον, ὡσὰν νὰ ἐπρόβλεπον ὅτι ἔμελλε νὰ συμβῶσι καὶ ἄλλαι δυστυχίαι. Ταύτην τὴν ὥραν μεσονύκτιον ἐσηκώθη πάλιν ὁ λαὸς καὶ τρέχουσιν εἰς τὰς διαφόρους φυλακὰς διὰ νὰ θυσιάσωσι τοὺς ἀθλίους φυλακωμένους.

3 Σεπτεμβρίου. Τὸ πρωῒ ὥρᾳ δεκάτῃ· ὅλην τὴν παρελθοῦσαν νύκτα ἔσφαζαν ἀνηλεῶς, ὅσους εὕρηκαν, φυλακωμένους

διὰ συνωμοσίας πολιτικὰς, μεταξὺ τῶν ὁποίων πολλοὶ Καλόγηροι, Ἀρχιερεῖς, ἱερεῖς καὶ ἄλλοι τοιοῦτοι, ὅσοι δὲν εἶχαν δώσειν τὸν ὅρκον, καὶ ἐφυλάττοντο διὰ τὴν ἐξορίαν· ἀκόμη ταύτην τὴν ὥραν σφάζουσι, καὶ θέλουν σφάζειν προσέτι ἡμέρας πολλὰς, διότι αἱ φυλακαὶ εἶναι πλήρεις. Ἡ σύνοδος ἔπεμψε μερικοὺς συγκλητικοὺς διὰ νὰ ἐμποδίσωσι τὸν λαὸν ἀπὸ τὴν τοιαύτην ἄδικον καταδρομὴν, ἀλλ' ὁ λαὸς δὲν ἀκούει πλέον οὐδένα. Αἱ πλατεῖαι τῆς πόλεως, ὅσαι πλησιάζουσι τὰς φυλακὰς, εἶναι γεμάται ἀπὸ νεκρούς· ὁ λαὸς δικαιολογεῖ αὐτὴν τὴν φοβερὰν ἐκδίκησιν μὲ τὴν πρόφασιν, ὅτι τοῦ βασιλέως ὁ σκοπὸς ἦτον ἂν ἐλάμβανε τὰ νικητήρια, νὰ ἀπολύσῃ ὅλους τοὺς φυλακωμένους, διὰ νὰ σφάξωσι τοὺς πολίτας.

6 Σεπτεμβρίου. Μόλις σήμερον τὸ πρωῒ ἐτελείωσεν ἡ σφαγὴ, ἡμέραν καὶ νύκτα ἀδιακόπως ἀπὸ τὰς 2 μέχρι τῆς σήμερον ἔσφαζον. Μεταξὺ τῶν φονευθέντων εἶναι μερικοὶ παλαιοὶ μινίστροι τοῦ βασιλέως, καὶ πολλαὶ ἑκατοντάδες καλογήρων. Ἐθανάτωσαν καὶ τὴν πριγκιπέσσαν Λαμβὰλ, φίλην τῆς βασιλίσσης. Ἔτρεξαν καὶ εἰς τὸν Πύργον, ὅπου εἶναι φυλακωμένος ὁ βασιλεὺς, διὰ νὰ τὸν θυσιάσωσι καὶ αὐτὸν μὲ τὴν οἰκογένειάν του, ἀλλὰ τοὺς ἐμπόδισαν μὲ μεγάλους κόπους καὶ βάσανα κατὰ τὸ παρὸν, καὶ μὲ τὴν ἐλπίδα, ὅτι θέλει τὸν κρίνειν ἡ μέλλουσα σύνοδος καὶ τὸν καταδικάσειν εἰς θάνατον. Τὰ σημεῖα, ὅσα βλέπω, μὲ λέγουσιν, ὅτι ὁ βασιλεὺς ἔχει ἐξ ἅπαντος νὰ θυσιασθῇ, ἢ ἀκρίτως ἀπὸ τὴν ὁρμὴν τοῦ λαοῦ, ἢ καὶ κριθεὶς ἀπὸ τὴν σύνοδον. Μόλις εἰς τὰς Ἑλληνικὰς καὶ Ῥωμαϊκὰς ἱστορίας εὑρίσκεται τοιαύτη παράδοξος πολιτικὴ περιπέτεια. Οἱ ἐχθροὶ ἐπῆραν καὶ μίαν ἄλλην χώραν, ὀνομαζομένην Βερδοῦνον. Μὲ ὅλον τοῦτο μὲ φαίνεται ἀδύνατον νὰ νικήσωσι τοὺς Γάλλους, ἢ νὰ σώσωσι τὸν Λοδοβίκον. Ὁ ἐνθουσιασμὸς τοῦ ἔθνους εἶναι ἀπίστευτος· χωρὶς ὑπερβολὴν ταύτην τὴν ὥραν εὑρίσκονται εἰς τὸν δρόμον ἀπ' ὅλας τὰς ἐπαρχίας τῆς Γαλλίας τρέχοντες εἰς τὰ σύνορα ὑπὲρ τὰς ἑξακοσίας χιλιάδας ἀνδρῶν ἀποφασισμένων νὰ ἀποθάνωσι· καὶ

αὐτοὶ ὅλοι ὑπάγουσι μὲ τοιαύτην εὐθυμίαν, ὥστε ἤθελεν εἰπεῖν τις ὅτι τρέχουσιν εἰς συμπόσιον, καὶ ὄχι εἰς πόλεμον. Πολλαὶ μητέρες ἐπρόσφεραν αὐτοθελήτως τοὺς μονογενεῖς υἱούς των, εἰς τὸν στρατιωτικὸν κατάλογον. Τώρα πιστεύω ὅσα γράφουσιν οἱ Ἑλληνικοὶ συγγραφεῖς διὰ τὴν ἀνδρείαν τῶν γυναικῶν τῆς Σπάρτης· δὲν ἀκούεις ἄλλο τὴν σήμερον, πάρεξ Μαραθῶνα, Σαλαμῖνα, Ἀρτεμίσιον, Λεῦκτρα, Πλαταιᾶς, καὶ ὅλα τὰ ὀνόματα τῶν τόπων καὶ πόλεων, εἰς τοὺς ὁποίους οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι ἐδάμασαν τὴν ἀλαζονείαν τῶν ἐχθρῶν των· μικρὰ πολίχνια καὶ χωρία, τὰ ὁποῖα κατ' ἀναλογίαν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κατοίκων ἔπρεπε νὰ πέμψωσι τεσσαράκοντα μόνον στρατιώτας, ἔπεμψαν τριακοσίους. Οἱ Αὐστριακοὶ ἐμβαίνουσιν εἰς ἓν μικρὸν πολίχνιον, καὶ λεηλατοῦσι· μία γυνὴ πανδοχεύτρια τοῦ Πολιχνίου, μὴν ὑποφέρουσα τὴν τοιαύτην ἔφοδον, φαρμακεύει δύο πίθους οἴνου, ἔπειτα τὸν μοιράζει πρὸς τοὺς διψῶντας ἐχθρούς. Τετρακόσιοι ςρατιῶται, ὅσοι ἔπιον ἀπ' αὐτὸν, κατεστρώθησαν νεκροί. Αὐτὸς ὁ ἐνθουσιασμὸς ἠνάγκασε τὴν σύνοδον, ἢ νὰ εἴπω καλλιώτερον, ἡ σύνοδος διὰ νὰ αὐξήσῃ αὐτὸν τὸν ἐνθουσιασμὸν ἔκαμεν ὅρκον τῇ δ.' τοῦ παρόντος νὰ μὴ δεχθῶσι πλέον βασιλέα εἰς τὸ ἑξῆς κατ' οὐδένα τρόπον, ἀλλὰ νὰ δημοκρατῶνται ἐλευθέρως. Ἔμεινε τώρα νὰ ἴδωμεν, καθὼς σὲ εἶπα καὶ ἄλλοτε, ἂν οἱ Γάλλοι φανῶσιν ἄξιοι τοιαύτης Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας. Εἶναι τανῦν εἰς τὸν δρόμον καὶ 22 χιλιάδες Ῥώσων, ἐρχόμενοι κατὰ τῆς Γαλλίας. Ἀλλ' ἂν οὗτος ὁ ἐνθουσιασμὸς κρατῇ, καὶ ἂν δὲν προδοθῶσιν ἀπὸ τοὺς ἰδίους των στρατηγοὺς, ὄχι Ῥωσσία, ὄχι Προυσσία, καὶ Αὐστρία, ἀλλὰ ὅλη ἡ Εὐρώπη συνηθροισμένη δὲν θέλει δυνηθῆν, φίλε μου, νὰ κατορθώσῃ τίποτε. Τοῦτο σὲ λέγω· ἂν τὸ τεταρτημόριον μόνον ἀπ' ὅσα ἐδῶ βλέπω τὴν σήμερον μὲ τοὺς ὀφθαλμούς μου, ἤθελα αὐτοῦ εὑρισκόμενος ἀναγνώσειν εἰς τὰς γαζέτας, δὲν ἤθελα ποτὲ τὸ πιστεύσειν.

8 Σεπτεμβρίου. Καθ' ἡμέραν καὶ ὥραν συντρέχει πλῆθος στρατιωτῶν ἀναρίθμητον· καὶ καθ' ἡμέραν καὶ ὥραν προσφέ-

ρονται δῶρα εἰς τὴν σύνοδον διὰ τὴν δαπάνην τοῦ πολέμου· σὲ εἶπον ὅτι καὶ γυναῖκες εὑρίσκονται μερικαὶ εἰς τὰ σύνορα πολεμοῦσαι μὲ τοὺς Αὐστριακούς. Σήμερον παρεστάθη πλῆθος πολὺ γυναικῶν εἰς τὴν σύνοδον, ζητοῦσαι τὴν ἄδειαν νὰ συγκροτήσωσι μίαν φάλαγγα στρατιωτῶν θηλυκῶν ὡπλισμένων διὰ νὰ δράμωσιν εἰς τὰ σύνορα. Ἡ σύνοδος, ἀφοῦ ἐπαίνεσε τὴν προθυμίαν των, ἀπεκρίθη ὅτι θέλει συμβουλευθῆν περὶ τούτου.

Ταύτην τὴν ὥραν λαμβάνω καὶ τὴν πικρὰν ἐπιςολήν σου τῆς 1 Ἀπριλίου, εἰς τὴν ὁποίαν μὲ φανερόνεις τὸν θάνατον τοῦ κοινοῦ φίλου καὶ καλοκαγάθου ἀνδρὸς κυρίου Νικολάου τοῦ Βαχατόρη. Ἔχεις δίκαιον νὰ λυπῆσαι! ὁ θάνατος τοιούτων ἀνθρώπων εἶναι κοινὴ συμφορὰ τῆς πόλεως, ἡ ὁποία τοὺς ὑστερεῖται. Δὲν ἦτο χρεία νὰ μὲ συμβουλεύσῃς νὰ γράψω πρὸς τὸν ἀδελφόν του. Ὄχι μόνον ἡ συγγένεια, ὄχι μόνον αἱ εὐεργεσίαι αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων, τὴν ὁποίαν, καὶ πρὶν εὐεργετηθῶ, εἶχον πάντοτε πρὸς αὐτούς, μὲ ἀναγκάζει καὶ μία ἐξαίρετος ἄδολος ἀγάπη, νὰ φανερώσω τὴν λύπην μου. Δὸς λοιπὸν τὴν ἐπιστολήν μου πρὸς τὸν τιμιώτατον ἀδελφόν του, καὶ παρὰ ταῦτα, ὕπαγε (παρακαλῶ σε) ἐκ μέρους μου πρὸς τὴν ἐντιμοτάτην σύζυγον τοῦ μακαρίτου, συλλυπούμενος καὶ παριστάνων πρὸς αὐτὴν ὅτι μοῦ ἐπλήγωσε τὴν καρδίαν, ἡ πικρὰ εἴδησις τοῦ θανάτου τοῦ καλοῦ μου φίλου καὶ χρησίμου ἀνθρώπου, τοῦ μακαρίτου ἀνδρός της. Δὲν σὲ λέγω νὰ τὴν παρηγορήσῃς, διότι ἄλλος δὲν δύναται νὰ παρηγορήσῃ τὰς τοιαύτας ἀπαρηγορήτους συμφοράς, πάρεξ ὁ καιρὸς καὶ ἡ φρόνησις τοῦ λυπουμένου. Τὴν ἀφῆκε χήραν καὶ πολύτεκνον, ἀλλὰ τὴν ἀφῆκε καὶ μὲ τὰ ἀναγκαῖα διὰ τὴν καλὴν ἀνατροφὴν τῶν τέκνων της, εἰς καιρὸν ὅταν ἄλλαι γυναῖκες δυστυχῶσι διπλῶς, ςερούμεναι ὁμοῦ μὲ τὸν ἄνδρα καὶ τὰ μέσα τοῦ νὰ θρέψωσι καὶ νὰ παιδεύσωσι τὰ τέκνα των.

Διὰ τὴν ὥραν φαίνεται νὰ ἡσύχασε πάλιν ὁ θόρυβος.

Α. ΚΟΡΑΗΣ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΔΕΚΑΤΗ.

ἐκ Παρισίων, Νοεμβρίου. 15. 1792.

Εἰς τὰς 8 Σεπτεμβρίου, φίλτατέ μου Πρωτοψάλτα, σὲ ἔγραψα διεξοδικῶς ὅσα μέχρι τότε εἶχαν συμβῆν εἰς τὴν Γαλλίαν, μεγάλα, φοβερὰ, καὶ παράδοξα πράγματα· τὴν φυλάκωσιν δηλαδὴ τοῦ βασιλέως καὶ ὅλης τῆς οἰκίας του, τὴν μεγάλην αἱματοχυσίαν ἥτις συνέβη εἰς τὸ βασιλικὸν παλάτιον, ἐκείνην τὴν ἡμέραν μέχρι πεντακισχιλίων ψυχῶν, καὶ μεθ' ἡμέρας ὀλίγας εἰς τὰς φυλακὰς μέχρις ὀκτακισχιλίων (ὡς λέγουσι) δεσμίων· τὴν μέλλουσαν συνάθροισιν τῆς νέας γενικῆς Συνόδου τῆς Γαλλίας, τὸ ἄπειρον πλῆθος τῶν στρατευμάτων, καὶ τὸν ἐνθουσιασμὸν μὲ τὸν ὁποῖον ἔτρεχον εἰς τὴν σφαγὴν, ὡσὰν νὰ ἔτρεχον εἰς λαμπρὸν δεῖπνον, καὶ ἄλλα τοιαῦτα, τὰ ὁποῖα τώρα δὲν ἐνθυμοῦμαι. Πρὸ πάντων τούτων εἶχα πρὸς τούτοις σὲ γράψειν τὰς δυστυχίας τῶν Γάλλων εἰς τὸν πόλεμον καὶ τὴν ἅλωσιν μερικῶν πόλεων, τὰς ὁποίας ἔλαβον οἱ Προύσσιοι καὶ Αὐστριακοί. Αὐταὶ αἱ δυστυχίαι συνέβησαν πρὶν τῆς φυλακώσεως τοῦ βασιλέως, ἀλλ' ἀφοῦ τὸν ἐφυλάκωσαν, τὰ πράγματα ἤλλαξαν παντάπασι, καὶ τοῦτο ἔδειξε περισσότερον, ὅτι αἱ προλαβοῦσαι δυστυχίαι ἦσαν ἔργον προδοσίας τοῦ δυστυχοῦς καὶ κακοσυμβουλευομένου βασιλέως.

Εἰς τὴν 21 λοιπὸν τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς συνηθροίσθη ἡ νέα γενικὴ σύνοδος, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν πρώτην συνέλευσιν ἐκατήργησε, διὰ ψηφίσματος, τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν, καὶ ἐκήρυξε τὴν Γαλλίαν καθαρὰν Δημοκρατίαν, καθὼς ἦσαν αἱ παλαιαὶ τῆς ἡμετέρας Ἑλλάδος δημοκρατίαι, καὶ εἰς τοὺς ἡμετέρους καιροὺς τῶν Ἑλουητίων, τῶν Ἀμερικανῶν, καὶ ἄλλων τινῶν ὀλίγων ἐθνῶν.

Αὐτὴ ἡ πρώτη συνέλευσις ἐκράτησε πολλὰς ἡμέρας καὶ νύκτας καθεξῆς ἀδιακόπως, ἐπειδὴ ὁ κίνδυνος ἦτο μέγας παρὰ τῶν ἡμετέρων ἐχθρῶν. Εἰς τὰς 23 ἐκρέμασαν εἰς τὴν θύραν

τῆς φυλακῆς τοῦ δυστυχοῦς Λοδοβίκου [illegible] σημαίνει τις τὸν ὁποῖον ἦτο γραφόμενον τὸ ψήφισμα τῆς συνόδου οὕτως: «Ἡ γερουσία καὶ ἡ νομοθετικὴ συνέλευσις τῆς Γαλλίας καταργεῖ τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν εἰς τὸ ἑξῆς.» Ἔπειτα ἐξήλωσαν ἀπὸ τὰ ἐνδύματά του τοὺς χρυσοῦς ἀστέρας καὶ ὅλα τὰ ἄλλα βασιλικὰ παράσημα, τὰ ὁποῖα συνειθίζουν νὰ φοροῦσιν οἱ βασιλεῖς. Εἰς αὐτὸ λέγουσιν ὅτι ὁ μέχρι τότε μεγαλόψυχος Λοδοβῖκος δὲν ἐδυνήθη νὰ κρατήσῃ τὰ δάκρυα.

Εἶπα ἀνωτέρω, ὅτι μετὰ τὴν φυλάκωσιν τοῦ βασιλέως ἤλλαξαν τὰ πράγματα. Αὕτη ἡ μεταβολὴ εἶναι τόσον παράδοξος, ὥστε μόλις εὑρίσκεται εἰς τὴν παλαιὰν ἢ νέαν ἱστορίαν τοιοῦτον ἄλλο παράδειγμα. Εἰς ὀλίγων ἑβδομάδων διάστημα, με μίαν ἀνεκδιήγητον ταχύτητα τὰ Γαλλικὰ στρατεύματα, ὄχι μόνον ἐδίωξαν τοὺς ἐχθροὺς ἀπὸ τὴν Γαλλίαν, ἐλευθερώσαντες τὰς προαλωθείσας πόλεις, ἀλλ' ἐπροχώρησαν εἰς τὴν Γερμανίαν, ὅπου πολλὰς πόλεις αὐτοκρατορικὰς ἔλαβον με ὁρμὴν ἀκατάσχετον, καὶ ὄντως ἑλληνικήν. Ἐδίωξεν πολλοὺς ἡγεμόνας ἐπισκόπους (ἐξεύρεις ὅτι εἰς τὴν Γερμανίαν εὑρίσκονται πολλοὶ θεοφιλέστατοι, τῶν ὁποίων ὡς καὶ τοῦ μακαριωτάτου πατρὸς τῆς Ῥώμης, ἡ βασιλεία εἶναι διπλῆ, ἤγουν καὶ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου) ἀπὸ τοὺς θρόνους των, ἥρπασαν τοὺς πολλοὺς συναχθέντας, καὶ κερδηθέντας ἀπὸ τὴν μωρίαν τῶν λαϊκῶν θησαυρούς των· καὶ ταῦτα μὲν συνέβησαν εἰς τὰ βόρεια τῆς Γαλλίας ὅρια. Εἰς δὲ τὰ Νότια ἐμβῆκαν εἰς τὰς ἐπαρχίας τοῦ βασιλέως τῆς Σαρδηνίας, ἐκράτησαν ὅλην τὴν Σαβαυδίαν χωρὶς αἱματοχυσίαν, διότι τὰ Σαρδηνικὰ στρατεύματα ἔφυγαν ὡς [illegible] ὑπὸ [illegible]. Αὐτὸ συνέβη καὶ εἰς πολλὰς πόλεις τῆς Γερμανίας, αἱ ὁποῖαι ἀνοίξασαι τὰς πύλας των εἰς τοὺς Γάλλους, οὐ μόνον ἀπὸ φόβον [illegible] καταπλήξιν, καὶ δὲ βαρυνθεῖσαι ἀπὸ τὸν ζυγὸν τῶν ἰδίων ἡγεμόνων (καὶ μάλιστα τῶν καλογήρων) καὶ [illegible] τοὺς Γάλλους περισσότερον ὡς ἐλευθερωτὰς, παρ' ὡς ἐχθροὺς ἐδέχθησαν. Οἱ λαοὶ τῆς Σαβαυδίας ὄχι μόνον ἐδέχθησαν μετὰ χαρᾶς

τοὺς Γάλλους, ἀλλὰ καὶ ἐψήφισαν εὐθὺς, συναθροίσαντες σύνοδον γενικὴν, ὅτι ἀποβάλλουσιν εἰς τὸ διηνεκὲς τὸν ζυγὸν τοῦ βασιλέως τῆς Σαρδινίας, καὶ ἑνοῦνται μὲ τὴν δημοκρατίαν τῆς Γαλλίας. Αὐτὸς ὁ βασιλεὺς τῆς Σαρδινίας, ἄνθρωπος, ὡς λέγουσιν, ἠλιθιώτατος, ἔπαθεν ὅσα ἔπρεπε νὰ πάθη, διὰ τὸ νὰ μὴν ἀκούση ἀρχῆθεν τὰς συμβουλὰς τοῦ φρονίμου υἱοῦ του καὶ διαδόχου τῆς βασιλείας. Αὐτὸς ὁ νέος, ἐρωτώμενος πρὸ δύο ἐτῶν ἀπὸ τὸν πατέρα του, τίνα γνώμην εἶχε περὶ τῶν συγχύσεων τῆς Γαλλίας, «Πάτερ, (τὸν ἀπεκρίθη) τὰ πράγματα φοβερίζουσι μίαν γενικὴν πτῶσιν ὅλων τῶν βασιλέων τῆς Εὐρώπης· καὶ μακάριοι οἱ βασιλεῖς ἐκεῖνοι, ὅσοι μείνουσιν ἥσυχοι εἰς τοῦτον τὸν κοινὸν θόρυβον.» Αὐτὸς ὅμως καὶ διὰ τὸ νὰ ἦναι συμπενθερὸς τῆς ἡμετέρας αὐλῆς, καὶ χαριζόμενος τὸν Προυσσίας καὶ τὸν αὐτοκράτορα, ἠθέλησε νὰ συναθροίση τὰ ἀσθενῆ του ϛρατεύματα, ἀλλ' οἱ Γάλλοι ἐπρόλαβαν αὐτὴν τὴν συνάθροισιν, καὶ τὸν ἐδίδαξαν, ὅτι, ὅταν οἱ λέοντες μάχωνται, οἱ λαγωοὶ πρέπει νὰ ἡσυχάζωσιν. Αὐτὴ ἡ προφητεία τοῦ υἱοῦ του ὀλίγον ἔλειψε νὰ πληρωθῆ καὶ εἰς τὸν πεφωτισμένον βασιλέα τῆς Προυσσίας. Αὐτὸς ἀφοῦ ἀπώλεσε πολὺ μέρος τῶν στρατευμάτων του εἰς τὸν κατὰ τῆς Γαλλίας πόλεμον, ἔγραψεν εἰς τὸ Βερολῖνον νὰ τὸν πέμψωσι τριάκοντα χιλιάδας στρατιωτῶν τὴν ταχίστην· οἱ κάτοικοι τοῦ Βερολίνου ἐταράχθησαν τόσον καὶ διὰ τὸν φόνον τῶν ἰδίων, καὶ διὰ τὰς φοβερὰς δαπάνας τοῦ πολέμου, ὥστε δὲν ἔπεμψαν οὔτε στρατιώτας οὔτε χρήματα, καὶ ὁ ἀνόητος διάδοχος τοῦ ἀοιδίμου ἥρωος Φριδερίκου ἠναγκάσθη νὰ καταπίη αὐτὴν τὴν καταισχύνην, φοβούμενος μὴ συμβῆ καὶ εἰς αὐτὸν ὅ,τι συνέβη εἰς τῆς Γαλλίας τὸν βασιλέα· ἠναγκάσθη πρὸς τούτοις ὄχι μόνον νὰ ἀναχωρήση εἰς τὰ ἐνδότερα μέρη τῆς Γερμανίας ἀπὸ τὸν φόβον τῶν Γάλλων, ἀλλὰ καὶ νὰ προβάλη κρυφίως συνθήκας εἰρήνης. Δὲν ἐξεύρομεν ἀκόμη τὶ θέλει συμβῆν περὶ τούτων· εἶναι ὅμως γνώμη πολλῶν, ὅτι οἱ Γάλλοι, διὰ νὰ ἐλαττώσωσι τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐχθρῶν, ἐπρόβαλαν

εἰς αὐτὸν, ὅτι δέχονται τὴν εἰρήνην, ἂν διαλύσῃ τὴν μετὰ τοῦ Αὐτοκράτορος συμμαχίαν. Οἱ Γάλλοι ἐν τοσούτῳ θριαμβεύουσιν εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας τῶν ἐχθρῶν ἔλαβον εἰς ὅλας τὰς μάχας ἀναρίθμητα σκύλα καὶ λάφυρα, ὡσὰν βρώματα, ὅπλα, σκηνὰς, καὶ ἄλλα τοιαῦτα· καὶ ἔδειξαν μὲ τὰς ἀνδραγαθίας των πόσον εἶναι ἀληθὴς ἡ παρατήρησις τοῦ μεγάλου Ἱπποκράτους. Αὐτὸς ὁ μέγας ἰατρὸς ἦτο καὶ ἄκρος πολιτικός. Εἰς τὸ θαυμαστόν του σύγγραμμα περὶ ἀέρων, ὑδάτων καὶ τόπων, σύγγραμμα τὸ ὁποῖον ἐκπλήττονται τὴν σήμερον ἀκόμη ὅλοι οἱ σοφοὶ τῆς Εὐρώπης, καὶ τὸ ὁποῖον ἐμιμήθη εἰς τοὺς ἡμετέρους καιροὺς ὁ πρώτιστος πολιτικὸς τῶν Γάλλων ὁ Μοντεσκιὼς, διὰ νὰ συνθέσῃ τὸ περὶ νόμων βιβλίον του, εἰς αὐτὸ, λέγω, τὸ σύγγραμμα, ἐξηγεῖ τὴν αἰτίαν διὰ τί οἱ Εὐρωπαῖοι (Εὐρωπαίους ὀνομάζων τοὺς Ἕλληνας) εἶναι ἀνδρειότεροι εἰς τοὺς πολέμους παρὰ τοὺς Ἀσιατικοὺς, λέγων, ὅτι διότι οἱ Ἕλληνες ἦσαν ἐλεύθεροι καὶ τῆς Ἀσίας τὰ ἔθνη δεσποζόμενα ἀπὸ τυράννους, ὅτι ὁ ἐλεύθερος στρατιώτης πολεμεῖ διὰ τὸν ἑαυτόν του, διὰ τὴν ζωὴν τῆς γυναικός του καὶ τῶν τέκνων του, καὶ ἡ τιμὴ τῆς νίκης ἀναφέρεται ὅλη εἰς αὐτὸν, ἀλλ' ὁ δοῦλος στρατιώτης πεμπόμενος βιαστικῶς ἀπὸ τὸν δεσπότην του εἰς τὸν πόλεμον, ἂν νικηθῇ, ὅλα τὰ δεινὰ καὶ τὸ ὄνειδος εἶναι δι' αὐτὸν, καὶ ἂν νικήσῃ ὅλη ἡ δόξα καὶ ἡ εὐτυχία ἀποδίδονται εἰς τὸν δεσπότην του. Ἡ Αἰκατερίνη ἔδειξεν εἰς τὴν παροῦσαν τῆς Γαλλίας περίστασιν, πόσον εἶναι φρονιμωτέρα ἀπὸ τοὺς λοιποὺς βασιλεῖς τῆς Εὐρώπης. Διεδόθη πρὸ πολλοῦ λόγος, ὅτι ἔμελλε καὶ αὐτὴ νὰ πέμψῃ εἴκοσι χιλιάδας Ῥώσσων εἰς τὴν κοινὴν κατὰ τῆς Γαλλίας συμμαχίαν. Ἀλλὰ μέχρι τούτου δὲν ἐφάνη οὐδείς· καὶ φαίνεται, ὅτι ἐπερίπαιζε τοὺς συμμάχους, θέλουσα νὰ τοὺς ἀσχολῇ εἰς τὸν πόλεμον τῆς Γαλλίας, διὰ νὰ κάμνῃ αὐτὴ ὡς τόσον τὰ θελήματά της εἰς τὴν Πολονίαν. Βέβαια, ἂν ἔζη καὶ ὁ περίφημος βασιλεὺς τῆς Προυσσίας, ποτὲ δὲν ἤθελε σμιχθῆν εἰς τὰς ὑποθέσεις τῆς Γαλλίας.

Τὸ ἐρχόμενον ἔαρ μᾶς φοβερίζουσιν, ὅτι οἱ ἔξω βασιλεῖς θέλουν αὐξήσειν τὰς δυνάμεις των, διὰ νὰ πολεμήσωσι μὲ περισσοτέραν ὁρμὴν τὴν Γαλλίαν. Οἱ Γάλλοι ὅμως, ἂν ὁ ἐνθουσιασμὸς, τὸν ὁποῖον βλέπω τὴν σήμερον εἰς αὐτοὺς, δὲν ψυχρανθῇ, ὄχι Αὐστριακοὺς, ὄχι Προύσσους, ὄχι Ῥώσους, ἀλλ' ὅλην τὴν Εὐρώπην θέλουν ἀναταράξειν. Καὶ αὐτὸ θέλει εἶσθαι εὔκολον εἰς αὐτοὺς, διότι ὅλοι οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης εἶναι βαρυμένοι ἀπὸ τοὺς ἡγεμόνας των, καὶ παρατηροῦσι τὴν εὐκαιρίαν διὰ νὰ ἀποστατήσωσιν· ἓν μόνον δύναται νὰ βλάψῃ τοὺς Γάλλους αἱ ἐσωτερικαὶ διχόνοιαι, αἱ ὁποῖαι δὲν ἔσβεσαν ἀκόμη εἰς τὸ παντελές. Εἰς τὸν παρόντα πόλεμον, φίλε μου, εἶδον πράγματα ὄντως Ἑλληνικά: ὅταν ἡ Λίλλα, πόλις τῶν Γάλλων εἰς τὰ σύνορα τῆς Γερμανίας, ἐπολιορκεῖτο ἀπὸ τοὺς Αὐστριακοὺς, αἱ οἰκίαι τῆς πόλεως ἐκαίοντο ἀπὸ τὰ πεπυρωμένα βόλια τῶν ἐχθρῶν, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν συμφορὰν, γυναῖκες, ἄνδρες, παιδία συνηθροισμένοι ἐπάνω εἰς τὰς ἐπάλξεις τοῦ τείχους ἐχόρευον, (καὶ τὸ λέγω, ἐχόρευον) καὶ ἐτραγῴδουν ᾄσματα χλευαστικὰ κατὰ τῶν ἐχθρῶν ὡς ἀληθινοὶ Λακεδαιμόνιοι· τέλος πάντων ὁ ἐχθρὸς τὴν ἠρήμωσε σχεδὸν ὅλην, δὲν ἐδυνήθη ὅμως νὰ τὴν πάρῃ, καὶ ἀνεχώρησε μὲ μεγάλην καταισχύνην. Εἰς ἄλλην πόλιν, οἱ πολῖται ἀνανδρότεροι ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς Λίλλας, ἢ καὶ θέλοντες νὰ τὴν προδώσωσι (τὸ πιθανώτερον), ἐπειδὴ αὐτὸ συνέβη πρὶν νὰ φυλακωθῇ ὁ βασιλεὺς, ἀναγκάζουσι τὸν στρατηγὸν νὰ τὴν παραδώσῃ εἰς τοὺς ἐχθρούς. Ἀλλ' ὁ στρατηγὸς βλέπων τὸ ἀμετάθετον τῶν κατοίκων, «ἐγὼ, (λέγει) προδότης τῆς πατρίδος δὲν γίνομαι, προτιμότερον θανατώνομαι παρὰ νὰ ἴδω τοιαύτην καταισχύνην·» καὶ ταῦτα λέγων, ἐθανάτωσε τὸν ἑαυτόν του μὲ μίαν πιστόλαν.

6 Ὀκτωβρίου. Σήμερον ἐψήφισεν ἡ σύνοδος τὴν συντριβὴν τοῦ διαδήματος καὶ τοῦ σκήπτρου, ὡς σημεῖον τῆς διηνεκοῦς καταργήσεως τῆς βασιλείας. Ἔλαβον λοιπὸν τὸ διάδημα καὶ τὸ σκῆπτρον τοῦ βασιλέως, ἔπειτα τὰ ἔπεμψαν εἰς

τὸ νομισματοκοπεῖον, τὰ ἐσύντριψαν, καθὼς ὁ Μωϋσῆς τὸν χρυσοῦν μόσχον, διὰ νὰ τὰ μεταβάλωσιν εἰς νομίσματα.

9 Ὀκτωβρίου. Ἄλλο ψήφισμα τῆς συνόδου κατὰ τῶν φυγάδων Γάλλων, τοὺς ὁποίους καταδικάζει εἰς θάνατον, ὁσάκις εὑρεθῶσι καὶ πιασθῶσιν ὡπλισμένοι μεταξὺ τῶν στρατευμάτων τῆς Προυσίας καὶ Αὐστρίας, καὶ εἰς ἐξορίαν διηνεκῆ ὁσάκις πιασθῶσιν ἄοπλοι μὲ δήμευσιν τῶν ὑπαρχόντων των κινητῶν καὶ ἀκινήτων. Αὐτὰ τὰ ὑπάρχοντα τῶν φυγάδων ἐξισοῦνται σχεδὸν μὲ τὰ δημευθέντα πλούτη τῶν καλογήρων, καὶ μὲ ὅλον τοῦτο ἴσως δὲν ἐξαρκέσωσι μήτε αὐτὰ μήτε τὰ ἱερατικὰ χρήματα εἰς τὴν ἄπειρον δαπάνην τοῦ πολέμου. Αὐτὴ ἡ ὑπερβολικὴ δαπάνη ἂν ἀκόμη κρατήσῃ πολὺν καιρὸν ὁ πόλεμος, καὶ αἱ ἐσωτερικαὶ διχόνοιαι τῆς Γαλλίας, αὐτὰ λέγω μόνον τὰ δύο αἴτια δύνανται νὰ δαμάσωσι τοὺς Γάλλους καὶ παρεκτὸς αὐτῶν ἄλλον φόβον κανένα δὲν ἔχουσι, καὶ ἂν ἤθελεν ὁρμήσειν ὅλος ὁ κόσμος κατ' αὐτῶν.

17 Ὀκτωβρίου. Οἱ Ἱσπανοὶ ἑτοιμάζονται καθ' ἡμῶν, ἀλλ' οἱ Γάλλοι γελῶσι. Κατὰ τὸν ἐνθουσιασμὸν, τὸν ὁποῖον ἔχουσι τὴν σήμερον, δὲν ἤθελε μὲ φανῆν παράδοξον νὰ τοὺς ἰδῶ θριαμβεύοντας καὶ εἰς τὴν Ἱσπανίαν. Μόνους τοὺς Ἄγγλους φαίνεται νὰ φοβῶνται ὀλίγον. Ὁ Πὶτ ἔχει μεγάλην ἐπιθυμίαν, καθὼς καὶ ἄλλοτε σὲ εἶπα, νὰ ἑνωθῇ μὲ τοὺς Προύσσους καὶ Αὐστριακοὺς, ἀλλὰ φοβεῖται τὸν λαὸν τῆς Ἀγγλίας, ὅστις φοβερίζει τώρα φανερὰ ἐπανάστασιν, ἂν ἡ αὐλὴ ἐνοχλήσῃ τοὺς Γάλλους.

Πρώτη Νοεμβρίου. Ἀπ' ὅλας τὰς ἐπαρχίας ἔρχονται ἀναφοραὶ πρὸς τὴν γενικὴν Σύνοδον, ζητοῦσαι τὴν κρίσιν τοῦ δυστυχοῦς βασιλέως. Ἡ σύνοδος ἐξ ἀνάγκης διὰ νὰ ἐμποδίσῃ ἄλλα ἐνδεχόμενα ἄτοπα, φαίνεται ὅτι θέλει κρίνειν τὸν Λοδοβίκον καὶ τὴν γυναῖκά του. Δὲν πιστεύω ὅμως νὰ τοὺς καταδικάσωσιν εἰς θάνατον.

7 Νοεμβρίου. Πανταχόθεν εἰδήσεις νικῶν, θριάμβων, πρᾶγμα, φίλε μου, τὸ ὁποῖον ἤθελε μὲ φανῆν μυθῶδες, ἂν δὲν

εὑρισκόμην εἰς τὴν Γαλλίαν αὐτήκοος καὶ αὐτόπτης μάρτυς τῶν συμβαινόντων. Οἱ Γάλλοι ἐξεπάρθησαν τόσον ἀπ' αὐτὰς τὰς ἀπροσδοκήτους εὐτυχίας, ὥστε φοβοῦμαι, μήπως αὐτὴ ἡ ἔπαρσις τοὺς προξενήσῃ ὄλεθρον. Παραβάλλουσι τὸν ἑαυτόν των μὲ τοὺς Ἀθηναίους, μὲ τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ μὲ τοὺς Ῥωμαίους τῆς παλαιᾶς Ῥώμης, ὅλοι ἐπιθυμοῦσι καὶ ζητοῦσιν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Ῥώμης· καὶ κατὰ μὲν τὸ παρὸν αὐτὸ φαίνεται ἀστειότης καὶ μετρίασμα, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς παρούσης παραδόξου μεταβολῆς εἶδον πολλὰ τοιαῦτα μετωρίσματα νὰ μεταβληθῶσι τέλος πάντων εἰς ἀληθινὰς πράξεις, σὲ προλέγω, πρωτοψάλτα μου, ὅτι ἐνδεχόμενον εἶναι τοῦτον τὸν χειμῶνα καὶ ὄχι περαιτέρω νὰ διωχθῇ ἀπὸ τὸ Βατικανὸν παρὰ τῶν Γάλλων ὁ Μακαριώτατος πατὴρ τῆς Ῥώμης. Οὕτως ἄμποτε νὰ ἐδιώκοντο καὶ ὅσοι ἀδίκως καὶ παραλόγως ἐξωθοῦσι πτωχοὺς καὶ ἀβοηθήτους ἀνθρώπους ἀπὸ τὸ ἐπάγγελμά των.

10 Νοεμβρίου. Τοῦ βασιλέως ἡ κρίσις πλησιάζει· μετὰ τὴν αὔριον λέγουσιν ὅτι θέλει ἀρχίσειν. Ἂν καὶ τὴν σήμερον ἦναι φανερὸν, ὅτι αὐτὸς ὁ ἄθλιος ἡγεμὼν, ἢ αὐτεπάγγελτος, ἢ κακῶς συμβουλευμένος, ἐμηχανοῤῥάφησε κρυφίως πολλὰ κακὰ κατὰ τῆς ἐλευθερίας, φανερὸν ὅμως εἶναι ὁμοίως ὅτι μία πολυπληθὴς μερὶς Γάλλων εἶχε συλλάβειν πρὸ πολλοῦ τὸν σκοπὸν νὰ μεταβάλλωσι τῆς Γαλλίας τὴν διοίκησιν εἰς δημοκρατίαν, καὶ νὰ ἐξώσωσι τὸν βασιλέα, καὶ ἄπταιστος ἂν ἤθελεν εἶσθαι κατὰ πάντα. Τὸ περίεργον εἶναι ὅτι αὐτὸ τὸ φιλοδημοκρατικὸν μέρος ἐμελέτα (βεβαιοῦσι) ἂν ἀπετύγχανε τοῦ σκοποῦ, νὰ χυθῇ ὅλον πρὸς τὰς νοτίους ἐπαρχίας καὶ μάλιστα εἰς τὴν Μασσαλίαν, ὅπου τὸ κατὰ τοῦ βασιλέως μῖσος εἶναι ἰσχυρὸν, νὰ κυριεύσωσιν ὅλα τὰ πολεμικὰ καράβια τοῦ Τουλονίου, κἀκεῖθεν νὰ πλεύσωσι πρὸς τὴν Κύπρον καὶ Κρήτην, καὶ νὰ καταστήσωσιν εἰς αὐτὰς τὰς νήσους Γαλλικὴν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, Γραικογαλλικὴν δημοκρατίαν· διότι πιθανὸν ἦτον ὅτι ὄχι μόνον αὐτῶν τῶν νήσων οἱ Γραικοὶ, ἀλλὰ καὶ ἀναριθ-

μήτων ἄλλων ἤθελαν προσδράμει διὰ νὰ ἀπολέσωσι τὴν ἀληθινὴν τῶν προπατόρων των ἐλευθερίαν, ἀσυγκρίτως διάφορον ἀπὸ τὴν Ῥωσσικὴν ἐλευθερίαν· εἶμαι βέβαιος, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ πρωτοψάλτης ἤθελεν ἀφήσειν τὸν τύραννόν του, τὸ παππίδιον τῆς Σμύρνης, διὰ νὰ μετοικήσῃ εἰς τὴν Κρήτην. Αὐτὰ, φίλε μου, φαίνονται μῦθοι, οὕτως ὅμως ἐμηχανοῤῥαφοῦντο κρυφίως, καὶ οὕτως ἤθελον συμβῆν ἂν οἱ Προῦσοι καὶ Αουςριακοὶ ἔμβαινον νικηταὶ εἰς τὸ Παρίσιον. Ἂν αὐτὸ ἐγίνετο, μὴ νομίσῃς ὅτι ἤθελαν μετοικήσειν εἰς αὐτὰς τὰς νήσους τριακόσιαι ἢ τετρακόσιαι χιλιάδες Γάλλων· τοὐλάχιςον τὰ δύο τριτημόρια τῆς Γαλλίας (τουτέςι δεκαὲξ μιλιούνια ψυχῶν) ἤθελαν ἀφήσειν μετὰ χαρᾶς τὴν πατρίδα των. Αὐτῆς τῆς μερίδος ἀρχηγοὶ ἦσαν πολλοὶ σοφοὶ ἄνδρες, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Κονδορκέτιος, ἕνας ἀπὸ τοὺς σημερινοὺς πρῶτος φιλοσόφος τῆς Γαλλίας, καὶ θερμὸς φίλος τῆς Ἑλλάδος.

11 Νοεμβρίου. Σήμερον μανθάνομεν, ὅτι οἱ φυγάδες πρίγκιπες τῆς Γαλλίας, βλέποντες τὴν δυςυχῆ ἔκβασιν τῶν ἐπιχειρήσεών των, ἀπεδήμησαν διὰ τὴν Πετρούπολιν (ἄλλοι λέγουσιν ὅτι ἔπεμψαν πρέσβεις) μὲ σκοπὸν νὰ πέσωσιν εἰς τοὺς πόδας τῆς Αἰκατερίνης, ζητοῦντες βοήθειαν κατὰ τῆς πατρίδος των· φοβοῦμαι μήπως ἀπατηθῇ ἀπὸ τὴν φιλοδοξίαν τέλος πάντων καὶ ἡ Αἰκατερίνα, καὶ πέμψῃ καθ' ἡμῶν στρατεύματα· ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὅμως μὲ θαῤῥύνει ἡ βαθεία της φρόνησις· διότι ἀφοῦ εἶδε νικηθέντας τοὺς Προύσσους καὶ Αουστριακοὺς, τί ἔχει νὰ ἐλπίσῃ αὐτή; οἱ Κοζάκοι καὶ οἱ Καλμοῦκοί της δύνανται, καὶ νὰ φονεύσωσι πολλὰς μυριάδας Γάλλων. Ἀλλ' οἱ ἐνθουσιασταὶ Γάλλοι τὴν σήμερον πλέον θάνατον δὲν φοβοῦνται· εἰς τὸν τόπον δέκα φονευθέντων πέμπουσιν ἑκατὸν ἄλλους νέους στρατιώτας· ἐθανάτωσαν καὶ οἱ Πέρσαι πολλὰς μυριάδας Ἑλλήνων, καὶ μὲ ὅλον τοῦτο ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπιστρέψωσιν ἄπρακτοι εἰς τὴν Περσίαν. Καὶ εἰς τὸν παρόντα πόλεμον, ἂν καὶ νικηταὶ ἕως τώρα οἱ Γάλλοι, ἀπώλεσαν ὅμως ὄχι ὀλίγους στρατιώτας· μὲ ὅλον τοῦτο, δὲν φροντίζουσιν ὅλως

δι' αὐτὸν τὸν ὄλεθρον. Ἀκαταμάχητον γίνεται, φίλε μου, ἕν ἔθνος, ὁσάκις καταφρονήσῃ τὸν θάνατον· καὶ αὐτῆς τῆς ἀληθείας παράδειγμα ἔχομεν τοὺς ἡμετέρους προγόνους. Ἀρπάζει μὲ τὴν δεξιάν του χεῖρα ἕνα Περσικὸν κάτεργον ὁ ἀοίδιμος Κυναίγειρος, ἕτοιμον νὰ φύγῃ τοὺς Ἀθηναίους. Κόπτει τὴν χεῖρα τοῦ Κυναιγείρου ἕνας Πέρσης. Τὸ ἁρπάζει πάλιν ὁ Κυναίγειρος μὲ τὴν ἀριστεράν. Κόπτει καὶ τὴν ἀριστερὰν ὁ Πέρσης. Τὸ ἁρπάζει πάλιν ἐκ τρίτου μὲ τοὺς ὀδόντας ὁ Κυναίγειρος. Τίς δύναται, φίλεμου, νὰ ἀντισταθῇ εἰς τοιούτους ἀνθρώπους; Μόνοι οἱ Ἕλληνες ἔδειξαν εἰς τὸν κόσμον τοιαύτας τόλμας, καὶ μόνοι οἱ Γάλλοι τὰς μιμοῦνται τὴν σήμερον.

12 Νοεμβρίου. Σήμερον ἄρχισεν εἰς τὴν σύνοδον τοῦ βασιλέως, ὄχι ἡ κρίσις, ἀλλ' ἡ περὶ τῆς κρίσεώς σκέψις, ἤγουν ἂν πρέπῃ ἢ ὄχι νὰ κριθῇ, καὶ ἀπὸ τοὺς συνήθεις κριτὰς, ἢ ἀπ' αὐτὴν τὴν σύνοδον ἀμέσως πρέπει νὰ κριθῇ· ἐλάλησαν πολλοὶ ῥήτορες, οἱ μὲν διϊσχυριζόμενοι, ὅτι ἂν καὶ εἶναι ἔνοχος ὁ Λοδοβίκος, τὸ Γαλλικὸν ἔθνος ὅμως, μάλιστα εἰς καιρὸν ὅταν θριαμβεύῃ κατὰ πάντων τῶν ἐχθρῶν εἰς ὅλα τῆς Εὐρώπης τὰ μέρη, ἔπρεπε νὰ δείξῃ παράδειγμα συμπαθείας καὶ γενναιότητος εἰς αὐτὸν τὸν πταίστην βασιλέα, εἰς τὸν ὁποῖον ἀρκετὴ ποινὴ εἶναι ἡ ἔκπτωσις τῆς βασιλείας· ἄλλοι εἶπον, ὅτι ὁ Λοδοβίκος εἶναι αἴτιος τοῦ νῦν πολέμου καὶ τοῦ φόνου τοσούτων Γάλλων, ὅθεν ἔπρεπε νὰ κριθῇ καὶ νὰ γένῃ παράδειγμα εἰς ὅλους τοὺς ἄλλους βασιλεῖς, ὅσοι καταπιέζουσι τοὺς ὑπηκόους των.

13 Νοεμβρίου. Ἀκόμη δὲν ἐτελείωσεν ἡ σκέψις περὶ τῆς κρίσεως τοῦ βασιλέως. Ἐλάλησαν ὡσαύτως καὶ σήμερον πολλοὶ, οἱ μὲν ὑπὲρ τοῦ βασιλέως, οἱ δὲ κατὰ τοῦ βασιλέως· ἡ σκέψις ἀνεβλήθη εἰς τὴν μεθαύριον.

15 Νοεμβρίου. Ἀνέλαβον πάλιν σήμερον τὴν περὶ τῆς κρίσεως σκέψιν. Ἐλάλησε διεξοδικῶς ἕνας ῥήτωρ ὑπὲρ τοῦ βασιλέως. Ἀπηρίθμησεν ὅλα τὰ καλὰ ὅσα ἔκαμεν ἀφοῦ ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον, ἀπέδωκεν ὅλα τὰ κακὰ εἰς τοὺς κακοὺς συμ-

βούλους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἀπατηθεὶς (εἶπεν) ὁ Λοδοβίκος εἶναι ἄξιος συμπαθείας, ἐτελείωσε τὴν δημηγορίαν του, παρακαλῶν τὴν σύνοδον νὰ μὴ τὸν κρίνῃ, ἀλλὰ νὰ τὸν ἀφήσῃ αὐτὸν καὶ τὴν οἰκογένειάν του εἰς μίαν φυλακὴν ἐπὶ ζωῆς του, δίδων εἰς αὐτὸν ὅλα τὰ πρὸς ζωὴν ἀναγκαῖα. Ἡ σκέψις δὲν ἐτελείωσεν ἀκόμη.

Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, ἑσπέρας. Ἰδοὺ πάλιν καὶ ἄλλα θαύματα. Ἔφερεν ὁ ταχυδρόμος τὴν εἴδησιν, ὅτι οἱ Γάλλοι ἐκυρίευσαν τὰς Βρουσέλλας μητρόπολιν τῆς Βελγικῆς ἐπαρχίας, τῆς οὔσης ὑπὸ τὸν αὐτοκράτορα. Ἐξεύρεις ὅτι τὸ Βέλγιον εἶχεν ἀποστατήσειν, τρεῖς ἢ τέσσαρες χρόνοι εἶναι τώρα ἀπὸ τὸν τότε Αὐτοκρατοῦντα Ἰωσήφ. Ἔπειτα ἐβιάσθη μὲ πόλεμον νὰ ὑποταχθῇ πάλιν ὡς πρότερον. Τώρα, μόλις οἱ Γάλλοι ἐμβῆκαν εἰς τὰς Βρουσέλλας, καὶ ἄλλας Βελγικὰς πόλεις, καὶ οἱ Βέλγοι ἐσηκωσαν πάλιν κεφαλήν. Καὶ ἐπειδὴ εἶναι πλησίον τῆς Ὀλλανδίας, δὲν εἶναι παράδοξον νὰ ἀναφθῇ πάλιν ἐκ δευτέρου καὶ ἡ ἐπανάστασις τῶν Ὀλλανδῶν, συμβᾶσα εἰς τὰ 1787, καὶ σβεσθεῖσα μὲ τὴν βοήθειαν τῆς Προυσίας. Εἶναι ἀδύνατον νὰ προβλέψῃ τις ποῦ καὶ πῶς ἔχει νὰ τελευτήσῃ ὁ κοινὸς οὗτος καὶ παράδοξος θόρυβος. Οἱ Γάλλοι ἑτοιμάζονται νὰ ὑπάγωσι καὶ εἰς τὴν Ρώμην· ὁ Μακαριώτατος Πατὴρ νηστεύει καὶ προσεύχεται, διὰ νὰ φυλαχθῇ ἀπὸ τῶν Γάλλων τὸ γένος, νομίζων ὅτι τοῦτο τὸ γένος οὐκ ἐκπορεύεται εἰμὴ ἐν προσευχῇ καὶ νηστείᾳ· φοβοῦμαι ὅμως, ὅτι ταύτην τὴν φορὰν ἡ δέησίς του δὲν θέλει φθάσειν εἰς τοὺς οὐρανούς. Ναὶ φοβοῦμαι, ὅτι τὸ τέλος τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος θέλει δείξειν παράδοξα πράγματα εἰς τὴν Εὐρώπην, ἤγουν τὴν πτῶσιν τῶν βασιλέων, καὶ καλογήρων. Πρέπει ὅμως νὰ τελειώσω καὶ μὴ βουλόμενος τὴν παροῦσαν ἐπιστολήν· ἡ περὶ τῆς κρίσεως τοῦ βασιλέως σκέψις δὲν ἐτελείωσεν ἀκόμη.

Ἀπόκρισιν ταχινὴν νὰ ἔχω καὶ εἰς τὴν παροῦσαν καὶ εἰς τὰς λοιπὰς ἀναριθμήτους μου ἐπιστολάς. Παραπονεῖσαι, ὅτι

δὲν σὲ γράφω, ἔπειτα δὲν ἀποκρίνεσαι ὅταν σὲ γράφω· ὑγίαινε! Ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ βασίλισσα εἶναι ἄῤῥωστοι εἰς τὴν φυλακήν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΝΔΕΚΑΤΗ.

Ἐκ Παρισίων, Ἰανουαρίου, 21, 1793.

Ἂν καὶ ἡ Λογιότης σου φαίνεσαι νὰ ἔκαμες ὅρκον νὰ μὴ μὲ γράψῃς πλέον, ἐγὼ λαμβάνω καὶ πάλιν τὸν κάλαμον, φίλε μου Δημήτριε, διὰ νὰ σὲ ἐρωτήσω τί ἔπαθες καὶ δὲν γράφεις πλέον, καὶ νὰ σὲ εἴπω συντόμως ὅσα ἡμεῖς ἐδῶ εἴδομεν, ἠκούσαμεν καὶ ἐπάθομεν ἀπὸ τῆς 15 Νοεμβρίου τοῦ παρελθόντος ἔτους (ὁπότε σ' ἔγραψα τὴν τελευταίαν μου ἐπιστολὴν) μέχρι τῆς σήμερον ἡμέρας (21 Ἰανουαρίου 1793,) ἡμέρας δυστυχεστάτης διὰ τὸν ταλαίπωρον Λοδοβίκον Δέκατον ἕκτον καὶ τελευταῖον.

Παρατρέχω τὰς νίκας καὶ τοὺς θριάμβους τῶν Γάλλων, ὅσους ἐθριάμβευσαν κατὰ τῆς Αὐστρίας, κατὰ τῶν Προύσων, κατὰ πολλῶν ἡγεμόνων τῆς Γερμανίας, κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Σαρδινίας εἰς τὸ μικρὸν αὐτὸ διάστημα τοῦ καιροῦ· τὸ μὲν, διότι εἶναι ἀπίστευτοι, τὸ δὲ, διότι, εἶναι τόσον πολυπληθεῖς, ὥστε οὔτε καιρὸν οὔτε δύναμιν ἔχω νὰ τοὺς ἐκθέσω λεπτομερῶς. Παράστησον εἰς τὸν νοῦν σου, ὅλας τὰς Βελγικὰς ἐπαρχίας χωρισθείσας ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα, πολλὰς πόλεις καὶ χώρας ἀξιολόγους ἀπὸ διαφόρους ἡγεμόνας τῆς Γερμανίας, ὅλην τὴν Σαβαυδίαν ἀπὸ τὸν βασιλέα τῆς Σαρδινίας, τοὺς ἀκαταμαχήτους Προύσους, διωκομένους ὡς λαγωοὺς ἀπὸ τοὺς Γάλλους εἰς αὐτὴν τὴν καρδίαν τοῦ χειμῶνος, καὶ αὐτοὺς τοὺς νικητὰς Γάλλους τρέχοντας μεταξὺ τῆς χιόνος καὶ τοῦ παγετοῦ, γυμνοὺς, χωρὶς ὑποδήματα, καὶ πολλάκις χωρὶς τὴν καθημέραν ἀναγκαίαν τροφήν. Εἰς αὐτὰς ὅλας τὰς νίκας δὲν ἔπαθον παρὰ μίαν μόνην μικρὰν συμφορὰν (καὶ αὐτὴν ἐκ προδοσίας) διωχθέντες παρὰ τῶν Προύσων ἀπὸ τὴν πόλιν τοῦ Φραγκοφούρτου, τὴν ὁποίαν εἶχαν λάβειν παρὰ τῶν Γερμανῶν,

Αὐτὸ τὸ μέγα πλῆθος τῶν Γάλλων ἐπροξένησεν εἰς πολλὰς ἐπαρχίας μίαν προσωρινὴν πεῖναν· διότι συναθροισθέντες εἰς τὸν καιρὸν τοῦ φθινοπώρου, καὶ διαμερισθέντες εἰς ὅλα τὰ σύνορα τῆς βασιλείας, ἀνάγκη ἦτον ἀπὸ τὸ ἓν μέρος νὰ λάβωσι μαζῆ των ἐφόδια, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο νὰ ἐλαττωθῇ ὁ ἀριθμὸς τῶν χωρικῶν, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἀναγκαῖοι διὰ νὰ ἀλωνίσωσι τὰ σιτάρια. Εἰς μίαν πόλιν ἔφθασεν εἰς τόσον ἡ ἔνδεια, ὥςε μία πτωχὴ γυνὴ μὴν εὑρίσκουσα εἰς τὴν ἀγορὰν ἄλευρον, στρέφει ἀπηλπισμένη εἰς τὸν οἶκόν της, θανατώνει τὸ μονογενές της τέκνον, ἔπειτα καὶ τὸν ἑαυτόν της. Αὐτῆς τῆς πείνας τὴν πρόφασιν λαβόντες εἰς μερικὰς ἐπαρχίας πολλοὶ κακεντρεχεῖς, συνηθροίσθησαν ἱκανὸς ἀριθμὸς, καὶ περιήρχοντο τὴν Γαλλίαν, θύοντες καὶ ἀπολλύοντες· ἔφθασαν μέχρι τῆς Αὐρηλίας ὄχι μακρὰν ἀπὸ τὸ Παρίσιον, καὶ ἦτον ὁ σκοπός των νὰ ἔλθωσι καὶ μέχρις ἐδῶ, καὶ νὰ πράξωσι καὶ πρὸς ἡμᾶς, τὰ πάνδεινα κακὰ, ἂν δὲν ἔπεμπον εὐθὺς ἱκανὰ στρατεύματα διὰ νὰ τοὺς διασκορπίσωσιν. Εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐνθυμηθῶ ἢ νὰ σὲ γράψω κατὰ πλάτος τοὺς φόβους, τοὺς κινδύνους, τοὺς καθημερινοὺς θορύβους καὶ ταραχὰς, ὅσας δοκιμάζομεν τρία ἔτη ὁλόκληρα ἀπ᾽ αὐτὴν τὴν πολιτικὴν μεταβολὴν τῆς Γαλλίας. Καὶ μολονότι πολλαὶ χιλιάδες ψυχῶν ἔφυγον ἀπὸ τὸ Παρίσιον διὰ τὸν φόβον τῶν ἐνδεχομένων, μὲ ὅλον τοῦτο, ὅλα τὰ πρὸς ζωὴν ἀναγκαῖα, εἴτε βρώματα, εἴτε ἐνδύματα ἔγιναν τόσον σπάνια καὶ πολύτιμα, ὥςε (πρᾶγμα ἀπίςευτον) ἐδαπάνησα ὑπὲρ τὰ ἑξακόσια γρόσια τὸ παρελθὸν ἔτος τῶν 1792. Καὶ ὅσα ἐπάθομεν εἶναι ἀκόμη ὀλίγα καὶ οὐτιδανὰ παραβαλλόμενα μὲ ὅσα φοβούμεθα καὶ προσδοκῶμεν νὰ πάθωμεν τὸν παρόντα χρόνον· Ἂν καὶ μέχρι τούτου οἱ Γάλλοι ἐστάθησαν νικηταὶ καὶ τροπαιοῦχοι, αἱ νίκαι ὅμως (καθὼς εἶπεν ἕνας ἀπὸ τοὺς συγκλητικούς των ταύτας τὰς ἡμέρας εἰς τὴν σύνοδον) προξενοῦσι δόξαν, ἀλλ᾽ ὄχι εὐδαιμονίαν· ἡ εὐδαιμονία εἶναι θυγάτηρ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἡσυχίας. Ὅσον αὐτοὶ νικῶσι, τοσοῦτον ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐχθρῶν αὐξάνει, καὶ

εἶναι πιθανὸν, ὅτι το ἐρχόμενον ἔαρ, τὸ πραγματικὸν τέλος τοῦ Λοδοβίκου (τὸν σφάζουσι ταύτην τὴν ὥραν εἰς τὴν ὁποίαν σὲ γράφω), θέλει κηρύσσειν καθ᾽ ἡμῶν τὴν Ἱσπανίαν, τὴν Ἀγγλίαν καὶ Ὀλλανδίαν. Δὲν εἶναι πιθανὸν, ὅτι θέλομεν τοὺς νικήσειν ὅλους αὐτοὺς, τὰ μὲν, ὅτι γίνονται πάμπολλοι, τὸ δὲ ὅτι καὶ τῶν Γάλλων ὁ ἐνθουσιασμὸς ἐνδέχεται νὰ ψυχρανθῇ ὀλίγον. Ἀλλὰ καὶ ἂν ὅλην τὴν Εὐρώπην καθ᾽ ὑπόθεσιν καταπροπώσωμεν, ὁ μόνος κόπος τῆς νίκης εἶναι ἱκανὸς νὰ μᾶς ἀφανίσῃ. Πρόσθες εἰς αὐτὸν τὸν κόπον, τὰς ἐσωτερικὰς διχονοίας, αἱ ὁποῖαι δὲν ἔπαυσαν ἀκόμη πρόσθες καὶ τὰς ὑπερβολικὰς δαπάνας τοῦ πολέμου, καὶ θέλεις καταλάβειν εἰς ποίαν ἀθλίαν κατάστασιν εὑρισκόμεθα. Δαπανᾷ ὁ κοινὸς θησαυρὸς δι᾽ αὐτὸν τὸν παράδοξον πόλεμον ἑκατὸν τριάκοντα τέσσαρα μιλλιούνια λιτρῶν Γαλλικῶν καθ᾽ ἕκαστον μῆνα, καὶ ὁ πόλεμος Κύριος οἶδε πότε θέλει τελειώσειν. Ἐχώνευσαν ὅλα τῶν καλογήρων τὰ ὑπάρχοντα εἰς αὐτὴν τὴν δαπάνην· πιθανὸν εἶναι ὅτι θέλουν χωνεύσειν καὶ τὰ τῶν φυγάδων Γάλλων. Ἀπὸ τοὺς φόρους, ἐν ὅσῳ αἱ διχόνοιαι καὶ ὁ θόρυβος μένουσιν, ὀλίγην βοήθειαν ἔχει τὸ κοινόν. Ἐπειδὴ ὁ κοινὸς λαὸς, ὅστις μὲ εὐχαρίστησιν ἐπλήρονεν εἰς τὴν ἀρχαίαν πολιτικὴν κατάστασιν τὸ τριπλοῦν, σήμερον μὲ μεγάλην δυσκολίαν δίδει καὶ μόνον τὸ τριτημόριον, τὸ μὲν, ὅτι εἰς τὰς πολιτικὰς ταραχὰς ἐλαττοῦνται τὰ κέρδη καὶ αὐξάνουσιν αἱ δαπάναι ἑνὸς ἑκάστου, τὸ δὲ ὅτι εἰς τὴν ἀνανέωσιν τῶν νόμων, οἱ παλαιοὶ νόμοι χάνουσι παντάπασι τὴν ἰσχὺν, καὶ οἱ νέοι, ὡς νέοι, εἶναι ἀκόμη ἀτελεῖς, καὶ εὔκολα ἀπὸ τὸν καθένα διασείονται.

Καιρὸς εἶναι τώρα νὰ σὲ διηγηθῶ καὶ τὸ τραγικὸν τέλος τοῦ Βασιλέως. Πολλάκις (ἂν ἐνθυμοῦμαι καλὰ) σὲ ἔγραψα, ὅτι αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ἔμελλε νὰ λάβῃ κακὸν τέλος, καὶ δὲν ἐψεύσθην εἰς αὐτήν μου τὴν πρόρρησιν. Τὴν δεκάτην τοῦ παρελθόντος Αὐγούστου, τὸν κατέβασαν (καθὼς [illegible]) καὶ τὸν ἐφυλάκωσαν αὐτὸν, τὴν [illegible] καὶ τὴν θυγατέρα του.

νοδος εὕρηκε πολλὰ γράμματα κρυμμένα εἰς μίαν σιδηρᾶν θήκην, σκαμμένην εἰς ἕνα τοῖχον τοῦ παλατίου· καὶ ὅτι ἤρχισε νὰ κάμνῃ τὴν κρίσιν του. Αὐτὴ ἡ κρίσις ἐκράτησε πολλὰς ἑβδομάδας, καὶ μὲ τὸν τρόπον καθὼς ἐγίνετο ἤλπιζαν πολλοὶ, ὅτι ἡ σύνοδος τέλος πάντων εἶχε σκοπὸν νὰ τὸν χαρίσῃ τὴν ζωήν· ἀλλὰ μερικοὶ τῆς συνόδου παλαιοί του ἐχθροὶ, καὶ εὑρίσκοντες τὸν καιρὸν ἐπιτήδειον διὰ νὰ τὸν θυσιάσωσιν, ἔδωκαν νὰ καταλάβωσιν εἰς τοὺς λοιποὺς, ὅτι ἠδύναντο καὶ πάλιν νὰ διεγείρωσι τὸν λαὸν, ἂν ἡ κρίσις τοῦ Λοδοβίκου ἐμακρύνετο περισσότερον. Εἰς τὰς 11 λοιπὸν Δεκεμβρίου ἐκάλεσεν ἡ σύνοδος τὸν Λοδοβίκον τὴν πρώτην φορὰν διὰ νὰ ἀποκριθῇ εἰς ὅλα τὰ ἐγκλήματα, τὰ ὁποῖα τὸν ἀνέγνωσεν ἓν πρὸς ἕν. Τὸν ἔκβαλαν ἀπὸ τὴν φυλακὴν τὸ μεσημέριον, καὶ τὸν ἐπῆγαν εἰς τὴν σύνοδον. Παρεστάθη μὲ μεγαλοψυχίαν χωρὶς παντάπασι νὰ καταπληχθῇ ἀπὸ τὸ ἄθροισμα 745 συγκλητικῶν, καὶ πλήθους ἀναριθμήτου θεατῶν, ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν. Ὁ πρόεδρος τῆς συνόδου τὸν λέγει. «Λοδοβίκε, τὸ Γαλλικὸν γένος σὲ ἐγκαλεῖ διὰ πολλὰ ἁμαρτήματα, τὰ ὁποῖα γεγραμμένα ἓν πρὸς ἓν θέλω σὲ ἀναγνώσειν, διὰ νὰ ἀποκριθῇς εἰς ἕκαστον ἀπ' αὐτὰ, καὶ νὰ δικαιολογηθῇς, ἂν ἦναι τρόπος· Κάθισον.» «Ἐκάθησεν ὁ Λοδοβίκος εἰς μίαν καθέδραν κατέναντι τοῦ προέδρου. Καὶ τότε ὁ πρόεδρος ἄρχισε νὰ τὸν ἐρωτᾷ καθ' ἕκαστον τεσσαράκοντα σχεδὸν ἐγκλήματα. Ἀπεκρίθη ὁ βασιλεὺς εἰς ὅλα μὲ τὴν αὐτὴν σταθερότητα τῆς ψυχῆς, καὶ ἄλλα μὲν ἠρνήθη παντάπασιν ὡς ἀνύπαρκτα καὶ ψευδῆ, ἄλλων δὲ τὴν αἰτίαν ἔρριψεν ἐπάνω εἰς τοὺς μινίστρους. Εἰς ὅλην αὐτὴν τὴν ἐξέτασιν, ἡ ὁποία διέμεινε δύο ὥρας, δὲν ἠλλοιώθη ποσῶς τὸ πρόσωπόν του, πάρεξ εἰς ταύτην τὴν ἐρώτησιν τοῦ Προέδρου. «Σὲ ἐγκαλοῦσι Λοδοβίκε, ὅτι ἐμοίραζες ἀργύρια εἰς τὸ προάστειον τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου. Τί ἀποκρίνεσαι εἰς αὐτό;» Ὁ βασιλεὺς ἀπεκρίθη. «Ὁσάκις ἔκβαινα ἀπὸ τὸ παλάτιόν μου, συνήθειά μου ἦτο νὰ μοιράζω εἰς τοὺς πτωχούς

του, ὄχι μὲ τέλος κακὸν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἡδονὴν, τὴν ὁποί-

εἶναι πιθανὸν, ὅτι τὸ ἀρχόμενον ἔαρ, τὸ στράτευμα τοῦ Λοδοβίκου (τὸν ὀνομάζουσι ταύτην τὴν ὥραν εἰς τὴν ἱστορίαν· σὲ γράφω), θέλει σηκώσειν καθ' ἡμῶν τὴν Ἱσπανίαν, τὴν Ἀγγλίαν καὶ Ὁλλανδίαν. Δὲν εἶναι πιθανὸν, ὅτι θέλομεν τοὺς νικήσειν ὅλους αὐτούς, τὸ μὲν, ὅτι γίνονται πάμπολλοι, τὸ δὲ ὅτι καὶ τῶν Γάλλων ὁ ἐνθουσιασμὸς ἐνδέχεται νὰ ψυχρανθῇ ὀλίγον. Ἀλλὰ καὶ ἂν ὅλην τὴν Εὐρώπην καθ' ὑπόθεσιν κατατροπώσωμεν, ὁ μόνος κόπος τῆς νίκης εἶναι ἱκανὸς νὰ μᾶς ἀφανίσῃ. Πρόσθες εἰς αὐτὸν τὸν κόπον τὰς ἐσωτερικὰς διχονοίας (αἱ ὁποῖαι δὲν ἔπαυσαν ἀκόμη) πρόσθες καὶ τὰς ὑπερβολικὰς δαπάνας τοῦ πολέμου, καὶ θέλεις καταλάβειν εἰς ποίαν ἀθλίαν κατάστασιν εὑρισκόμεθα. Δαπανᾶ ὁ κοινὸς θησαυρὸς δι' αὐτὸν τὸν παράδοξον πόλεμον ἑκατὸν τριάκοντα τέσσαρα μιλλιόνια λιτρῶν Γαλλικῶν καθ' ἕκαστον μῆνα, καὶ ὁ πόλεμος Κύριος οἶδε πότε θέλει τελειώσειν. Ἐχώνευσαν ὅλα τῶν καλογήρων τὰ ὑπάρχοντα εἰς αὐτὴν τὴν δαπάνην· πιθανὸν εἶναι ὅτι θέλουν χωνεύσειν καὶ τὰ τῶν φυγάδων Γάλλων. Ἀπὸ τοὺς φόρους, ἐν ὅσῳ αἱ διχόνοιαι καὶ ὁ θόρυβος μένουσιν, ὀλίγην βοήθειαν ἔχει τὸ κοινόν. Ἐπειδὴ ὁ κοινὸς λαὸς, ὅστις μὲ εὐχαρίστησιν ἐπλήρονεν εἰς τὴν ἀρχαίαν πολιτικὴν κατάστασιν τὸ τριπλοῦν, σήμερον μὲ μεγάλην δυσκολίαν δίδει καὶ μόνον τὸ τριτημόριον, τὸ μὲν, ὅτι εἰς τὰς πολιτικὰς ταραχὰς ἐλαττοῦνται τὰ κέρδη καὶ αὐξάνουσιν αἱ δαπάναι ἑνὸς ἑκάστου, τὸ δὲ ὅτι εἰς τὴν ἀνανέωσιν τῶν νόμων, οἱ παλαιοὶ νόμοι χάνουσι παντάπασι τὴν ἰσχύν, καὶ οἱ νέοι, ὡς νέοι, εἶναι ἀκόμη ἀτελεῖς, καὶ εὔκολα ἀπὸ τὸν καθένα διασείονται.

Καιρὸς εἶναι τώρα νὰ σὲ διηγηθῶ καὶ τὸ τραγικὸν τέλος τοῦ Βασιλέως. Πολλάκις (ἂν ἐνθυμοῦμαι καλὰ) σὲ ἔγραψα ὅτι αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ἔμελλε νὰ δώσῃ κακὸν τέλος, καὶ δὲν ἐψεύσθην εἰς αὐτήν μου τὴν πρόρρησιν. Τὴν δεκάτην τοῦ παρελθόντος Αὐγούστου, τὸν κατήργησαν (καθὼς ἐξεύρεις), καὶ τὸν ἐφυλάκωσαν αὐτὸν, τὴν γυναῖκα, τὴν ἀδελφὴν, τὸν υἱὸν καὶ τὴν θυγατέρα του. Σὲ ἔγραψα, εἰς τὸν καιρὸν ὅτι ἡ σύ-

νοδος εὕρηκε πολλὰ γράμματα κρυμμένα εἰς μίαν σιδηρᾶν θήκην, σκαμμένην εἰς ἕνα τοῖχον τοῦ παλατίου· καὶ ὅτι ἤρχισε νὰ κάμνῃ τὴν κρίσιν του. Αὐτὴ ἡ κρίσις ἐκράτησε πολλὰς ἑβδομάδας, καὶ μὲ τὸν τρόπον καθὼς ἐγίνετο, ἤλπιζαν πολλοὶ, ὅτι ἡ σύνοδος τέλος πάντων εἶχε σκοπὸν νὰ τὸν χαρίσῃ τὴν ζωήν· ἀλλὰ μερικοὶ τῆς συνόδου παλαιοί του ἐχθροὶ, καὶ εὑρίσκοντες τὸν καιρὸν ἐπιτήδειον διὰ νὰ τὸν θυσιάσωσιν, ἔδωκαν νὰ καταλάβωσιν εἰς τοὺς λοιποὺς, ὅτι ἠδύναντο καὶ πάλιν νὰ διεγείρωσι τὸν λαὸν, ἂν ἡ κρίσις τοῦ Λοδοβίκου ἐμακρύνετο περισσότερον. Εἰς τὰς II λοιπὸν Δεκεμβρίου ἐκάλεσεν ἡ σύνοδος τὸν Λοδοβίκον τὴν πρώτην φορὰν διὰ νὰ ἀποκριθῇ εἰς ὅλα τὰ ἐγκλήματα, τὰ ὁποῖα τὸν ἀνέγνωσεν ἓν πρὸς ἕν. Τὸν ἔκβαλαν ἀπὸ τὴν φυλακὴν τὸ μεσημέριον, καὶ τὸν ἐπῆγαν εἰς τὴν σύνοδον. Παρεστάθη μὲ μεγαλοψυχίαν χωρὶς παντάπασι νὰ καταπληχθῇ ἀπὸ τὸ ἄθροισμα 745 συγκλητικῶν, καὶ πλήθους ἀναριθμήτου θεατῶν, ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν. Ὁ πρόεδρος τῆς συνόδου τὸν λέγει. «Λοδοβίκε, τὸ Γαλλικὸν γένος σὲ ἐγκαλεῖ διὰ πολλὰ ἁμαρτήματα, τὰ ὁποῖα γεγραμμένα ἓν πρὸς ἓν θέλω σὲ ἀναγνώσειν, διὰ νὰ ἀποκριθῇς εἰς ἕκαστον ἀπ᾽ αὐτὰ, καὶ νὰ δικαιολογηθῇς, ἂν ἦναι τρόπος· Κάθισον.» «Ἐκάθησεν ὁ Λοδοβίκος εἰς μίαν καθέδραν κατέναντι τοῦ προέδρου. Καὶ τότε ὁ πρόεδρος ἄρχισε νὰ τὸν ἐρωτᾷ καθ᾽ ἕκαστον τεσσαράκοντα σχεδὸν ἐγκλήματα. Ἀπεκρίθη ὁ βασιλεὺς εἰς ὅλα μὲ τὴν αὐτὴν σταθερότητα τῆς ψυχῆς, καὶ ἄλλα μὲν ἠρνήθη παντάπασιν ὡς ἀνύπαρκτα καὶ ψευδῆ, ἄλλων δὲ τὴν αἰτίαν ἔρριψεν ἐπάνω εἰς τοὺς μινίστρους. Εἰς ὅλην αὐτὴν τὴν ἐξέτασιν, ἡ ὁποία διέμεινε δύο ὥρας, δὲν ἠλλοιώθη πρὸς ὡς τὸ πρόσωπόν του, πάρεξ εἰς ταύτην τὴν ἐρώτησιν τοῦ Προέδρου. «Σὲ ἐγκαλοῦσι Λοδοβίκε, ὅτι ἐμοίραζες ἀργύρια εἰς τὸ προάστειον τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου. Τί ἀποκρίνεσαι εἰς αὐτό;» Ὁ βασιλεὺς ἀπεκρίθη, «Ὁσάκις ἔκβαινα ἀπὸ τὸ παλάτιόν μου, συνήθειά μου ἦτο νὰ μοιράζω εἰς τοὺς πτωχοὺς ἀργύριον, ὄχι μὲ τέλος κακὸν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἡδονὴν, τὴν ὁποί-

εἶναι πιθανὸν, ὅτι τὸ ἐρχόμενον ἔαρ, τὸ πραγματικὸν πλοῖον τοῦ Λοδοβίκου (τὸν σφάζουσι ταύτην τὴν ὥραν εἰς τὴν ὁποίαν σὲ γράφω), θέλει κινήσειν καθ' ἡμῶν τὴν Ἱσπανίαν, τὴν Ἀγγλίαν καὶ Ὀλλανδίαν. Δὲν εἶναι πιθανὸν, ὅτι θέλομεν τοὺς νικήσειν ὅλους αὐτοὺς, τὸ μὲν, ὅτι γίνονται πάμπολλοι, τὸ δὲ ὅτι καὶ τῶν Γάλλων ὁ ἐνθουσιασμὸς ἐνδέχεται νὰ ψυχρανθῇ ὀλίγον. Ἀλλὰ καὶ ἂν ὅλην τὴν Εὐρώπην καθ' ὑπόθεσιν κατατροπώσωμεν, ὁ μόνος κόπος τῆς νίκης εἶναι ἱκανὸς νὰ μᾶς ἀφανίσῃ. Πρόσθες εἰς αὐτὸν τὸν κόπον, τὰς ἐσωτερικὰς διχονοίας, αἱ ὁποῖαι δὲν ἔπαυσαν ἀκόμη, πρόσθες καὶ τὰς ὑπερβολικὰς δαπάνας τοῦ πολέμου, καὶ θέλεις καταλάβειν εἰς ποίαν ἀθλίαν κατάστασιν εὑρισκόμεθα. Δαπανᾷ ὁ κοινὸς θησαυρὸς δι' αὐτὸν τὸν παράδοξον πόλεμον ἑκατὸν τριάκοντα τέσσαρα μιλλιόνια λιτρῶν Γαλλικῶν καθ' ἕκαστον μῆνα, καὶ ὁ πόλεμος Κύριος οἶδε πότε θέλει τελειώσειν. Ἐχώνευσαν ὅλα τῶν καλογήρων τὰ ὑπάρχοντα εἰς αὐτὴν τὴν δαπάνην· πιθανὸν εἶναι ὅτι θέλουν χωνεύσειν καὶ τὰ τῶν φυγάδων Γάλλων. Ἀπὸ τοὺς φόρους, ἐν ὅσῳ αἱ διχόνοιαι καὶ ὁ θόρυβος μένουσιν, ὀλίγην βοήθειαν ἔχει τὸ κοινόν. Ἐπειδὴ ὁ κοινὸς λαὸς, ὅστις μὲ εὐχαρίστησιν ἐπλήρωνεν εἰς τὴν ἀρχαίαν πολιτικὴν κατάστασιν τὸ τριπλοῦν, σήμερον μὲ μεγάλην δυσκολίαν δίδει καὶ μόνον τὸ τριτημόριον, τὸ μὲν, ὅτι εἰς τὰς πολιτικὰς ταραχὰς ἐλαττοῦνται τὰ κέρδη καὶ αὐξάνουσιν αἱ δαπάναι ἑνὸς ἑκάστου, τὸ δὲ ὅτι εἰς τὴν ἀνανέωσιν τῶν νόμων, οἱ παλαιοὶ νόμοι χάνουσι παντάπασι τὴν ἰσχὺν, καὶ οἱ νέοι, ὡς νέοι, εἶναι ἀκόμη ἀτελεῖς καὶ εὔκολα ἀπὸ τὸν καθένα διασείονται.

Καιρὸς εἶναι τώρα νὰ σὲ διηγηθῶ καὶ τὸ τραγικὸν τέλος τοῦ βασιλέως. Πολλάκις (ἂν ἐνθυμοῦμαι καλὰ) σὲ ἔγραψα ὅτι αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ἔμελλε νὰ δώσῃ κακὸν τέλος, καὶ δὲν ἐψεύχθην εἰς αὐτήν μου τὴν πρόρρησιν. Τὴν δεκάτην τοῦ παρελθόντος Αὐγούστου, τὸν κατήργησαν (καθὼς ἐξεύρεις), καὶ τὸν ἐφυλάκωσαν αὐτὸν, τὴν γυναῖκα, τὴν ἀδελφὴν, τὸν υἱὸν καὶ τὴν θυγατέρα του. Σὲ ἔγραψα, εἰς τὸν καιρὸν, ὅτι ἡ σύ-

νοδος εὕρηκε πολλὰ γράμματα κρυμμένα εἰς μίαν σιδηρᾶν θήκην, σκαμμένην εἰς ἕνα τοῖχον τοῦ παλατίου· καὶ ὅτι ἤρχισε νὰ κάμνῃ τὴν κρίσιν του. Αὐτὴ ἡ κρίσις ἐκράτησε πολλὰς ἑβδομάδας, καὶ μὲ τὸν τρόπον καθὼς ἐγίνετο, ἤλπιζαν πολλοὶ, ὅτι ἡ σύνοδος τέλος πάντων εἶχε σκοπὸν νὰ τὸν χαρίσῃ τὴν ζωήν· ἀλλὰ μερικοὶ τῆς συνόδου παλαιοί του ἐχθροὶ, καὶ εὑρίσκοντες τὸν καιρὸν ἐπιτήδειον διὰ νὰ τὸν θυσιάσωσιν, ἔδωκαν νὰ καταλάβωσιν εἰς τοὺς λοιποὺς, ὅτι ἠδύναντο καὶ πάλιν νὰ διεγείρωσι τὸν λαὸν, ἂν ἡ κρίσις τοῦ Λοδοβίκου ἐμακρύνετο περισσότερον. Εἰς τὰς 11 λοιπὸν Δεκεμβρίου ἐκάλεσεν ἡ σύνοδος τὸν Λοδοβίκον τὴν πρώτην φορὰν διὰ νὰ ἀποκριθῇ εἰς ὅλα τὰ ἐγκλήματα, τὰ ὁποῖα τὸν ἀνέγνωσεν ἓν πρὸς ἕν. Τὸν ἔκβαλαν ἀπὸ τὴν φυλακὴν τὸ μεσημέριον, καὶ τὸν ἐπῆγαν εἰς τὴν σύνοδον. Παρεστάθη μὲ μεγαλοψυχίαν χωρὶς παντάπασι νὰ καταπληχθῇ ἀπὸ τὸ ἄθροισμα 745 συγκλητικῶν, καὶ πλήθους ἀναριθμήτου θεατῶν, ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν. Ὁ πρόεδρος τῆς συνόδου τὸν λέγει. «Λοδοβίκε, τὸ Γαλλικὸν γένος σὲ ἐγκαλεῖ διὰ πολλὰ ἁμαρτήματα, τὰ ὁποῖα γεγραμμένα ἓν πρὸς ἓν θέλω σὲ ἀναγνώσειν, διὰ νὰ ἀποκριθῇς εἰς ἕκαστον ἀπ' αὐτὰ, καὶ νὰ δικαιολογηθῇς, ἂν ἦναι τρόπος· Κάθισον.» «Ἐκάθησεν ὁ Λοδοβίκος εἰς μίαν καθέδραν κατέναντι τοῦ προέδρου. Καὶ τότε ὁ πρόεδρος ἄρχισε νὰ τὸν ἐρωτᾷ καθ' ἕκαστον τεσσαράκοντα σχεδὸν ἐγκλήματα. Ἀπεκρίθη ὁ βασιλεὺς εἰς ὅλα μὲ τὴν αὐτὴν σταθερότητα τῆς ψυχῆς, καὶ ἄλλα μὲν ἠρνήθη παντάπασιν ὡς ἀνύπαρκτα καὶ ψευδῆ, ἄλλων δὲ τὴν αἰτίαν ἔρριψεν ἐπάνω εἰς τοὺς μινίστρους. Εἰς ὅλην αὐτὴν τὴν ἐξέτασιν, ἡ ὁποία διέμεινε δύο ὥρας, δὲν ἠλλοιώθη πρὸς ὥς τὸ πρόσωπόν του, πάρεξ εἰς ταύτην τὴν ἐρώτησιν τοῦ Προέδρου. «Σὲ ἐγκαλοῦσι Λοδοβίκε, ὅτι ἐμοίραζες ἀργύρια εἰς τὸ προάστειον τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου. Τί ἀποκρίνεσαι εἰς αὐτό;» Ὁ βασιλεὺς ἀπεκρίθη, «Ὁσάκις ἔκβαινα ἀπὸ τὸ παλάτιόν μου, συνήθειά μου ἦτο νὰ μοιράζω εἰς τοὺς πτωχοὺς ἀργύριον, ὄχι μὲ τέλος κακὸν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἡδονὴν, τὴν ὁποί-

αν ἐδοκίμαζα πάντοτε νὰ βοηθῶ τὸν λαόν μου· καὶ ταῦτα λέγων ἐδάκρυσεν ὁ ταλαίπωρος. Ἀφοῦ ἐτελείωσεν ἡ ἐξέτασις, τὸν ἠρώτησε καὶ πάλιν ὁ πρόεδρος ἂν ἔχῃ ἄλλο τίποτε νὰ εἴπῃ. Καὶ ὁ βασιλεὺς ἐζήτησε νὰ τὸν δώσωσιν ἐγγράφως αὐτὰ τὰ ἐγκλήματα, καὶ τὴν ἄδειαν νὰ λάβῃ συνηγόρους (ἤγουν ἀβοκάτους, καθὼς εἶναι συνήθεια εἰς τὰ κριτήρια τῆς Εὐρώπης) διὰ νὰ δικαιολογηθῇ κατὰ πλάτος. Ἡ ἄδεια τὸν ἐδόθη, καὶ τὸν ἔστρεψαν πάλιν εἰς τὴν φυλακήν του, εἰς τὴν ὁποίαν τὸν ἐχώρισαν ἀπ' ἐκείνης τῆς ὥρας ἀπὸ τὴν οἰκογένειάν του. Αὐτὸ τὸν ἐτάραξε πολύ, καὶ ἔκλαυσε πάλιν, ὀνομάζων καὶ ζητῶν νὰ ἴδῃ τὰ τέκνα του. Εἰς τὰς 15 Δεκεμβρίου τὸν ἔδωκεν ἡ σύνοδος τὴν ἄδειαν νὰ βλέπῃ μόνον τὸν υἱόν του καὶ τὴν θυγατέρα του, ἀλλ' ὄχι τὴν βασίλισσαν μήτε τὴν ἀδελφήν του, ἔλαβε συνηγόρους δύο περιφήμους ἀβοκάτους, τὸν Τρογχέτιον καὶ τὸν Δεσέζον. Τὸ περίεργον εἶναι ὅτι καὶ μία σοφὴ γυνή, περίφημος εἰς τὸ Παρίσιον, ἐζήτησεν ἀπὸ τὴν σύνοδον νὰ προστεθῇ καὶ αὐτὴ τρίτη συνήγορος εἰς ὑπεράσπισιν τοῦ Λοδοβίκου· ἀλλ' ἡ σύνοδος ἀπέβαλε τὴν ζήτησίν της· καὶ αὐτὸ μέν, φίλε μου, εἶναι περίεργον· τὸ δὲ ὄχι μόνον περίεργον, ἀλλὰ πάσης τιμῆς καὶ παντὸς ἐπαίνου ἄξιον καὶ σεβάσμιον ἔργον εἶναι τοῦτο. Ὁ περίφημος Μαλεσέρβος, παλαιὸς Μινίστρος τοῦ Λοδοβίκου, ἀτιμασθείς, ἀδικηθείς, καὶ σχεδὸν διωχθεὶς ἀπὸ τὴν αὐλήν, διὰ τὸ νὰ ἦτον φίλος ἄκρος τῆς δικαιοσύνης, ἐξησθενισμένος ἀπὸ τὸ ὀγδοηκονταετὲς γῆρας, καὶ ἕτοιμος νὰ καταβῇ εἰς τὸν τάφον, ἐνθυμούμενος τὴν παλαιὰν φιλίαν τοῦ βασιλέως, καὶ παρακινούμενος ἀπὸ μίαν ἁγίαν εὐγνωμοσύνην, προσφέρει τὸν ἑαυτόν του διὰ τρίτον συνήγορον, καὶ ἡ σύνοδος τὸν ἐδέχθη. Δὲν ἐδυνήθη (λέγουσι) νὰ κρατήσῃ τὰ δάκρυά του ὁ βασιλεύς, ὅταν τὸν ἔδωκαν τὴν ἀγγελίαν εἰς τὴν φυλακήν, ὅτι ὁ παλαιός του Μινίστρος Μαλεσέρβος ἐζήτησε νὰ ἦναι συνήγορός του. Αὐτοὶ λοιπὸν οἱ τρεῖς συνήγοροι ἔβλεπαν καθ' ἡμέραν τὸν βασιλέα, καὶ πολλὰς ὥρας συνεβουλεύοντο μὲ αὐτόν, ζητοῦντες ὅλους τοὺς τρόπους καὶ τὰ

μέσα διὰ νὰ τὸν ἐλευθερώσωσιν ἀπὸ τὸν θάνατον. Μετὰ δεκαπέντε ἡμέρας, εἰς τὰς 26 Δεκεμβρίου, παρεστάθη τὴν δευτέραν καὶ τελευταίαν φορὰν πάλιν ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν σύνοδον συνοδευμένος ἀπὸ τοὺς τρεῖς συνηγόρους του. Ὁ νεώτερος, Δεσέος, ἐδημηγόρησε δύο ὥρας μίαν ὡραιοτάτην καὶ μακρὰν δημηγορίαν, εἰς ὑπεράσπισιν τοῦ βασιλέως ἐκεῖ παρόντος καὶ καθημένου μὲ τὴν αὐτὴν γαλήνην εἰς τὸ πρόσωπον. Ἀπεκρίθη πλατύτερον εἰς ὅλα τὰ ἐγκλήματα κατὰ μέρος, προθυμεύμενος νὰ ἀθωώσῃ τὸν βασιλέα. Ἀφοῦ ἐτελείωσε τὴν δημηγορίαν του, ἐσηκώθη ὁ ταλαίπωρος Λοδοβίκος, καὶ εἶπε πρὸς τὴν σύνοδον μὲ ἀφοβίαν καὶ σταθερότητα ταῦτα τὰ λόγια. «Ἠκούσατε τὴν ἀπολογίαν τῶν συνηγόρων μου, καὶ τὴν ἀπόκρισιν εἰς ὅσα μὲ ἐγκαλεῖτε· δὲν ἔχω ἄλλο τίποτε νὰ προσθέσω εἰς αὐτήν· τοῦτο μόνον λέγω, λαλῶν ἴσως πρὸς ὑμᾶς τὴν τελευταίαν φοράν· ἡ συνείδησίς μου δὲν μὲ ἐλέγχει τίποτε· οἱ συνήγοροί μου δὲν εἶπαν πάρεξ τὴν ἀλήθειαν. Ἀπαρηγόρητον λύπην αἰσθάνομαι, ἐγκαλούμενος ὅτι ἠθέλησα νὰ χύσω τὸ αἷμα τοῦ λαοῦ, καὶ ὅτι ἐστάθην αἴτιος τῆς δυστυχοῦς ἡμέρας τῆς δεκάτης Αὐγούστου· ἡ εὔνοια τὴν ὁποίαν ἔδειξα πάντοτε εἰς τὸν λαόν μου, ἔπρεπε νὰ μὲ ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τοιοῦτον ἔγκλημα, καὶ νὰ δείξῃ ὅτι ἐκινδύνευσα τὴν ἰδίαν μου ζωήν, διὰ νὰ ἐμποδίσω τὴν αἱματοχυσίαν τοῦ λαοῦ.» Μετὰ ταῦτα, τὸν ἔστρεψαν πάλιν εἰς τὴν φυλακήν, καὶ εἰς ὅλον τὸ διάστημα τοῦ μακροῦ δρόμου ἀπὸ τὴν σύνοδον ἕως εἰς τὴν φυλακὴν εὑρισκόμενος εἰς τὸ ἁμάξιον αὐτὸς μὲ τοὺς συνηγόρους του καὶ ἄλλους δύο ὀφφικιάλους ἀπὸ τὸ κοινὸν τοῦ Παρισίου, συνωμίλησε μὲ αὐτοὺς ἡσύχως, καθὼς καὶ ὅταν ἦτον εἰς ὅλην τὴν δόξαν του, περὶ διαφόρων ὑποθέσεων, καὶ πραγμάτων (τὸ παραδοξότερον, φιλολογικῶν). Ἐλάλησε περὶ διαφόρων συγγραφέων Λατίνων, ἔκρινεν ἑκάστου τὰς ἀρετὰς καὶ τὰ ἐλαττώματα μὲ μεγάλην ἀγχίνοιαν, ὥστε νὰ ἐκπλήξῃ τοὺς ἀκούοντας. Εἰς τὴν φυλακήν του πρὶν τῆς κρίσεως ταύτης, διήρχετο μέρος τῆς ἡμέρας εἰς τὸ νὰ μεταγλωττίζῃ ἕνα συγγραφέα Λατι-

τον εἰς τὴν Γαλλικὴν διάλεκτον, καὶ μέρος εἰς τὸ νὰ παίζῃ μὲ τὸν υἱόν του. Μίαν ἡμέραν ὁ προειρημένος ἐνάρετος Μαλεσέρβος ἠθέλησε νὰ τὸν ἐξετάσῃ μὲ τρόπον ἐπιτήδειον, διὰ νὰ ἴδῃ, ἂν αὐτὴ ἡ γαλήνη προήρχετο ἀπὸ ψευδῆ ἐλπίδα σωτηρίας, ἢ ἀπὸ φιλοσοφικὴν ἀπόφασιν· ὁ βασιλεὺς νοήσας τὸν σκοπόν του, τὸν λέγει γελῶν καὶ ἀςειευόμενος. Εἰπέ με, λέγει, Μαλεσέρβε· εἰς τὴν παιδικήν μου ἡλικίαν ἤκουσα πάντοτε νὰ λέγωσιν, ὅτι ὁσάκις ἔμελλε νὰ ἀποθάνῃ τις ἐκ τοῦ γένους μου, ἐφαίνετο πρὸ πολλῶν ἡμερῶν περιπατοῦσα ἐπάνω εἰς τὴν στέγην τοῦ παλατίου μία γυνὴ, πρόδρομος καὶ ἄγγελος τοῦ θανάτου. Εἰπέ με, νὰ ζῇς· ἴδες τάχα τοιοῦτον φάσμα εἰς τὸ παλάτιον; Ὁ Μαλεσέρβος δὲν ἐδυνήθη νὰ ἀποκριθῇ εἰς αὐτὴν τὴν ἀπροσδόκητον ἐρώτησιν, περιχυθεὶς ἀπὸ δάκρυα. Τότε ὁ βασιλεὺς, συγχώρησόν με, τὸν λέγει, δὲν ἐπρόβλεψα ὅτι ἡ ἀστειότης αὐτὴ ἔμελλε νὰ ταράξῃ τὴν φιλάνθρωπόν σου ψυχήν· ἔξευρε, φίλε μου, ὅτι δὲν μὲ λανθάνει ὁ θάνατος, τὸν ὁποῖον ἑτοιμάζουσι κατ' ἐμοῦ. Ἀλλ' ἡ ἀπόφασίς μου εἶναι νὰ ἀποθάνω μὲ ἡσυχίαν τῆς ψυχῆς μου, διότι ἡ συνείδησίς μου δὲν μὲ ἐλέγχει τίποτε. Ἡ σύνοδος λοιπὸν ἠσχολήθη πάλιν μετὰ ταῦτα εἰς τὴν κρίσιν τοῦ Λοδοβίκου. Πολλῶν γνώμη ἦτο νὰ τὸν καταδικάσωσιν εἰς θάνατον, ἄλλων δὲ νὰ τὸν φυλάξωσι μέχρι τῆς τελευτῆς τοῦ πολέμου, ἔπειτα νὰ τὸν ἐξορίσωσιν ἀπὸ τὴν Γαλλίαν. Εἰς τὰς 28 Δεκεμβρίου, ἦλθε παρὰ τοῦ βασιλέως τῆς Ἱσπανίας (συγγενοῦς τοῦ Λοδοβίκου) μία ἐπιστολὴ μεσιτείας, διὰ νὰ μὴν ἐγγίξωσιν εἰς τὴν ζωὴν τοῦ Λοδοβίκου· ἀλλ' ἡ σύνοδος δὲν ἔδωκεν οὐδεμίαν ἀκρόασιν εἰς αὐτὴν τὴν μεσιτείαν. Εἰς τὰς 29 ἀνέλαβον πάλιν τὴν κρίσιν, καὶ τὴν ἠκολούθησαν ἀδιαλείπτως μέχρι τῆς 17 Ἰανουαρίου 1793.

Τῇ 17 λοιπὸν τοῦ Ἰανουαρίου, εἰς τὰς ἕνδεκα ὥρας τῆς νυκτὸς, ὕςερον ἀπὸ μίαν συνέλευσιν, ἥτις ἐκράτησεν ὥρας τριάκοντα ἕξ, ἡ Σύνοδος ἀπεφάσισε τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως,

εἰς τοῦτον τὸν τρόπον, ἀπὸ 713 συγκλητικοὺς οἱ ὁποῖοι εὑρέθησαν εἰς τὴν Σύνοδον,

366 ἔδωκαν τὴν ψῆφόν των διὰ τὸν θάνατον ἁπλῶς καὶ ἀνυπερθέτως.

23 θάνατον, ἀλλὰ μὲ συνθήκην τοῦ νὰ ἐξετάσῃ ἔπειτα ἡ σύνοδος, πότε εἶναι συμφέρον καὶ εὔλογον νὰ θανατωθῇ.

1 θάνατον, ἀλλὰ μὲ συνθήκην, νὰ δύναται ἡ σύνοδος νὰ ἀλλάξῃ ἔπειτα τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου εἰς ἄλλην ποινὴν, ἂν οὕτω κριθῇ εὔλογον ἀπὸ τοὺς περισσοτέρους.

2 θάνατον ἀλλ' ἀφοῦ παύσῃ ὁ πόλεμος τῶν ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης κατὰ τῆς Γαλλίας.

392

2 τὸν κατεδίκασαν εἰς τὰ δεσμὰ ἐφ' ὅλης ζωῆς του, καὶ

319 τὸν κατεδίκασαν εἰς ἐξορίαν.

713.

Μόλις αὐτὴ ἡ φοβερὰ ἀπόφασις ἐτελείωσε, καὶ ἔφθασαν εἰς τὴν σύνοδον οἱ τρεῖς Συνήγοροι, φέροντες μίαν ἐπιστολὴν τοῦ βασιλέως περιέχουσαν ταῦτα. «Ἡ τιμή μου, ἡ τιμὴ τῆς οἰκογενείας μου ἀπαιτοῦσι νὰ ἀθετήσω μίαν κρίσιν, ἥτις μὲ καταδικάζει δι' ἐγκλήματα, τῶν ὁποίων ἡ συνείδησίς μὲ λέγει ὅτι δὲν εἶμαι ἔνοχος. Διαματύρομαι λοιπὸν ὅτι μεταφέρω τὴν ἀναθεώρησιν τῆς ὑμετέρας κρίσεως εἰς ὅλον τὸ ἔθνος τῆς Γαλλίας. Καὶ ταύτην μου τὴν διαμαρτυρίαν παρεκάλεσα τοὺς συνηγόρους μου νὰ φέρωσι πρὸς ὑμᾶς, διὰ νὰ γραφῇ ἐξ ἀποφάσεως εἰς τὴν ἔκθεσιν τῆς ὑμετέρας συνελεύσεως.» 16 Ιανουαρίου, 1793. ΛΟΔΟΒΙΚΟΣ.

Ἡ σύνοδος δὲν ἔδωκεν ἀκρόασιν οὔτε εἰς αὐτὴν τὴν ἐπιστολὴν, ἀλλ' ἔμεινεν εἰς τὴν περὶ θανάτου ψῆφον. Ἐλησμόνησα νὰ σὲ εἴπω, ὅτι πρὶν ταύτης τῆς καταδίκης ἡ Σύνοδος εἶχεν ἐξετάσειν δύο ἄλλα ζητήματα, τὸ πρῶτον ἂν ὁ Λοδοβίκος ἦναι ἔνοχος ἢ ὄχι καὶ τὸ δεύτερον, ἂν ἀφοῦ τὸν κρίνῃ ἡ σύνοδος, αὐτὴ ἡ κρίσις ἔπρεπε νὰ πεμφθῇ εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας

τῆς Γαλλίας διὰ νὰ ἐπικυρωθῇ ἀμέσως ἀπὸ τὸν λαὸν, ἢ καὶ νὰ ἀθετηθῇ, ἂν ὁ λαὸς ἔκρινε τὸν Λοδοβίκον ἢ ἀθῷον, ἢ κἂν ἄξιον ἄλλης ποινῆς ἐλαφροτέρας καὶ ὄχι θανάτου. Αὐτὰ τὰ δύο ζητήματα εἶχαν ὁμοίως ἀποφασισθῆν ἀπὸ τὴν σύνοδον μὲ τῶν πλειοτέρων τὴν ψῆφον, τὸ πρῶτον, ὅτι ὁ Λοδοβίκος εἶναι ἔνοχος, καὶ τὸ δεύτερον ὅτι ἡ κρίσις τῆς συνόδου, ὁποιαδήποτε κἂν ἤθελεν εἶσθαι, δὲν ἔπρεπε πλέον νὰ ἀναθεωρηθῇ ἀπὸ τὸν λαόν.

Εἰς ταύτην τὴν πολιτικὴν μεταβολὴν τῆς Γαλλίας, φίλε μου, εἶδον πολλὰ παράδοξα πράγματα, τὰ ὁποῖα φαίνονται εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς μεγάλας μεταβολὰς τῶν ἐθνῶν. Σ' ἐδιηγήθην ἀνωτέρω τὸ γενναῖον ἔργον τοῦ Μαλεσέρβου, καὶ εἶμαι βέβαιος ὅτι θέλεις τὸ θαυμάσειν, καθὼς ὅλοι οἱ χρήσιμοι ἄνθρωποι τὸ ἐθαύμασαν ἐδῶ, καὶ καθὼς θέλουν τὸ θαυμάσειν οἱ μεταγενέστεροι, ἀναγινώσκοντες τὴν ἱςορίαν τῆς Γαλλίας. Ἄνοιξον λοιπὸν τὰ ὦτά σου, διὰ νὰ ἀκούσῃς ἄλλο παντάπασι διαφόρου φύσεως καὶ ἐναντίον εἰς τὸ πρῶτον. Ἐξετάζεται τὸ πρῶτον ζήτημα· εἶναι ἔνοχος ὁ Λοδοβίκος ἢ ὄχι; Καὶ ὁ Δοὺξ τῆς Αὐρηλίας, ἐξάδελφος τοῦ βασιλέως, εἶναι μὲ τὴν γνώμην ἐκείνων, ὅσοι ἐψήφισαν, ὅτι εἶναι ἔνοχος. Ἔρχεται μετ' αὐτὸ, τὸ δεύτερον ζήτημα. Ἡ κρίσις τῆς συνόδου πρέπει νὰ ἀναθεωρηθῇ ἀπὸ τὸν λαὸν ἢ ὄχι; καὶ ὁ Δοὺξ τῆς Αὐρηλίας εἶναι πάλιν μὲ τὴν γνώμην ἐκείνων ὅσοι ἐψήφισαν τὸ ὄχι· θεωρεῖται τὸ τρίτον ζήτημα· ποίας ποινῆς εἶναι ἄξιος ὁ Λοδοβίκος; καὶ ὁ Δοὺξ τῆς Αὐρηλίας εἶναι καὶ τρίτον μὲ τὴν γνώμην ἐκείνων, ὅσοι κατεδίκασαν τὸν ἐξάδελφόν του εἰς θάνατον. Καὶ μὴν εἴπῃς, ὅτι εὑρισκόμενος ἀπὸ τὸν ἀριθμὸν τῶν συγκλητικῶν ἦτον ἠναγκασμένος νὰ ψηφίσῃ ὅ,τι τὸν ἔλεγεν ἡ συνείδησίς του. Κατὰ τοὺς νόμους τῆς Εὐρώπης ἠδύνατο νὰ σιωπήσῃ παντάπασι, διότι οἱ νόμοι ἀπαγορεύουσι ῥητῶς τὸ ἀξίωμα τοῦ κριτοῦ εἰς τοὺς συγγενεῖς καὶ εἰς τοὺς φανεροὺς ἐχθροὺς τοῦ κρινομένου. Καὶ αὐτὸς ἦτον ὄχι μόνον συγγενὴς, ἀλλὰ καὶ γνωςὸς ἐχθρὸς πρὸ χρόνων πολλῶν τοῦ βασιλέως. Ἔπρεπε λοιπὸν ν' ἀκολουθήσῃ τὸ παράδειγμα ἑνὸς ἄλλου συγκλητικοῦ, ὁ

ὁποῖος, ἐπειδὴ εἶχε πρὸ μικροῦ σκοτωθῆν ὁ υἱός του εἰς τὸν κατὰ Προύσων καὶ Αουστριακῶν πόλεμον, τοῦ ὁποίου πολέμου αἴτιος ἐνομίζετο ὁ Λοδοβίκος, ἐρωτηθεὶς τὴν γνώμην του περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Λοδοβίκου, ἀπεκρίθη, ὅτι ἡ συνείδησίς του δὲν τὸν ἐσυγχώρει νὰ εἴπῃ οὔτε ναὶ οὔτε ὄχι.

Εἰς τὰς 19 Ἰανουαρίου. Μερικοὶ συγκλητικοὶ ἐδημηγόρησαν πάλιν ζητοῦντες, ὄχι νὰ ἀναιρέσωσι τὸν ψηφισθέντα θάνατον κατὰ τοῦ Λοδοβίκου, ἀλλὰ κἂν νὰ τὸν ἀναβάλωσιν εἰς ἁρμοδιώτερον καιρὸν, διὰ πολιτικὰ τέλη, φοβούμενοι δηλαδὴ, (καὶ ἴσως δικαίως) μήπως αὐτὸς ὁ θάνατος ἐξαγριώσῃ ὅλην τὴν Εὐρώπην, καὶ διεγείρῃ, τέλος πάντων, κατὰ τῆς Γαλλίας καὶ τοὺς λοιποὺς ἡγεμόνας, ὅσοι ἀκόμη δὲν ἐφανέρωσαν τὴν γνώμην των. Ἀλλ' ἡ σύνοδος ἔμεινεν ἀμετακίνητος εἰς τὴν προτέραν ἀπόφασιν, καὶ εἰς τὰς 20, ἡμέρᾳ Κυριακῇ, ἔπεμψε τὴν εἴδησιν πρὸς τὸν βασιλέα, διὰ νὰ ἑτοιμασθῇ εἰς τὸν θάνατον. Οἱ ἀπεσταλμένοι ἐμβῆκαν εἰς τὴν φυλακὴν, δύο ὥρας μετὰ τὸ μεσημέριον, καὶ ἐφανέρωσαν εἰς τὸν δυστυχῆ Λοδοβίκον τὴν τελευταίαν ἀπόφασιν τῆς συνόδου. Ἀπεκρίθη μὲ μεγάλην γαλήνην καὶ ἡσυχίαν· ζητῶν, πρῶτον, τρεῖς ἡμέρας διορίαν διὰ νὰ ἑτοιμασθῇ, δεύτερον τὴν ἄδειαν νὰ βλέπῃ ἐλευθέρως εἰς αὐτὸ τὸ διάστημα, τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα του, καὶ τρίτον παρακαλῶν τὴν σύνοδον, νὰ ἐλευθερώσωσι μετὰ τὸν θάνατόν του τὴν οἰκογένειάν του ὅλην ἀπὸ τὴν φυλακὴν, δίδοντες εἰς αὐτοὺς τὴν ἄδειαν νὰ ἐξέλθωσιν ἀπὸ τὴν Γαλλίαν καὶ νὰ ὑπάγωσιν ὅπου θέλουσιν. Ἔπειτα συνέστησεν εἰς τὴν σύνοδον καὶ εἰς ὅλον τὸ γένος τῶν Γάλλων πολλοὺς πτωχοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι δὲν εἶχον ἄλλον τρόπον ζωοτροφίας παρὰ τὰς ἐτησίους δωρεὰς τοῦ βασιλέως. Ὅλα αὐτὰ τὰ ἐπρόφερε σταθερῶς χωρὶς νὰ ἀλλοιωθῇ τὸ πρόσωπόν του. Ἡ σύνοδος δὲν ἔκρινεν εὔλογον νὰ τὸν χαρίσῃ τὰς τρεῖς ἡμέρας διὰ τὰ ἐνδεχόμενα, καὶ λοιπόν.

Εἰς τὰς 21 Ἰανουαρίου, εἰς τὰς ἐννέα ὥρας τὸ πρωῒ τὸν ἔβγαλον ἀπὸ τὴν φυλακὴν, καὶ τὸν ὑπῆγον εἰς τὸν τόπον τῆς

καταδίκης, συνωδευμένον ἀπὸ μέγα πλῆθος στρατιωτῶν, ὅλων ἐξωπλισμένων· καὶ περὶ τὰς ἕνδεκα σχεδὸν ὥρας ἀπέτεμεν ὁ δήμιος τὴν κεφαλὴν τοῦ πλέον λαμπροῦ, τοῦ πλέον ἰσχυροῦ, καὶ τοῦ πλέον δυστυχοῦς βασιλέως τῆς Εὐρώπης Λοδοβίκου δεκάτου ἕκτου, Ἔμεινε μέχρι τῆς τελευταίας ὥρας σταθερὸς καὶ μεγαλόψυχος, καὶ ἐδέχθη τὸν θάνατον μὲ μεγάλην ὑποταγὴν εἰς τὰς ἀποῤῥήτους βουλὰς τῆς Προνοίας· τὴν τελευταίαν ὥραν ὀλίγα λεπτὰ πρὸ τῆς ἀποτομῆς, ὅταν τὸν ἀνέβασαν εἰς τὸν τόπον τῆς καταδίκης, ἔστρεψεν, ἔνθεν κἀκεῖθεν τοὺς ὀφθαλμούς, εἶδε τὸν περιεστηκότα λαόν, καὶ ἠθέλησε νὰ λαλήσῃ πρὸς αὐτόν, ἀλλὰ δὲν τὸν ἀφῆκαν· τοῦτα μόνον τὰ τελευταῖα λόγια ἤκουσαν ἀπὸ τὸ στόμα του, ὅσοι τὸν ἐπλησίαζον. « Συγχωρῶ ἀπὸ καρδίας ὅλους μου τοὺς ἐχθρούς.»

Ἰδού, φίλε μου Δημήτριε, ἐν συντομίᾳ τὸ τραγικὸν τέλος τοῦ βασιλέως. Συνέβη καὶ εἰς τὸν θάνατόν του ἄλλο γενναῖον ἔργον, ὅμοιον τρόπον τινὰ μὲ ἐκεῖνο τοῦ Μαλεσέρβου. Μόνος ὁ ῥάπτης του ἔδειξεν εἰς αὐτὸν σπλάγχνα οἰκτιρμῶν· καὶ ζητήσας ἀπὸ τὴν σύνοδον τὸν νεκρὸν Λοδοβίκον, τὸν ἐνταφίασεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς ἁγίας Μαγδαληνῆς.

Σὲ εἶπα ὅτι εἰς τὰς 19 ἐκινήθη πάλιν ζήτησις εἰς τὴν σύνοδον, ἂν ἐσύμφερε νὰ ὑπερθέσωσι τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως εἰς ἄλλον ἁρμοδιώτερον καιρόν. Ἐξετάσθη καὶ αὐτὴ ἡ τετάρτη ζήτησις μὲ ψηφηφορίαν, καὶ ὁ Δοὺξ τῆς Αὐρηλίας εὑρέθη καὶ τέταρτον μὲ τὴν γνώμην τῶν ὅσοι ἤθελαν νὰ πέσῃ ἡ κεφαλὴ τοῦ Λοδοβίκου ἀνυπερθέτως. Ὁ Πέτρος ἠρνήθη τρὶς μόνον τὸν διδάσκαλόν του, ἀλλ' οὗτος ὑπερέβη καὶ αὐτὸν τὸν Ἰούδαν εἰς τὴν ὠμότητα καὶ ἀπανθρωπίαν. Ἐγὼ δὲν ἐξετάζω τώρα ἂν ἀδίκως ἢ δικαίως κατεδικάσθη ὁ βασιλεὺς (διότι δὲν εἶναι ἀκόμη καιρὸς νὰ σὲ εἴπω περὶ τούτου τὴν γνώμην μου διὰ πολλὰς αἰτίας) ἀλλ' ἤθελον νὰ ἦτο μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ἡ δικαιοσύνη πάντοτε συνωδευμένη μὲ τὴν ἐπιείκειαν καὶ φιλανθρωπίαν, Αὐτὸς ἂν εἶχεν αἰδῶ εἰς τὸ πρόσωπον, καὶ ἂν ὁ βασιλεὺς ἦτον ἄξιος μυρίων κολάσεων, ἔπρεπε νὰ

σιωπήση καὶ διὰ τὴν συγγένειαν, καὶ διότι εἶχε παλαιὸν μῖσος κατ' αὐτοῦ. Πολλοὶ ὅμως φοβοῦνται, ὅτι ὁ σκοπός του εἶναι νὰ ἁρπάση αὐτὸς τὸ διάδημα τῆς Γαλλίας· Καὶ ἂν αὐτὸ συμβῆ, ἀλλοίμονον καὶ εἰς ἡμᾶς καὶ εἰς αὐτόν, εἰς αὐτὸν ὅτι δὲν θέλει μείνειν παρ' ὀλίγας ἡμέρας εἰς τὸν θρόνον, ἔπειτα θέλει δώσειν τραγικώτατον τέλος, εἰς ἡμᾶς δέ, ὅτι θέλει πάλιν χυθῆν πολὺ αἷμα εἰς τὸ Παρίσιον μεταξὺ τῶν ὀπαδῶν καὶ φίλων τοῦ Δουκὸς, καὶ τῶν ὅσοι δὲν θέλουσι πλέον νὰ ἀκούσωσιν ὄνομα βασιλέως, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς φαίνεται νὰ ἦναι περισσότερος.

Εἰπέ με τώρα, νὰ ζῇς! ἔχεις σκοπὸν νὰ μὲ γράψῃς, ἢ μὲ ἠρνήθης καὶ σὺ, καθὼς ὁ Δοὺξ τῆς Αὐρηλίας τὸν ἐξάδελφόν του; Σὲ ἠρώτησα πολλὰ καὶ διάφορα ζητήματα. Ἐπροφασίσθης ὅτι τὸ θανατικὸν δὲν σὲ ἐσυγχώρει νὰ μὲ ἀποκριθῇς παρευθὺς, ἀλλὰ τώρα ποίαν πρόφασιν ἄλλην ἔχεις; ἐγὼ ἔχω χρείαν τώρα περισσότερον παρὰ ποτὲ τῆς λογιότητός σου, διὰ νὰ μὲ βοηθήσῃς εἰς πολλὰς καὶ περιέργους παρατηρήσεις, τὰς ὁποίας ἔκαμα εἰς τὴν ἡμετέραν νέαν καὶ παλαιὰν διάλεκτον. Ἡ ὑγεία μου εἶναι εἰς ἀθλίαν κατάστασιν, καὶ φοβοῦμαι μήπως δώσω τὰ κῶλα εἰς τὸ Παρίσιον, πρὶν νὰ δείξω εἰς τοὺς Γραικοὺς, ποῖοι εἶναι καὶ τὶ δύνανται νὰ κατορθώσωσι, ἂν θέλωσιν νὰ ἐξυπνήσωσιν ἀπὸ τὸν βαθὺν ὕπνον, εἰς τὸν ὁποῖον εὑρίσκονται, διὰ νὰ μὴν ἦναι πλέον μυκτηρισμὸς καὶ χλευασμὸς τῶν Εὐρωπαίων. Δὲν ἀμφιβάλλω, ὅτι, ἂν ἔβλεπον οἱ ὁμογενεῖς μου μικρόν μέρος ἀπὸ τοὺς πολλούς μου κόπους, ἤθελαν προθυμηθῆν εἰς τὸ νὰ τοὺς φέρωσι μὲ τὸν καιρὸν εἰς τελειότητα: διότι εἷς μόνον ἄνθρωπος, ὅσον ἐπιμελὴς καὶ ἂν ἦναι, οὔτε καιρὸν οὔτε δύναμιν ἔχει νὰ κάμῃ τὰ πάντα. Καὶ ἀσθενὴς, καὶ πολλὰς ἄλλας ἀσχολίας ἔχων, καὶ ἠναγκασμένος νὰ κερδαίνω τὰ πρὸς ζωὴν ἀναγκαῖα μὲ τῶν χειρῶν μου τὸν κόπον, μὲ ὅλον τοῦτο εἶναι ἀπίστευτον τὸ πλῆθος τῆς ὕλης, ὅσον ἐσύναξα. Ἀλλ' αὐτὸ δὲν εἶναι πάρεξ ὕλη ἄμορφος καὶ ἀκατασκεύαστος, ἐκ τῆς ὁποίας διὰ νὰ τελεσθῇ οἰκοδομὴ εὐπρεπὴς, χρείαν ἔχω

καὶ καιροῦ καὶ βοηθείας. Κατὰ τὸ παρὸν ἀσχολοῦμαι εἰς τὸ περὶ Ἱπποκράτους πόνημα, καὶ Κύριος οἶδε πότε θέλω τὸ τελειώσειν. Ἠγάπων, ἂν οἱ ἐξάδελφοί μου Νικόλαος Πετρίτζης καὶ Ἰωσὴφ Μαντζουράνης εἶχον τὸν καιρὸν, νὰ ἑνωθῶσι μὲ τὴν λογιότητά σου, διὰ νὰ ἀποκρίνεται κἂν ἕνας ἀπὸ τοὺς τρεῖς ὅταν οἱ λοιποὶ δὲν εὐκαιρῶσιν, εἰς τὰ φιλολογικά μου ζητήματα. Ἀσπασαί τους ἐκ μέρους μου, καὶ κοινώνησον εἰς τὴν λογιότητά των τὸν σκοπόν μου. Ἂς ἦναι βέβαιοι, ὅτι ἡ τοιαύτη ἐπιστολικὴ κοινολογία θέλει ὠφελήσειν ὄχι μόνον ἐμὲ ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς, καὶ θέλουν μάθειν πολλὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα, ὡς νεώτεροι τὴν ἡλικίαν ἀπ' ἐμὲ, δεν εἶναι παράδοξον νὰ ἀγνοῶσι.

Παρακαλῶ νὰ κοινώνήσῃς ὅσα σὲ γράφω περὶ τῶν ταραχῶν τῆς Γαλλίας εἰς ὅλους μου τοὺς συγγενεῖς, ἀσπασάμενος αὐτοὺς ἕνα πρὸς ἕνα κατ' ὄνομα ἄνδρας καὶ γυναῖκας, πρεσβυτέρους καὶ νεωτέρους, μὲ τὰς συνήθεις εὐχὰς τοῦ νέου ἔτους. Ὅταν σὲ λέγω συνήθεις, σ' ἐνθυμίζω τὰ σύνηθες, τὸ ὁποῖον κακῶς συνειθίζεις νὰ γράφῃς. Εἰς τὸ πληθυντικὸν, φίλε μου, λέγε τὰ συνήθη ἢ τὰ συνειθισμένα, καὶ ὅταν λαλῇς ἑνικῶς γράφε τὸ σύνηθες, ἢ τὸ συνειθισμένον. Μὴ σὲ ἀκούσω ἄλλην φορὰν νὰ λέγῃς ἀμελῆν· τῶν ὀνομάτων εἰς ης, ὅταν ἡ γενικὴ ἦναι εἰς οῦς, ἡ αἰτιατικὴ πρέπει νὰ ἦναι εἰς μόνον ῆ, χωρὶς τοῦ ν. ὁ ἀμελὴς, τοῦ ἀμελοῦς, τὸν ἀμελῆ. Ἀλλ' ὅταν ἡ γενικὴ εἶναι εἰς οῦ, τότε μόνον ἡ αἰτιατικὴ γράφεται με ην: ὁ προφήτης, τοῦ προφήτου, τὸν προφήτην, εὔκολον εἶναι νὰ φυλάξῃς αὐτὸν τὸν κανόνα εἰς τὴν μνήμην σου.

Ἂν καὶ κἀμμίαν ἀπόκρισιν ἀκόμη δὲν ἔλαβα εἰς τὰ ζητήματά μου, σὲ ἐρωτῶ καὶ πάλιν τὰ ἑξῆς.

1. Εἶναι κἀνένας τόνος ἢ φωνὴ εἰς τὴν μουσικὴν, Μουσικολογιώτατε Δημήτριε, ἡ ὁποία ὀνομάζεται διπλῆ ἢ διπλασιασμὸς, καὶ τί εἶναι αὐτὴ ἡ διπλῆ;

2. Ἐξεύρεις, ὅτι μεταξὺ τῶν πολλῶν δεισιδαιμονιῶν, τὰς ὁποίας ἐκληρονομήσαμεν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, χωρὶς νὰ κληρονομήσωμεν τὴν σοφίαν των, εἶναι καὶ τὰ φυλακτὰ, τὰ ὁποῖα

προσθένουσιν εἰς τὰς κεφαλὰς τῶν νηπίων πρὸς ἀποτροφὴν τῆς Βασκανίας. Εἶδον πολλάκις σκόρδα, ἄλλοτε πήγανον, ἄλλοτε τὰ ποδάρια τῶν παγουρίων, καὶ ἄλλοτε ῥαπτὰ τριγωνοειδῆ· εἰς αὐτὰ τὰ ῥαπτὰ βάλλουσι τάχα καὶ ἅλας; τοῦτο παρακαλῶ νὰ μὲ γράψῃς βεβαίως, ἂν τὸ ἅλας νομίζεται φυλακτήριον τῆς Βασκανίας.

3 Ἡ θύρα ἡ κρεμαστὴ τῶν κλιμάκων, ὀνομάζεται Κλαβανὴ, κλεβανὴ, ἢ κληβανή;

4 Σάσαλας. Τίνα ὀνομάζουσιν οὕτως οἱ ἡμέτεροι Χῖοι; Εἶναι τάχα ὁ αὐτὸς μὲ τὸν σαλιάρην, ἤγουν φαφλατᾶν, ἀνόητον, καὶ λέγοντα ὅ,τι ἔλθῃ εἰς τον νοῦν καὶ εἰς τὴν γλῶσσάν του;

5. Ὀνομάζουσιν οἱ Γραικοὶ τὸν ὑπερήφανον φρυδᾶτον;

6. Ὀνομάζουσιν οἱ Χῖοι τὸν τουρκοβαρβαριστὶ μαντανὸν λεγομένον, μυρωδίαν;

7. Λίσσον ἢ λισσὸν σημαίνει τὸ λεῖον καὶ ὁμαλὸν εἰς τὴν ἀφὴν, ἤγουν ὅτι δὲν εἶναι τραχύ!

8. Λέκας. Τίνα ἐννοοῦσιν οἱ Χῖοι μὲ αὐτὴν τὴν λέξιν; δὲν σημαίνει, ἂν δὲν λανθάνομαι, τὸν μακρὸν εἰς τὸ σῶμα; εἶναι ὁ αὐτὸς τάχα μὲ τὸν ὀρθοκατήβατον;

9· Ἐξέτασον καὶ μάθε βεβαίως, ἂν κάχρι (τὸ ὁποῖον σημαίνει λύπην) δὲν εἶναι Τουρκικὴ λέξις. Δύνασαι νὰ ἐρωτήσῃς περὶ τούτου τόν κύριον Ἰωάννην Ἀσλάνογλουν, ἢ ἄλλον τινὰ εἰδήμονα τῆς Τουρκικῆς διαλέκτου.

10. Χέρι χέρι, σημαίνει γρήγορα, ταχέως καὶ εἰς ποίας φράσεις τὸ μεταχειρίζονται;

11. Τὶ θέλει νὰ εἴπῃ καλαμωτή;

12. Τὶ θέλουν νὰ εἴπωσι κολόβια; εἶναι τάχα τὰ κοντὰ ἐνδύματα τῶν νησιωτῶν γυναικῶν καὶ ποίας νήσου;

Ἂν καὶ μέμπω πλῆθος ἀρκετὸν βιβλιαρίων καὶ φυλλαδίων τυπωμένων εἰς τὸν Δόμινον ὅλων περὶ τῆς κρίσεως τοῦ Λοδοβίκου, καὶ περὶ τῶν ὅσα συνέβησαν πρὸ τῆς κρίσεως καὶ μετὰ τὴν κρίσιν, μὴ λείψῃς ὅμως, ὅταν τὸν ἴδῃς νὰ τὸν κοινο-

νήσης, ἂν δύνασαι (διότι ἐγὼ ἀκόμη δὲν ἐξεύρω ποίαν διάλεκτον λαλεῖς μὲ αὐτὸν) ὅσα σὲ γράφω.

Τῇ παραμονῇ τῆς ἀποτομῆς ἴδεν ὁ δυστυχέστατος βασιλεὺς τὴν γυναῖκα, τὴν ἀδελφήν, καὶ τὰ τέκνατου. Ἔμεινε μὲ αὐτοὺς δύο ἥμισυ ὥρας. Τὴν ἡμέραν τῆς ἀποτομῆς τὸ πρωΐ, πρὶν νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸν τόπον τῆς καταδίκης, ἐζήτησε καὶ πάλιν ἡ φαμίλιατου νὰ ἐμβῶσιν εἰς τὴν κάμεραν τοῦ Λοδοβίκου, διὰ νὰ τὸν ἀσπαθῶσι τὸν τελευταῖον ἀσπασμόν: ἀλλ' αὐτὸς δὲν κατένευσεν εἰς τὸ ζήτημά των, μὴ θέλων νὰ αὐξήσῃ τὴν ἀπαρηγόρητον λύπην των. Ἔδωκε τὸν δοῦλόν του ὅλα τὰ ἐνδύματα καὶ τὸ ὡρολόγιόν του, καὶ παρεκάλεσε τὸ κοινὸν τοῦ Παρισίου, νὰ τὸν ἀφήσωσιν εἰς τὴν δούλευσιν τοῦ υἱοῦ του.

Εἶχε κάμειν εἰς τὰς 25 Δεκεμβρίου τὴν διαθήκην του, τὴν ὁποίαν ὁλόκληρον πέμπω τὸν Δόμινον. Ἰδοὺ καὶ διὰ τὴν λογιότητά σου μέρος ἀπ' αὐτήν.

« Ἐν ὀνόματι τῆς ἁγιωτάτης Τριάδος, σήμερον 25 Δεκεμβρίου 1792, ἐγὼ Λοδοβίκος δέκατος ἕκτος, βασιλεὺς τῆς Γαλλίας, φυλακωμένος ὑπὲρ τοὺς τέσσαρας ἤδη μῆνας ἀπὸ τοὺς ὑπηκόους μου, καὶ χωρισμένος ἀπὸ τῆς ἑνδεκάτης τοῦ παρόντος μηνὸς καὶ ἀπ' αὐτήν μου τὴν φαμιλίαν, ἐμπερδευμένος εἰς μίαν δίκην τῆς ὁποίας τὸ τέλος δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ προβλέψω, διὰ τὰ πάθη τῶν ἀνθρώπων, καὶ τῆς ὁποίας οὔτε πρόφασιν οὔτε μέσα εὑρίσκουσιν εἰς τοὺς γραπτοὺς νόμους, μόνον τὸν Θεὸν ἔχων μάρτυρα τῶν λογισμῶν μου, φανερόνω ἐνώπιόν του τὴν τελευταίαν μου θέλησιν.

« Παραδίδω τὴν ψυχήν μου εἰς τὸν Κτίστην μου, παρακαλῶν νὰ τὴν δεχθῇ ἐν ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς, καὶ νὰ μὴ τὴν κρίνῃ κατὰ τὰ ἔργα της, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀξιομισθίαν τοῦ Ἰησοῦ χριστοῦ. κτλ.

« Παρακαλῶ ὅσους ἔβλαψα ἐξ ἀγνοίας (διότι δὲν ἐνθυμοῦμαι νὰ ἔβλαψα κανένα ἐν γνώσει), ἢ ὅσους ἐσκανδάλισα μὲ τὸ κακόν μου παράδειγμα νὰ μὲ συγχωρήσωσι. κτλ.

« Συγχωρῶ ἐξ ὅλης καρδίας μου, ὅλους ὅσοι ἔγιναν ἐχθροί μου

χωρὶς νὰ δώσω κάμμίαν αἰτίαν εἰς αὐτοὺς, καὶ παρακαλῶ τὸν Θεὸν νὰ τοὺς συγχωρήσῃ. Ὡσαύτως καὶ ὅλους ὅσοι μὲ ζῆλον οὐ κατ' ἐπίγνωσιν μ' ἔκαμαν πολλὰ κακά. κτλ.

« Παρακαλῶ τὸν Θεὸν νὰ σπλαγχνισθῇ τὴν γυναῖκα, τὰ τέκνα, καὶ τὴν ἀδελφήν μου. οἱ ὁποῖοι πάσχουσι καὶ αὐτοὶ ἐκ πολλοῦ μὲ ἐμὲ, νὰ τοὺς ἐνισχύσῃ μὲ τὴν θείαντου χάριν, ἂν μὲ στερηθῶσι, καὶ ἐνόσῳ μείνωσιν εἰς τοῦτον τὸν πρόσκαιρον κόσμον.

« Συνιστάνω τὰ τέκνα μου εἰς τὴν γυναῖκά μου, τῆς ὁποίας τὴν φιλοστοργίαν ἐξεύρω καλώτατα. Πρὸ πάντων τὴν παρακαλῶ νὰ τὰ διδάξῃ τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν καὶ τὰ χρηστὰ ἤθη, νὰ παραστήσῃ εἰς αὐτὰ τὴν δόξαν τοῦ κόσμου καὶ τὰς εὐτυχίας ὡς πρόσκαιρα καὶ ἐπικίνδυνα ἀγαθὰ, καὶ νὰ στρέψῃ τοὺς ὀφθαλμούς των εἰς μόνην τὴν σταθερὰν καὶ ἄφθαρτον δόξαν τῆς αἰωνιότητος. κτλ.

« Παραγγέλλω τὸν υἱόν μου, ἂν ἀπὸ κακήν του τύχην ἤθελε ποτὲ βασιλεύσειν, νὰ καταγίνεται ὅλος δἰ ὅλου εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τῶν συμπολιτῶν του, νὰ λησμονήσῃ πᾶσαν ἔχθραν καὶ πᾶσαν ἐκδίκησιν, καὶ μάλιστα κατ' ἐκείνων ὅσοι ἐστάθησαν αἴτιοι τῆς παρούσης μου δυστυχίας. Ἂς ἐξεύρῃ ὅτι δὲν δύναται νὰ προξενήσῃ εὐδαιμονίαν εἰς τὸν λαὸν ἂν δὲν βασιλεύῃ κατὰ τοὺς νόμους. Ἀλλ' εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν ἂς ἐξεύρῃ ὅτι ὁ βασιλεὺς οὔτε τοὺς νόμους δύναται νὰ ὑπερασπίσῃ οὔτε καλὸν τὶ νὰ κάμῃ ἂν δὲν ἔχῃ τὴν ἀναγκαίαν ἐξουσίαν εἰς τὰς χεῖράς του, καὶ ὅτι ἕνας βασιλεὺς ἐμποδιζόμενος καθ' ἑκάστην εἰς τὰ ἔργατου, καὶ μὴν ἔχων τὸ παρὰ τῶν ὑπηκόων σέβας, εἶναι πλέον βλαβερὸς παρ' ὠφέλιμος· κτλ.

« Εὐχαριστῶ ὅλους ὅσοι ἔδειξαν εἰς ἐμὲ φιλίαν ἄδολον. Ἂν ἐλυπήθην ἐκ ψυχῆς διὰ τὴν ἀχαριστίαν καὶ τὴν ἀπιστίαν ἐκείνων, ὅσους εὐεργέτησα, αὐτοὺς καὶ τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους των, ἐπαρηγορήθην ἐξ ἐναντίας βλέπων τὴν εὔνοιαν πολλῶν ἀνθρώπων, τοὺς ὁποίους δὲν εἶχα ποτὲ γνωρίσειν. κτλ.

« Παρακαλῶ τὸ κοινὸν τοῦ Παρισίου νὰ δώσωσιν εἰς τὸν

δοῦλόν μου Κλέριον, ὅστις ἔμεινε μέχρι τέλους μ' ἐμὲ, τὰ ἐνδύματά μου, τὰ βιβλία μου, τὸ ὡρολόγιόν μου, καὶ τὸ βαλάντιον τοῦ ἀργυρίου μου. κτλ.

« Συγχωρῶ ἀκόμη ἀπὸ καρδίας ὅσα κακὰ μὲ ἔκαμαν οἱ ἐπιστάται τῆς φυλακῆς μου. Εὕρηκα εἰς τὴν φυλακὴν καὶ μερικὰς γενναίας ψυχὰς οἱ ὁποῖοι ἐσπλαγχνίσθησαν τὴν κατάστασίν μου. Ἡ συνείδησίς των τοὺς εὐφραίνει διὰ τὰ σπλάγχνα, τὰ ὁποῖα ἔδειξαν πρὸς ἐμέ.

« Εὐχαριστῶ τοὺς κυρίους Μαλεσέρβον, Τρογχέτον, καὶ Δεσέζον ἐξ ὅλης μου ψυχῆς καὶ καρδίας, διὰ τοὺς κόπους ὅσους ἔλαβον δι' ἐμέ.

« Μαρτύρομαι καὶ πάλιν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν ὁποῖον ἔχω νὰ παρασταθῶ, ὅτι ἡ συνείδησίς μου δὲν μὲ ἐλέγχει τίποτε ἀφ' ὅσα μὲ ἐγκαλοῦσι. »

25 Δεκεμβρίου 1792. ΛΟΔΟΒΙΚΟΣ.

ΤΕΛΟΣ.

ΟΙ ΦΙΛΟΜΟΥΣΟΙ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΑΙ.

ΕΝ ΣΜΥΡΝΗ.

	Σωμ:
Θ. Ξένος	2
Ζ. Δρομοκαΐτης	2
Ἰ. Δ. Μαυροκορδάτος	2
Γ. Μπαλτάζης	2
Ι. Εὐμορφόπουλος	2
Π. Βενάρδος	2
Ἰ. Φ. Δωρίδης	5
Μ. Καλοθής	2
Α. Λεομβάρδος	1
Π. Χριστιανούδης	2
Φώτιος Ὅμηρος	2
Φ. Περδικίδης	1
Κ. Βούρας	1
Γ. Ν. Τύμβας	1
Κ. Δαμιανός	1
Γ. Ἰωάννου	1
Γ. Σπορίδης	1
Α. Κ. Πετρίτζης	1
Ζ. Σκυλήτζης	1
Α. Δρομοκαΐτης	1
Κ. Σεβαστόπουλος	1
Σ. Ἀράθημος	1
Ἀργ: Ῥοδοκανάκης	1
Ἀλέξανδρος Σάββας	1
Κ. Ζ. Σκαραμαγκᾶς	1
Π. Μασαούτης	1
Ἰω. Σαβέρικ	1
Ν. Ἰω. Χ. Κωστή	1
Ἰάκωβος Μαργαρίτης	1
Δ. Βαφιαδάκης	1
Α. Γραμματικόπουλος	1
Κ. Μ. Κυδώνιος	1
Α. Ζ. Ψύχας	1
Αὐγου: Ἀργέντης	1

	Σωμ:
Ἰω: Κουβελᾶς	1
Μ. Σέχας	1
Ἰωαν: Β. Σέχας	1
Γρηγ: Παπάζογλους	1
Δ. Μυλωνᾶς	1
Π. Περικλῆς	1
Ἐμμ: Ψύχας	1
Ἰάκωβος Δρακόφ	1
Μ. Εὐμορφόπουλος	1
Συμ: Καπυνάκης	1
Ἀστέριος Γ. Χρόνη	1
Α. Μ. Χατκάλης	1
Δ. Ἀμηρᾶς	1
Π. Ε. Ὅμηρος	1
Ν. Ἀλεξάνδρου	1
Ἰω: Κ. Πετρᾶς	1
Σ. Ι. Γαλάτης	1
Μ. Ντάλας	1
Ν. Γ. Παπᾶ	1
Γερα: Χ. Νικολάου	1
Ἰω: Κονταζόπουλος	1
Ἰω: Δημητρίου	1
Ζάννος Ἰωάννου	1
Δ. Καλοθῆς	1
Ν. Ζαραχάνης	1
Ἀβ: Βασιλείου	1
Ἰω: Ἀλεβρᾶς	1
Π. Γ. Γαλάτης	1
Ἰω. Δεκόζη	1
Κρης: Μωραΐτίνης	1
Κουπεζόγλου καὶ Συν.	1
Α. Ι. Βύζηος	1
Π. Μπουρελάκης	1
Κων: Πανάγου	1
Α. Βόσκοφ	1

	Σωμ:
Μ. Ζαδὲς	1
Ἀλ: Ζαφυρίδης	1
Δ: Σάτζλῆς	1
Γ. Ἰω. Μελετίου	1
Μιχα. Ἐμμανουὴλ	1
Πέτρος Ῥεχούνας	1
Π: Βιτορίδης	1
Δ: Ἐμμανουὴλ	1
Π: Σκαρπέτης	1
Κ: Καραλῆς	1
Ι: Βαντινᾶς	1
Ζ: Βουρελάκης	1
Francesco Dandria	1
Vincent Mirzan	1
Μ: Εὐλάμπιος	1
Θ: Ἀχιλεύς	1
Μ: Ἑννιόγλου	1
Δ: Κοκκινάκης	1
Ἰὼ: Κ. Παππᾶ	1
Α: Α. Μάκρης	1
Εὐαγγελ: Ἰωάνου	1
Ἀθαν: Γεωργίου	1
Χ: Γ. Κολοκοτρώνης	1
Δ: Βεσάρχης	1
Σπυρ: Καραλῆς	1
Δ: Πούρης	1
Ῥῆγας Π. Ἀντωνιάδης	1
Κ: Σ. Καρμήρης	1
Α: Καράβας	1
Γ: Παζιάν	1
Κ: Γρηγοριάδης	1
Π: Ξενάκη	1
Ἰὼ: Εὐσταθίου	1
Φ: Περόγλου	1
Κὼς: Σαβελῆς	1
Ε: Π. Κοιβοτός	1
Ἰὼ: Η. Νεγρεπόντες	1
Ι. Α. Νεγρεπόντες	1

	Σωμ:
Π. Ζ. Ψύχας	1
Κ. Μ. Ῥάλλης	1
Ἰω: Ι. Σχολίτζης	1
Δ. Χαριάτης	1
Cesar Say	1
Γ. Καλλιγέρης	1
Ε. Λουγγῆς	1
Α. Π. Φιλιποππολίτης	1
Γ. Ν. Λέου	1
Στέφ: Φωτιάδης	1
Δ. Μπαλτατζῆ	1
Κ. Παπαδόπουλος	1
Κ. Σφέτζος	1
Ζ. Ληβενῶ	1
Ἰὼ: Ἀλεξάνδρου	1
Α. Κεφαλᾶς	1
Κ: Βερνάρδος	1
Π. Πυλαρινός	1
Μ: Ἠλιάδης	1
Σίμος Κεφαλιάνος	1
Μ: Ν. Τύμβα	1
Ν: Καλός	1
Μ: Παπαδόπουλος	1
Χ: Χ. Μωυσῆ	1
Α: Μωραϊτίνης	1
Π: Συναννίδης	1
Ἰωσὴφ Μάγνης	5
Ἰωάν: Ἀθανασιάδης	1
Νικόλαος Ἀρώνης	1
Μ: Σαββαΐδης	1
Ν: Βλέσας	1
Ξενοφῶν Δ. Ῥαυτόπουλος	1
Δανιὴλ Τέμπλης	10
Νεοκλῆς Παπάζογλους	4
Ν: Π. Πετροκόκκινος	4
Ἰ. Ἰ. Ῥοβερτσόν	1
Ἰ. Α. Ἴτερ	2
Α: Ἰ Δαλάσσιος	1

	Σωμ:
Σ. Χ. Καλχούν	1
Μαρίνος Κλάδος	1
Γ. Μ. Κλάδος	1

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ.

Εὐστράτιος Ν. Ῥοΐδης	1
Ἄγγελος Τριανταφυλλίδης	1
Ν. Γ. Πασπάτης	1
Α. Γ. Πασπάτης	1
Κ. Δ. Πατζάρης	1
Μ. Ν. Καλβοχορέσης	1
Ἰω: Π. Σαγραντῆς	3
Δ. Κλήμης	1
Ἀλέξιος Φ. Μαυρογορδάτος	1
Στέφανος Μ Μαλαίας	1
Ἰω. Β. Γιουζέπ	1
Μ. Ζ. Ῥοδοκανάκης	1
Πέτρος Δ Σχυλίτζης	1
Παῦλος Α. Κοκκάλης	1
Ἰω: Σχοινᾶς	1
Σταῦρος Στρογγύλης	1
Μ. Κόκκινος	1
Σ. Γεωργιάδης	1
Ν. Φραγγόπουλος	1
Ρ. Μερίκας	1
Α. Ῥοδοκανάκης	1
Στ. Πολυχρονιάδης	1
Ἰω: Πολυχρονιάδης	1
Ν. Ἰω: Ψυχάρη	3
Π. Ἰω: Βασιλείου	1
Ἰω: Γκίλης	1
Σ. Δ. Ἀγέλαστος	2
Μ. Δημητριάδης	1
Μ. Μαυρογορδάτος	1
Θ. Δ. Γεντιδουνιᾶς	1
Σ. Σταματόπουλος	1
Κωνσταντῖνος Κρῆς	1

	Σωμ:
Εὐστράτιος Ῥάλλης	1
Ἰω: Λαζαρίδης	13
Ἀβράμιος Ὁμηρόλης	5
Κων: Ἰ. Ἡλιάσκος	1
Κων: Ῥοκάνης	1
Μ. Εὐαγγελινός	1
Δ. Ἐμμανουήλ	1
Ἀλέξαν: Βάρναλης	1
Α. Βλασιάδης	1
Α. Ἀριστάρχης	1
Ν. Δημητριάδης	1
Α. Ι. Φορέστης	1
Γρηγόριος Α. Λάζος	1
Γ. Κόμησος	1
Χ. Ἰπλικτζόγλους	1
Α. Χρυσοβάργης	1
Χ. Ἀποστολίδης	1
Ι. Ν. Στεφάνου	1
Ν. Σ. Βαλόγλους	1
Μ. Ἀλεξανδρίδης	1
Κωσ: Γεωργιάδης	1
Ξενοφῶν Ν. Φώτιος	1
Ν. Σανῖκος	2
Γεώργιος Ἀναστασίου	1
Α. Νικολόπουλος	1
Ἰω: Μιχαηλίδης	1
Π. Θεολογίδης	1
Ἠλίας Γανταλίδης	1
Ἀντω: Τιγγίρ	2
Κ. Θ. Ῥάλλης	1
Λεωνί: Σγούτας	1
Γ. Κνωσταντινίδης	1
Ἰω: Γ. Λαμπίκης	1
Δ. Ἰσμηρλόγλους	1
Ν. Κ. Ἰωαννίδης	1
Κ. Γ. Ῥοσσέτος	2
Ἀπός: Συρῆγος	1
Κων: Τζικαλιώτης	1

Θεοδ. Στεφάνου 1
Μηλτιάδ: Νοταρᾶς 1
Γρηγόριος Νοταρᾶς 1
Ἰω: Χρυσανθίδης 1
Θ. Σταυρινάκης 1
Ν. Σταυρινάκης 1
Ν. Π. Ηρώϊος 1
Α. Φελώντας 1
Ι. Α. Παπᾶ Ἰωακείμ 1
Α. Γ. Κοκκάλης 1
Γ. Καλούδης 1
Α. Λαζαρίδης 1
[illegible]

ΟΙ ΕΝ ΣΤΕΦ. ΤΗΣ ΣΑΜΟΥ.

Γεώργιος Μαρκίδης 1
Μ. Νικολαΐδης 1
Λάμπρος Ἰωαννίδης 1
Ἰω: Φωτιάδης 1
Δ. Στελιανίδης 1
Μ. Βενογλίδης 1
Ν. Ἀρίσταρχος 1
Ι. Χαρικλῆς 1
Ἰω: Παλαιός 1
Α. Φλετορίδης 1
Ἰω: Βαλεοντής 9
Γ. Καραγιαννίδης 1
Πέτρος Χ. Κυριακοῦ . . . 1
Κων: Παπαγιάννης 1

Μένουν τὰ λοιπὰ ὀνόματα τῶν συνδρομητῶν μὴ φθάσαντα ἐν καιρῷ.

[illegible]

[illegible]